

BETYDELSEN AV KVALITET

En studie av diskursen om statens stöd till
ny, svensk skönlitteratur 1975-2009

Linnéa Lindsköld

VALFRID 2013

Linnéa Lindsköld (2013). *Betydelsen av kvalitet: En studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009.*

Doktorsavhandling vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/ Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås

Omslag: Jennifer Tydén

Omslagsfoto: Linda Lomelino

Tryck: Ale Tryckteam, Bohus, 2013

Serie: *Skrifter från Valfrid*, nr. 54

ISBN: 978-91-978768-6-5 (tryck)

978-91-978768-7-2 (digital)

ISSN: 1103-6990

Tillgänglig (PDF): <http://hdl.handle.net/2320/12610>

INNEHÅLL

Förord	8
Förkortningar	11
1. Inledning	13
1.1 Kultur, autonomi och kvalitet	16
1.2 De kulturpolitiska målen och litteraturpolitiken	20
1.2.3 Statens stöd till ny, svensk skönlitteratur	21
1.3 En diskursiv ansats	24
1.4 Syfte	26
1.4.1 Avgränsningar och forskarens roll	27
1.5 Disposition	30
2. Litteratur, politik och kvalitet	32
2.1 Litteraturpolitik	33
2.1.1 Stödordningar för litteratur	36
2.1.2 Litteraturpolitik och korporativism	39
2.2 Kulturpolitiska åtgärder och legitimitet	41
2.2.1 Autonomi och instrumentalitet i kulturpolitik	43
2.2.2 Teknokratisering och moral som legitimering	47
2.3 Kvalitet	50
2.3.1 Kvalitet i kulturpolitiken	50
3. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	56
3.1 Diskursteorins epistemologiska utgångspunkter	56
3.2 Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori	58
3.2.1 Hegemoni	60
3.2.2 Social antagonism	60
3.3 Subjektspositioner	61
3.4 Att studera problematiseringar	64

3.5 Tillvägagångssätt för analysen	68
3.5.1 Självreflexivitet	74
3.6 Det empiriska materialet	77
3.6.1 Dokument	77
3.6.2 Intervjuer	81
4. Offentlig organisering av litterär smak – 1970-talet.....	84
4.1 Inledning	84
4.2 Beslutsprocessen	87
4.2.1 Ett generellt stöd – SOU 1974:5.....	87
4.2.2 Ett selektivt stöd – Proposition 1975:20	92
4.2.3 Ett selektivt stöd med generell verkan – Motion 1975:1928	93
4.3 Problem: Hur stödja utgivningen av kvalitetslitteratur?.....	95
4.3.1 Generellt stöd.....	97
4.3.2 Selektivt stöd.....	106
4.3.3 Bibliotekarier – en del av lösningen eller en del av problemet?	113
4.4 Problem efter 1975: Arbetsgruppen och kvalitetsbegreppet	115
4.4.1 Arbetsgruppens kritiker	115
4.4.2 Arbetsgruppens försvarare	117
4.4.3 Stödet utvärderat	119
4.5 Sammanfattning	123
5. Litteraturstödet konsekvenser – 1980-1989.....	127
5.1 Inledning.....	128
5.2 Språket i fokus – SOU 1984:30	129
5.2.1 Ingen åtgärd – Proposition 1985/85:141.....	132
5.3 Problem: Vem har rätt att bedöma?	133
5.3.1 Förläggare och författare utan stöd	134
5.3.2 Arbetsgruppen.....	143
5.4 Problem: Ständig kris?	148

5.4.1	Småförlag	149
5.4.2	Storförlag	153
5.5	Problem: Statens roll	156
5.5.1	Staten och kapitalet	157
5.5.2	Staten mot kapitalet	160
5.6	Sammanfattning	163
6.	Förändring av stödet – 1990-2007	165
6.1	Inledning	166
6.2	Förändringar föreslås – SOU 1997:141	169
6.2.1	Förändringar fastställs – Proposition 1997/98:86	172
6.3	Urholkning av stödet	175
6.3.1	Problem: Böckerna kommer inte ut till läsarna	179
6.3.2	Problem: Stödet fördelas inte effektivt	189
6.3.3	Problem: Stödets politik	194
6.4	Sammanfattning	199
7.	Legitimering pågår – 2008-2009	203
7.1	Inledning	204
7.2	Förändringar föreslås igen – SOU 2009:16	207
7.2.1	Nästan som vanligt – Prop. 2009/10:3	211
7.3	Svensk kulturpolitikens mest lyckade konstruktion?	216
7.3.1	Problem: Ekonomiskt stödbehov	219
7.3.2	Problem: Kulturpolitisk prioritet	223
7.4	Problem: Jäv	225
7.4.1	Förläggare utan stöd	226
7.4.2	Arbetsgruppens försvarare	228
7.5	Sammanfattning	233
8.	Kampen om kvalitet 1975-2009	235
8.1	Diskursen om litteraturstödet	235

8.1.1 1975-1979 Stödet införs.....	236
8.1.2 1980-1989 Stödet kritiseras.....	239
8.1.3 1990-2007 Legitimiteten hotas.....	242
8.1.4 2008-2009 Legitimiteten befasts.....	244
8.1.5 Förskjutningar i diskursen.....	245
8.2 Legitimering av stödet – Hot och befastande.....	248
8.2.1 Stöd till litteratur, inte till läsning.....	252
8.2.2 Kommersiellt eller anti-kommersiellt?.....	254
8.2.3 Välfärdspolitik som legitimerande inramning.....	255
8.3 Kvalitet.....	257
8.3.1 Från negativ till positiv definition.....	258
8.3.2 Det professionella kvalitetsbegreppet.....	261
8.3.3 Kvalitetsbegreppets betydelse.....	263
8.4 Litteraturstödet efter 2009 och förslag till framtida forskning.....	266
8.4.1 Avslutande kommentar.....	270
Summary.....	273
Referenser.....	285
Otryckta referenser.....	285
Tryckta referenser.....	285
Material.....	297
Opublicerat material.....	297
Tryckt material.....	298
Bilagor.....	305
Bilaga 1 Förteckning över artiklar i dags- och fackpress.....	305
Bilaga 2 De kulturpolitiska målen.....	348
Bilaga 3 Utgångspunkter för bedömning av litteraturstöd.....	350
Bilaga 4 Intervjuförfrågan.....	351
Bilaga 5 Intervjumanual.....	353

FÖRORD

”Jag kände svindel när jag såg alla år under mig – och ändå inne i mig själv – som om jag vore många mil hög”.¹ Marcel Prousts ord förmedlar min känsla efter fem år med avhandlingen. När resultatet av åren av avhandlingsarbete nu färdigställts ser jag även klart och tydligt betydelsen av att ha flera personer i min närhet som har hjälpt mig framåt och uppåt och som jag vill ta tillfället att tacka.

Först av allt vill jag tacka Anders Frenander, min huvudhandledare och Jenny Johannisson, min biträdande handledare. Det är på grund av er som jag tycker att handledare är svenskans vackraste ord. Tack Anders för att du outtröttligt lyssnat och delat med mig av din kunskap. Tack Jenny för ditt stöd och för att du lärt mig vikten av att vara tydlig. Tack båda för att ni alltid ställt frågan: Hur menar du nu?

Under mitt första år på forskarutbildningen var Geir Vestheim min biträdande handledare. Tack för att du i juni 2008 frågade om jag någon gång funderat på att söka en doktorandutbildning. Tre dagar senare skulle ansökan vara inne, men arbetet gick snabbt. Om du inte uppmuntrat mig är det inte säkert att jag skulle kommit på tanken själv.

---

¹ Proust, M. (1927/2005). *På spaning efter den tid som flytt: Den återfunna tiden*. Stockholm: Albert Bonniers förlag. Översättning: Gunnel Vallquist. s. 399.

Till mina sex intervjudeltagare vill jag framföra ett varmt tack för att ni tog er tid att samtala med mig om händelser som i vissa fall låg över trettio år tillbaka i tiden. Jag vill även tacka de personer som bistått mig med uppgifter och råd. Maria Ehrenberg och resten av arbetsgruppen som jag fick besöka under ett möte i november 2011. Arkivarierna på Kulturrådet och Zoi Santikos och Maria Ågren, handläggare på Kulturrådet. Bibliotekarier på Göteborgs universitetsbibliotek som hjälpt mig spåra upp material. Särskilt tack till Erik Peurell som i början av mitt avhandlingsarbete kom med viktiga synpunkter och förslag.

Som doktorand har jag haft förmånen att besöka andra lärosäten och presentera mitt pågående avhandlingsarbete. Tack till Olof Sundin, Lunds universitet och Johan Svedjedal, Uppsala universitet, för att jag i olika perioder av mitt arbete fick komma till era institutioner och få värdefulla kommentarer. Jag vill även rikta ett stort tack till Roger Blomgren och Skans Kersti Nilsson för deras insatser som grönläsare i avhandlingens slutskede samt Nanna Kann-Rasmussen som gjorde en fantastisk insats som opponenter på mitt slutseminarium. Med hjälp av era skarpa kommentarer fick avhandlingen sin slutgiltiga form. Men alla eventuella fel som kvarstår beror enbart på mig.

Till min institution biblioteks- och informationsvetenskap och mina doktorandkollegor: Tack. Avhandlingsarbetet har underlättats av vänliga, förstående och roliga kollegor. Jonas Söderholm, du är den bästa rumskamrat jag kan tänka mig, tack för allt gott bjudkaffe. Särskilt vill jag nämna Veronica Johansson, Anna Hampson Lundh, Hanna Maurin Söderholm och Monica Lassi som tog mig under sina vingar när jag var en färsking. Genom att ni förmedlat er tysta kunskap har processen från student till doktorand gått mycket smidigt. I avhandlingens slutskede har jag fått hjälp av flera personer som ska ha tack. Åsa Söderlind för vägledning, Frances Hultgren för språkgranskning av summary och abstract och Jennifer Tydén för det vackra omslaget. Min kära vän Linda Lomelino har tagit det fina författarporträttet. Hanna ska ha särskilt tack för hjälp och stöd vid slutförandet av avhandlingen.

Jag har förmånen att i min bekantskapskrets ha både vänner och familj som med mycket stort engagemang har följt mig från dag ett på forskarutbildningen. David som höll mig sällskap när jag satt och skrev min ansökan. Mitt nätverk med duktiga och intelligenta kvinnor som hållit mig ovanför ytan när arbetet varit jobbigt: Doris, Ida, Johanna och Siska. Särskilt tack till Siska för korrekturläsning samt utomordentligt mingelsällskap på bokmässan. Även Olof och Anton har gjort fantastiska insatser som korrekturläsare. Lovisa Broström som frikostigt delat med sig av sin expertis. Per N och Sigge som stöttade genom att förmedla godis under avhandlingsarbetets sista månad. Mitt innerligaste tack till Malin Nilsson, på spårvagnen till Saltholmen har vi diskuterat många aspekter av avhandlingsskrivande innan det blivit dags att hoppa i femgradigt vatten. Er vänskap har gett mig styrka.

Tack familjen Beijer för att ni varit en trygg hamn. Mina föräldrar Lars och Gunilla och mina syskon Marcus och Emelie, tack för att ni alltid finns där för mig.

Slutligen kan jag konstatera att jag har skrivit flera hundra sidor om betydelsen av kvalitet, men orden räcker inte till för att beskriva betydelsen av att ha Per i mitt liv. Tack.

FÖRKORTNINGAR

AB	Aftonbladet
AG	Arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur
Arbt	Arbetet
BBL	Biblioteksbladet
BT	Borås tidning
C	Centerpartiet
DN.	Dagens Nyheter
Expr	Expressen
FP	Folkpartiet Liberalerna
G-P	Göteborgs-Posten
HD	Helsingborgs dagblad
HP	Hallandsposten
JP	Jönköpingsposten
L68	1968 års litteraturutredning
LB-nämnden	Litteratur och biblioteksnämnden
M	Moderata samlingspartiet
S	Sveriges socialdemokratiska arbetareparti
SBF	Svenska bokhandlareföreningen

SDS	Sydsvenskan
SFF	Sveriges författarförbund
SKD	Skånska dagbladet
ST	Stockholms-Tidningen
SvB	Svensk bokhandel
SvF	Svenska förläggareföreningen (tidigare Svenska bokförläggareföreningen)
SVD	Svenska dagbladet
TT	Tidningarnas telegrambyrå
VK	Västerbottens-Kuriren
VPK	Vänsterpartiet Kommunisterna

I. INLEDNING

Ska staten och politiker bedöma vad som är god estetisk kvalitet, det vill säga skillnaden mellan bra och dålig konst? I en demokrati brukar svaret vara nej.² Samtidigt innebär en kulturpolitik att staten måste hantera frågor om vilken konst eller kulturyttring som är bra nog för att tilldelas finansiellt stöd eller ignoreras. I föreliggande avhandling studeras vilka föreställningar om estetisk kvalitet som finns i svensk litteraturpolitik och hur begreppet kvalitet används genom en diskursanalys av den offentliga debatten om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009.

Kulturen och kulturpolitikens roll i Sverige sedan 1930-talet har beskrivits som en del av välfärdsbyggets "trestegsraket": "först demokratisk jämlikhet, sedan ekonomisk och till sist kulturell" (Löfgren 1994, s. 5; se även Frenander 2005, s. 165). Kulturpolitik blev ett eget politikområde i Sverige 1974 i och med antagandet av de kulturpolitiska målen (se bilaga 2). Modern, svensk kulturpolitik har alltså organiserats inom ramarna för välfärdspolitiken. Kulturpolitikforskaren och idéhistorikern Anders Frenander beskriver 1974 års kulturpolitiska beslut som en diskursiv slutpunkt där en politisk enighet om hur kulturpolitiken skulle organiseras blev resultatet efter flera decenniers debatt (Frenander 2005, s. 165). Den traditionella borgerliga finkulturen³ fick vid folkhemmets uppbyggnad representera kultur i stort. Bristen på alternativ ledde till att det sedan

---

² Se Blomgren 2012.

³ Det vill säga en snäv definition av kultur som konst, där det objektivt går att skilja ut god konst från dålig.

efterkrigstiden rätt enighet om vilken slags kulturpolitik som ska bedrivas (Frenander 2005, s. 205, 211). De nordiska ländernas kulturpolitik har haft en gemensam, om än inte identisk, utveckling efter andra världskriget (Mangset et al 2008). Några av de drag som präglat politikområdet i Norden är: en välfärdsorientering där offentliga instanser tagit ansvar för kulturlivet och starka intresseorganisationer som har lett till en korporativistisk utveckling, samt ett begränsat stöd till konst och kultur från sponsring och donationer. Det är det offentliga på statlig, regional eller lokal nivå som står för bidragen till kulturen i de nordiska länderna (Larsson 2003, s. 181; Mangset et al 2008, s. 1-2). Efter 1970-talet har folkhemsideologin ifrågasatts och dess dominans gradvis förminskats. Tendenser till teknokratisering och en moralisk förståelse av kulturpolitiken har noterats av forskare i de nordiska länderna. Teknokratisering innebär att kulturpolitiken avpolitiseras och istället handlar om frågor av teknisk-ekonomisk karaktär medan en moralisk förståelse av kulturpolitik innebär att åtgärder för konst och kultur framställs som att det är något *moraliskt* gott (Nielsen 2006; Røyseng 2007). Men i stort har svensk kulturpolitik varit i princip oförändrad sedan 1970-talet (Frenander 2005, s. 212; Frenander 2013). En viss uppluckring kan dock skönjas i och med kommuner och regioners utökade ansvar för kulturpolitiken (Johannisson 2006; Blomgren & Johannisson 2013, s. 64-66).⁴

Med begrepp som välfärd, välfärdsstat och välfärdspolitik menas oftast att staten ansvarar för en grundläggande nivå av *välfärd för medborgarna*. Det kan innebära att tillhandahålla exempelvis utbildning, sjukvård och någon form av socialförsäkring (Bäck & Larsson 2008, s. 298). Svensk välfärdspolitik utmärks internationellt, enligt statsvetaren Bo Rothstein, för dess universalism och generalitet vilket innebär att enhetliga regler ska garantera förmåner till i princip hela befolkningen (Rothstein 2010, s. 30). Välfärd i kulturpolitiken har utgått från att medborgarna ska få tillgång till ett stort kulturutbud oavsett var de bor i landet, vilket brukar benämnas *demokra-*

---

⁴ Tendenser till förändring kan även skönjas i de nya kulturpolitiska målen från 2009 (se bilaga 2) där målet om att kulturpolitiken ska motverka "kommersialiseringens negativa verkningar" togs bort. Det kan även noteras att målet om att kulturpolitiken skulle värna yttrandefriheten tagits bort, istället noteras i en portalmening att kulturen ska ha "yttrandefriheten som grund".

tisering av kulturen. Det går kortfattat ut på att den traditionella förståelsen av vad som är värdefull konst och kultur ska spridas till medborgarna genom att undanröja sociala och geografiska barriärer (Nilsson 2003, s. 186). Enligt kultursociologen Peter Duelund (2008) kan den nordiska kulturpolitikens utveckling 1960-2003 delas upp i fyra faser:

- *Demokratisering av kulturen (1960-1975)* – Kulturpolitiken blev en del av välfärdsstaten, viktig för att bilda medborgarna. Det fanns paternalistiska inslag där kulturpolitiken skulle bidra till högkvalitativa alternativ istället för masskultur som television (Duelund 2008, s. 14-15).
- *Kulturdemokrati (1975-1985)* – Estetisk erfarenhet blev en viktig del av kulturpolitiken och själva kulturbegreppet vidgades, vilket ledde till en inkludering av amatörer och lokala initiativ i kulturpolitiken (ibid., s. 15-16).
- *Social och ekonomisk instrumentalisering (1985-1995)* – Statlig styrning nedprioriterades till förmån för lokala myndigheters samarbeten med kulturindustrin. Lokala myndigheter investerade i kulturaktiviteter för att öka tillväxten (ibid., s. 16-17).
- *Ekonomisk och politisk kolonisering (1995-2007)* – I den sista perioden Duelund identifierar präglades kulturpolitiken av en vilja att stärka länken mellan konst och näringsliv genom att minska statlig reglering av kulturindustrier och öka förekomsten av sponsorer från näringslivet och privatpersoner. Den nationella aspekten av kulturpolitiken lyftes fram, vilket framför allt gällde Danmark, för att stärka en nationell identitet i en globaliserad och individualiserad värld (ibid., s. 17-18).

Utvecklingen har, enligt Duelund, gått från en politik som ville stärka konstnärlig frihet och kulturell mångfald till en politik som samarbetar med näringslivet, där ekonomiska mål har ersatt mål om bildning och

estetik (Duelund 2008, s. 18). Även om dessa fyra faser i den nordiska kulturpolitikens utveckling är generellt hållna är de relevanta som kontext för förståelsen av svensk kulturpolitik under tidsperioden.

Kulturbegreppets mångfacetterade betydelse anas i Duelunds översikt. För att tydliggöra hur centrala begrepp används i svensk kulturpolitik och i den här avhandlingen krävs en begreppsdiskussion.

I.1 KULTUR, AUTONOMI OCH KVALITET

Ordet kultur har flera betydelser och låter sig svårligen definieras. Begreppet har historiskt använts både som synonym till civilisation och för att betona alternativ till civilisationen genom att lyfta fram olika kulturer (Williams 1988, s. 90-91). Den första definitionen kan beskrivas som ett ontologiskt kulturbegrepp, den andra som ett antropologiskt. Kulturstudieforskaren Johan Fornäs beskriver i sin genomgång av kulturbegreppets olika fasetter hur det ontologiska kulturbegreppet sätter kultur i motsats till natur och definieras som andlig eller materiell odling (Fornäs 2012, s. 12-18). Ett antropologiskt kulturbegrepp betonar mångfalden av olika samexisterande kulturer och definierar kultur som de vanor, föreställningar och värden som är gemensamma för en specifik grupp (Fornäs 2012, s. 20). Båda dessa definitioner är förhållandevis breda. En snävare, och i vår samtid vanligare, användning av ordet är kultur som konst; *det estetiska kulturbegreppet*. Begreppet blir ett samlingsnamn för konstarter såsom litteratur, bildkonst, musik, scenkonst och film. Det estetiska kulturbegreppet är, enligt Johan Fornäs, normerande eftersom det inkluderas i samhälleliga institutioner. När kulturpolitik, kultursektorn och andra likartade ord diskuteras är det oftast det estetiska kulturbegreppet som avses. Kultur kan utifrån ett estetiskt synsätt skiljas från andra samhällsområden såsom politik och ekonomi (Fornäs 2012, s. 23-24).⁵ Detta tankesystem kan direkt härledas till filosofen Immanuel Kants *Kritik av omdömeskraften* där han skiljer ut estetik från områden som moral (inklusive religion) och vetenskap. Konsten är därmed ett område med egna regler (Kant 1790/2003).

---

⁵ Johan Fornäs lyfter även fram det hermeneutiska kulturbegreppet där kultur definieras som meningsskapande praktiker. Kulturen begränsas därmed inte till konstarterna utan inkluderar mänskliga tolkningssammanhang där mening kan skapas (Fornäs 2012, s. 30-31).

De olika sätten att definiera och tala om kultur har uppkommit i specifika historiska och sociala kontexter, men de olika begreppen existerar samtidigt och används parallellt (Fornäs 2012, s. 38). Kultur kan alltså definieras på flera sätt, men i denna avhandling är det estetiska kulturbegreppet det som framför allt avses när kultur diskuteras. Detta eftersom det är den användning av begreppet som dominerar inom kulturpolitiken. I det estetiska kulturbegreppet utgör *estetisk autonomi* en viktig del där de konstnärliga institutionerna försvarat sina gränser mot kommersiella, politiska och rättsliga sfärer (Fornäs 2012, s. 25). Ordet autonomi är även det mångfasetterat och därför krävs en förklaring av i vilken mening det används i avhandlingen.

Begreppet autonomi har olika innebörd i olika sammanhang. Det härstammar från antikens Grekland där autonomi betecknade staters rätt till självbestämmande. Autonomi kan även gälla institutioner och medborgare/individer. Med *institutionell autonomi* avses möjligheten för offentliga institutioner att själva ta beslut utan att styras av externa krafter. Detta förfarande brukar benämnas som *principen om armlängds avstånd*, vilket innebär att staten visserligen budgeterar och sätter upp mål för kulturen men undviker att styra över konstens innehåll genom att överlåta kvalitetsbedömning till professionen eller tjänstemän. Institutionell autonomi på det kulturpolitiska området innebär att det är kulturinstitutioner som ska ta beslut på kulturområdet, statens inflytande sträcker sig till att sätta upp mål och allokera medel (Blomgren 2012, s. 521-522). Statsvetaren och kulturpolitikforskaren Roger Blomgren beskriver den här synen på autonomi i kulturpolitiken som ”/.../ the right for citizens to see what the cultural institutions view as ‘good’ art, which is decided by the institutions themselves” (Blomgren 2012, s. 522).⁶ *Autonomi för medborgare eller individ* innebär att staten bör förhålla sig neutral till individens val och inte förorda en kultursyn eller kulturell aktivitet framför någon annan (Blomgren 2012, s. 523). I en kulturpolitisk kontext är det den institutionella autonomin som dominerar, med starka professioner och en försiktig statlig styrning (Blomgren 2012, s. 526). Därmed är det även vanligt att i kulturpo-

---

⁶ Jfr ”demokratisering av kulturen” där kulturpolitiken ger högkvalitativa alternativ till masskulturen (Duelund 2008, s. 14-15).

litisk forskning fokusera på den institutionella autonomin (Blomgren 2012; Maanen 2008; Vestheim 2009).⁷ Med autonomi menas i den här avhandlingen, om inget annat anges, den institutionella (konstnärliga) autonomin eftersom det är den betydelsen som används i det empiriska materialet.

I kulturpolitik har konstens autonomi en central roll och begreppet är även tätt knutet till demokrati. Exempelvis brukar förekomsten av konstnärlig autonomi användas som indikator vid bedömning om ett samhälle är demokratiskt eller ej (Blomgren 2012, s. 520). Detta har inneburit att kulturpolitiken i demokratiska stater strävar efter att upprätthålla konstens autonomi, bland annat med principen om armlängds avstånd. Men det finns något paradoxalt i en kulturpolitik där konst och kultur benämns som autonom samtidigt som konst och kultur behandlas som instrument och används för att bygga demokratiska värden och bilda medborgare (Vestheim 2011, s. 151-152). Att det är svårt att skilja ut politiska beslut från konstnärliga beslut har även att göra med att absolut autonomi inte är möjlig, konst och kultur existerar alltid i en social och historisk kontext (Vestheim 2008, s. 37).

Den institutionella autonomin upprätthålls i kulturpolitiken exempelvis genom att experter inom konst- eller kulturområdet bedömer om ett konstverk är bra eller dåligt, det vill säga om verket är av god kvalitet. Kvalitetsbegreppet är centralt för kulturpolitiken eftersom kvalitetsbedömning är en avgörande del vid beslut om fördelning av offentliga medel. Ordet kvalitet används oftast kort och gott för att beteckna något som är bra, men kvalitet används olika om det rör sig om kvalitet i konst eller exempelvis kvalitet i industrin eller i vården. Vad som bedöms vara av kvalitet kan fastställas med både mätbara och omätbara mål (Strannegård 2007, s. 9-10). I avhandlingen avses med ordet kvalitet den estetiska kvaliteten som ett konstverk tillskrivs. När kvalitetsbedömning sker i kulturpolitiska åtgärder väcks frågor om valfrihet, oberoende, smakfostran och kulturnationalism, bara för att nämna några aspekter (Bennich-Björkman 1991, s. 54-61). Vad som är av god eller otillräcklig kvalitet blir en politisk

---

⁷ Den institutionella autonomi och dess relation till konst och kulturpolitik diskuteras vidare i kapitel 2.2.1

fråga när ett verk ska bedömas för att få statligt stöd (Blomgren 1998, s. 9). Ytterligare en källa till kritik är hotet om jäv, det vill säga att en objektiv bedömning inte kan göras på grund av påverkan av vänskapsband eller andra beroendeförhållanden. En stark föreställning i samtiden är att kvalitetsbegreppet har devalverats och att så kallad högkultur eller finkultur är en subkultur bland andra (Svenska akademien 2006). Inom svensk kulturpolitik har denna utveckling dock inte ägt rum. De institutioner som oftast benämns högkultur är även de som får mest statligt stöd och därmed värderas högst. Frenander konstaterar i sin studie av kulturbegreppet i svensk kulturpolitik under 1900-talet, fram till 1996, att kulturpolitiken är byggd kring ett borgerligt kulturbegrepp som främjar den typ av uttryck som kallas högkultur (Frenander 2005, s. 202). I kapitel 2.3 fördjupas diskussionen om hur kvalitetsbegreppet används i kulturpolitik.

I allmänhet är ordet kvalitet positivt laddat men när det ska definieras närmare uppstår en kamp mellan olika särintressen som kämpar om tolkningsföreträde. Estetik- och kulturforskaren Henrik Kaare Nielsen skriver:

I det moderne demokratiske samfunds omskiftelige udvikling opnås patent på kvalitet hverken permanent eller fuldstændigt, men periodisk kan bestemte interesser etablere sig i en dominerende position og således få udslaggivende indflydelse på de samfundsmaessige kompromisdannelser, herunder den kvalitetsopfattelse, som beslutningsprocesser og politiske prioriteringer orienterer sig efter. (Nielsen 2001, s. 189-190)

Uttryckt på ett annat sätt: när kvalitetsbegreppet hotas, då diskuteras det mer intensivt (Elam 2007, s. 47).⁸ Att studera hur kvalitetsbegreppet används inbjuder därmed till en studie av konflikter i kulturpolitiken.

Statsvetaren Rolf Hugosson sätter ord på det motsägelsefulla med kulturpolitiken: ”som kunde göra anspråk på att förena sådana ytterliga kontraster som byråkrati och konst, det mest konventionella med det mest radikala” (Hugosson 2000, s. 8). Det är i detta sammanförande av två till

---

⁸ Ett exempel på det kan vara de senaste årens digitala utveckling som har bidragit till ett omförhandlande av kvalitetsbegreppet i kultur- och mediautbudet (se Snickars 2013).

ytan vitt skilda ramverk som föreliggande avhandling tar sin början. Vad händer när det estetiska kvalitetsbegreppet används i politiska åtgärder? I avhandlingen studeras vilka föreställningar om estetisk kvalitet som kommer till uttryck i debatten om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur, ett delområde av kulturpolitiken. I det följande presenteras de yttre ramarna för litteraturpolitiken.

1.2 DE KULTURPOLITISKA MÅLEN OCH LITTERATURPOLITIKEN

Med kulturpolitik avses i den här avhandlingen så kallad *explicit kulturpolitik* vilket innebär de offentliga åtgärder som riksdagen benämner som just kulturpolitik (Ahearne 2009, s. 142-143). Kulturpolitik kan dock förstås i en vidare mening; kulturpolitikforskaren Jeremy Ahearne använder termen *implicit kulturpolitik* för att identifiera kulturpolitiska strategier som påverkar kulturområden men inte nödvändigtvis benämns som kulturpolitik (Ahearne 2009, s. 142-143).⁹ Svensk kulturpolitik måste förhålla sig till de kulturpolitiska målformuleringarna. Dessa har ändrats två gånger under perioden som avhandlingen behandlar och de olika målformuleringarna finns som en bilaga till avhandlingen (bilaga 2). År 1974 var målen att kulturpolitiken skulle medverka till att skydda och utnyttja yttrandefriheten, främja kontakten mellan människor och ge dem möjligheten till skapande aktiviteter, motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet, främja en decentralisering, utformas med hänsyn till eftersatta grupperns erfarenheter och behov, möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse, ta tillvara på och levandegöra äldre tiders kultur samt främja ett utbyte av idéer och erfarenheter inom kulturområde över språk- och nationsgränser (se bilaga 2). Med dessa mål som vägvisare infördes en rad politiska insatser på kulturområdet. Statens kulturråd (Kulturrådet) inrättades, vilken är den statliga myndighet som har övergripande ansvar för att fördela ekonomiskt bidrag till kulturell verksamhet (Frenander 2011, s. 18-19).

---

⁹ Kulturpolitik i vid mening har av kulturvetaren Jim McGuigan definierats som något som berör kulturens tillstånd, vilket inkluderar både materiella och diskursiva bestämningar av kulturell produktion och konsumtion som görs över tid och rum (McGuigan 1996, s. 22).

Ann Steiner (2012c) delar upp kulturpolitiken i Sverige i tre huvudområden:

- De regler, lagar och system som staten uppställer för kulturen.
- Det ekonomiska stöd till verksamheter, personer eller organisationer som ligger utanför statens eget [verksamhetsområde], exempelvis biblioteksersättning till författare, filmstöd, stöd till fria teater- eller musikgrupper med flera.
- De verksamheter som staten, regioner (län) och kommuner bedriver, exempelvis Filminstitutet, bibliotek, teatrar och museer. (Steiner 2012c, s. 204)

Ett exempel på en litteraturpolitisk åtgärd i det första huvudområdet är sänkningen av mervärdesskatten på böcker från 25 % till 6 % 2002. Litteraturstödet faller under den mellersta kategorin. Det finns en rad stöd till produktion, distribution och förmedling av litteratur i Sverige. Förutom litteraturstödet kan även nämnas inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek, läsfrämjande insatser, Alla tiders klassiker för skolan, stöd till planerad utgivning, litterära evenemang och översättningsstöd (Steiner 2012c, s. 209, 211). Centrala aktörer i litteraturpolitiken är förläggare, författare, bibliotek, bokhandlare och läsare/konsumenter. Steiners uppdelning synliggör hur den explicita kulturpolitiken genomför olika insatser på litteraturområdet på olika nivåer.

I.2.3 STATENS STÖD TILL NY, SVENSK SKÖNLITTERATUR

Litteraturstödet är ett kvalitetsbaserat efterhandsstöd vars syfte är att garantera en bred och kvalitativ bokutgivning. Förutom ny, svensk skönlitteratur delas stödet även ut till en rad andra litteraturkategorier.¹⁰ Kriterierna för stöd varierar hos dessa kategorier, men i den här avhandlingen studeras enbart stödet till ny, svensk skönlitteratur. När jag skriver *litteraturstödet* i avhandlingen syftar det alltså enbart på stödet till ny, svensk skönlitteratur om inget annat anges.

---

¹⁰ Facklitteratur för vuxna, barn- och ungdomslitteratur, bildverk, klassisk litteratur, serier och grafiska romaner, litteratur på annat utgivningsspråk än svenska, nationella minoriteters litteratur och elektroniskt publicerad litteratur.

Stödet är arrangerat på så sätt att förlagen skickar in sina böcker till Kulturrådet där titlarna blir bedömda av en arbetsgrupp bestående av författare, bibliotekarier, kritiker och forskare.¹¹ Om en bok bedöms vara av tekniskt och redaktionellt god kvalitet, samt uppfyller vissa formella krav,¹² tilldelas den stöd som utgår till förlagen. Stödbeloppet baseras på sidantal, så kallad sidersättning. År 2011 var det maximala beloppet för en enskild titel 70 000 SEK (Statens kulturråd 2013b). 183 skönlitterära titlar delade på 8 316 854 SEK år 2008, fördelat på 61 förlag. Samma år fick 302 skönlitterära titlar avslag på ansökan om litteraturstöd (Statens kulturråd 2008a; 2008b).¹³

Statens stöd till ny, svensk skönlitteratur fördelas alltså av Kulturrådet och är ett delområde av litteraturpolitiken och i förlängningen av kulturpolitiken i stort. Det är ett stöd till artefakter, närmare bestämt till individuella verk (titlar), och god kvalitet är det främsta kriteriet för fördelning av stöd. Kulturrådets styrelse består av högst nio ledamöter, utsedda av regeringen. Styrelsen tillsätter i sin tur medlemmarna i Kulturrådets olika arbetsgrupper och beslutar om vilka arbetsgrupper som ska finnas. Det är på delegation av styrelsen som de olika arbetsgrupperna tar beslut om bidrag inom sitt respektive område. För att bli medlem i arbetsgruppen krävs att personen är expert inom sitt område, i litteraturstödet fall genom att vara exempelvis författare eller kritiker (Statens kulturråd 2013a).

Någon närmare definition av hur kvalitet bör bedömas har ej gjorts i förordningarna för litteraturstöd utan det har varit upp till arbetsgrupperna att besluta om. I ett protokoll för arbetsgruppen för stöd till ny svensk skönlitteratur vid ett av deras första möten den 18:e september 1975 utgjorde organiseringen av gruppens arbete en egen paragraf. Där sades det

---

¹¹ Medlemmarna byts ut med jämna mellanrum, maximal tid som ledamot är två + två år.

¹² Såsom att boken har ett svenskt ISBN-nummer och har blivit utgiven under de senaste sex månaderna.

¹³ Summan inkluderar förutom ny, svensk skönlitteratur även kategorin klassisk litteratur.

att vad gällde bortval och tillval av titlar så ”menade man att gruppens suveränitet och ansvar inte borde ifrågasättas” (LB 1975:14). Under 00-talet publicerades riktlinjer för hur arbetsgruppen skulle bedöma kvalitet, som gruppen själv hade varit med om att formulera, på Kulturrådets webbsida (Statens kulturråd 2007, se även bilaga 3).¹⁴ Jäv, det vill säga diskvalifikationsgrunder för att en person skall göra en objektiv bedömning, inom arbetsgruppen regleras av förvaltningslagens jävsregler. Exempel på jävssituationer relaterat till litteraturstödet kan vara när en medlem i arbetsgruppen är släkt eller vän med upphovspersonen till en titel, eller om det finns någon annan omständighet som kan göra att förtroende för personens opartiskhet rubbas (Nationalencyklopedin 2013, *jäv*; *Förvaltningslag* (1986:223)). Detta är det yttre ramarna för litteraturstödet organisering. Hur kan då litteraturstödet studeras?

Forskning om svensk kulturpolitik har ofta rört kulturpolitik på en nationell, statlig nivå.¹⁵ Men forskningsbaserad kunskap om kulturpolitikens delområden är ovanligare.¹⁶ I statens stöd till ny, svensk skönlitteratur möts frågor om statens påverkan på kulturområdet, konstnärlig autonomi, bokmarknadens förutsättningar på ett litet språkområde och kulturpolitikens koppling till välfärdsbegreppet. I centrum för dessa perspektiv eller problem finns kvalitetsbegreppet. Vilka föreställningar finns om kvalitetsbegreppet och hur används begreppet i debatten om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur? Har användningen förändrats över tid och går det utifrån eventuella förändringar eller förskjutningar att säga något om stödet som en del av kultur – och välfärdspolitik? Ett grundläggande antagande för avhandlingen är att politiska åtgärder formar vårt sätt att

---

¹⁴ Dessa diskuteras utförligt i kapitel 7. Riktlinjerna har sedan dess uppdaterats med utförligare beskrivningar på Kulturrådets webbsida 2013 (Statens kulturråd 2013b), men den version som används i denna avhandling är den som fanns tillgänglig via Kulturrådets webbsida 2009 (Statens kulturråd 2007). Det har funnits fler varianter av riktlinjer publicerade på webbsidan, men innehållet specifikt avseende riktlinjer för bedömning av stödet till ny, svensk skönlitteratur har varit detsamma fram till 2013.

¹⁵ Det finns även exempel på forskning om kulturpolitik på kommunal nivå, se Johannisson (2006).

¹⁶ Några undantag är Bennich-Björkman (1991) om Sveriges författarförbund och Blomgren (1998) om svensk filmpolitik.

förstå företeelser och ”problem” i samhället (som en åtgärd ska lösa). Litteraturstödet är lösningen på ett problem, men hur har det problemet formulerats? Fokus på kvalitetsbegreppet är valt för att det är ett centralt begrepp i kulturpolitiken som ofta används utan att dess betydelse definieras. Att synliggöra det skenbart osynliga bidrar till förståelsen av svensk kulturpolitik under perioden och visar även hur företeelser och begrepp vi tar för givna har kommit till.

1.3 EN DISKURSIV ANSATS

Avhandlingen utgör ett diskursorienterat forskningsbidrag inom ämnet biblioteks- och informationsvetenskap samt inom kulturpolitikforskningen (jfr t.ex. Bennett 1998; Egeland 2007; Hedemark 2009; Johannisson 2006; McGuigan 2006; Söderlind 2009). Avhandlingen bidrar med en teoretiskt grundad vetenskaplig kunskap och utgår från ett poststrukturalistiskt perspektiv inspirerat av diskursteoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, som hävdar att vägen till verkligheten går genom språket. Vad detta innebär för mina epistemologiska grundvalar förklaras i kapitel 3. Det är dock viktigt att redan här klarlägga en del av mina grundläggande teoretiska antaganden, innan avhandlingens syfte och frågeställningar introduceras.

Utifrån en poststrukturalistisk diskursiv ansats är det diskurser som formar hur vi uppfattar verkligheten. Med *diskurs* avses här ett historiskt specifikt ramverk som kontrollerar vad som kan och inte kan sägas och göras. Diskursen är en tillfällig fixering av betydelser. Det faktum att alla objekt utifrån diskursteorin är diskursiva innebär dock inte att verkligheten därmed inte existerar. Det gör den, men vi förstår den diskursivt (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 161). Diskursforskarens uppgift är att förstå och förklara uppkomsten och logiken hos diskurser och de socialt konstruerade identiteter som diskurserna möjliggör åt aktörer (Howarth & Stavrakakis 2000, s. 7).

Diskurser är politiska konstruktioner inom vilka det ges utrymme för en kamp om att bestämma betydelsen av centrala begrepp. En diskurs är därmed politisk i vid bemärkelse genom att dess formering innehåller konstruerande av antagonismer (konflikter) och gränsdragningar mellan de

som är på "insidan" och de som är på "utsidan". Det politiska är, förutom konstruerande av antagonism, även utövandet av makt (Howarth & Stavrakakis 2000, s. 4; Howarth 2007, s. 120-121). Med det *politiska* avses alltså hur olika positioner i diskursen strävar efter att låsa fast betydelsen av centrala begrepp, såsom kvalitet, samt skapa en enhet av olika intressen genom att etablera en gräns mot dem/det som positionerna opponerar sig mot. Den här definitionen av det politiska skiljer sig därmed från den tidigare definitionen av explicit kulturpolitik. I avhandlingen används det politiska i vid mening som ett teoretiskt begrepp för att studera en politisk åtgärd i snäv mening, det vill säga litteraturstödet.¹⁷

Är det möjligt att skapa kunskap om allt är diskursivt konstruerat, eller annorlunda uttryckt, är diskursteorin relativistisk? Statsvetaren Jakob Torfings svar på det är att vi alla, även forskaren, är en del av diskurser som utgör ramverk för relativt deterministiska värderingar (Torfing 2005, s. 19). Detta innebär enligt honom att den samhällsvetenskapliga forskaren alltid ingår i en diskurs där det finns en rad (vetenskapliga) kvalitetskriterier för innehåll och form att anpassa sig efter samt bedöma andra forskare utifrån. Ingen diskurs är sluten och enhetlig utan det pågår en ständig omförhandling av sanningsanspråk genom exempelvis konflikter och lärande. Ett exempel på en sådan diskurs är den akademiska inom vilken kvalitetskriterierna för ett vetenskapligt arbete är föränderligt (om än långsamt). Detta innebär att även diskursanalytisk forskning kan göra kunskapsanspråk (Torfing 2005, s. 19).

För att studera diskursen om litteraturstödet fokuserar jag på hur företeelser blir problem som måste lösas i en diskurs, inspirerad av filosofen Michel Foucaults beskrivning av sin analysmetod i *Sexualitetens historia*: "[A]tt varken analysera beteendena eller idéerna, samhällena eller deras 'ideologier', utan de *problematiseringar* genom vilka människan anser sig kunna och böra tänkas, och de *förfaringssätt* utifrån vilka de förra bildas (Foucault 1984/2002, s. 14). Att analysera problematiseringar innebär alltså att granska hur och på vilket sätt olika företeelser har blivit "problem" som

---

¹⁷ På engelska blir skiljelinjen tydligare i och med användandet av orden *politics* (politik i vid mening) och *policy* (politik i snäv mening).

måste lösas med politiska åtgärder (Bacchi 2012, s. 1). Genom att undersöka vilken eller vilka problemformulering/ar som litteraturstödet konstruerats utifrån möjliggörs ett synliggörande av det politiska, i vid mening, i stödet. Det vill säga hur skapandet av antagonism äger rum. Och genom att identifiera vilka föreställningar om kvalitet som kommer till uttryck i diskursen om litteraturstödet går det att studera hur föreställningar om kvalitet har förändrats över tid och vilken/vilka föreställningar som har varit dominerande. På detta sätt synliggörs även det politiska, i vid mening, i kvalitetsbegreppet.

Jag utgår från ett konfliktperspektiv för att studera kvalitetsbegreppet i diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur. Med detta avses att kvalitet inte är ett statiskt begrepp vars betydelse går att objektivt slå fast. Istället ses begreppet som ett nyckelord i litteratur- och kulturpolitiken som olika grupper kämpar om att bestämma betydelsen av. Genom att studera användandet av kvalitetsbegreppet i diskursen om litteraturstödet går det även att säga något om synen på kvalitet i kulturpolitiken i stort. Materialet som studeras består av den offentliga debatt som förts om litteraturstödet under perioden.

1.4 SYFTE

Syftet med avhandlingen är att skapa kunskap om vilka föreställningar om estetisk kvalitet som finns i svensk litteraturpolitik och hur kvalitetsbegreppet används genom att studera diskursen om stödet till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009 så som den kommer till uttryck i den offentliga debatten om stödet. Genom en diskursteoretisk ansats synliggörs det politiska, i vid mening, i litteraturstödet konstruktion.

Jag utgår från tre begrepp som genererar tre olika frågekomplex, som ska vägleda mig i analysen. I kapitel 3 förklaras centrala begrepp i frågekomplexen närmare.

- **Diskurs.** Hur ser diskursen om litteraturstödet ut? Vilka subjekspositioner tar plats i diskursen? Vilka nyckelbegrepp (noder) kretsar diskursen kring och hur förändras diskursen över tid?

Detta angreppssätt kartlägger och strukturerar materialet utifrån en diskursiv policyanalys.

- **Legitimitet.** Hur legitimeras stödet i diskursen? Hur kan eventuella förändringar i legitimiteten förklaras?

Genom detta fokus kan olika principer för legitimering identifieras. Det går även att se hur olika subjekspositioner legitimerar stödet på olika sätt.

- **Kvalitet.** Vilka föreställningar om estetisk kvalitet ges utrymme i diskursen och förändras betydelseerna av kvalitet över tid?

I det sista angreppssättet fokuseras specifikt på vilka kvalitetsbegrepp som det getts utrymme för i diskursen, hur begreppet används och vilken definition som har nått hegemoni genom stödets konstruktion. Diskursen om litteraturstödet beskrivs och analyseras främst i kapitlen 4-7, medan det avslutande kapitel 8 fördjupar diskussionen om legitimitet och kvalitet i stödet.

1.4.1 AVGRÄNSNINGAR OCH FORSKARENS ROLL

Den tidsmässiga avgränsningen av undersökningsperioden kräver en förklaring. Den svenska kulturpolitiken som eget politikområde inrättades 1974, bland annat med införandet av Statens Kulturråd vilket var en förutsättning för litteraturstödet organisering. Att avhandlingens analys startar med material från 1975 innebär dock inte att det bör ses som en startpunkt för diskursen om litteraturstöd.¹⁸ Förslaget till en stödordning för ny, svensk skönlitteratur läggs fram i och med betänkandet av 1968 års litteraturutredning *Boken* (SOU 1974:5), vilken utgör en lämplig startpunkt för

---

¹⁸ För en översikt av den litteraturpolitiska debatten om produktionsstöd till förlag innan 1975 rekommenderas kapitel 8 "Omständigheter kring införandet av produktionsstödet till svenska förlag" i Lennartsson 1999.

avhandlingens analys. Men det är i och med den på betänkandet följande propositionen 1975 som debatten om litteraturstödet tar fart och det utgör därmed det första året i undersökningsperioden.

Slutåret 2009 är valt för att inkludera *Betänkandet av Kulturutredningen* som publicerades i februari det året (SOU 2009:16) och de efterföljande debatterna som i en viss utsträckning kom att handla om litteraturstödet och kvalitetsbegreppet. Principerna för urval av material samt en källkritisk diskussion återfinns i kapitel 3.6. Slutpunkten för undersökningsperioden utesluter betänkandet av 2012 års litteraturutredning *Läsandets kultur* (SOU 2012:65) och den följande litteraturpropositionen *Läsa för livet* (prop. 2013/14:3) från det empiriska materialet. Beslutet motiveras av att beslutsprocessen vid avhandlingens färdigställande hösten 2013 ännu inte var avslutad. I en exkurs i avhandlingens avslutande kapitel diskuteras dock utredningens och propositionens förslag kort. Det är inte de tekniska aspekterna av litteraturstödet som är av intresse för avhandlingen utan hur stödet eller förändringsförslag och kritik av stödet har motiverats.

Mina grundläggande antaganden för studien är att den svenska kulturpolitiken har konstruerats inom ramarna för välfärdspolitiken. I kulturpolitiken är föreställningen om den institutionella autonomi stark vilket lett till framhållandet av armlängdsprincipen. Samtidigt finns det en paradox eller konflikt i kulturpolitiken att kvalitetsbedömning ska ske autonomt men att kulturpolitiska åtgärder ska bidra till främjandet av demokratiska och andra värderingar. Dessa antaganden påverkar min ingång till studien. Ytterligare ett grundläggande antagande är konfliktperspektivet. Trots att kulturpolitiken kan beskrivas som enhetlig så finns det konfliktlinjer som bör lyftas fram av forskaren för att visa på diskursens instabila konstruktion.

Jag har valt detta tillvägagångssätt eftersom jag bedömer att det är mest lämpligt för att synliggöra hur betydelsen av centrala begrepp i politiska åtgärder förskjuts, även om begreppen förefaller vara oförändrade. Konfliktperspektivet bidrar även till att blottlägga antagonismer mellan positioner över tid och förklara och analysera hur dessa konflikter uppstått

eller försvunnit. Vems tolkning av centrala begrepp som ges utrymme och vems tolkning som stängs ute blir synliga med en diskursanalys.

Jag avser inte att göra någon bedömning eller utvärdering av litteraturstödet organisering och funktion, inte heller ämnar jag ge förslag till förändringar av stödet. Däremot är min avhandling ett bidrag till den växande kulturpolitiska forskningen som ägnar sig åt att studera det politiska, i vid mening, i kulturpolitiken (jfr Engberg 2004). Forskarens roll är enligt mig att öppna upp för tolkningar och reflektion av företeelser. Likt Henrik Kaare Nielsen ser jag kulturpolitikforskning som en möjlighet att skapa ett offentligt utrymme för reflektion (Nielsen 1999, s. 190).¹⁹ Nielsen formulerar ett ideal för forskningen där

---

¹⁹ Jag kan konstatera att detta även är ett ideal för många kulturskapare.

/.../ [T]he conflicts can be laid bare and discussed in a broader societal and cultural perspective where the “natural” aura of the former prioritizations fades and their real character of temporary, revisable formations of compromises is made plain, and where the distribution of funds in the area of cultural policy is brought into an ongoing, critical dialogue with the overall socio-political objective of cultural policy. (Nielsen 1999, s. 190)

Denna ansats utgör en viktig del av min förståelse av kulturpolitikforskning och fångas upp genom mitt användande av diskursteori. Målet med analysen är att göra det osynliga synligt och att problematisera saker som tas för givna.

1.5 DISPOSITION

Avhandlingen har inletts med en formulering av studiens problemområde och diskursiva ansats följt av syfte, frågeställningar, avgränsningar och en reflektion över forskarens roll. I kapitel 2 följer en kontext till förståelsen av svensk litteraturpolitik och stödordningar för litteratur utifrån vetenskaplig forskning. En rad begrepp presenteras som används för att analysera kulturpolitik: legitimitet, autonomi, instrumentalitet, teknokrativering och moral. De teoretiska och metodologiska utgångspunkterna för avhandlingsarbetet redogör jag för i kapitel 3. Dessa är Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori samt diskursiv policyanalys, framför allt inspirerad av statsvetaren Carol Bacchis ”What’s the ‘problem’ represented to be”-metod. Ett avsnitt ägnas åt självreflexivitet. I samma kapitel beskrivs tillvägagångssättet för analysen samt avhandlingens empiriska material, urvalsprinciper och hur materialet har insamlats. Sedan tar analysen av det empiriska materialet vid i kapitel 4-7. De följer en kronologisk redovisning, kapitel 4 rör åren 1975-79, kapitel 5 åren 1980-1989, kapitel 6 spänner över åren 1990-2007 och i kapitel 7 behandlas åren 2008-2009, inom varje kapitel görs dock en tematisk analys. Varje kapitel tar sin utgångspunkt i periodens litteratur- eller kulturutredning. I avhandlingens avslutande kapitel 8 besvaras och diskuteras studiens frågeställningar kring de tre frågekomplexen diskurs, legitimitet och kvalitet. Slutligen gör jag i en exkurs några reflektioner kring litteraturstödets utveckling efter år 2009.

2. LITTERATUR, POLITIK OCH KVALITET

I detta kapitel ges en kontext till förståelsen av estetisk kvalitet i kulturpolitik, svensk litteraturpolitik och litteraturstödet utifrån vetenskaplig forskning. Därutöver presenteras centrala begrepp för en analys av kulturpolitiska åtgärder: legitimitet, autonomi, instrumentalitet, teknokratisering och moral. Flera av dessa begrepp definierades redan i avhandlingens inledande kapitel, i detta kapitel fördjupas diskussionen. Med utgångspunkt i avhandlingens diskursorienterade perspektiv är det viktigt att påpeka att även de texter som presenteras i detta kapitel är en del av diskursen. Detta innebär dock inte att utsagan i en vetenskapligt framställd text har samma status som en utsaga i avhandlingens empiriska material. Som nämnts i avhandlingens inledande kapitel är det diskursorienterade perspektivet inte relativistiskt. De texter som diskuteras i detta kapitel har det gemensamt att de framställts inom en akademisk diskurs. De skiljer sig därmed från ett debattinlägg i sina anspråk.

Texterna som ingår i detta kapitel används inte endast för att ge en kontext och bakgrund till avhandlingsämnet och hur litteraturpolitik förstås av forskare utan bidrar även med *redskap* för att analysera diskursen om litteraturstödet. Kapitlet bidrar även till att synliggöra författarens förförståelse av ämnet och hur analysen gått till.

Urvalet av vetenskapliga texter i kapitlet bör inte ses som uttömmande, utifrån avhandlingens problemformulering har jag gjort en del val som påverkar vilka texter som används i kapitlet. Jag använder mig exempelvis framförallt av texter om skandinavisk litteratur- och kulturpolitik. Texter-

na är hämtade från flera olika ämnen som biblioteks- och informationsvetenskap, litteratursociologi, litteraturvetenskap, statsvetenskap, kulturstudier och sociologi.

2.1 LITTERATURPOLITIK

Rubriken litteraturpolitik kräver en reflektion kring vad som inkluderas i begreppet. I avhandlingen definieras kulturpolitik empiriskt i en snäv och explicit mening. I analytisk mening används dock ett vidare politikbegrepp, vilket utvecklas i kapitel 3, där det politiska innebär konstruerandet av antagonismer i en diskurs.

Litteraturpolitik är ett delområde av kulturpolitiken som ägnar sig åt det skrivna ordet. I kapitel 1 skisserades de yttre ramarna för litteraturpolitiken.²⁰ I detta avsnitt diskuteras olika aspekter av litteraturpolitik för att därefter övergå till att specifikt behandla stödordningar för litteratur.

Historiskt sett har statlig eller politisk intervention på bokmarknaden och litteraturområdet varit vanlig. Litteratur- och kulturvetaren Andrew Milner konstaterar att:

---

²⁰ Litteraturpolitiken måste som delområde förhålla sig till kulturpolitikens övergripande mål. Statsvetaren Tobias Harding pekar på homogeniteten i hur kulturpolitikens värden har beskrivits i kulturpolitiken från 1970-talet och framåt sett genom de kulturpolitiska målen. Inom respektive underområde till kulturpolitiken finns det dock olikheter; kulturarvspolitik och litteraturpolitik behöver exempelvis inte dela samma värderingar. Harding menar att detta beror på att regeringen inte gjorde några försök att bryta upp de gamla normerna och värderingarna när områdena institutionaliserades (Harding 2007, s. 368).

[T]he relations of literary production intersect, not only with the more general social relations of production, but also, and quite specifically with the social relations of political power operating in and around the state. Paradoxically, the unprecedented commercialization of cultural production inaugurated by print-capitalism precipitated, in turn, an enormous expansion of state intervention in the cultural process, in the form both of subsidy and of censorship. (Milner 2004, s. 188)²¹

Enligt Milner är det historiskt få demokratiska och kapitalistiska samhällen som understödjer litterär produktion, medan censur är betydligt vanligare (Milner 2004, s. 188).²² En grundläggande problematik för litteraturpolitiken formuleras av kulturpolitikforskaren Geir Vestheim som: Skall litteraturproduktionen klara sig på marknadens villkor eller skall staten på olika sätt värna litteraturen som kulturprodukt? (Vestheim 2001, s. 123). Om svaret är det sistnämnda infinner sig även en aktiv statlig litteraturpolitik. Formuleringen om att värna litteratur bör dock sättas i relation till Milners framlyftande av censur som verktyg för statlig intervention på litteraturområdet. Även om ren censur inte främjas i demokratier är det viktigt att påpeka att litteraturpolitik inte bara värnar litteratur utan även kan stävja eller ignorera aspekter av litteraturproduktion.²³ Den explicita litteraturpolitikens innehåll svämmar ofta över kulturområdets ramar och väller ut i exempelvis utbildningspolitiken och integrationspolitiken. Det gäller visserligen för många andra (kultur)politikområden men just litteraturpolitiken är särskilt nära förknippad med utbildningspolitik då det förenar aspekter såsom språk, utbildning, folkbildning, normer och nationskänsla. (Miller & Yúdice 2002, s. 8-9).

---

²¹ Termen *print-capitalism* används för att beskriva hur förläggare i egenskap av kapitalister dominerar över och initierar litterär produktion (Milner 2005, s. 143).

²² Sverige har historiskt sett inte varit något undantag från långtgående censur, även om en tryckfrihetsförordning infördes 1766 (se Steiner 2012c s. 218-220).

²³ Ett svenskt exempel på försök till begränsning av en viss typ av litteratur är kampen mot "smutslitteratur" i form av de så kallade Nick Carter-böckerna 1908-1909 (Boëthius 1989).

Den politik som rör skönlitteratur och författare i Sverige har framför allt beforskats inom ramen för litteratursociologi, ämnet som för att låna en känd formulering av litteratursociologen Johan Svedjedal fokuserar på litteraturen i samhället, samhället i litteraturen och litteratursamhället (Svedjedal 2012a, s. 78-80). Ämnet studerar oftast svensk litteraturpolitik i vid mening, det är mer sällan som litteraturpolitiska åtgärder som en del av kulturpolitiken står i centrum även om det naturligtvis behandlats (Johansson 1974; Svedjedal 1994; 2004). I Sverige kan ett antal områden eller genrer utöver litteratursociologin som ägnar sig åt litteraturpolitik ringas in.²⁴ Ett exempel är böcker riktade till studenter om litteraturens roll i samhället (se Yrlid 1990; Steiner 2012c), vilka översiktligt går igenom litteraturpolitikens och bokmarknadens utveckling. Minnesböcker eller debattböcker av aktiva i intresseorganisationer är en annan genre som bidragit till litteraturpolitikens historieskrivning (se Gedin 1975). Några exempel är före detta ordförande för SFF Jan Gehlins *Floden och virvlarna* (1993), *Tack för lånet!* en minnesbok om SFF vid fondens femtioårsjubileum (Karlsson & Ekenborn 2004). Ytterligare en genre värd att nämna är utvärderingar och rapporter som skrivits på uppdrag av intresseorganisationer som Jan-Erik Petterssons rapport för Svenska Förläggareföreningens räkning *Litteraturstödet: Från kvalitet till behov?* (2013).²⁵

Johan Svedjedal (1998) betonar vikten av att sätta kultur- och litteraturpolitik i en större kontext, som en följd av annan politik. Som exempel på detta nämner han det för svensk litteraturpolitik viktiga året 1970 då prissättningen på böcker släpptes fri. Svedjedal menar att de flesta litteraturpolitiska beslut efter 1970 har varit insatser för att kompensera effekterna av den statliga näringslivspolitik (Svedjedal 1998, s. 16). Han framhåller även betydelsen av åtgärder utanför statliga politiska initiativ, såsom överenskommelser mellan branschföreträdare, som inverkar på bokens samhälle (ibid., s. 8-9). Även med en smal definition av kulturpolitik påverkas området av företeelser utanför Kulturdepartementet. Ett

---

²⁴ I ett internationellt perspektiv har forskning om litteraturpolitik främst uppehållit sig vid diktaturers mycket tydliga och restriktiva litteraturpolitik (se exempelvis Bonsaver 2007 om litteraturpolitik i fascismens Italien).

²⁵ Nämnas kan även den forskning som producerats om bibliotekspolitik (Frenander & Lindberg 2012; Stenberg 2001).

exempel på det kan vara litteraturpolitikens betydelse för ett litet språkområde. Vid publiceringen av betänkandet av 1968 års litteraturutredning (L68) konstaterade litteratursociologen Hans Olof Johansson att den samlade skönlitteraturutgivning i Sverige under 1970-talet till hälften hade bestått av översatt litteratur, vilket främst berodde på massmarknadsserier (Johansson 1974, s. 27). Statens stöd till litteratur, som i början inte inkluderade översatt litteratur, kan därmed förstås som ett sätt att skydda det svenska språkområdets utveckling.

Inom det explicita litteraturpolitikområdet finns det en rad intressenter, från författare och förläggare till bokhandlare och läsare. Det finns även en rad förvaltningsnivåer som litteraturpolitiken äger rum på. I följande avsnitt avgränsas fokus till stödordningar för litteratur och författare.

2.1.1 STÖDORDNINGAR FÖR LITTERATUR

Stödordningar för litteraturområdet kan riktas mot produktionsledet, distributionsledet eller konsumtionsledet.

En källa till inspiration för litteraturstödet när det infördes 1975 var den norska motsvarigheten, den så kallade inköpsordningen. Den norska inköpsordningen är ordnad så att staten sedan år 1965 har ett avtal med förläggare och författare om att köpa alla nya norska titlar som ges ut, dock med en viss kvalitetsgranskning, samt fördela dessa till folkbiblioteken i landet. När ordningen infördes var den avsedd att ge en livsinjektion till den norska litteraturmarknaden, men inköpsordningen har även varit mycket omdebatterad (Vestheim, 2001, s. 9-10). Geir Vestheim konstaterar i sin studie av den norska inköpsordningen att legitimiteten i ordningen är stark, trots att bokmarknaden förändrats radikalt sedan den infördes 1965. Han argumenterar för att en debatt om litteraturstöd måste vara en debatt om kulturpolitiska värden, snarare än om utvecklingen i mediebranschen (ibid., s. 122-123). På det sättet positioneras kulturstöd som en del av ett politiskt system. Vestheim menar att det finns en uppdelning mellan olika typer av debatter om litteratur: Å ena sidan den litterära och estetiska diskussionen om litteraturens former, teman och normer, där kulturpolitiken spelar en mindre roll. Å andra sidan diskussionen om sociologiska och politiska villkor för litteraturen som inte har något automatiskt samband med den förstnämnda. Vestheim konstaterar att konst och politik behandlas som olika företeelser (Vestheim 2001, s. 107-108).

Vestheims studie gäller legitimitetsgrunder i den norska inköpsordningen. Biblioteks- och informationsvetaren Claes Lennartsson har gjort en ideologianalytisk, komparativ studie av det svenska litteraturstödet och dess motsvarighet i Norge och konstaterar att den svenska litteraturpolitiska ideologin runt 1970 färgats retoriskt av ett upplysningsperspektiv. Lennartssons resultat visar att litteraturpolitik sätts in i ett socialt, politiskt och kulturellt sammanhang, men utan att det görs några problematiseringar av begreppen. Lennartsson menar att den litteraturpolitiska ideologin under 1970-talet framställs som pedagogisk och civilisatorisk snarare än emancipatorisk (Lennartsson 1999, s. 154-155). Ett exempel på de tendenser till paternalism som finns i demokratiseringen av kulturen (Duelund 2008, s. 14-15). Ett av resultaten av Lennartssons jämförelse är att det i både Norge och Sverige finns en gemensam syn på skönlitteratur som speciellt värdefull för nationen, samhället och individen. Däremot motiveras aldrig varför denna värdering gjorts (Lennartsson 1999, s. 157-158).

Det främsta stödet för författare är biblioteksersättningen som fördelas av Sveriges författarfond. Om Författarfonden och Sveriges författarförening, senare kallat Sveriges författarförbund (SFF), handlar statsvetaren Li Bennich-Björkmans avhandling (1991).²⁶ Fonden är på flera sätt litteraturstödet föregångare, med den viktiga skillnaden att Författarfonden riktar sig mot författare och inte som litteraturstödet mot förlag och bokmarknaden. Konflikten mellan konstnärens autonomi och statlig styrning gestaltas redan i titeln på Bennich-Björkmans avhandling: *Statsstödda samhällskritiker – författarautonomi och statsstyrning i Sverige*. Samhällskritiker syftar alltså på författare och den bild som finns av författaren som någon som står fri att kritisera samhället (Bennich-Björkman, 1991, s. 11). Dikotomin mellan kvalitetslitteratur och populärlitteratur blir synlig i avhandlingen. Bennich-Björkman vill undvika det värderande i begreppet kvalitetslitteratur och använder istället begreppet *budskapslitteratur*. Med det menas litteratur där författaren är "lojal mot sig själv och sin egen övertygelse", det vill säga inte skriver för marknaden eller andra uppdragsgivare

---

²⁶ Sveriges författarförening (grundat 1893) uppgick tillsammans med organisationer för översättare och fackförfattare till en centralorganisation 1951 som 1970 ombildades till Sveriges författarförbund (Sveriges författarförbund 2013).

(ibid., s. 17). I den här definitionen stärks föreställningen om konstnärens och den institutionella autonomin.

Bennich-Björkmans resultat visar att Författarfonden har medverkat till att budskapslitteraturen blivit norm för vad som anses vara god litteratur i Sverige genom att institutionalisera budskapslitteraturens värdeuppsättning. Underhållningslitteratur har utmålats som icke-litteratur av både företrädare för budskapslitteraturen och i den offentliga kulturpolitiken. (Bennich-Björkman, 1991, s. 322-323). Bennich-Björkman konstaterar att den "personliga autonomin" var en "överideologi", det vill säga att även författare med extrema politiska åsikter såsom fascism och högerextremism tilldelats stipendier. Det "icke-legitima" beskrevs istället av Författarfondens ledamöter som underhållningslitteratur: "anpassning och lyhördhet inför marknadens och publikens önskemål" (ibid., s. 289). Att en person med fascistiska åsikter får stöd kan därmed bli en indikation på att kvalitet är det överordnade kriteriet. Bennich-Björkmans resonemang är relevant för den här avhandlingen då de personer som ingick i bedömningsgruppen tillhör samma sfär som medlemmarna i litteraturstödet arbetsgrupp; det är inte ovanligt att en medlem i arbetsgruppen även suttit som ledamot i Författarfonden. Hennes resultat utgör därmed en viktig referenspunkt, även om bedömningsformerna mellan de olika stöden på flera sätt skiljer sig åt. Jag återkommer specifikt till Bennich-Björkmans resonemang om kvalitetssyn i Författarfonden i avhandlingens avslutande kapitel.

En stödordning som fördelas av Författarfonden är den garanterade författarpenningen. Åtgärden som infördes 1972 är ett tillägg till bibliotekersättningen, avsedd att försäkra innehavaren en ekonomisk inkomst motsvarande ungefär en knapp halvtidsinkomst. Författare, illustratörer och översättare ansöker om författarpenningen som utdelas efter en kvalitetsprövning av Författarfonden (Svedjedal 2012b, s. i). Litteratursociologen Anna Gunder (2012) har studerat åtgärden med avseende på vilka effekter författarpenningen har för den litterära kulturen.²⁷ Gunders resultat visar att den garanterade författarpenningen är ett system som

---

²⁷ 2011 döptes åtgärden om till den särskilda författarpenningen.

fungerar väl och som "bidrar till en självständig, diversifierad och kvalificerad litterär produktion" (Gunder 2012, s. 100).²⁸ Relevant för den här studien är den översikt av argument för och emot författarpenningen som Gunder redovisar. Argumenten hos dem som är för författarpenningen liknar, enligt Gunder, de argument som används för att försvara den akademiska friheten: Stödet ger den meriterade författaren en viss grad av frihet från marknaden (ibid., s. 40-41). I de vanligaste argumenten mot författarpenningen betonas att författarna blir beroende av staten och/eller av kollegors bedömning, att systemet är byråkratiserat, att bedömarna är jäviga, att ingen motprestation krävs och att den litterära produktiviteten inte främjas (ibid., s. 42-47). Argumenten mot författarpenningen sker på flera nivåer och gäller både kritik mot stödets konstruktion och mot dess ideologi. Gunder noterar även hur missförstånd av systemets konstruktion både i argument för och emot författarpenningen kommer till uttryck. Detta kan enligt henne bero på att systemet är komplext och därmed svårt att förstå (ibid., s. 48-49). Den garanterade författarpenningen och litteraturstödet är två olika stödssystem som riktar sig till olika mottagare men kritiken mot stöden överlappar varandra, vilket åskådliggörs i avhandlingens analyskapitel.

Dessa exempel visar på olika ingångar till förståelsen av stödåtgärder på litteraturområdet: genom en studie av legitimeringsgrund, en ideologianalys och en studie av effekter. Min egen diskursiva ansats kommer istället fokusera på litteraturstödet underliggande problemformulering(ar).

2.1.2 LITTERATURPOLITIK OCH KORPORATIVISM

Korporativism, det vill säga intresseorganisationers samarbete med och inflytande på offentlig förvaltning, har spelat en viktig roll för utvecklingen av svensk (kultur)politik. När relationen mellan förvaltning och intresseorganisationer har varit stark har organisationerna enligt statsvetaren Bo Rothstein även gett legitimitet åt politiken. Fram till och med 1980-talet sågs det som oproblematiskt, inom alla riksdagspartier, att ge intresseor-

---

²⁸ De problem som identifieras med systemet är att det har urholkats något samt att könsfördelningen är skev där fler män än kvinnor får del av stödet (ibid., s. 100-101).

ganisationer stor makt i förvaltningsledet (Rothstein 1992, s. 345-347). När en kris uppstår inom ett politikområde kan staten, enligt Rothstein, välja att se intresseorganisationernas agerande och mål som orsak eller som lösningar till krisen (Rothstein 1992, s. 18). Angående kulturpolitik och korporativism har Per Mangset visat hur det under 1970- och 1980-talet fanns ett nära samarbete mellan konstnärliga yrkesorganisationer och Konstnärsnämnden, vilken är en statlig myndighet med uppgift att främja möjligheter för konstnärer att utveckla sitt konstnärskap. Men i likhet med andra politikområden försvann de korporativa banden under 1990-talet (Mangset 2009, s. 293-294). Korporativism kan dock ses som något positivt i kulturpolitiken, i bemärkelsen att det är sakkunniga som beslutar om vilken konst som bör få stöd och inte politiker, vilket garanterar den institutionella autonomi.

Litteraturpolitik är ett delområde av kulturpolitiken som präglats av korporativism. Specifikt om författarprofessionens relation till litteraturpolitiken konstaterar Li Bennich-Björkman att författarnas inflytande var begränsat i 1900-talets början men att de korporativa inslagen ökade över tid. Vid tiden för skrivandet av Bennich-Björkmans avhandling (1991) ansåg politiker det som självklart att Författarförbundet skulle medverka i fördelningsprocessen. Författarnas kontroll över Författarfonden, i vilken intäkterna från bibliotekersättningen samlas och som SFF fick ett dominerande inflytande över 1970/71, var en icke-fråga enligt Bennich-Björkman. Hon skriver att regeringen och riksdagen gick med på SFF:s krav utan att reflektera över eventuella konsekvenser (Bennich-Björkman 1991, s. 315-316). Bennich-Björkman sammanfattar i några punkter varför just Författarföreningen, föregångaren till Författarförbundet, varit så framgångsrik i politiken:

- Författare som yrkesgrupp har uppfattats som viktiga opinionsbildare och därför nödvändiga för regeringen att ha på sin sida.
- Föreningen har haft ett "organisationellt monopol" vilket gjort att de uppfattas som legitima och representativa för författare som yrkesgrupp.
- Föreningen har uppfattats som professionell, vilket i förlängningen gjort att författares litterära kompetens uppfattats som professionell kunskap (Bennich-Björkman 1991 s. 317-318).

Bennich-Björkman menar att utvecklingen ledde till att regeringen institutionaliserade en korporativ beslutsstruktur för att uppfylla sina mål men samtidigt minskade sitt utrymme att göra egna ideologiska ställningstaganden (ibid., s. 318). Enligt henne hade SFF:s ledning och regeringen: "förenats i synen på författarfonden som ett instrument för att motverka marknadens styrning. Mot marknadens otrygghet skulle ställas en långsiktig stipendiepolitik, där kvalitet, omfördelning och trygghet framstod som ledstjärnorna" (ibid., s. 318). SFF:s närvaro i den svenska litteraturpolitiken märks även i litteraturstödet konstruktion vilket jag återkommer till i kapitel 4.

I demokratiska samhällen behöver den förda politiken legitimeras inför medborgarna, därmed blir frågan om legitimitet relevant i kulturpolitiken och för kulturpolitikforskningen.

2.2 KULTURPOLITISKA ÅTGÄRDER OCH LEGITIMITET

Vad innebär legitimitet för kulturinstitutioner och de kulturpolitiska åtgärder institutionerna utför? Hur kan själva den grundläggande existensen för kulturinstitutioner legitimeras? De offentliga kulturinstitutionernas uppdragsgivare är samhällsmedborgarna via det offentliga styret. Geir Vestheim beskriver legitimitetsbegreppet som ett analytiskt begrepp för att förstå det kulturpolitiska området (Vestheim 2003, s. 353). Legitimitet som det används i offentlig debatt är ett brett begrepp som explicit eller implicit refererar till vissa värden och idéer om vad som är rätt och rimligt i konkreta historiska situationer och i bestämda samhällen. Legitimitet förändras över tid och det finns en kamp om tolkningsföreträde i legitimitetsdiskussioner. Vestheim konstaterar att olika intressenter även har olika legitimitetskrav men de framställer det gärna som att de talar för allmänna samhällsintressen. Legitimitetsspörsmål kan gälla både *strukturer* hos en organisation (exempelvis Kulturrådet) men även *procedurer* (exempelvis hanteringen av litteraturstödet) och om dessa framstår som rimliga och rättvisa eller ej. Om beslutsprocedurer uppfattas som legitima kan resultaten av procedurerna accepteras även av dem som ogillar resultaten. När en institutions legitimitet blir hotad i en demokrati uppstår

behov av att rättfärdiga den inför motståndare. Men Vestheim betonar att det är svårt då vad som uppfattas som rätt och rimligt kan vara olika för olika intressenter (ibid., s. 353-356).

Att rättfärdiga något, menar Vestheim, är inte bara att presentera en logisk argumentationskedja utan även att vädja till värden. Ett exempel ur avhandlingens empiriska material kan vara att legitimera litteraturstödet med hänvisning till demokratiska värden. I legitimitetsdebatter som förs i offentligheten spelar publiken en viktig roll. Teoretiskt, konstaterar Vestheim, är en sådan debatt öppen för alla, men i praktiken är det resursstarka intressenter som säger sig tala för allmänna intressen som får utrymme (Vestheim 2003, s. 357). När jag studerar hur litteraturstödet legitimeras under perioden fokuseras på hur legitimeringsprocesser kan skilja sig åt beroende på vem det är som uttalar sig. Hur legitimitet av stödet förändras över tid kan också relateras till övergripande förändringar av kulturpolitiken. I Peter Duelunds översikt av kulturpolitikens förändringar som nämndes i kapitel 1 synliggörs hur olika aspekter av kulturpolitiken betonas som viktiga i olika perioder (2008).

Kulturpolitik kan alltså legitimeras på flera sätt. Två ofta återkommande begrepp i legitimitetsdiskussioner handlar om autonomi och instrumentalitet.

2.2.1 AUTONOMI OCH INSTRUMENTALITET I KULTURPOLITIK

Vilken är kulturpolitikens roll i samhället och hur ska den förhålla sig till kulturfältets krav och önskemål? Och hur ska politikens inflytande på konstens innehåll förhindras/begränsas? Kulturens relation till politisk styrning är en komplicerad fråga och två begrepp för att sätta ord på denna problematik är autonomi och instrumentalitet. I avhandlingens inledande kapitel skrev jag att det finns olika aspekter och nivåer av autonomi. Detta avsnitt gäller föreställningar om konstens autonomi som vanligen hänför sig till autonomin för institutioner, konstverk och konstnärer, men som oftast inte inkluderar publiken eller medborgarens autonomi. Autonomi i relation till konstnären, konstnärligt uttryck och institutioner hänger dock tätt samman och är svåra att skilja åt (Maanen 2008).

Ett exempel på hur förutsättningar för och föreställningar om autonomi reviderats över tid är konstnärernas arbetsvillkor, som har förändrats radikalt de senaste tvåhundra åren. Från att ha varit beroende av rika mecenater så har kulturskapare kunnat verka på marknaden sedan 1800-talet och sålunda varit beroende av marknadens villkor. Om inte staten givit ekonomiskt stöd och på så sätt gjort konstnären beroende av staten. Att hävda att konsten är ett autonomt fält blir ett sätt för konstnärerna att göra en egen plats åt sig som inte ska behöva vara underkastad marknadens eller statens krav. Konstateranden som *l'art pour l'art* (konst för konstens egen skull) distanserar konsten från marknadens och statens logik (Vestheim 2009, s. 36-39). Svensk kulturpolitik är enligt Roger Blomgren starkt influerad av idéer om kulturell och konstnärlig autonomi. Politisk styrning uppfattas som ett hot mot kulturens autonomi (Blomgren 2012, s. 526). Medborgarens autonomi sätts sällan i fokus i kulturpolitiken; trots försök till kulturdemokrati (jfr Duelund 2008, s. 15-16) har det sällan resulterat i konkreta policyförslag enligt Blomgren. Han påpekar att professionella konstnärer och experter representerar sig själva och sina kollegor i råd, kommittéer, styrelser, arbetsgrupper och så vidare. De är inte valda, vilket teoretiskt sett kan leda till demokratiproblem i kulturpolitiken (Blomgren 2007, s. 527). Som konstaterades i avhandlingens inledning är autonomi tätt knutet till demokrati, men den institutionella autonomin kan ske på bekostnad av autonomi för medborgaren, vilket lyfts fram och problematiseras av flera forskare (Blomgren 2007; Forser 1999; Maanen 2008).

Kultur- och konstvetaren Hans van Maanen (2008, s. 294) argumenterar för att det konstnärliga uttryckets autonomi endast kan förverkligas när ett konstverk köps eller upplevs. Han menar vidare att autonomiseringen av kulturfältet, bland annat kulturinstitutionerna, under andra halvan av 1900-talet har begränsat konstens funktioner i vissa länder:

This is particularly the case where the domains of aesthetic distribution – museums, theatre halls, concert stages etc. – did not succeed in connecting the fields of production and reception on the one hand, and these both with other fields, such as education, leisure or social life, on the other hand. By way of provisional conclusion it can be stated that the aesthetic field should have to function in such a way that it organizes structural links with social systems in its environment to the extent a cultural policy seeks to make art functioning in society, but at the same time it should have to protect the autonomy of works of art and artist, to make them play their own part vis-à-vis ideologies in that society. (Maanen 2008, s. 295)

En av kulturpolitikens viktigaste uppgifter enligt Maanen blir därmed att skapa möjligheter för att relationen mellan konstnärlig kommunikation och användarens varseblivning kan utvecklas (Maanen 2008, s. 295). Maanen och Blomgren problematiserar dikotomin mellan stat och marknad där den institutionella autonomin ska skydda konsten och konstnärerna från de två motpolernas krav genom att sätta fokus på kulturpolitiken och vem den är till för. I de kulturpolitiska delområden där den institutionella autonomin fått stor makt och inflytande (Harding 2007, s. 368) finns risken att mottagarna/publiken exkluderas om kulturpolitiska åtgärder inte inkluderar att skapa kontaktytor mellan medborgare och konst och kultur.

Diskussionen om konstens relation till stat och marknad är ett exempel på en diskurs om autonomi som pågått i flera hundra år. Om konsten är autonom från staten blir den utelämnad åt marknadskrafterna och om konsten är autonom från marknaden blir den utelämnad åt statens fördelning av bidrag. Ett sätt att hantera problematiken är principen om

armlängds avstånd i kulturpolitiken som Sverige och många andra västeuropeiska länder använder sig av (Mangset 2011).

Armlängdsprincipen, som nämndes i kapitel 1, är ett nyckelord för kulturpolitiken. Den är ett kulturpolitiskt instrument som syftar till att upprätthålla konstens autonomi och skydda den mot otillbörlig politisk styrning. Kulturpolitikforskaren Per Mangset betonar att armlängdsprincipen kan uppfattas olika av olika nationer och av olika politiker, utövare och forskare. Det är inte heller möjligt att definitivt skilja mellan vilka beslut som är politiska och vilka som är konstnärliga i ett stödsystem. Samtidigt används principen av kulturskapare och kulturpolitiker, enligt Mangset, för att stärka kulturpolitikens legitimitet, då är det ett retoriskt grepp snarare än ett politiskt sådant (Mangset 2009, s. 273-275, 295).²⁹ I en studie av armlängdsprincipen i brittisk kulturpolitik kommer Ruth-Blandina Quinn (1997) fram till att the British Art Council och den brittiska regeringen använder principen som både en *sköld* och en *mask*. Att lyfta fram armlängdsprincipen skapar en distans mellan the Art Council och regeringen vilket genererar legitimitet, principen blir då en *sköld* som skyddar den egna verksamheten mot kritik. När principen används som *mask* är det exempelvis för att dölja hur regeringen alternerar mellan engagemang och avståndstagande på kulturområdet (Quinn 1997, s. 154-156). Utifrån detta vill jag betona att armlängdsprincipen alltså inte är ett neutralt koncept utan kan användas på flera olika sätt. En utgångspunkt för avhandlingen är, som konstaterats tidigare, att absolut autonomi är omöjlig då konstnärer och deras verk alltid ingår i en samhällelig kontext.³⁰ I den institutionella autonomi är kvalitetsbegreppet centralt eftersom det

---

²⁹ Mangset menar att armlängdsprincipens inverkan har försvagats i de nordiska länderna på grund av starka korporativistiska och socialdemokratiska traditioner (Mangset 2009, s. 293; 296).

³⁰ Även själva *förutsättningarna för kreativt skapande* kan påverkas av föreställningar om autonomi. När konst för konstens skull är ledordet för kreativ verksamhet finns risken att andra "perspektiv" på konst positioneras mot kvalitet. Bilden av konsten som autonom, radikal och samhällsförändrande kan på så vis sätta hinder för att erkänna brister i arbetsmiljö (Hermele & Stone 2007, s. 15-16). Det är exempelvis ofta med argument om konstens autonomi som kvotering inom konstfältet och andra åtgärder för en jämställd konstvärld motarbetas (Stavrum 2007, s. 12).

är kriteriet som används för att bedöma om ett konstverk är bra eller dåligt. Autonomi studeras i avhandlingen genom att belysa hur föreställning-föreställningar om kvalitet kommer till uttryck i diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur.

När Geir Vestheim tecknar autonomins historia i Västeuropa pekar han på en paradox: Konst och kultur förväntas vara autonom samtidigt som ett argument för en statlig kulturpolitik är att konsten och kulturen ska verka demokratiserande och bildande för den individuella medborgaren, det vill säga att kulturpolitiken är instrumentell (2009, s. 41). *Instrumentalitet* i kulturpolitisk betydelse innebär att det inte är kulturen eller konstverket i sig själv som är värt att stötta utan de effekter som konstverket ger upphov till. Vestheim markerar att all kulturpolitik är instrumentell:

When power holders make a field of social activities and products subject to political action, these activities become 'instruments' or means in the sense that all political actions aim at having certain predetermined effects on citizens. The question is what sorts of effects are expected and what sorts of arguments are used. (Vestheim 2009, s. 47)

Även om all kulturpolitik är instrumentell går det att urskilja olika instrumentella mål, det vill säga olika typer av explicita resultat som en satsning på kultur förväntas uppnå. I kulturpolitisk forskning kan ibland intrycket ges av att instrumentell kulturpolitik är en relativt ny företeelse. Kulturpolitik används exempelvis för att marknadsföra städer och regioner (Johannisson 2006; Möller 2010), för att bidra positivt till näringsutveckling och tillväxt (Lindeborg, Lindkvist, & Studieförbundet Näringsliv och samhälle 2010) och för att främja folkhälsa (Winzer & Statens folkhälsoinstitut 2005). Utifrån Vestheims ord går det att ifrågasätta att just de senaste decenniernas kulturpolitik sett en unik förvandling till mer instrumentell kulturpolitik, däremot har det skett en förskjutning av vad det instrumentella i kulturpolitiken syftar till. Sedan efterkrigstiden har kulturpolitikens demokratiserande potential lyfts fram, exempelvis visar idéhistorikern Per Sundgren i sin avhandling hur den svenska arbetarrörelsens kulturpolitik under 1900-talet strävat efter att bilda medborgarna med hjälp av den klas-

siska borgerliga kulturen eftersom en jämlik tillgång till kultur ansågs bidra till ett mer jämlikt samhälle (Sundgren 2007, s. 358-359). Denna strategi är en del av demokratiseringen av kulturen (Duelund 2008, s. 14-15). De modernare exempel som nämndes ovan har haft något snävare mål än demokratifrämjande, men alla har gemensamt att bruket av kultur genom kulturpolitiska åtgärder ska leda till en förbättring. Utöver dessa grunder för legitimering finns det givetvis flera andra. Under 2000-talet har exempelvis två tendenser till förändring av legitimeringsgrunder i den skandinaviska kulturpolitiken uppmärksammats, nämligen teknokrativering och moral.

2.2.2 TEKNOKRATISERING OCH MORAL SOM LEGITIMERING

Som nämndes i kapitel 1 är teknokrativering och moral som legitimering två olika tendenser i kulturpolitiken som båda undergräver föreställningen om konstens autonomi. Henrik Kaare Nielsen identifierar, utifrån en dansk kontext, en pågående teknokrativering av det kulturpolitiska fältet. Med detta menar Nielsen att politikområden i allmänhet genomgår en avpolitisering av viktiga samhällsfrågor och val till följd av den ökade ekonomiska globaliseringen. Han menar att den kulturpolitik som förs beskrivs som politik "utan alternativ" eller som "nödvändig politik". Specifikt innebär detta för kulturpolitiken, enligt Nielsen, att den blir mer marknadsstrategisk och "instrumentell" och att de frågor som drivs är av teknisk-ekonomisk karaktär vilket leder till att den kvalitativa aspekten av kulturfältet ignoreras till förmån för det som kan mätas (Nielsen 2006, s. 137-139). Nielsens utsaga om ökad instrumentalitet gäller en explicit marknadsstrategisk instrumentalitet, det vill säga där målet är att den kulturella aktiviteten ska kunna uppvisa relevans för att öka nationalstatens tillväxt (Nielsen 2006, s. 138-139). Det är en förskjutning från en instrumentell kulturpolitik som söker stärka demokrati genom kulturellt deltagande.

En konsekvens av utvecklingen mot en teknokratisk kulturpolitik för den kulturpolitiska forskningen är enligt Henrik Kaare Nielsen att denna mer och mer begränsas till utvärderingar gjorda på uppdrag från olika myndigheter/institutioner (Nielsen 1999, s. 183). Nielsen argumenterar för att kulturpolitikforskningen är stillastående vilket beror på: "en stillstand i selve kulturpolitikken, hvor der har hersket fuldstændig konsensus, og hvor der derfor egentlig heller ikke kan siges att være tale om politik, men

kun om förvaltning” (Nielsen 2006, s. 36). Kulturpolitiken avpolitiseras enligt Nielsen och rör en förvaltningsnivå istället för de bakomliggande politiska besluten och målen. Ett uttryck för detta kan vara det som Tobias Harding pekar på, nämligen att de kulturpolitiska frågor som är kontroversiella och skapar politisk debatt inte explicit benämns som kulturpolitik. Harding exemplifierar med frågan om upphovsrätt och rättegången mot *The Pirate Bay* som inte behandlades som en kulturpolitisk fråga, trots att det gällde kulturpolitik (Harding 2011, s. 59-61).

Kulturpolitikforskaren Sigrid Røyseng kommer i sin avhandling om norsk scenkonst fram till att även om marknadsmässiga värderingar allt mer gör sig gällande i norska kulturorganisationer så kämpar konstfältet mot att låta sig definieras av ekonomiska och administrativa perspektiv. Røyseng finner att det inte bara är i relationen mellan konst och ekonomi som en maktkamp utspelar sig. Hon visar att det finns en stark föreställning om att konst har en inneboende godhet och att konsten därmed underkastas moraliska värderingar.³¹ Dessa värderingar underminerar den föreställning om konstens autonomi som är grundläggande för konstfältet, men de synliggörs inte lika tydligt som den mer högprofilerade explicita kampen som konstfältet för i syfte att slippa underkastas ekonomiska värderingar (Røyseng 2007, s. 246-247). Røyseng skriver:

---

³¹ Røyseng visar även hur anställningspolitik och rollbesättningar vid de norska institutionsteatrarna är genomsyrad av normativa föreställningar om manligt och kvinnligt och att konsten inte kan förhålla sig autonom till sådana normer (Røyseng 2007, s. 246-247).

Når det stort sett er markedstenkingen og de økonomisk-administrative innfallsvinklene som kommer i fokus som en mulig trussel mot kunstens autonomi, kan dette kanskje ses i sammenheng med at skillet mellom kunst og økonomi ikke bare er et skille mellom ulike meningsystemer eller praksisfelt. På kunstens område representerer forholdet mellom kunst og økonomi også et moralsk skille. Mens kunsten er det gode som krever tilslutning, framstår økonomien som noe ondt som det må tas avstand fra. Når motstemmene er svakere og sjeldnere i tilknytning til moralens mulige inntrengninger, kan dette tolkes som et uttrykk for at det er vanskelig å opponere mot godheten uten å bli definert ut av diskursen. Den moralske godheten unnslipper når autonomien forsvares (Røyseng 2007, s. 247).

Røyseng menar att när det statliga stödet till scenkonst beskrivs som moraliskt gott blir det väldigt svårt att vara av en annan uppfattning om hur ett stöd bör fördelas eftersom man då positioneras mot det goda och därmed blir ond (2007, s. 236). För att skydda konsten från att tvingas ingå i en marknadsekonomisk diskurs används alltså moraliska värderingar. Moral används av Røyseng utifrån sociologen Niklas Luhmanns definition där moral avser något som kräver allmängiltighet. Detta till skillnad från konsten som ingår i en "systemspezifisk kommunikation" med egna förståelser. Moral kopplas alltid till en person och när ett moraliskt omdöme (aktad eller ringaktad) fällt är det omöjligt att säga emot. Røyseng konstaterar att när konst betraktas i moraliska termer så kan konsten inte längre betraktas i estetiska sådana (Røyseng 2007, s. 64-65).

Både Nielsen från Danmark och Røyseng från Norge synliggör att kulturpolitiken under 2000-talet kan visa tendenser till att vara både teknokratisk och använda moral som legitimering, vilket båda undergräver föreställningen om konstens autonomi. Den svenska kulturpolitikens utveckling under samma tid visar inte lika klara förändringstendenser, kanske beroende på att det saknas alternativa kulturuppfattningar i kulturpolitiken än till det dominerande konst- och kulturbegreppet (Frenander 2013). För att avgöra vilken konst och kultur som ska stödjas av en kulturpolitik där den institutionella autonomien är stark används framför allt det för avhandlingen centrala begreppet kvalitet.

2.3 KVALITET

Kvalitet är, som konstaterats i kapitel 1, den centrala punkt som kulturpolitiken kretsar kring. Detta avsnitt handlar om hur kvalitetsbegreppet använts och används i kultur och kulturpolitik. Den svenska kulturpolitiken bygger enligt Frenander till stor del på ett borgerligt, objektivt kulturbegrepp där konstarterna står i centrum (Frenander 2005). Men det klassiska bildningsidealet och ett enhetligt kulturbegrepp har de senaste decennierna fått ge vika för ett pluralistiskt synsätt med plats för flera olika kulturer (Fornäs 2012). Idag är det bland forskare vanligt med estetisk reflexivitet där kvalitetsbegreppet inte ses som något statiskt. Tid och rum påverkar vad som anses vara god eller dålig kvalitet (se även Bale 2010; Elam 2007, s. 43; Hermele 2009; Lantz 2007; McGuigan 1996). Det finns även en maktdimension i frågan om vad som bedöms vara av kvalitet. Litteraturvetaren Tomas Forser konstaterar i *Kritik av kritiken* att kanon relativiserades i "den akademiska västerländska kulturvärlden" 1965-1975, då folkkulturen uppvärderades på bekostnad av elitkulturen. Senare gav den feministiska och postkoloniala kritiken upphov till ytterligare perspektiv på värderingar av litteratur (Forser 2002, s. 121-122).

Som konstaterats är det estetisk kvalitet som studeras i avhandlingen, men det är värt att nämna det allmänt ökade intresse för kvalitetsbedömning som finns i samhället. Företagsekonomen Lars Strannegård beskriver hur vikten av kvalitetsarbete och kvalitetssäkring under senare delen av 1900-talet flyttat från det privata näringslivet till andra delar av samhället som vården, skolan och andra statliga och kommunala organisationer. Den här typen av kvalitet bedöms genom mätbara mål, ett exempel på det är universitetens rankingslistor där utbildningar i olika länder jämförs med varandra (Strannegård 2007, s. 17-18). Kvalitet är alltså ett aktuellt begrepp även utanför kulturområdet. Med detta sagt avgränsas begreppsdiskussionen och fokuserar på vilka föreställningar om estetisk kvalitet som finns i kulturpolitiken.

2.3.1 KVALITET I KULTURPOLITIKEN

Kvalitet i kulturpolitiken är inte samma sak som kvalitet i konst, de har olika logiker. Att studera kvalitet i en kulturpolitisk kontext innebär inte

bara att granska konkreta politiska förlopp utan även att relatera dessa till demokratiska principer om upplysning, öppenhet och deltagande (Langsted 2000, s. 23-24). I akademien dominerar en kulturell reflexiv definition av kvalitet som något föränderligt men det betyder inte att samma syn härskar i kulturfältet eller hos kulturpolitikerna. Trots begrepp som "den kulturella demokratin" är det de klassiska konstinstitutionerna som får mest statliga bidrag (Nielsen 1996, s. 178; Johannisson 2010). Enligt Tobias Harding har respekten för armlängdsprincipen bidragit till att kulturpolitiken aldrig eller sällan behandlar kulturens innehåll. Kvalitetsfrågor har delegerats till fältet och besvaras inte av kulturpolitiker (Harding 2011, s. 81-82). Kulturpolitikforskaren Ole Marius Hylland (2012, s. 16-17) har studerat hur *brist* på kvalitet beskrivs av Norsk Kulturråd när stödansökningar till den norska inköpsordningen fått avslag,³² hans resultat visar att det främst är tekniska aspekter av litteraturen som lyfts fram av bedömarna:

They emphasize literature as labour, as an endeavour that requires a certain level of *skill*. If the relevant literature is considered not to have this minimum of skilfulness, it is bad literature in the sense that it is not good enough to be bought. The negative descriptions deals with instances where either the author does not have the literary skill that the occupation requires, or where he/she hasn't worked thoroughly enough with the product. (Hylland 2012, s. 17)

Det är en professionell definition av kvalitet som används vid bedömning av stöd i det norska systemet, där litteraturproduktion beskrivs som ett hantverk. En hantverksmässig definition av kvalitet kan enligt kulturpolitikforskaren Anne-Britt Gran härledas till professionaliseringen av konstnärsfältet under 1800-talet, men även till en förmodern tid där konstnärskap sågs som ett yrke (Gran 2001, s. 116). Gran har förutom den hantverksmässiga kvaliteten identifierat tre andra idealtyper av kvalitet: 1. Den formella kvalitetstypen, som är knutet till bedömning av konstverkets *form*. Denna idealtyp kan härledas till framväxten av den autonoma konstinstitutionen under andra halvan av 1700-talet. Gran konstaterar att det är denna idealtyp som den rådande när Norsk Kulturråd gör kvalitetsbedöm-

---

³² I den norska inköpsordningen är avslagen offentliga.

ningar (Gran 2001, s. 117-118). 2. Den instrumentella kvalitetstypen – Det finns ingen måttstock innanför verket, det handlar bara om huruvida verket fungerar som medel (Gran 2001, s. 118-119). 3. Den kommersiella kvalitetstypen – Om ett verk ger intäkter är det av god kvalitet. Gran påpekar att den här kvalitetstypen är frånvarande i kulturpolitiken, även om hon identifierar tendenser till att logiken ”säljer bra = bra kvalitet” är på väg in i en kulturpolitisk diskurs (Gran 2001, s. 119).

Från forskningshåll har det gjorts försök att vidga kvalitetsdiskussionen i kulturpolitiken. Den danske kulturpolitikforskaren Jørn Langsted föreslår ett ramverk för att diskutera kvalitet ”der på den ene side er noget andet og mere end den rent indre-æstetiske, håndværksmæssige diskussion, og på den anden side ikke forfalder till instrumentalismens platte nyttiggørelse-tanker” (Langsted 2000, s. 24). Litteraturvetaren Tomas Forser hävdar att välfärdssamhällets smala definition av kultur som konst ”försvårat en förutsättningslös diskussion om värdefrågor, kvalitetsaspekter och eliternas funktion på konstområdet” (Forser 1999, s. 203; jfr även Blomgren 2012). Han argumenterar vidare för att konst och konsterefarenhet misstänkliggjorts utifrån ett demokratibegrepp som utgått från kvantitet snarare än kvalitet (Forser 1999, s. 203.). Forser argumenterar istället för att kulturpolitiken, utifrån en demokratisk synpunkt, ska tillhandahålla arenor för ”exklusiva, konkreta, avantgardistiska perspektiv” (ibid., s. 220). Han skriver:

Så skulle paradoxen mellan elitism och demokrati kunna upplösas i välfärdssamhället och istället bli till ett spänningsfyllt och kreativt motsättningsförhållande. /.../ Respekten för konstnärlig elitism och kvalitet kräver alltså med detta synsätt demokratins garantier för att minoritetssynpunkter skall få tillgång till offentligheten och att samhälleliga, ideologiska och individuella motbilder hålls fram. (Forser 1999, s. 220-221)

Konst och kvalitet är inte demokratiska företeelser i sig själva (Johannesson 1999, s. 11). Men med de angreppssätt som Langsted och Forser förespråkar tvingas begreppen konst och kvalitet att möta demokratibegreppet. I Forsers citat ovan ifrågasätts den annars försanthållna

motsatsrelationen mellan ”konstnärlig elitism och kvalitet” och demokrati genom att betona vikten av pluralism i kulturen och kulturpolitiken. Jag menar att detta är en rimlig utgångspunkt för diskussionen om relationen mellan demokrati och kulturpolitik.

Ordet kvalitet nämns i de svenska kulturpolitiska målen först år 1996 (se bilaga 2), men det betyder inte att kvalitet inte var en integrerad del av kulturpolitiken tidigare. I 1974 års kulturutredning premierades begrepp som demokrati och deltagande på lika villkor explicit högre än estetisk kvalitet (Bjurström 2008, s. 74; Frenander 2012, s. 55-56). Men det var kultur av kvalitet som skulle spridas; i den förda politiken var kvalitetsbegreppet något så självklart att det inte behövde motiveras. Per Sundgren konstaterar att kommersiell kultur på 60- och 70-talen blev kodord för ickekvalitativa kulturprodukter för kulturinstitutioner, kulturdepartementet och politiska partier men framförallt för den anti-kommersiella vänsterrörelsen. Detta gjorde att delar av vänsterrörelsen inte ifrågasatte den borgerliga hegemoniska kultursynen utan istället eftersträvade att vidarebefordra den till alla medborgare. Kulturkonservativa och arbetarrörelsen kunde enas mot den gemensamma fienden: populärkulturen (Sundgren 2007, s. 359).

Enligt litteraturvetaren Ingrid Elam blir kvalitet en stridsfråga i den svenska kulturpolitiken 1990 när dåvarande utbildningsminister, Bengt Göransson (S), nämner ordet kvalitet för första gången i en budgetproposition för kulturpolitiken. Tidigare hade ministrarna med ansvar för kulturfrågor nöjt sig med att kommentera vikten av tillgänglighet och delaktighet i budgetpropositionen. Däremot definieras ordet kvalitet inte i ovan nämnda dokument. Genom att aldrig definiera konstnärlig kvalitet blir det ett vagt, allmänt positivt ord som alla kan enas kring (Elam 2007, s. 47). När de nya kulturpolitiska målen formades 1996 tillkom kvalitet som mål men begreppet problematiserades aldrig. Detta att jämföra med den samtida estetiska debatten som präglades av postmodernism och sammanslagningar av distinktionen mellan högt och lågt. Postmodernism var inte en del av förståelsen av den svenska kulturpolitiken, menar kulturforskaren Erling Bjurström. Han konstaterar att kulturpolitiken implicit innehar en fortsatt objektiv syn på estetisk kvalitet, även om den gamla

tron på att en enhetskultur skulle ena samhället försvunnit (Bjurström 2008, 74-75).

Ökat fokus på kvalitet medför även en politisering av kvalitetsbegreppet. Kvalitetsbegreppet kan enligt Henrik Kaare Nielsen ses som ett kampbegrepp som olika grupper försöker definiera för sina egna intressen (2001). Kvalitetsbegreppet är ett nyckelbegrepp och av intresse är därför hur ordet beskrivs och vilka andra ord kvalitetsbegreppet relateras till (och vad som beskrivs som dess motsats). I allmänna ordalag är kvalitet enbart positivt, något som vi alla eftersträvar. Nielsen kallar begreppet för ett "feticheret plusord" med hjälp av vilket det går att legitimera rätt att föredra något framför något annat. Men när kvalitet ska specificeras uppstår ett flertal särintressen. Kvalitetsbegreppet är, konstaterar Nielsen, ett "vapen" i den makt- och fördelningskamp som kulturdebatten består av (Nielsen 2001, s. 189). Nielsen har ett konfliktperspektiv och beskriver det kulturpolitiska fältet som en konfliktzon (Nielsen 2006, s. 141). Han argumenterar för att en politisering av kvalitetsbegreppet skett i Norden under 1990-talet. Detta efter att tron på en hegemonisk och enhetskulturell uppfattning om vad konstnärlig kvalitet är ifrågasatts av den kulturella demokratin, där flera olika definitioner av kvalitet kan existera samtidigt. Detta öppnar enligt Nielsen upp för en kamp om kulturpolitiken för att avgöra vad/vilken typ av konst och kultur som politiken ska prioritera och legitimera (Nielsen 1996, s. 178).

Elam konstaterar, i likhet med Nielsen, att konstnärlig kvalitet börjar diskuteras när det inte längre är ett självklart begrepp eller när det konkretiseras och därmed kan ifrågasättas av olika grupper (Elam 2007, s. 47). På vilket sätt ifrågasätts då kvalitetsbegreppet? Nielsen lyfter fram två framträdande konfliktlinjer, dels intressekonflikter mellan amatörer och professionella konstnärer, dels konflikter vid fördelning av medel mellan bevarandet/förmedlandet av existerande konst eller skapandet av ny konst (Nielsen 1996, s. 78). Här är de professionella konstnärerna och deras intresseorganisationer drivande i båda konflikterna och tar även störst plats i den offentliga debatten. Langsted varnar för att låta kvalitet i kulturpolitiken definieras i termer av publiksuccéer eller som ett subjektivt begrepp där frågan om vad som är av god kvalitet blir upp till varje individ (ibid., s. 24). De bedömningsformer Langsted tar upp har gemensamt är att de tar

bort kulturpolitikens ansvar för att främja kvalitet samtidigt som de avpolitiserar kvalitetsbegreppet. Ett annat sätt att försöka avpolitiserat kvalitetsbegreppet som Elam lyfter fram är att sätta det i motsats till andra "perspektiv" såsom jämställdhet eller delaktighet som framställs som politiska och subjektiva ord i kontrast till det "objektiva" kvalitetsbegreppet (Elam 2007, s. 47-48). Författare som tillhör marginaliserade grupper i samhället kan få sin konst bedömd utifrån vilken grupp de antas tillhöra istället för verkets kvalitet (Lindsköld 2011, s. 97).

Utsagorna om kvalitet i detta avsnitt visar på den mångfald av perspektiv som kvalitetsbegreppet i kulturpolitiken kan sättas i samband med. I kvalitetsbegreppet sammanförs aspekter av välfärdspolitik, demokrati, bildning, autonomi, instrumentalitet och makt. För att återknyta till Henrik Kaare Nielsens ord så kan kvalitet framför allt ses som ett nyckelbegrepp i en kamp om tolkningsföreträde i kulturdebatten. För att studera en sådan kamp använder jag mig av Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori och Carol Bacchis metod för diskursiv policyanalys som jag redogör för i nästa kapitel.

3. TEORETISKA OCH METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER

I föreliggande kapitel redogör jag för avhandlingens teoretiska och metodologiska utgångspunkter. En diskussion om diskursbegreppet och den poststrukturalistiska tradition jag tar avstamp i inleder kapitlet följt av en presentation av Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori (1985/2008). Centrala begrepp i deras teori diskuteras med avseende på hur de används i avhandlingen. För att kunna använda Laclau och Mouffes diskursteori i avhandlingen behövs en metodtillämpning. Jag studerar problematiseringar utifrån Michel Foucault (1984/2002) och en metod för diskursiv policyanalys utvecklad av Carol Bacchi (2009; 2012). I texten redogör jag även för hur Laclaus och Mouffes begreppsapparat kan användas i empirisk forskning.

3.1 DISKURSTEORINS EPISTEMOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER

Ett grundläggande antagande för diskursteorin, formulerat av diskursteoretikern David Howarth, är ”att alla objekt och handlingar är meningsfulla, och att deras mening är en produkt av historiskt specifika regelsystem” (Howarth 2007, s. 17). Dessa historiskt specifika regelsystem kallas diskurser. Teorin har utvecklats ur strukturalistisk och poststrukturalistisk språkfilosofi, vars tes är att vägen till verkligheten alltid går via språket. Poststrukturalism är en mångfacetterad teori som främst förknippas med franska filosofer som Jacques Derrida och Michel Foucault. I detta avsnitt ska jag kort redogöra för varifrån poststrukturalismen stammar, några grundantaganden i inriktningen samt varför den är relevant för samhällsvetenskaplig forskning och därmed min avhandling.

Poststrukturalismens berättelse tar sin början i strukturalismen och antagandet om att det finns en överensstämmelse mellan språk och sociala relationer. Detta utgör grunden för diskursbegreppets framväxt. Lingvisten Ferdinand de Saussures språk teori är en av grundvalarna för strukturalismen då han använde sig av en relationell språkuppfattning. Enkelt uttryckt: Tecknet *mor* får inte sin betydelse för att *mor* hänvisar till en person som har fött ett barn utan för att tecknet skiljer sig från exempelvis *far*, *dotter*, *faster* och så vidare. Inom strukturalismen får alltså enskilda element i ett system betydelse först när de sätts i relation till andra element (Howarth 2007, s. 24-28).

Poststrukturalismen ifrågasätter strukturalismens antaganden om fasta strukturer, vilket kan exemplifieras genom Jacques Derridas kritik av binärer. Enligt Derrida bygger den västerländska kulturen på binära oppositioner vars inbördes relation är hierarkisk.³³ Motsatserna kan inte definieras utan varandra, deras innebörd blir endast klar i *relationen till sin motsats* (Belsey 2002, s. 75). Dessa motsatsrelationer består enligt Derrida av en privilegierad *essens* och en utesluten, tillfällig term, en insida och en utsida. Ett exempel kan vara relationen mellan en koloniserare och en som blir koloniserad. Derrida strävar inte efter att vända på hierarkierna eftersom detta skulle reproducera samma maktstruktur men i andra former. Derrida strävar istället efter att *dekonstruera* binärer och därmed visa att de bygger på essentialistisk argumentering (Howarth 2007, s. 47). Ett exempel på en binär i avhandlingens material är god litteratur/massmarknadslitteratur i det offentliga samtalet om litteraturpolitik under 1970-talet. Begreppen kan inte definieras utan att ställas i motsats till varandra och utifrån Derrida finns det ingen *essens* av god litteratur eller massmarknadslitteratur, dess betydelse kan skifta över tid och rum. Poststrukturalismen ifrågasätter stängda och centrerade strukturer och lyfter istället fram det instabila, glidande och tillfälliga (Torfing 1996, s. 54). Essentialistiska förklaringsmodeller i samhällsvetenskap har kritiserats med hjälp av poststrukturalismens fokus på dekonstruktion (Howarth 2007, s.

---

³³ Exempel på sådana binärer är vi/dem, man/kvinna, offentlig/privat, väst/öst.

56-58). Detta märks särskilt hos Laclau och Mouffe i deras användning av termen subjektspositioner, vilken behandlas i avsnitt 3.3.

3.2 ERNESTO LACLAU OCH CHANTAL MOUFFES DISKURSTEORI

Laclaus och Mouffes diskursteori utgår alltså från en poststrukturalistisk syn på världen där verkligheten är diskursiv. Det innebär inte att de menar att det inte finns någon verklighet, utan istället utgår deras diskursteori ifrån att vi förstår verkligheten genom diskurser som det inte går att ställa sig utanför. Laclau och Mouffe exemplifierar detta med en jordbävning som är ett fenomen som existerar, men där jordbävningen som objekt kommer att konstrueras som ett *naturfenomen* eller som *Guds vrede* beroende på i vilken diskurs jordbävningen omtalas (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 161-162). I vilken utsträckning verkligheten existerar är inte relevant i diskursteorin, utan det centrala är var mening och betydelse kommer ifrån (Hedemark 2009, s. 31). Fokus i en diskursanalys ligger på att beskriva och förstå skapande, splittringar och transformeringar av de strukturer som organiserar vårt sociala liv (Howarth & Stavrakakis 2000, s. 6).

Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori är även den grundad i den sociala och politiska samtid den uppkommit i. De inspirerades av 1960-talets politiska turbulens med nya ideologiska rörelser som postkolonialism och feminism. De menar att en analys inte kan komma fram till allmänt giltiga förklaringsmodeller utan snarare beskriva de historiskt specifika regler och konventioner som strukturerar produktionen av betydelser i särskilda historiska sammanhang (Howarth 2007, s. 145). Deras centrala verk är *Hegemonin och den socialistiska strategin* (*Hegemony and Socialist Strategy*, utgiven på svenska år 2008) som publicerades första gången 1985. I den utvecklar de en postmarxistisk diskursteori som har bidragit till den 'diskursiva vändningen' inom samhällsvetenskaperna. Laclau och Mouffe utgår från Antonio Gramscis hegemonibegrepp för att vidga betydelsen av det politiska så att det är allestädes närvarande och inte går att skilja från andra sociala sammanhang. På samma sätt menar de att identitet är ett resultat av en *diskursiv artikulation*, inte ett resultat av en essens eller av en objektiv verklighet (Chritchley & Marchart 2004, s. 3-4). Centrala begrepp för diskursteorin är för Laclau och Mouffe diskurs,

hegemoni och antagonism. Innan de begreppen förklaras närmare ska några av diskursteorins anspråk adresseras.

Diskursteori positionerar sig mot positivistisk och essentialistisk vetenskap som menar att företeelser kan beskrivas objektivt och neutralt (Howarth 2007, s. 143-144). Det medför att diskursteori inte kan skiljas från den verklighet den är satt att "förklara" eftersom alla, även forskaren, befinner sig inuti diskurser. Därmed existerar ingen objektiv eller neutral forskning (Howarth & Stavrakakis 2007, s. 6-7). Detta väcker frågan om hur forskaren överhuvudtaget kan studera något, vilket jag nämnde i kapitel 1. Jakob Torfing argumenterar för att forskaren är en del av diskurser som utgör ramverk för relativt deterministiska värderingar (Torfing 2005, s. 19). Laclau och Mouffe utgår från att det inom en diskurs är möjligt att göra kunskapsanspråk. (Howarth 2007, s. 131). Problematiken är gemensam för alla socialkonstruktivistiska ansatser (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 29). För min avhandling innebär det att avhandlingens resultat, precis som diskursteorin, är kontextberoende och icke-objektiva (Torfing 1999, s. 12). Självreflexivitet, det vill säga att forskaren reflekterar över hur hon påverkas av och påverkar diskursen, blir en viktig del i ett diskursteoretiskt arbete. I slutet av detta kapitel kommer jag reflektera över min egen roll som medskapare av diskursen.

Diskursbegreppet kan användas på flera sätt, Laclau och Mouffe arbetar med ett brett diskursbegrepp där alla objekt och handlingar är diskursiva (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 159). Jacob Torfing, forskare i politisk teori som skrivit om Laclau och Mouffes diskursteori, definierar diskurs som ett mer eller mindre sammansatt ramverk av betydelsebärande sekvenser som kontrollerar vad som kan sägas och göras (Torfing 1999, s. 300). Diskursen är en reducering av möjligheter, och fixerar betydelser inom ett bestämt område (Winther Jørgensen & Phillips 1999, s. 33). I den här avhandlingen använder jag mig av begreppet diskurs i betydelsen *ett ramverk*, det vill säga ett historiskt specifikt regelsystem, *som fixerar betydelsen av centrala begrepp och därmed kontrollerar vad som kan och inte kan sägas*. Min utgångspunkt är att alla utsagor som rör litteraturstödet ingår i en och samma diskurs, där olika subjektspositioner kämpar om att bestämma betydelsen av centrala begrepp och därmed nå hegemoni.

3.2.1 HEGEMONI

Som titeln på deras bok antyder använder Laclau och Mouffe sig av Antonio Gramscis hegemonibegrepp i *Hegemonin och den socialistiska strategin* (1985/2008). Gramsci betonade idéernas roll i samhällsutvecklingen. Hans hegemoniteori förklarar hur den härskande klassen i ett samhälle, utan att använda våld, kan behålla makten trots att den utnyttjar arbetarklassen. Hans förklaring är att samhällets styrande grupper får legitimitet inte bara genom ekonomisk makt utan även genom en makt över medvetandet, exempelvis genom utbildningsväsendet (Howarth 2007, s. 104). Den härskande klassen når hegemoni genom att bli de som når tolkningsföreträde av viktiga företeelser och begrepp. Med hjälp av hegemonibegreppet vidgas kategorin 'politiskt samhälle' till att gälla hela samhället och inte endast staten. Anders Frenander definierar hur hegemoni uppkommer i en diskurs som att: "Den position som når hegemoni i diskursen är alltså den position, vars definitioner av centrala ord och termer blir dominerande" (Frenander 2005, s. 23). Begreppet används i avhandlingen för att beskriva hur en positions tolkningsföreträde styr en diskurs. Hegemonibegreppet medför alltså en vidgning av det politiska (samhället), som i Laclaus och Mouffes diskursteori studeras med hjälp av begreppet social antagonism.

3.2.2 SOCIAL ANTAGONISM

Diskurser och de subjekspositioner som ges utrymme inom dem är politiska konstruktioner som består av antagonismer och maktutövande (Howarth & Stavrakakis 2000, s. 9). Social antagonism uppstår enligt Laclau och Mouffe när sociala agenter skapar en 'fiende' som blockerar dem från en identitet. Konstruktionen och erfarenheten av social antagonism är central i diskursteorin (Howarth 2007, s. 121-122; Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 184-185). Ett exempel på detta kan, utifrån avhandlingens material, vara författare som nekas litteraturstöd och därför konstruerar arbetsgruppen som fiender eftersom de hindrar författaren från att ha en identitet som författare som skriver litteratur av god kvalitet. Subjekspositioner i en diskurs strävar efter att skapa en enhet av olika intressen genom etablering av en gräns mot de/det som diskursen opponerar sig mot (Norval 2000, s. 221). Diskurser är alltid begränsningar, de kan aldrig återge världen eftersom de inte är slutna enheter (Howarth 2007, s. 52-53). I en diskurs strävar subjekspositioner efter att låsa fast dikotomier. Men viktigt att ta med sig är, som tidigare sagts, att diskursen är tillfällig, en partiell strukturering. Därmed kan det alltid föras en kamp om begreppen i en

diskurs (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 36). Antagonism är för den här avhandlingen ett bärande teoretiskt ställningstagande för att förstå hur samhällen struktureras och utvecklas. Med hjälp av diskursteorins fokus på antagonism blir det möjligt att synliggöra det politiska, i vid bemärkelse, i det empiriska materialet och utifrån den diskursiva policyanalys som presenteras senare i kapitlet åskådliggörs hur antagonism kan identifieras i ett empiriskt material.

Antagonism skapas således när olika subjektspositioner står emot varandra, begreppet subjektsposition förklaras närmare i följande avsnitt.

3.3 SUBJEKTSPOSITIONER

För att förklara subjektets relation till diskursen används i diskursteori begreppet subjektsposition. Det betyder enligt Michel Foucault att en författare som gör en utsaga visserligen är en individ men även förhåller sig till sin samtids författarfunktion. Författarens utsaga blir en del av alla författares subjektsposition. Denna position kan författaren forma och omforma men hon är alltid en del av den (Foucault 1971/1993, s. 20-21). Detta innebär att forskaren i en diskursanalys inte intresserar sig för vad enskilda aktörer säger utan utifrån vilken subjektsposition de talar. Laclau och Mouffe beskriver subjektspositioner som icke-fixerade och föränderliga. Varje subjektsposition är en diskursiv position, men bara för att en agent tillhör en viss position, exempelvis 'arbetarklass', betyder det inte att agentens andra positioner även är arbetarklasspositioner, exempelvis 'moder', 'religiös' etc. (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 172, 176). Detta markerar återigen det icke-essentialistiska i diskursteorin där subjektet aldrig *är enbart* kvinna, arbetarklass och så vidare. Subjektspositionernas flytande karaktär är relevant för avhandlingens empiriska material som spänner över en lång tidsperiod med flera aktörer som kan byta position över tid. I en diskurs finns det flera subjektspositioner som står i relation till varandra och ofta har en subjektsposition makt över en annan (Hedemark 2009, s. 36). Individens handlande är determinerat av strukturer, men de står inte helt utan handlingsutrymme. Strukturer är inte eviga, det uppstår förskjutningar som strukturer inte förmår tämja. Detta öppnar upp för tillfällighet och frihet i diskursen. Men det finns ändå begränsningar för

vilka subjektspositioner som kan konstrueras diskursivt. Strukturella och institutionella förhållanden samt resursfördelning begränsar möjligheter för subjektspositioner i en diskurs. Antagonism är en viktig begränsning när en subjektsposition försöker nå hegemoni. Det inträffar när subjektspositioner blockerar (och bekräftar) varandras identiteter. Men denna kamp sker ändå på villkor av institutionella strukturer (Torfing 1999, s. 149, 152-154).

Ett sätt att strukturera subjektspositionerna så att de inbördes maktrelationerna framträder presenteras av Åse Hedemark i hennes avhandling *Det föreställda folkbiblioteket* (2009) där hon delar upp subjektspositionerna; *Uttalarna, omtalade och adressater*. *Uttalarna* är de som gör utsagor i en diskurs i vilken vissa subjektspositioner kan omtalas. Här blir maktpositionen tydlig eftersom de *omtalade* inte ges någon chans att beskriva eller befästa sin egen subjektsposition. Den tredje gruppen, *adressater*, kan bestå av både omtalade eller uttalare och är de som en utsaga explicit eller implicit riktas till. Hedemark exemplifierar med den allmänna opinionen, i avhandlingens material riktar sig uttalarna exempelvis ibland till sittande ministrar och ibland till "läsare" i största allmänhet (Hedemark 2009, s. 36). I diskurser gör subjektspositionerna olika utsagor, som är diskursens byggstenar. *Utsagor* kan beskrivas som de yttranden eller texter som har någon form av sanningskrav och som dessutom uppfattas som innehavare av kunskap (Mills 2004, s. 60). Det är inte bara skrivna texter eller uttalade meningar som kan vara utsagor utan även artefakter i enlighet med Laclau och Mouffes vida diskursbegrepp. I min avhandling kan en artefakt som även är en utsaga exempelvis vara en bok som blivit tilldelad litteraturstöd.

Subjektspositionerna kämpar om att få bestämma betydelsen av centrala begrepp i en diskurs. För att analysera den kampen använder Laclau och Mouffe en rad olika begrepp som *nod*, *element*, *moment* och *flytande signifikanter* som kan appliceras på olika tecken. Tecken är ord i utsagor, som får sin betydelse när de sätts i relation till andra ord/tecken. Tecknen i en diskurs kallas *moment* och genom att de skiljer sig från varandra fixeras deras betydelse. *Element* är tecken vars mening inte är fixerad och då diskurser strävar efter att låsa fast betydelsen av begrepp, försöker därmed diskurser förvandla *element* till *moment*. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 33-35). *Flytande signifikanter* är element som inte kan artikuleras

fullständigt i en diskursiv kedja (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 169). De artikuleras olika i olika diskurser och flödar därför över av betydelse (Torfing 1999, s. 301). Flytande signifikanter är alltså i ännu högre grad än element utsatta för en kamp mellan subjektspositioner om att få sin betydelse fastlagd. Det är i kampen mellan subjektspositioner om att bestämma betydelsen av flytande signifikanter som konflikter i en diskurs blir synlig. För min analys innebär det att antagonismer i en diskurs synliggörs genom olika subjektspositioner. Detta synliggörande bidrar till att identifiera det politiska, i vid mening, i det offentliga samtalet om litteraturstödet. Ett exempel på en flytande signifikant i avhandlingens material är *urval* där olika subjektspositioner kämpar om att bestämma om urval innebär censur eller en aktiv kulturpolitik.

En *nod*³⁴ är en flytande signifikant som även är en privilegierad punkt i diskursen och som fixerar diskurser partiellt. Noderna fixerar elementen till moment i diskursen, men nyckelordet här är partiellt, ofullständigt. Elementens förvandling till moment är aldrig definitiv (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 168). Noderna är i sig själva element tömde på mening, men mening skapas när de knyts till andra tecken. Noderna är de tecken som diskursen kretsar kring och en diskurs kan inte äga rum utan en nod (Howarth & Stavrakakis 2000, s. 8-9). Grundläggande för min analys är identifiering av noder i materialet. Kvalitet är i det empiriska materialet ett exempel på en nod som sällan definieras explicit. Dess betydelse kan dock urskiljas genom att studera hur kvalitet knyts till olika element, på så sätt kan även variation i betydelse studeras. Exempelvis betyder *kvalitet* som knyts till tecken som *originell*, *modern* och *utmanade* något annat än när *kvalitet* knyts till *hantverksskicklighet* och *tradition*. Termerna nod och flytande signifikant används i analysen för att identifiera diskursen och synliggöra konflikter. Begreppsapparaten knyter an analysen till avhandlingens epistemologiska utgångspunkter.

---

³⁴ *Nodal point* kan även översättas till *nodalpunkt* på svenska, jag har valt *nod* för att vara konsekvent med den svenska översättningen av Laclau och Mouffes *Hegemonin och den socialistiska strategin*.

Laclau och Mouffe har i sin forskargärning ägnat sig åt att studera samtida politiska förlopp och deras diskursteori har därmed utvecklats i samspel med politisk teori. Hur diskursteori kan användas konkret i policystudier redogör jag för i nästa avsnitt.

3.4 ATT STUDERA PROBLEMATISERINGAR

Efter en genomgång av mina teoretiska utgångspunkter är det dags att närma sig metoden. *Policy* är ett ord utan direkt motsvarighet på svenska. I den här avhandlingen anammar jag en avgränsad definition inspirerad av Söderlind (2009, s. 98) där en policy är en politiskt utredd och beslutad åtgärd som utförs av offentlig förvaltning (Bacchi 2009, s. ix).³⁵ En utgångspunkt är att en policy som litteraturstödet inte är något neutralt och objektivt utan baserad på normer och värderingar i samhället. Jag menar att det inte går att isolera stödordningen ifrån samhället som stödet existerar i.

Den metodologiska ingång jag valt för att applicera Laclau och Mouffes teori på analysen är att analysera *problematiseringar*.³⁶ Michel Foucaults analysmetod citerades i avhandlingens inledning, det handlar om att analysera de problematiseringar som ligger till grund för hur människan förstår världen och de förfaringssätt som möjliggör problematiseringarna (Foucault 1984/2002, s. 14). I den här avhandlingen är det de problematiseringar som görs i samband med policyförslag som studeras. Att studera problematiseringar förenar två dimensioner av analys: den arkeologiska

---

³⁵ På engelska: *public policy*.

³⁶ I och med detta val av metod ansluter jag mig till en etablerad metodtillämpning av diskursteoretiska angreppssätt inom biblioteks- och informationsvetenskap (Johannisson 2006; Hedemark 2009; Söderlind 2009). Hedemark utgår från Michel Foucaults teorier om diskurser och använder sig av Laclau och Mouffes diskursanalytiska begrepp i sin analys av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006 (Hedemark 2009, s. 29) och Söderlind använder ett diskursanalytiskt perspektiv kombinerat med statsvetenskapliga teorier för att studera tillkomsten av Datalag (1973:289) (Söderlind 2009, s. 53). Angreppssättet har flera likheter med nyinstitutionell teori som studerar socialt skapade normer och regler för hur politiska praktiker går till.

och den genealogiska. Den första dimensionen innebär att själva formerna för en problematisering analyseras, den andra analyserar problematiseringens uppkomst och modifikationer (Foucault 1984/2002, s. 14). Carol Bacchi har utifrån Foucault utvecklat en metodologi för att studera problematiseringar i politiska åtgärder. Bacchis metodologi har inte som mål att komma fram till ett "för" eller "emot" en policy, inte heller att slå fast det "riktiga" problemet. (Bacchi 2012, s. 5). Sammanfattningsvis går en diskursiv policyanalys enligt Bacchi ut på att tolka hur olika subjekspositioner i en diskurs kämpar om att få definiera den problemformulering som ligger till grund för en policy. Genom att göra detta går det att ifrågasätta förgivettagna sanningar och att synliggöra värderingar och normer inom ett policyområde (Bacchi 2009, s. 4-5).

Diskursiva policystudiers uppgift är, enligt statsvetaren Frank Fischer, att få kunskap om processer som leder fram till policies och att använda kunskapen i policyskapande (Fischer 2003, s. 1). Jag syftar dock inte till att lämna några förslag om hur litteraturstödet borde konstrueras, men jag använder Fischers diskursiva förståelse av policies som en utgångspunkt för min analys. En diskursiv policyanalys fokuserar på språk och makt. Första steget i en analys är att granska hur problemet som policyn ska lösa definieras, och på det sättet skapas, av de policyskapare som skriver fram åtgärden. I media och av politiker framställs det som att policies handlar om problem och lösningar, men explicit och implicit klistras de fast vid normativa symboler som gott och ont, rätt och fel. Forskarens uppgift är att granska hur olika förståelser av ett ämne skapas och används i en politisk strategi (Fischer 2001, s. 55, 60-62). Bacchi menar i likhet med Fischer att policies framställs som problemlösare men forskarens uppgift är att granska "problemen", det vill säga hur problemen framställs och vilka grupper som framställs som orsaker eller lösningar till problem. Den grundläggande premissen är att forskaren utifrån ett policyförslag kan "arbeta baklänges" för att identifiera vilka problematiseringar och vilka sanningsanspråk som görs i förslaget. Målet är att undersöka de förförståelser som problematiseringarna är baserade på (Bacchi 2009, s. 4-5; Bacchi 2012, s. 4-5). Denna beskrivning visar på hur den diskursiva policyanalysen passar ihop med Laclau och Mouffes diskursteori i och med dess fokus på konflikt.

Bacchis metodologi kallas för “The What’s the ‘Problem’ Represented to be”-approach (WPR). Två grundläggande premisser för metodologin är att (1) vi är styrda (*governed*) av problematiseringar, och (2) detta är vad forskaren bör studera istället för problem (Bacchi, 2009, s. 25). Bacchis tillvägagångssätt är en reaktion på den dominerande synen inom policyforskning att en policy är konstruerad för att lösa ett problem och att policyanalysen i sin tur utförs genom att studera problemen. Utifrån diskursteoretiska antaganden är inte detta ett tillfredsställande tillvägagångssätt utan målet med WPR-metoden är att studera problematiseringar, det vill säga hur något uppfattas och representeras som ett problem (ibid., s. xii f). En policy kan framstå som rättfram, men är ett resultat av en problemrepresentation byggd på maktstrukturer. Bacchi menar att ett policyförslag reflekterar undermedvetna kulturella förgivettaganden, som framkommer med hjälp av en diskursiv policyanalys (ibid., s. x). Bacchi presenterar sex frågor som forskaren ska ställa till sitt material. De utgör ett ramverk för analysen. Jag går igenom frågorna och vad de innebär nedan:

1. *What’s the ‘problem’ /.../ represented to be in a specific policy?*

Identifiera hur problemet (eller problemen) framställs som den föreslagna åtgärden ska lösa, detta kan vara mer eller mindre explicit (Bacchi 2009, s. 2-3).

2. *What presuppositions or assumptions underlie this representation of the ‘problem’?*

När problemformuleringen är identifierad är det dags att ta reda på vilka förförståelser och förgivettaganden som problemformuleringen är byggd på. Bacchi använder begreppen *binärer*, *nyckelbegrepp* och *kategorier* för att genom diskursanalys kunna svara på fråga 2. Binärer, eller dikotomier studeras för att se hur de konstrueras i en policy och hur de används för att skapa förståelse av en fråga. Nyckelbegrepp definieras av Bacchi som abstrakta, öppna begrepp och kategorier är de positioner som människor placeras in i som en effekt av olika problemformuleringar (Bacchi 2009, s. 7-9).

3. *How has this representation of the 'problem' come about?*

Frågan besvaras genom en kontextualisering, det vill säga genom att resonera kring utvecklingen och förslagen som lett fram till problemformuleringen och vilka andra problemformuleringar som förkastats över tid och rum. (Bacchi 2009, s. 10-12).

4. *What is left unproblematic in this problem representation? Where are the silences? Can the 'problem' be thought about differently?*

Med tystnader avser Bacchi de begränsningar som finns inbyggda i en problemformulering. Dikotomier kan exempelvis bidra till osynliggörande eftersom dikotomier förenklar relationer (Bacchi 2009, s. 12-13). Uttryckt med hjälp av en diskursteoretisk terminologi kan frågan om vilka tystnader som finns i diskursen formuleras som att undersöka vilka betydelsemöjligheter som utesluts av artikulationen av vissa elements relation till varandra (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 36).

5. *What effects are produced by this representation of the 'problem'?*

Vilka diskursiva och subjektifierande effekter uppstår? Med diskursiva effekter menas hur diskursen påverkas av problemformuleringen. Subjektifierande effekter syftar på hur subjekt konstitueras i diskursen. Det vill säga, utifrån denna fråga blir det möjligt att studera hur problemformuleringen skapar vissa subjektspositioner och formar diskursen (Bacchi 2009, s. 15-18).

6. *How/where has this representation of the 'problem' been produced, disseminated and defended?*

På vilket sätt har den hegemoniska problemformuleringen nått legitimitet, och vilka försök till motstånd har gjorts. (Bacchi 2009, s. 19)

Avslutningsvis uppmanar Bacchi till självreflexivitet genom att applicera frågorna på den egna studien vilket jag gör i kapitel 3.5.1 och 8.4.1.

Bacchi utgår från Michel Foucault och kritisk diskursanalys där ifrågasättandet av 'sanningar' och synliggörande av normer och värderingar står i centrum. WPR-metoden är inte en ny metodologi utan snarare ett strukturerat sätt att utföra kritisk policyanalys. I en policyanalys är det självklart att en policy är i centrum men Bacchi poängterar att en analys inte bör begränsa sig till statens utsagor, utan även professionen och forskarsamhället bör tas i beaktande eftersom staten aldrig är den enda aktören när en policy skapas. Genom metodologin utmanas forskaren att ifrågasätta det "specifika" med ett visst politikområde och även se likheter mellan andra områden genom en kontextualisering (Bacchi 2009, s. xx, 26).

Hur problemet formuleras är alltså inte bara en angelägenhet för policy-skapare utan formuleringen sker även i den allmänna debatten, i berörda professioner och i akademien. Detta ger att inte bara riksdagstryck och offentligt tryck som följer stödet från förslag till lag behandlas i avhandlingen utan även debattartiklar i dags- och fackpress samt debattböcker om utgivningsstödet. Jag menar att även material som inte explicit är en del av policyprocessen bör beaktas i en policyanalys eftersom det är viktigt att granska hur en policy tas emot och legitimeras utanför förvaltningen och hur den förändras och förändras av den sfär där den verkar. Det är inte enbart statsmaktens syn på "problemet" som är av intresse (Söderlind 2009, s. 96). I nästa avsnitt beskrivs konkret hur analysen av materialet har gått till.

3.5 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT FÖR ANALYSEN

Utifrån ovan beskrivna teoretiska och metodologiska antagandena har jag utarbetat en metod för att analysera det empiriska materialet för avhandlingen. Diskursteorin erbjuder alltså forskaren en viss frihet att modifiera teorin i dess applicering på materialet.

De offentliga dokumenten och artiklarna i dags- och fackpress vilka utgör materialet ingår i en *politisk diskurs* eftersom utsagorna hänför sig till *en kulturpolitisk åtgärd*. Under tidsperioden utreds och tillkommer stödet, det utvärderas, debatteras och förändras. Analysmetoden är vald för att

kunna åskådliggöra de underliggande förgivettaganden som stödets tillkomst, kritik mot stödet och förändringsförslag av stödet baserar sig på.

Jag gjort en närläsning av materialet och de utsagor som rör litteraturstödet. Genom Bacchis sex frågor har utsagorna sedan strukturerats efter vilka problemformuleringar de bär på. Det innebär konkret en sorts tematisering där policyförslag granskas för att identifiera vilka problemformuleringar de är byggda på. Ett exempel är förslaget från 1996 att litteraturstödda titlar ska distribueras till folkbiblioteken. Den underliggande problemformuleringen är att böckerna inte når ut till sina läsare, vilket är ett hot mot demokratin. Bristen på distribution blir därmed en problemformulering som får ett eget avsnitt i framställningen. I problemformuleringarna identifieras *noder*. Noder är diskursens knutpunkter och för att knyta an till exemplet ovan är distribution en nod i diskursen under perioden 1990-2007.

Subjektpositioner i diskursen är ett resultat av att problemformuleringar i en policy skapar olika grupper av människor som dessutom sätts i motsats till varandra (Bacchi, 2009, s. 16). Jag finner Laclaus och Mouffes betonande av subjektpositioners flytande karaktär mycket användbar för min analys eftersom individerna som gör utsagor i det empiriska materialet kan ingå i olika subjektpositioner beroende på om de uttalar sig utifrån sin yrkestillhörighet, sin politiska ideologi eller någon annan position. För att få fram maktskillnader i diskursen skiljer jag på om subjektpositionerna är uttalarerna, omtalade eller adressater. Detta synliggör om en position inte ges möjlighet att beskriva sig själv. Ett exempel på en omtalad subjektposition i materialet är bibliotekariepositionen i avsnitt 4.3.3.

Eftersom det empiriska materialet för avhandlingen spänner över flera decennier kan ett tecken vars betydelse varit flytande låsas fast och ett tecken som haft en privilegierad placering i diskursen som nod kan vid ett senare tillfälle vara föremål för konflikt. Noder är kapabla att fixera betydelsen av flytande signifikanter i diskursen, förmågan att fixera är vad som skiljer de två begreppen åt (Torfing 1999, s. 98). Flytande signifikanter flödar över av mening eftersom olika subjektpositioner i konflikt med varandra fyller dem med olika mening (ibid., s. 301). Ett exempel i det em-

piriska materialet som redan nämnts är den flytande signifikanten *urval* som knyts både till censur och till en grundläggande del av den kulturella processen. Noder däremot är tömda på mening, när de enar diskurser genom att tillfälligt låsa fast betydelsen av flytande signifikanter tillskrivs de istället en mening (ibid., s. 99). För att fortsätta med exemplet: om *urval* knyts till noden *kvalitet* innebär det att de två begreppen förutsätter varandra. Identifieringen av flytande signifikanter används vid analysen för att se var konflikten/konflikterna finns i diskursen, exempelvis genom att olika subjektspositioner försöker knyta olika flytande signifikanter till en nod.

Laclaus och Mouffes terminologi med subjektspositioner, noder och flytande signifikanter placeras på detta vis inom den ram som Bacchis sex frågor utgör, som i sin tur ramas in av Laclaus och Mouffes diskursteori. Med hjälp av frågorna hamnar hela tiden litteraturstödet som policy i centrum. Tillvägagångssätt för analysen kan sammanfattas på följande sätt:

1. **Problemformuleringar** – En tematisering som strukturerar materialet, utifrån fråga 1 i Bacchis metodologi. Detta åskådliggör underliggande förgivtaganden som stödets tillkomst, kritik mot stödet och förändringsförslag av stödet baserar sig på. Med andra ord identifieras den dominerande problemformuleringen vid stödets tillkomst, alternativa problemformuleringar (kritik) och alternativa problemformuleringar som blir dominerande, det vill säga förändringsförslag som genomförs.
2. **Noder och flytande signifikanter** – Identifierar centrala begrepp i problemformuleringarna och hur de används för att knyta ihop diskursen.
3. **Subjektspositioner** - Vilka positioner görs tillgängliga i diskursen och hur relaterar de till varandra? Subjektspositionerna identifieras genom att granska hur olika aktörers utsagor försöker låsa fast betydelsen av diskursens noder och flytande signifikanter. *Omtalade* subjektspositioner identifieras genom de egenskaper som uttalade subjektspositioner knyter an till dem.

4. Applicering av fråga 2-6 efter Bacchi.

En notering angående framställningen bör göras här. Flytande signifikanter återfinns inte i alla problemformuleringar. Det kan bero på att det råder enighet om en problemformulering, utan konflikter återfinns inga flytande signifikanter. Nedan presenteras Bacchis frågor än en gång, men med en konkret beskrivning av hur jag använt frågorna för analysen.

1. *What's the 'problem' /.../ represented to be in a specific policy?*

Som tidigare sagts blir denna fråga en första strukturering efter materialet där varje problemformulering får ett eget avsnitt. Genom att börja i förslaget till en policy (litteraturstödet) går det att arbeta sig bakåt till problemformuleringen som förslaget bygger på. Ett exempel: Förslaget till ett litteraturstöd 1975 innehöll krav på motprestation från förlagen om ett lägre pris på böckerna. En del av problemformuleringen var därmed att böcker var för dyra och att fler människor skulle få möjlighet att köpa böcker.

2. & 3. *What presuppositions or assumptions underlie this representation of the 'problem'? How has this representation of the 'problem' come about?*

Utifrån dessa två frågor, som hänger ihop, fördjupas analysen. Bacchi använder begreppen binärer, kategorier och nyckelbegrepp. Binärer (motsatsförhållanden) identifieras i materialet och analyseras med avseende på hur de bidrar till framställningen av problemet. De två sistnämnda begreppen har jag likställt med subjekspositioner och noder samt flytande signifikanter. Hur problemformuleringen kommit till besvaras med hjälp av en kontextualisering av stödet i tid och rum.

4. *What is left unproblematic in this problem representation? Where are the silences? Can the 'problem' be thought about differently?*

I analysen kommer jag inte bara förhålla mig till en problemformulering utan flera, ibland konkurrerande, som framställs i politiska

dokument och fack- och dagspress. På så sätt kan tystnader i en problemformulering vara i fokus i en annan problemformulering. Att analysera andra konkurrerande problemformuleringar visar även andra möjliga sätt att rama in problemet.

5. *What effects are produced by this representation of the 'problem'?*

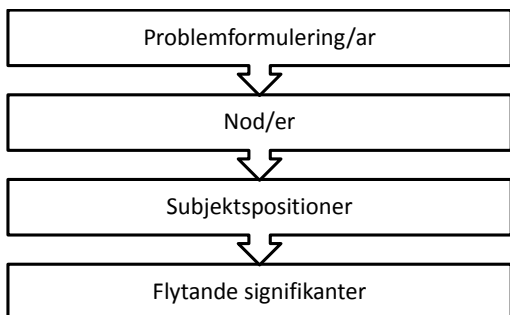
Genom att besvara den här frågan kan jag belysa hur den dominerande problemformuleringen i litteraturstödet tillgängliggör vissa subjekspositioner och formar diskursen. Ett tydligt exempel är subjekspositionen författare och förläggare som förenas i diskursen av att ha nekats litteraturstöd vilket, självklart, gör att de ifrågasätter stödets konstruktion och konstruerar alternativa problemformuleringar.

6. *How/where has this representation of the 'problem' been produced, disseminated and defended? (Bacchi, 2009, s. 2).*

Denna sista fråga knyter an till kontextualiseringen av problemformuleringar som sker i fråga 3. De praktiker och processer som gör att vissa problemformuleringar kan vara dominerande granskas här (Bacchi 2009, s. 19). Jag uppfattar även frågan som en reflektion över diskursens materiella karaktär (exempelvis i vilka typer av dokument den har ägt rum och vid vilken tid).

Bacchi framhåller även vikten av att rikta frågorna mot forskaren själv, vilket blir en övning i självreflexivitet och även en reflektion över begränsningar i mitt metodval. En sådan reflektion görs i nästa avsnitt. Den här avhandlingen blir i samma stund som jag skriver den en del av diskursen. Samtidigt som jag strävar efter att granska vilka problemformuleringar som ligger till grund för litteraturstödet har jag konstruerat egna problemformuleringar för avhandlingen som påverkar mitt arbete.

För att ytterligare åskådliggöra hur analysen gått till och hur den redovisas kan följande bild användas:

Bild 1. Analysordning

Här illustreras de analytiska verktygens hierarkiska nivå. I de olika problemformuleringarna identifieras noder. Dessa noder är vad diskursen kretsar kring och subjektspositioner kämpar om att bestämma betydelsen av diskursens noder och flytande signifikanter. Carol Bacchis frågor överlappar varandra och analysen kommer inte nödvändigtvis besvara dessa i ordningen 1-6, men de utgör en struktur som jag kommer följa både i min analys och i min framställning av analysen. Framställningen av analyskapitlen följer dock en kronologisk tematisering. Varje analyskapitel inleds dessutom med periodens litteraturutredning, det vill säga periodens policydokument som rör litteraturstödet. I vissa kapitel kan detta innebära ett brott mot kronologin då exempelvis en utredning inte publicerats förrän 1997, fast kapitlet behandlar material från 1990 och framåt. Beslutet motiveras genom att WPR-metoden tillerkänner staten en privilegierad roll i konstruktionen av problem (Bacchi 2009, s. 33). Även om många problemformuleringar kan existera samtidigt, vilket kommer visa sig i analyskapitlen, så är det den problemformulering, eller de problemformuleringar, som framställs i politiska dokument som "fastnar" och som används för styrning (Bacchi 2009, s. 33). Dock är det även relevant att redogöra för samtida problemformuleringar som existerar i diskursen, även de som existerar utanför politiska dokument, av mig kallade alternativa problemformuleringar, eftersom avhandlingen undersöker en lång tidsperiod där alternativa problemformuleringar kan nå hegemoni och tvärtom. Det är även genom att identifiera det som utesluts som det som innesluts blir tydligt.

De två första analyskapitlen, 4 och 5, spänner över perioden 1975-1979 och 1980-1989, medan de två sista kapitlen, 6 och 7, är ägnade åt 1990-2007 respektive 2008-2009. Att det tredje och fjärde kapitlet behandlar en längre respektive kortare tidsperiod beror på att det material som kretsar kring 1996 års förändringar av litteraturstödet (inklusive utvärderingar) behandlas tillsammans i kapitel 6.³⁷

Valet av metod korrelerar med frågeställningarna som jag samlat under de tre begreppen *diskurs*, *legitimitet* och *kvalitet* på det sättet att en diskursiv policyanalys medverkar till att urskilja och karakterisera en diskurs och de subjektspositioner som tillgängliggörs i den. Hur en policy legitimeras och ifrågasätts redogörs för med hjälp av Bacchis frågor och slutligen gör begreppet nod det möjligt att fokusera på begreppet kvalitet och hur det används i en policy. I den löpande analysen kommer jag fokusera på diskursen, medan en fördjupad diskussion om stödets legitimitet och kvalitetsbegreppet äger rum i avhandlingens avslutande kapitel.

Efter den här genomgången av hur analysen har gått till är det dags att presentera materialet som ska analyseras. Men först ska jag ägna ett avsnitt åt självreflexivitet.

3.5.1 SJÄLVREFLEXIVITET

Med självreflexivitet menas att forskaren kritiskt vänder blicken mot sina egna förförståelser och antaganden (Bacchi 2009, s. 277). Detta kan göras genom att applicera de frågor Carol Bacchi ställer på mina egna problemformuleringar, det vill säga avhandlingens syfte och frågeställningar. Angående grundantaganden för avhandlingen så redogör jag i kapitel 1 och 2 för den förförståelse jag tar med mig i arbetet med denna avhandling. Som klagjorts tidigare är jag inte ute efter att reda ut fördelar och nackdelar med litteraturstödet. Jag strävar inte heller efter att komma med förslag

---

³⁷ Uppdelningen medför även att material som publicerats under 2000-talet, före 2008 och som tematiskt kretsar kring jäv och arbetsgruppens bedömning av kvalitet behandlas i kapitel 7. Detta för att ge en bättre balans till materialframställningen.

till politisk förändring. För min förståelse av stödet har jag tagit avstamp i den svenska efterkrigstidens välfärdspolitik. Detta val har gjorts för att sätta litteraturstödet i en kontext som jag funnit relevant för att förklara dess konstruktion eftersom min ingång är att studera stödet som en del av ett politiskt system. En annan inramning, till exempel att förstå litteraturstödet med utgångspunkt i bokmarknadens utveckling, hade gett ett annat utfall. Ett av mina underliggande antaganden är att välfärdspolitiken haft en stor påverkan på kulturpolitikens utformning. Detta antagande beror på att den dominerande kulturpolitikforskningen på området betonar välfärdssamhällets betydelse för nordisk kulturpolitik framväxt. Men det beror även på att litteraturstödet i materialet explicit knyts till välfärdspolitiska åtgärder. Ett annat sådant grundantagande är att föreställningar om konstens autonomi (den institutionella autonomi) har varit av stor betydelse för svensk kulturpolitik utveckling. Även detta antagande är baserat på samtida vetenskaplig forskning om kulturpolitik. Men föreställningar om autonomins betydelse framkommer även i det empiriska materialet. Materialet har på så vis delvis varit styrande för mina grundläggande antaganden.

Avhandlingens problemformulering är alltså grundad i vetenskaplig forskning om kulturpolitik, men även i diskursteori. Diskursteorin intar en tydlig positionering mot positivistisk och essentialistisk vetenskap, vilket bland annat medfört att en rad kritikpunkter lyfts mot Laclau och Mouffes diskursteori. Några av dessa som har bäring för avhandlingsprojektet diskuteras här. En vanlig kritikpunkt, som nämndes tidigare i kapitlet, är att de menar att verkligheten inte existerar, något som de själva påpekar inte stämmer. Laclau och Mouffe betonar däremot att vi förstår verkligheten genom diskurser som det inte går att ställa sig utanför (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 161-162). En annan källa till kritik är anklagelser om diskursteorins relativism, som togs upp i avhandlingens inledning och kan motbevisas med att forskaren alltid förhåller sig till ett ramverk av deterministiska värderingar om vad som är bra eller dåligt, rätt eller fel (Torfing 2005, s. 19). För att kunna göra kunskapsanspråk om något måste vi dela vissa kriterier om betydelsen av objekt och praktiker (Howarth 2007, s. 131). Ytterligare en kritikpunkt mot diskursteori är att den bara förmår att beskriva och förstå diskurser, inte förklara socialt, politiskt och kulturellt liv (Torfing 2005, s. 19). Torfing beskriver hur diskursteorins möjliggör

förklaring (*explanation*) genom att: "describe, understand, and explain how and why particular discursive formations were constructed, stabilized and transformed" (Torfing 2005, s. 19). Syftet med diskursteorin är därmed inte att avslöja inneboende kausalitet mellan objekt eller etablera en "lag" som förklaring.

Jag argumenterar även, med stöd hos bland annat Nielsen (1999; 2006), för att det politiska i vid mening i kulturpolitiken bör lyftas fram i kulturpolitikforskning. Det vill säga att kulturpolitiken bör ses och studeras som en del av ett politiskt system med antagonismer och kamp om centrala begrepp, det innebär även att forskaren måste förhålla sig kritisk till kulturpolitiken. Som forskare kan det medföra en svårighet att kritiskt granska föreställningar som aktörer på kulturfältet upplever som betydelsefulla. Den akademiska skrivstilen kan i tillägg medföra att forskaren framstår som ironisk och distanserad (Røyseng 2007, s. 79).³⁸ Jag instämmer i Røysengs konstaterande att precis som forskaren problematiserar sitt ämne måste hon även problematisera sina egna förförståelser. Annars riskerar forskaren att bara bekräfta rådande förhållanden och bli en "hired hand" åt den dominerande kulturpolitiken (Nielsen 1999). Med detta kommer alltså risken att uttrycka sig på ett sätt som gör att berörda aktörer känner sig missförstådda.

Heidi Stavrum menar att villkoren för att kritisera konst- och kulturfältets trosföreställningar kan vara små, särskilt när företeelsen som granskas även riktar sig till grupper som det finns en stark positiv känsla för, som barn- och ungdomsverksamhet. När det dessutom gäller utvärderingsarbete kan både politisk prestige, pengar och arbetstillfällen stå på spel varför det kan vara mycket svårt för forskaren att inta en kritisk hållning. (Stavrum 2013, s. 166) Här synliggörs en problematik som alla forskare inom kulturområdet berörs av. Till diskussionen kommer även möjligheten att det för forskaren finns grundläggande "sanningar" som det kan vara svårt att få syn på, med en diskursiv policyanalys är dock ambitionen att kunna

---

³⁸ Røyseng diskuterar kring detta i egenskap av både forskare och musiker, med ett ben i vardera fält. Hon ger exempel på fler kulturforskare med bakgrund som konstnärer, och menar att det finns en myt om kulturforskaren som "misslyckad konstnär" (Røyseng 2007, s. 80).

urskilja dem. Att möjliggöra ett utrymme för reflektion gäller därmed inte bara den eventuella läsaren av den här avhandlingen utan även för författaren.

3.6 DET EMPIRISKA MATERIALET

I detta avsnitt redogörs för avhandlingens material, kriterier för urval och hur det har samlats in. Det empiriska materialet för avhandlingen består av tre olika kategorier: offentligt tryck som berör litteraturstödet under perioden, debattböcker och tidningsartiklar som skrivits i dags- och fackpress om litteraturstödet 1975-2009 samt sex intervjuer med före detta medlemmar i den arbetsgrupp som beslutar om vilka titlar som ska få utgivningsstöd eller ej.

3.6.1 DOKUMENT

Det offentliga trycket består av de kultur- och litteraturutredningar som gjorts under tidsperioden samt tillhörande propositioner, remissvar, betänkanden, utskottsbetänkanden, motioner och riksdagsprotokoll samt Statens Kulturråds anslagsframställningar och interna omvärldsanalyser och protokoll från LB-nämnden.³⁹ Inspirerad av Bacchi får utredningarna och de påföljande propositionerna ett stort utrymme i analysen eftersom detta är dokument med en privilegierad roll i jämförelse med andra dokument, det är dessa dokumentens problemformuleringar som blir dominerande när förslagen går igenom (Bacchi 2009, s. 33). Andra politiska dokument av typen remissvar, betänkanden, motioner och protokoll har använts när de tagit upp stödet till ny, svensk skönlitteratur vilket gjorts i varierad utsträckning under tidsperioden. Dessa dokument har dock inte haft samma påverkan på diskursen som de nyckeltexter som utredningarna och propositionerna utgör.

En tidsavgränsning som redan nämnts är att betänkandet av litteraturutredningen *Läsandets kultur* som utkom 2012 (SOU 2012:65) ej innefattas i

---

³⁹ Litteratur- och biblioteksnämnden, den nämnd som tidigare ansvarade för litteraturstödet på Kulturrådet.

materialet till avhandlingen. I avhandlingens avslutande kapitel återfinns dock en exkurs om utredningen och den följande propositionen.

Den till omfånget största delen av materialet består av offentliga texter som skrivits om stödet mellan 1975-2009, vilket inkluderar debattböcker, digitala texter, omvärldsanalyser och de artiklar i dags- och fackpress som publicerats om litteraturstödet under tidsperioden. Målet har varit att identifiera alla artiklar och debattböcker som skrivits om litteraturstödet under perioden, men det finns ändå en möjlighet att artiklar förbisetts eller fallit bort. Framförallt användes "litteraturstöd" och "litteraturstödet" som sökord. Samma sökord har använts för att finna webbaserat material som blogginlägg och webbtidningar, vilka har sparats i textformat om de vid ett senare tillfälle skulle försvinna från internet. Statens stöd till ny, svensk skönlitteratur kan dock benämnas på fler än ett sätt. Litteraturstöd är det vanligaste, men även förlagsstöd och utgivningsstöd förekommer. Kompletterande sökningar på dessa ord har gjorts i databaserna *Artikelsök* och *Mediearkivet* för att säkerställa att inga artiklar fallit utanför. För att ytterligare komplicera bilden så har det skrivits debattartiklar om litteraturstöd som inte handlar om statens stöd till litteratur. Det är exempelvis Författarfondens fördelning av biblioteksersättning som ibland benämns litteraturstöd av artikelförfattare. Dessa texter har inte använts för analysen. Jag har heller inte inkluderat artiklar som består av referat av andra artiklar, referat av remissvar eller referat av motioner som redan är inkluderade i materialet. Uteslutits har även artiklar som specifikt rör andra stödkategorier än stödet till ny, svensk skönlitteratur och som diskuterar andra bedömningskriterier än kvalitet.

Tidningsartiklarna har lokaliserats genom referensdatabasen *Artikelsök* som indexerar artiklar i 550 svenska tidskrifter och 15 dagstidningar sedan 1979. Jag har även använt mig av fulltextdatabasen *Mediearkivet* för att komplettera insamlingen då de två databaserna inte inkluderar samma tidningar och tidskrifter. Mediearkivet indexerar artiklar i fulltext ur ca 300 svenska dagstidningar och tidskrifter. Från Mediearkivet har inga artiklar återfunnits tidigare än 1991. Eftersom *Artikelsök* ej indexerat material innan 1979 har jag även använt mig av *Svenska tidningsartiklar (1961-1999)*, ett index över svenska signerade reportage, debattinlägg, ledare och recensioner i de största dagstidningarna för åren 1975-1978. Det äldre materialet

har tillgängliggjorts via mikrofilmer arkiverade av Samhällsvetenskapliga biblioteket i Göteborg.

Jag har även lokaliserat material genom artiklar och böcker om litteraturstödet som hänvisar vidare till andra referenser, via tidskriften *Svensk bokhandels* arkiv på sin webbsida samt hänvisningar till artiklar i LB-nämndens protokoll. På detta sätt har jag skapat en sammanställning av över trehundra debattartiklar, ledare och intervjuer om litteraturstödet i dags- och fackpress samt sex debattböcker. Allt material från tidningar, tidskrifter och webbsidor finns redovisat i tabeller vilka ligger som bilaga 1 till avhandlingen. Dessa innehåller författarnamn, rubrik, källa och eventuell anmärkning.⁴⁰

De debattböcker som skrivits om litteraturstödet har jag funnit med hjälp av Kungliga bibliotekets databas *Libris* samt genom hänvisningar i dags- och fackpress. Under 00-talet genomfördes två utvärderingar av litteraturstödet på Kulturrådets uppdrag (Aronsson 2002; Linnell 2003). Dessa har jag blivit tilldelad av Kulturrådet vid ett besök hos dem i november 2009.

Slutligen består dokumentdelen av materialet även av protokoll från LB-nämnden samt protokoll från arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur mellan åren 1975 och 1978. Dessa dokument har samlats in vid besök på Riksarkivet i Arninge. Policyskapare påverkar och påverkas av andra aktörer inom samma område. Det märks särskilt tydligt i debatterna om litteraturstödet där det är en till antalet liten grupp som skriver många debattartiklar. Det är dessutom i materialet stundtals samma personer som skriver debattinlägg som även arbetar fram politiska förslag.

Materialet domineras till antal av debattinlägg i dagstidningar. Dessa är ofta, men inte alltid, en reaktion på nyckeltexterna samt de efterföljande remissrundorna och propositionerna. Även om debattartiklarna dominerar

---

⁴⁰ Exempel på anmärkning kan vara vem som blir intervjuad i artikeln eller reportaget.

i antal så är det den politiska processen ”från förslag till lag” som främst påverkar debatternas gång. Det är ytterligare en anledning till att de offentliga dokumenten får en överordnad status i det empiriska materialet, vilket även märks i framställningen då varje kapitel inleds med en litteratur- eller kulturutredning.

För att ge en översikt av dokumenten som utgör det empiriska materialet (utöver intervjuerna) presenteras en sammanställning av det empiriska materialet nedan.

Riksdagens/ regeringens handlingar (37 st.)	Statens offentliga utredningar (SOU), riksdagens propositioner, svensk författningssamling, utskottsbetänkanden, kommittédirektiv, departementsserien, riksdagsprotokoll, motioner, remissvar
Statens kulturråds handlingar (10 st.)	Protokoll från LB-nämnden, riktlinjer, omvärldsanalyser, utvärderingar, rapporter
Dagspress och tidskriftsartiklar (364 st.)	Reportage, intervjuer, debattartiklar (se bilaga 1, tabell 6-11)
Litteratur (11 st.)	Debattböcker, utvärderingar, kulturprogram
Webbsidor (17 st.)	Webbsidor, blogginlägg (Se bilaga 1, tabell 12)

Tablå 1. Översikt över det empiriska materialet

Sammanlagt har 439 dokument ingått i analysen. Som synes är kategorin dags- och fackpress betydligt mer omfattande än övriga kategorier vilket även medför att dags- och fackpress får stort utrymme i analyskapiteln. Till dokumentmaterialet kommer alltså även sex intervjuer.

3.6.2 INTERVJUER

Medlemmar i arbetsgruppen uttalar sig sällan i debatten om litteraturstödet, men deras arbete och medlemmarna själva kritiserar och ifrågasätts genomgående. För att komplettera materialet och få en bild av hur deras arbete sett ut har jag gjort intervjuer med sex före detta medlemmar ur arbetsgruppen, tre som var aktiva under 1970-talet och tre som var aktiva

under 2000-talet. Tidpunkterna har valts för att få så stor tidsmässig spridning som möjligt. De intervjuade har valts ut för att representera olika yrken, även om det bör noteras att det inte är ovanligt att en författare även kan vara kritiker och översättare eller litteraturvetare och bibliotekarie. Vid en första kontakt med de deltagande bestämde vi tid för intervjun, jag har därefter rest till en plats de fått välja, antingen hemmet eller arbetsplatsen, och genomfört intervjun med inspelningsutrustning. Fem av sex intervjuer utfördes på plats medan en intervju genomfördes via telefon. I bilaga 4 återfinns intervjuguiden och i bilaga 5 intervjumanualen.

Materialet har hanterats konfidentiellt genom att intervjudeltagarnas namn inte nämns i avhandlingen samt att det inte specificeras vilka år de satt i arbetsgruppen. För analysen har intervjuerna transkriberats av mig och använts som *dokument* för vidare analys med hjälp av Bacchis frågor som angetts i tidigare avsnitt. Intervjuutsagorna har behandlats som en del av diskursen om litteraturstödet och har analyserats på samma vis som dokumentmaterialet. Eftersom jag har ett diskursteoretiskt angreppssätt är det inte intressant att undersöka vad de intervjuade egentligen menar eller om deras berättelse är sann (Kvale 2009, s. 246). De har haft möjlighet att godkänna direktcitat innan publicering. Detta möjliggjordes genom att jag skickade ett utkast av det aktuella kapitlet till berörd person, antingen via e-post eller via brev. Genom detta förfarande kan själva tolkningsarbetet av materialet riskera att påverkas eftersom intervjudeltagarna potentiellt kan påverka analysen genom att förändra förutsättningarna för den. Men min bedömning har varit att det är etiskt viktigt att erbjuda intervjudeltagarna den möjligheten.

Jag har även observerat ett möte med arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur i november 2011. Min undersökning sträcker sig endast till år 2009 men jag bedömde att det var relevant att närvara vid ett möte för att få en ökad förståelse av hur ett sådant möte rent praktiskt går till. Inget av det som sades eller gjordes på mötet har använts som material i avhandlingen utan har legat till grund för min förförståelse av arbetsprocessen som bedrivits på ett liknande sätt sedan 1975.

Målet är inte att ge en heltäckande bild av debatten om litteraturstödet under tidsperioden, exempelvis ingår inga utsagor om litteraturstödet i radio eller TV i materialet. Målet har snarare varit att inom kategorin *text producerad om litteraturstödet i den offentliga debatten* samla in så mycket material som möjligt.

En svårighet med diskursanalyser är att balansera presentationen av materialet så att analysen ska vara transparent samtidigt som analysen inte bör bli ett referat av debatterna. Jag har försökt lösa denna balansgång med många citat som ökar analysens transparens och, inte oviktigt, ger färg åt genomgången av diskurserna. Jag vill åter betona att det inte är individen som gör utsagan som är intressant utan *positionen individen talar utifrån*. Vid blockcitat namnges författaren av utsagan men detta görs inte alltid när bara en mening eller några ord citeras. Då materialet är oerhört rikt refererar jag inte till varenda artikel i analyskapitlen utan de citat som förekommer är exempel från materialet som helhet. Alla källor anges dock i referenslistan och alla källor har använts för analysen.

4. OFFENTLIG ORGANISERING AV LITTERÄR SMAK – 1970-TALET

Formuleringen offentlig organisering av litterär smak är lånad från inledningen till Li Bennich-Björkmans avhandling om författarkårens organisering i Sverige och dess relation till staten under 1900-talet (Bennich-Björkman 1991, s. 11). Litterär smak och offentlig organisering är begrepp från två olika sfärer och sätter fokus på den skärningspunkt som studeras i avhandlingen. I detta kapitel ska jag beskriva hur den offentliga organiseringen har gått till när det gäller konstruktionen av statens stöd till ny, svensk skönlitteratur och redogöra för diskursen om stödet och de subjektspositioner som görs tillgängliga i diskursen. Bacchis sex frågor utgör det analytiska verktyg som tillsammans med begreppen *subjektspositioner*, *noder* och *flytande signifikanter* ska visa hur litteraturstödet legitimeras och kritiserats samt vilka värderingar som knyts till stödets konstruktion. Kapitlet är strukturerat på följande sätt: En inledning sätter litteraturstödet i en politiskt och samhällsekonomisk kontext, detta följs av ett avsnitt som redogör för beslutsprocessen när litteraturstödet kom till. Först därefter får analysen av diskursen utifrån Bacchis WPR-metod ta plats. Analysen struktureras efter de subjektspositioner som blir effekten av den dominerande problemformuleringen.

4.1 INLEDNING

Ur ett kulturpolitiskt perspektiv är 1970-talet decenniet då Sverige får en ”riktig” kulturpolitik i bemärkelsen ett tydligt avgränsat politikområde med explicita mål för den offentliga kulturpolitiken (se bilaga 2). 1974 antogs målen för kulturpolitiken med politisk enighet och samma år inrättades Kulturrådet (Frenander 2011, s. 18-19). Samstämmigheten när

ramarna för kulturpolitiken beslutades 1974 var försvunna när formerna för ett litteraturstöd diskuterades. Faktum är att alla riksdagspartier la fram varsitt förslag till stöd, även om de flesta förslagen liknade varandra. De politiska partierna var i och för sig överens om att skönlitteraturen behövde stöd, men hur det skulle vara konstruerat debatterades flitigt, så även av kulturskribenter och författare.

År 1975, startpunkten för den här avhandlingen, var en höjdpunkt i Sveriges ekonomiska utveckling: ekonomin var god och kronan var högt värderad. Perioden 1975-1995 skulle dock präglas av minskad tillväxt och utdragna ekonomiska kriser (Schön 2000, s. 468). 1970-talet har beskrivits som konfrontationens decennium i svensk politik. De stora konflikterna rörde löntagarfonderna och kärnkraftsfrågan och den sistnämnda bidrog till att Sverige fick fyra olika regeringar mellan åren 1976 och 1982 (Möller 2011, s. 185, 203). Mellan åren 1973 och 1976 skedde det politiska undantaget att Sverige hade en jämviktsriksdag, vilket ledde till att vissa beslut fick lottas fram. Jämviktsriksdagen och behovet av att få en majoritet kom att spela en viktig roll i beslutet om litteraturstödet.

1970-talet var ett händelserikt decennium för svensk litteraturpolitik och bokmarknad där villkoren för skrivande, utgivning och distribution av litteratur förändrades (Svedjedal 2004 s. 73). Fram till dess hade bokmarknaden varit hårt kontrollerad genom branschföreningar och statliga regler, men den första april 1970 försvann de fasta bokpriserna vilket bidrog till "avmystifieringen" av boken, som började säljas på allt fler platser. Detta kritiserades för att det fanns en risk att kvalitetslitteratur inte skulle nå ut till läsarna, men det hyllades även för att fler människor fick tillgång till böcker (Steiner 2006, s. 49, 247). Steiner noterar att det finns en uppfattning om att förlagsindustrin centraliserades under 1970-talet när de stora förlagen blev större och färre. Utifrån en undersökning av 1970-talets bokutgivning konstaterar hon dock att litteraturutgivningen var i princip lika stor som tidigare. Men den tog andra former än de traditionella. Litteraturkrisen där marknadsvillkoren sades vara för dåliga för böcker handlade egentligen om två specifika kategorier av böcker: skönlitterära debutantverk och debattböcker. Hon noterar att decenniet beskrivits som krisande av debattörer som menade att litteraturutgivningen blivit lidande, men Steiner vill istället lyfta fram den kreativa litterära produktion som

faktiskt gjordes. (Steiner 2006, s. 65-66). Johan Svedjedal konstaterar att det var de stora förlagen som främst drabbades av utgivningskrisen i början av 1970-talet. Flera alternativa förlag och tidskrifter startade omkring år 1970, värt att nämna är Författarcentrum och Författarförlaget som i slutet av 60-talet startades för att ge författare möjlighet att slippa vara en del av det kommersiella förlagssystemet (Svedjedal 2004, s. 76-77). Krisen på bokmarknaden gällde alltså specifika kategorier av litteratur, på de stora förlagen.

Innan 1975 bestod det statliga stödet till litteratur av insatser för författare och översättare via biblioteksersättningen och stipendier som fördelades av SFF (Prop. 1975:20, s. 18). Behovet av ett utökat statligt stöd till litteratur hade diskuterats under 1960-talet, inspirerat av den norska inköpsordningen som ansågs vara ett ideal (Lennartsson 1999, s. 114-126). Läget för allmänlitteraturen i Sverige vid publiceringen av betänkandet av L68 har redovisats av Hans Olof Johansson, som byggde sin litteratursociologiska framställning på den forskning som framstälts inom ramarna för utredningen (1974). Han konstaterar att även om Sverige har en stor bokproduktion om man ser till förhållandet mellan folkmängd och antalet utgivna böcker så är utbudet och det varierade urvalet av svensk litteratur litet på grund av att svenskan är ett litet språkområde (Johansson 1974, s. 14).

Hur litteraturstödet skulle konstrueras var alltså inte självklart, den version av stödet som slutligen infördes fanns varken med i litteraturutredningen (SOU 1974:5), som först föreslog ett statligt litteraturstöd, eller i propositionen (Prop. 1975:20) utan utarbetades av SFF och lades fram som en motion av Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK). Förslagen kan ses som exempel på hur olika subjektpositioner kämpade om olika framställningar av problemet eller som problemen som ett litteraturstöd skulle lösa, det vill säga vilken problemformulering som skulle ges tolkningsföreträde i diskursen (Bacchi 2012, s. 5). Under 1975 pågick det en konflikt mellan olika subjektpositioner om att definiera hur bokmarknaden såg ut och vad problemet var som ett stöd till skönlitteratur skulle åtgärda. 1975 var det mest debattintensiva året under avhandlingens undersökningsperiod, stödet och det politiska arbetet som ligger till grund för det diskuterades i starka ordalag. Efter 1975 avtog debatten något tills det var dags för en

utvärdering av stödet 1977. Utvärderingen gjordes av Bengt Holmström, bibliotekarie och före detta ordförande i arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur, som utvärderade stödet och lade fram en del förändringsförslag (Holmström 1977). Den främsta konflikten under perioden var huruvida ett stöd borde vara generellt eller selektivt. Innan diskussionen av de olika förståelserna av stöd som finns inbäddade i förslagen tar vid ska jag först redogöra för hur litteraturstödet konstruerades.

Litteraturutredningens huvudbetänkande *Boken* utkom 1974 (SOU 1974:5) och var ett resultat av nästan sex års utredningsarbete med samlingsnamnet *1968 års litteraturutredning* (L68).⁴¹ Utredningens kommitté bestod av fem män: riksdagsledamoten och redaktören Kaj Björk (ordförande)(S), riksdagsledamoten Per Ahlmark (FP), riksdagsledamoten Stellan Arvidson (S), författaren och riksdagsledamoten Per Olof Sundman (C) samt författaren Per Wästberg. Den centrala uppgiften för L68 var att utreda i vilken mån ”de existerande villkoren för framställning och spridning av böcker motsvarar behoven av kvalificerad information och litterärt utbyte” (SOU 1974:5, s. 11). Av betänkandet framgår att utredningens arbete utgått ifrån ”konsumentens/läsarens intressen” (ibid., s. 11). Med dessa förutsättningar lades ett förslag fram till ett generellt stöd för ny, svensk skönlitteratur. Avhandlingens analys tar sin utgångspunkt i betänkandet av L68, följt av debatten om hur produktionsstödet till ny, svensk skönlitteratur skulle vara organiserat som aktualiseras i och med presentationen av regeringens proposition 1975.

4.2 BESLUTSPROCESSEN

4.2.1 ETT GENERELLT STÖD – SOU 1974:5

I betänkandet *Boken* (SOU 1974:5) konstaterades att litteraturpolitiken inte var en isolerad företeelse för att påverka människors attityd till läsning: ”Utredningen är medveten om att fundamentala politiska beslut som inne-

---

⁴¹ Tidigare hade fyra separata bilagedelar publicerats: *Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen: Litteraturutredningens läsvanestudier* (SOU 1972:20), *Försök med bibliotek: Litteraturutredningens biblioteksstudier* (SOU 1972:61), *En bok om böcker: Litteraturutredningens branschstudier* (SOU 1972:80) samt *Litteraturen i skolan* (SOU 1973:1).

bär förändringar, förbättringar i människors arbetsvillkor, bostadsförhållanden, utbildning etc på sikt får en avgörande betydelse även för vårt arbetsområde” (SOU 1974:5, s. 97). Dessa politiska beslut syftar på den generella välfärdspolitiken och litteraturpolitiken knöts därmed diskursivt samman med välfärdspolitiken i stort samt andra delområden som bostadspolitik och utbildningspolitik.

Utredningens syn på litteraturens roll kan beskrivas instrumentellt, det slogs fast att litteraturen och samhället är beroende av varandra. Samtidigt lyftes det även fram att litteraturen var sitt eget mål. Den fysiska boken positionerades mot ”modernare media” och framställdes som överlägsen för att tillgängliggöra information och upplevelse. Kulturpolitikens uppgift knöts an till främjandet av god litteratur (SOU 1974:5, s. 83, 85). Vad var då detta goda? Utredningen gjorde en poäng av att inte definiera eller ge några kriterier för god litteratur:

Utredningen vill därmed inte förespråka en litterär värdenihilism. Vi delar den grundsyn som kommer till uttryck i utredningsdirektiven, nämligen att det finns en god, eller som det där heter ’kvalificerad och kulturellt värdefull’ litteratur och en ’spekulativ och torftig’. Självfallet bör ett statligt litteraturstöd utformas så, att det ej kommer litteratur av det senare slaget till del. (SOU 1974:5, s. 93)

Utredningen fann här ett sätt att konstatera att god litteratur existerar utan att för den delen behöva definiera vad det är i en statlig utredning. På detta sätt kan staten hålla kvalitetsbedömningen på ”en armlängds avstånd”. Samtidigt sker det en politisk intervention i och med att utredningen sade att viss litteratur är bättre än annan. Som Mangset slår fast befinner sig ”principen” om armlängds avstånd ständigt på kollisionkurs med behov för aktivt politiskt ingripande (Mangset 2009, s. 295).

I utredningen konstaterades att bokmarknaden var i kris. Böckerna var för dyra och på grund av vinstkrav kunde förlagen inte ge ut litteratur av god kvalitet. Utgivningen av debutanter minskade även inom både prosa och

lyrik (SOU 1974:5, s. 28, 103). Läsningen av skönlitteratur spelade en väsentlig roll i människors vardagsliv, enligt betänkandet, men i och med bokmarknadens utveckling läste allt fler ”torftig” litteratur. I betänkandet noterades att en hög utbildningsnivå inte var garanti nog ”för att folk ska läsa goda böcker men den är en förutsättning för en vidgad läsning av kvalificerad litteratur” (ibid. s. 86). Bokmarknadskrisen och läsarnas val av populärlitteratur framför kvalitetslitteratur skulle enligt betänkandet komma att leda till en bokmarknad som skulle bli allt mer homogen och inte kapabel att uppfylla kulturpolitikens mål (se bilaga 2). Ett av sätten att åtgärda detta var ett statligt stöd till skönlitteratur. Steiner menar att krisdebatten gav tillfälle för olika aktörer och grupper att försvara sina positioner. Hon menar att den svenska litteraturen inte självklart hade sämre förutsättningar under 1970-talet, men även att villkoren och situationen för litteraturen förändrades dramatiskt under decenniet (Steiner 2006, s. 80). Positioneringen blir synlig i det empiriska materialet där förläggare positionerade sig mot varandra beroende på vilken syn de hade på bokmarknaden och den egna yrkesrollen, vilket beskrivs längre fram i kapitlet. Trots att krisläget ifrågasattes, som nämnts i föregående kapitel, blev 1970-talets bokkris ett etablerat fenomen som återkommer i diskursen.

Utredningen gick igenom flera varianter av stödssystem och vägde för- och nackdelar mot varandra: momsbefrielse på böcker⁴², biblioteksersättning till förlag⁴³, norska inköpsordningen⁴⁴ och selektiva stödformer.⁴⁵ Dessa

---

⁴² Den mest allmänna åtgärden vilken skulle leda till lägre pris på alla böcker. Bland fördelarna noterades att ingen stor administration skulle behövas och att det inte skulle finnas någon risk för central styrning (ibid. s. 136-138). Förslaget kom från branschhåll och bland nackdelarna framhölls förlorade skatteintäkter, att det skulle vara svårt att förutsäga hur förlagens prissättning eventuellt förändras och att stödet skulle gå till den redan låtsålda litteraturen (SOU 1974:5, s. 291).

⁴³ Även detta var ett förslag från förlagen och motiverades med ”att bibliotekens kostnadsfria utlåning innebär ett intrång i upphovsrättslig mening” (ibid., s. 292). Utsagan problematiserades dock i utredningen eftersom ”kraven på en biblioteksersättning i vissa hänseenden synes förutsätta att samhället skulle stå i ekonomisk skuld till förlagen” (ibid., s. 292). Det noterades att denna stödform måste kompletteras med stöd riktade till distribution av litteratur. Själva beslutet om stöd skulle till slut tas av bibliotekarier när de köper in böcker till bibliotek. Det konstaterades vara en lättadministrerad och flexibel stödform men som nackdel lyftes det fram

förslag avfärdades i utredningen till förmån för ett *generellt stöd till ny, svensk skönlitteratur för vuxna* till förlagen. Förlagens motprestation i förslaget skulle bestå i att gratis leverera ett visst antal exemplar av de böcker som fått stöd till bibliotek och bokhandel. Utredningen bedömde att cirka 400 titlar per år skulle kunna bli stödberättigade. Kostnaden för stödet beräknades till 5,4 miljoner kronor (ibid., s. 302). För att få stöd måste titeln:

---

att bibliotekarierna visat en tendens att köpa in mindre seriös litteratur. Dessutom skulle mest stöd utgå till de böcker som säljer bäst och det gick emot utredningens direktiv (ibid., s. 292).

⁴⁴ I korthet gick den ut på att ny, norsk skönlitteratur för vuxna köptes in av staten och blev distribuerad i 1000 exemplar till folkbiblioteken (cirka 200 titlar per år). Målet var att främja en mångfaldig produktion av ny, norsk litteratur. Boken som köptes in måste dock uppfylla vissa kvalitativa och genremässiga minimikrav (Vestheim 2001, s. 26-27, 32). Systemet berömdes i utredningen, men det framhölls att det var skapat för norska förhållanden och inte kunde kopieras till Sverige (SOU 1974:5, s. 293).

⁴⁵ Dessa förutsatte att en bedömning av litteraturen gjordes. En fördel var att stödet kunde styras till olika delar av utgivningen men fördelning av allmänna medel inom kultursektorn ansågs problematisk enligt L68. Utredningen föreslog därför att stödet till opublicerad, svensk skönlitteratur borde vara generellt "för att undvika risker för otillbörlig styrning". När det gällde litteratur som redan var publicerad kunde det däremot gå bra med sakkunniga bedömningar (SOU 1974:5, s. 295). Bland stödformens fördelar märks att det skulle leda till en aktiv litteraturpolitik som kunde riktas till litteraturkategorier som har svårigheter att nå ut till läsare (ibid., s. 295).

- Vara publicerad för första gången

- Klassas som skönlitteratur (Hc(s), Hc.01-04) av Kungliga biblioteket

- Ha köpts in av Bibliotekstjänst i minst 40 exemplar fördelat på 24 bibliotek (ibid. s. 296)

Detta betydde i praktiken att det generella stödet innehöll två selektiva moment, vid KB:s klassificering och vid de enskilda bibliotekariernas inköp. Det gränsdragningsproblem utredningen tog upp var det mellan litteratur för vuxna och för barn och ungdom. Ett annat problem var gränsen mellan skönlitteratur och dokumentärlitteratur med skönlitterär prägel, vilken fått ett uppsving under 1960-talet. Det föreslagna stödet var inte urskillningslöst, en viss kvalitetskontroll skulle ske via bibliotekariernas inköp. Utredningen noterade att en eller annan lyriksamling kunde riskera att inte köpas in, men fann det försumbart (SOU 1974:5, s. 298). Utredningens kommitté var dock inte helt enig i förslaget till stöd. Per Ahlmark skrev i en reservation att det var "beklagligt" att översatt skönlitteratur inte ingick i litteraturstödet (ibid., s. 381). Stellan Arvidson anmärkte i ett särskilt yttrande på att litteraturutredningens förslag förutsatt att det kommersiella systemets grunder lämnats orubbat, vilket han menade var i motsättning till "alla demokratiska kultursträvanden" (ibid., s. 387). Arvidson menade att den så kallade kiosklitteraturen, produkter av "amerikanska litteraturfabriker" aktivt skulle stävjas eftersom genren var "konstnärligt och mänskligt undermålig men dessutom ofta medvetet reaktionär, antidemokratisk och rasistisk /.../" (ibid., s. 387). Majoriteten av remissinstanserna accepterade förslaget till generellt stödsystem, Svenska bokförläggareföreningen (SvF) förordade att systemet skulle göras ännu mer generellt. Undantag utgjordes av Svenska akademien, ABF, LO och SFF som föreslog ett selektivt system. SFF presenterade i sitt remissvar ett eget förslag till stöd som kombinerade både generella och selektiva aspekter, det förslaget skulle i omarbetad form läggas fram i en motion av VPK

och behandlas senare i kapitlet (Prop. 1975:20, s. 42). Utredningens generella förslag förkastades dock i propositionen.

4.2.2 ETT SELEKTIVT STÖD – PROPOSITION 1975:20

I propositionen *Den statliga kulturpolitiken 2* presenterades istället en selektiv stödform av Bertil Zachrisson (Prop. 1975:20, s. 194). Förslaget löd:

Jag förordar att ett selektivt efterhandsstöd ges åt ett 50-tal titlar av ny svensk skönlitteratur för vuxna. Stödet bör främst inriktas på den oprövade litteraturen. I första hand bör det ges åt debutböcker men även böcker av redan publicerade författare som ännu inte hunnit slå igenom hos en bredare publik bör kunna komma ifråga. Vidare bör det vara möjligt att ge stöd åt viss kvalitetsutgivning som har uppenbara svårigheter att bli lönsam. Urvalet av de skönlitterära titlar som skall stödjas måste ägnas särskild uppmärksamhet. Det är angeläget att personer med överblick över den litterära produktionen och intresse för litterärt nyskapande anlitas vid fördelningen av stödet. Det bör ankomma på statens kulturråd att fördela stödet och besluta om formerna för detta. För budgetåret 1975/76 kommer jag att beräkna ett belopp om 500 000 kr. för stöd åt ny svensk skönlitteratur. (Prop. 1975:20, s. 196)

Stödet hade krympt betänkligt från utredningens förslag både i reella pengar och i antal böcker som kunde komma på fråga att få stöd. Utifrån en diskursiv policyanalys kan problemformuleringen som låg bakom stödets konstruktion beskrivas som att det fanns en begränsad litteratur som "ännu inte hunnit slå igenom" och därför behövde stöd. Formuleringen fick det att framstå som att en stor del av den kvalitativa litteraturen i sinom tid når ut till en bredare publik. Originalitet premierades då "oprövad" och "litterärt nyskapande" angavs som kriterier för att få stöd. Beskrivningen av bokmarknadskrisen i propositionen skilde sig från utredningens, det konstaterades att utvecklingen vänt och var "mycket gynnsam" (Prop. 1975:200, s. 19). Det framhölls att utgivningsstödet inte var avsett som ett stöd till förlagen utan till litteraturområdets utveckling i stort. Det framhölls att stödet skulle "begränsas till den utgivning man vill

främja”. Det selektiva stödets precision framhölls därmed som lämpligare ur en kulturpolitisk synpunkt än det generella stödet (Prop. 1975:20, s. 193).

Få instanser, förutom Socialdemokraterna, var nöjda med förslaget. SFF valde att arbeta fram ett motförslag. I *Floden och virvlarna* berättar dåvarande ordförande för SFF Jan Gehlin om händelseförloppet utifrån egna minnesbilder och intervjuer: Vid SFF:s styrelse den tionde mars 1975 presenterades propositionen för ledamöterna. Styrelsen beslöt att en arbetsgrupp bestående av författaren Per Olov Enquist, författaren och debattören Per Kågeson samt poeten och författaren Torbjörn Thörngren skulle arbeta fram ett konkret motförslag till stödet till ny, svensk skönlitteratur. Kort därpå meddelade SFF TT att förbundet förordade ett slopande av förlagens motprestation att skicka ut böcker till bibliotek och bokhandel. Istället ville förbundet införa en lågprislinje där förlagen skulle förbinda sig till en (låg) maxgräns på förlagsnettopris (f-pris). En vecka efter mötet presenterade arbetsgruppen sitt förslag om ett selektivt efterhandsstöd som godkändes av styrelsen. När förslaget presenterades offentligt vid en konferens för litteratur och bibliotek den nittonde mars meddelade C H Hermansson, partiledare för VPK, att han ämnade föreslå sitt parti att ansluta sig till förslaget (Gehlin 1993, s. 542-550).

I motion 1975:1928 bifogade Hermansson SFF:s förslag i sin helhet som bilaga. Moderaterna, Folkpartiet och Centerpartiet lade fram varsin motion som föreslog olika varianter av generella stöd (Motion 1975:1925; Motion 1975:1926; Motion 1975:1927). Alla motioner gav uttryck för uppfattningen att förslaget i propositionen hade stora brister. Kulturutskottet sade i sitt betänkande att de invändningar som gjorts mot propositionens förslag föranledde att förslaget inte borde antas, utskottet anslöt sig därmed till utredningens förslag (*Kulturutskottets betänkande 1975:KrU12*, s. 14). Utskottet var dock inte helt enigt, sex socialdemokratiska politiker och en politiker från VPK förordade propositionens förslag (*ibid.*, s. 50).

4.2.3 ETT SELEKTIVT STÖD MED GENERELL VERKAN – MOTION 1975:1928

SFF föreslog i likhet med propositionen ett selektivt efterhandsstöd, men med en sådan utökning av antal titlar som kunde komma ifråga för stöd att

konstruktionen enligt dem i praktiken fick en generell verkan. Endast ”massmarknadslitteratur och liknande trivialutgivning” skulle hamna utanför (Motion 1975:1928, s. 13). Stödet presenterades under titeln ”Stöd med motprestation i form av lågt pris”:

- a. Stöd utgår *per titel*.
- b. Förutsättning för stöd är ett *visst maximerat förlagsnettopris* (förlagets motprestation).
- c. Förutsättning för stöd är att den enskilda boktitelns upplaga uppnår en viss *minimiupplaga*.
- d. Stödet består av ett fast belopp och en rörlig del relaterat till antalet ark (*arkersättningsprincipen*).
- e. Förslaget är ett *selektivt efterhandsstöd* inom ramen för ett bestämt antal titlar (ibid. s. 13-14).

Enkelt uttryckt gick förslaget ut på att en arbetsgrupp skulle besluta om den enskilda titeln var av god kvalitet (ett selektivt moment) och att budgeten skulle vara så stor att en stor andel av den utgivna litteraturen skulle kunna tilldelas stöd (en viss generalisering). Efter en intensiv debatt under våren meddelade Socialdemokraterna att de ställde sig bakom Vänsterpartiets motion och förkastade propositionens förslag när det stod klart att det inte skulle nå majoritet. De tre borgerliga partierna enades om ett förslag om generellt stöd liknande det som presenterades i L68 där förlagens motprestation bestod av gratisexemplar till bokhandeln. Fredagen den tjugotredje maj debatterades stödets konstruktion i riksdagen. Två förslag stod emot varandra och eftersom det år 1975 var en jämviktsriksdag i Sverige fanns det risk för att beslutet skulle behöva lottas fram om en majoritet inte kunde nås. I sista stund meddelade dock folkpartisten Sten Sjöholm att han skulle lägga ned sin röst (Gehlin 1993, s.549-550; Riksdagens protokoll 1975:89, s. 129).⁴⁶ På så sätt kom litteraturstödet till.

---

⁴⁶ Som kuriosa kan nämnas att detta inte var första gången som ett parlamentariskt dödläge brutits av en folkpartist så att en välfärdslösning kunnat genomföras. I ATP-omröstningen 1959 lade Ture Königson ner sin röst eftersom han uppfattade

4.3 PROBLEM: HUR STÖDJA UTGIVNINGEN AV KVALITETSLITTERATUR?

Efter den här genomgången av offentligt tryck om processen som ledde fram till införandet av litteraturstödet är det dags att utifrån Carol Bacchi ställa frågan: Hur formulerades de problem som litteraturstödet skulle lösa? I detta inledande avsnitt identifierar jag de problemformuleringar som återfinns i de politiska dokumenten för att därefter analysera debatten om litteraturstödet under 1975 utifrån de subjektspositioner som urskiljts i materialet. Två avsnitt ägnas åt de två varianter av lösningar på problemet som finns i diskursen: generellt och selektivt stöd. Diskursen bestod av två subjektspositioner som stod i konflikt med varandra. De som förespråkade generellt stöd och de som förespråkade selektivt stöd, för enkelhetens skull här kallade *generella positionen* respektive *selektiva positionen*. Därefter följer ett avsnitt om hur subjektspositionen *bibliotekarier* formas utifrån olika problemformuleringar, slutligen följt av ett avsnitt om stödet efter 1975 och problemet med bedömning av litteratur.

I de politiska dokumenten gavs det tre alternativ till lösningar: generellt stöd, selektivt stöd och, vilket blev resultatet, ett selektivt stöd med generell verkan. De tre förslagen byggde på problemformuleringar som skilde sig åt, men de hade även gemensamma drag. En gemensam utgångspunkt för de tre förslagen var att *bokmarknaden under början av 70-talet hade befunnit sig i en kris och behövde stimulans för att utgivning av kvalitativ skönlitteratur, framför allt debutanter och genrer som inte klarade sig själva på marknaden, skulle öka*. Johan Svedjedal liknar den svenska efterkrigs-kulturpolitiken vid en industripolitik där böcker måste stödjas på samma sätt som "varvsindustri eller tillverkning av stridsflygplan" (Svedjedal 1998, s. 19).⁴⁷ Han menar att det i och med 1970-talets åtgärder skett en rörelse från kulturpolitik som undervisningspolitik till industripolitik, det vill säga en rörelse från åtgärder för distribution till återgärder för produktion (ibid.). Gemensamt för alla förslag var alltså att *kvalitetslitteraturen behöv-*

---

det socialdemokratiska förslaget som bättre ur ett arbetarperspektiv (Möller 2007, s. 153).

⁴⁷ Att jämföra kulturpolitik och kulturpolitiska åtgärder med stridsflygplan var ett retoriskt grepp som används flera gånger i mitt material, bland annat av P O Enquist 1975 (1975:58). Det är en retoriskt stark bild att sätta stora maskiner byggda för krig i relation till konst och kultur.

de stödjas och i de två selektiva förslagen tillägget att *massmarknadslitteraturen behövde stävjas*. Ett grundantagande i problemformuleringen var att det fanns litteratur av god kvalitet och litteratur av sämre kvalitet (i utredningen kallad exempelvis triviallitteratur och massmarknadslitteratur) och att det gick att skilja dessa litteraturtyper åt. Utredningens litteratursyn har stora likheter med litteratursociologen Robert Escarpits modell av de litterära kretsloppen. Han menade, efter studier i Frankrike på 1950-talet, att det går att iaktta två olika huvudströmningar i spridningen av tryckt litteratur: det *bildade* och det *populära* kretsloppet. Det förstnämnda kretsloppet är jämförbart med det kultiverade borgerskapet och den litterära miljön ur vilken de flesta författare och andra som bidrar till litteraturens tillkomst (förläggare et cetera men även kritiker) vistas. Den litterära verksamheten är ett slutet kretslopp, inom det bildade kretsloppet. I det populära kretsloppet återfinns aktörer utanför den litterära verksamheten, ovana läsare och människor som inte har möjlighet att köpa böcker ofta, de böcker som köps säljs via andra kanaler än bokhandlarna (såsom kiosker) (Escarpit 1973, s. 88-89). *Blockadbrytare* är de böcker som distribueras i båda kretsloppen, exempelvis genom att kvalitetslitteratur ges ut i billighetsupplaga (ibid., 102-103).⁴⁸

Det bör dock noteras att flera forskare, exempelvis litteratursociologen Hans Hertel, har slagit fast att Escarpits modell redan i 70-talets Skandinavien var otillräcklig för att förklara den globaliserade bokmarknaden (Hertel 2012, s. 226). Men som tankefigur existerade modellen i högsta grad som förförståelse i utredningen. Hans Olof Johansson menade att en av bristerna med utredningen var dess grundantaganden om läsaren och läsarens konsumtion som "grundar sig på kolartron att produktion och distribution ofelbart leder till konsumtion" (Johansson 1974, s. 191). Hans andemening var att det behövdes mer läsfrämjande insatser än så för att lösa problemet med befolkningens "utbredda ointresse för litteratur" (ibid., s. 191-192).

---

⁴⁸ Ett svenskt exempel på en sådan blockadbrytare är förlaget En bok för alla som med hjälp av statsbidrag gav ut kvalitetslitteratur till lågpris.

Det som skiljde förslagen åt, förutom den generella och selektiva aspekten, var förlagens motprestation för att få stöd samt stödets storlek. I SFF:s förslag fick den så kallade motprestationen en viktig roll. Istället för gratis-exemplar till bibliotek och bokhandel förespråkade förbundet ett lägre pris. *Att böcker var för dyra* för läsarna var en del av problemet som behövde lösas i förslaget från SFF.

Med dessa problemformuleringar identifierade är det dags att fördjupa analysen och granska hur och på vilket sätt dessa företeelser har konstrueras som problem. Det kan dock vara på sin plats att säga några ord om diskursens materiella karaktär. I samband med att innehållet i propositionen offentliggjordes utbröt en omfattande debatt om litteraturstödet organisering och funktion med många deltagare i både storstads- och landsbygdspress. Under 1975 publicerades cirka hundra debattartiklar och reportage om stödet, medan det 1976-1979 publicerades cirka trettio texter. Bland de debattörer som engagerade sig fanns politiker och före detta medlemmar i litteraturutredningen, representanter från intresseorganisationer, kulturredaktörer och kulturskribenter samt författare.

4.3.1 GENERELLT STÖD

I detta avsnitt behandlas subjektspositionen som förespråkar ett generellt stöd och hur subjektspositionen kämpar för att bestämma betydelsen av de flytande signifikanterna *kommersiell*, *urval*, *motprestation*, *förlagskris* och *den stödberättigade litteraturen* i relation till noden *kvalitet*.

Den generella subjektspositionen består av två grupper: den första utgörs av borgerliga politiker samt förläggare och författare. Subjektspositionen talar utifrån en marknadspositiv ståndpunkt där synen på kommersialism inte är lika entydigt negativ som i de andra subjektspositionerna. Den andra gruppen består av författare, politiker från S och VPK samt kulturskribenter. Deras syn på kommersialism är negativ och de drar en tydlig gräns mellan litteratur av kvalitet och kommersiellt framgångsrik litteratur, men de förespråkar ett generellt stöd för att statens inblandning på bokmarknaden ska vara begränsad. Det fanns alltså två olika problemformuleringar bakom det generella stödet som lösning. Utifrån Laclau och Mouffes teori om social antagonism kan det beskrivas som att två grupper

med olika intressen går samman för att etablera en gräns mot "fienden", det vill säga subjektpositionen som argumenterade för kvalitativt urval som grundprincip.

Ett generellt stöd beskrevs i den generella subjektpositionen som önskvärt för att det lät förlagen vara fria från statens påverkan. Jan Magnus Fahlström, ledarskribent för *DN*, skrev:

Vem skulle inte föredra att det fanns en reell frihet att ge ut både böcker och tidningar utan någon form av statlig inblandning? Men när det nu är så att denna frihet inte fungerar på ett sätt som tillfredsställer våra krav på ett mångsidigt kulturutbud och en mångstämmig debatt, när därför 'samhället' måste gripa in, så måste det väl i herrans namn vara mindre riskabelt med ett i möjligaste mån generellt stöd än med ett stöd som är så konstruerat att experter på statens uppdrag sitter och handplockar de produkter som skall belönas! (1975:30)

Som kontrast till de olika förslagen till stödordningar hänvisades det i debatten till det generella presstödet. Ett selektivt stöd till pressen skulle aldrig accepteras så varför accepteras det att staten ska premiera vissa böcker? (1975:30; 1975:49). Ett generellt stöd "har inget särskilt väderkorn för samhällets fiender, det luktar inte" (1975:30). Citaten visar på positionens skepsis mot selektiva stöd på grund av möjligheten att staten skulle handplocka "vänner" och sortera bort "fiender".

Ytterligare ett problem som ett generellt stöd undvek till skillnad från ett selektivt enligt subjektpositionen var en för stor kontroll från statens sida av vilka böcker som skulle gynnas. Statlig inblandning överlag framställdes som något problematiskt, men "mångsidigt kulturutbud", som inte kunde garanteras på den fria marknaden, ansågs som så viktigt att ett stöd ändå blev aktuellt.

Förespråkare för ett generellt stöd, men som hade en helt annan problemformulering, var politikerna Stellan Arvidson (S) och C H Hermansson (VPK) samt författare och representanter för mindre förlag. De förespråkade ett generellt stöd för att minska storförlagens dominans och makt. Stellan Arvidson, socialdemokrat och medlem i litteraturutredningen skrev:

När man för den svenska skönlitteraturen för vuxna förordade ett generellt stödsystem var det främst för att man med ett sådant i någon mån skulle kunna dämpa kommersialismen på bokutgivningens område. Som det i princip varit och under senare tid i praktiken alltmer blivit är det bokförlagens bedömning av utsikterna till vinst på ett utgivet manuskript som bestämmer om detta skall antas och ges ut. Mellan författaren och hans [sic!] läsekrets står alltså en helt ovidkommande part, bokförläggaren med sina ekonomiska intressen. Att detta är en förödmjukande situation, fatal för både författaren och läsekretsen, inses lätt. (Arvidson 1975)

Det generella stödet beskrevs som ett sätt att frångå kommersiell bedömning av förlag för att på så sätt öka författarens frihet (Arvidson 1975). I utsagan är den underliggande anledningen till problemet en kapitalistisk (bok)marknad.

Kommersiell

Tecknet *kommersiell* är en flytande signifikant som används i en negativ betydelse. Tillsammans med *bokförläggare* knyts det till en negativ situation för författare och läsare där förläggaren utgör ett hinder (1975:66). Kommersiell beskrivs både av den generella och av den selektiva subjektspositionen som motsatsen till kvalitet, men en del av den generella subjektspositionen knyter an kommersiell litteratur till *kvalitetslitteratur* genom att poängtera att bra böcker även kan vara böcker som säljer bra (1975:24). Selektivt stöd beskrivs av Mogård (M) som fientligt mot kommersialism av positionen och Socialdemokraterna anklagas för att försöka ha ensamrätt på kulturskapande (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 43).

Litteraturstödet som det föreslogs av SFF var inte en tillräcklig lösning på bokmarknadens problem. De mindre förlagen, som ofta gav ut god litteratur, kunde möjligtvis få större möjlighet att bedriva sin verksamhet. Men den kommersiella vägen kunde inte bidra till en framtid för svensk bokutgivning. C H Hermansson sade i riksdagsdebatten om litteraturstödet utformning:

Bokutgivningen liksom annan kulturproduktion måste frigöras från sitt beroende av de kapitalistiska krafterna. Möjligheten till profit skall inte få avgöra framställningen av kulturella goden [sic!] lika litet som av andra nyttigheter.

Den fördyring av böckerna som skett särskilt under de senaste åren och det ohejdade profitmakeri som tar sig uttryck i spridningen av dålig kiosklitteratur har skapat en bokmarknad, som alltmer tenderat att komma i klar motsättning till alla demokratiska kultursträvanden. Dessa tendenser måste med kraft bekämpas. Kulturen står inte över klasserna och klasskampen. Det gör självfallet inte heller kulturpolitiken. (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 34)

Denna del av den generella subjektspositionen lägger stor vikt vid ojämlikhet mellan samhällsklasserna. Positionens främsta kritik mot ett selektivt stöd är att det inte gör tillräckligt för att utveckla en radikal litteraturpolitik. I materialet knyts kommersiell an till spridning av ”dålig kiosklitteratur” som i sin tur sätts i motsats till demokrati.

Urval

Den flytande signifikanten *urval* används för att markera det selektiva stödets särskildhet. Det framställs som något negativt som kan utesluta viss litteratur. Det är framförallt de borgerliga partierna som kritiserar urvalsprincipen då de anser att det är otillbörligt att staten implicit tilldömer viss litteratur en kvalitetsstämpel.

C H Hermanson (VPK) lyfte i kammardebatten fram kritik mot urval från ett vänsterhåll där han menade att bokförlagens genom urval utövade minst lika mycket styrning som staten, men med ett kommersiellt intresse för ögonen istället för kvalitetskriterier (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 32). Urval knöts därmed även till kommersialism. Inom subjektpositionen knöts urval an till kvalitet när det var sakkunniga som stod för urvalet. Det generella stödet som föreslogs i utredningen innehöll trots allt två kvalitativa moment som ansågs sälla bort den litteratur som inte förtjänade stöd.

Det selektiva stödet framställdes som hämmande av författarnas frihet på grund av urvalsmomentet. Lennart Mattsson (C) menade i riksdagsdebatten om litteraturstödet att politiska och konstnärliga värderingar kunde begränsa vissa litterära experiments möjlighet att få stöd (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 36). *Censur* sattes i samband med urval och selektivt stöd av borgerliga debattörer men inte främst för att ett urval görs utan för att urvalet indirekt knyts an till staten och regeringen och ej till marknaden.

Motprestation

En centerpartist menade i riksdagens debatt att diskussionen om litteraturstödet handlade om två skilda saker, den ideologiska frågan om hur litteraturstödet ska fördelas (det vill säga generellt eller selektivt) och villkoren för att ett stöd skall ges, det vill säga förlagens motprestation, som benämndes som en fråga av "praktisk-ekonomisk natur" (ibid., s. 35, 52). Uppdelningen i en ideologisk och en praktisk aspekt avpolitiserar motprestationen som företeelse och är ett försök att ta bort den som en central del av problemformuleringen. Den så kallade lågprislinjen där förlagens motprestation består av att hålla ett lägre pris är dock i högsta grad politisk, problemet framställs som att folk inte har råd att köpa böcker och att lägre pris skulle leda till ökad jämlikhet. Borgerliga politiker framställer det som att problemet är att böcker *upplevs* som dyra och att det politiska arbetet istället för att sänka priserna borde gå ut på att förmå folk att prioritera kultur. Britt Mogård (M) sade i riksdagsdebatten om stödet:

Det är naturligtvis ur kulturpolitisk synvinkel ytterst beklagligt att böcker upplevs som dyra och att stödåtgärder måste sättas in för att

bokproduktionen skall kunna upprätthållas. Men böcker är inte dyra i sig, inte mer än andra produkter. Det beror helt på hur den enskilda prioriterar. Det finns ganska mycket i marknaden som kostar över 40 kr. som konsumenten utan vidare anser sig kunna köpa, medan den magiska gränsen just när det gäller böcker - för dem som faktiskt köper böcker - förefaller att ligga vid 40 kr. (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 47)

Utifrån subjektpositionen läggs det litteraturpolitiska ansvaret på individen vars upplevelse av bokens kostnad behöver justeras. Den teknokratiska beskrivningen av frågan om motprestation som av "praktisk-ekonomisk natur" når dock inte hegemoni utan lågprislinjen beskrivs av Hermansson i riksdagsdebatten som en viktig politisk fråga för att jämna ut klasskillnader (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 34). Ett underliggande antagande i Mogårds citat är att konsumtion av böcker är en fråga för individen, inte för staten. Mogårds utsaga skiljer sig något från den dominerande förståelsen av kulturpolitikens roll under perioden, det vill säga demokratiseringen av kulturen. Denna utgick, som nämnts, från ett borgerligt finkulturbegrepp, det vill säga att den kultur som benämns *finkultur* borde stöttas och spridas till medborgarna (Frenander 2005, s. 164, 202). I Mogårds utsaga betonades istället medborgarens valfrihet och ansvar för att tillgodogöra sig kultur framför statens roll som distributör. Den enskildes prioritering blir därmed, utifrån Bacchi, "problemet" snarare än böckers prissättning, vilket förflyttar frågan från en strukturell till individuell nivå.

Förlagskris

En flytande signifikant i diskursen är förlagskrisen, eller litteraturkrisen som den även kallas i debatten. Som konstaterats präglades 1970-talets av en kristematik, förutom kris för förlag och litteratur var det energikris i världen och politisk kris i Sverige vilket skapade en krismedvetenhet bland medborgarna (Steiner 2006, s. 80; Hadenius 2008, s. 176). I detta perspektiv är det inte underligt att kristematiken går som en röd tråd genom litteraturstödsdebatten. Det finns dock ingen poäng med att inom ramen för föreliggande avhandling reda ut om det "verkligen" fanns en kris eller ej utan det intressanta är att undersöka på vilket sätt litteraturstödet antas

förhindra krisen eller förvärra den, enligt subjektspositionerna. Av intresse är även att granska på vilket sätt *krisen* som flytande signifikant befäster en viss syn på litteraturstödspolitiken av subjektspositionerna när de sätter tecknet i samband med andra tecken.

Att bokmarknaden var i kris konstaterades både i litteraturutredningen och av flera debattörer, samtidigt ifrågasattes bilden av den generella subjektspositionen (1975:1). Det sades exempelvis att den minskade utgivningen av svensk skönlitteratur och att färre debutanter gavs ut var en myt. (1975:67; 1975:74). Den kommersiella litteraturen beskrevs som identisk med "de bästa böckerna", en reaktion mot att kommersiell och kvalitet antogs vara varandras motsatser och att krisen antogs bero på kommersialism (1975:73).

Den stödberättigade litteraturen

Kritiken mot selektivt stöd handlade framförallt om risken för otillbörlig styrning genom kontroll över vilken litteratur som skulle vara stödberättigad. Flera debattörer var oroliga över att en Socialdemokraterna närstående grupp kunde komma att vägra stöd till politiskt obekvämlig litteratur (från både höger och vänster). Författaren Karl Erik Lagerlöf skrev: "Kan man få en politiskt neutral jury? Vågar man satsa på mer än 5 procent samhällsomstörtande litteratur?" (1975:37). Ordvalet jury är intressant, det är den term som användes för de som valde ut vilka böcker som skulle ingå i Bonnierägda Månadens bok, den största bokklubben i Sverige under 1970-talet (startades 1973). Stark kritik riktades mot bokklubbens urval eftersom det antogs att författarna anpassade sig efter bokklubbens implicita krav och därmed skrev sämre och mindre originellt (Steiner 2004, s. 104, 116). Månadens bok var ett ständigt närvarande polemiskt objekt i det offentliga samtalet. Den fick representera felet med bokmarknaden, där kommersiell kvalitetslitteratur skickades ut till massorna och på det sättet kvävde marknaden för kvalitetslitteratur som inte omfattades av bokklubbsprivilegier. För bokhandlarna och författarna blev bokklubbarna en symbol för kommersialism, medan det för bokköparna och bokklubbarna

blev en succé (Svedjedal 2004, s. 91-92).⁴⁹ Det går att se likheter mellan kritiken mot Månadens bok och kritiken mot urvalsprocessen i ett tänkt litteraturstöd. Diskursen om litteraturstödet existerar inte i ett vakuum utan influeras av pågående konflikter på bokmarknaden.

En selektiv stödordning beskrevs som centraliserande, något för det litterära etablissemangent där staten och regeringen etiketterar vilken bok som är bra eller dålig (1975:37; 1975:69). Fri bokutgivning och decentralisering sattes i motsats till selektivt stöd (1975:86). Invändningarna mot ett selektivt stöd från staten bestod inte i att debattörerna menade att litteratur av god kvalitet inte kunde urskiljas utan snarare av att de misstänkte att Socialdemokraterna skulle komma att ha ett direkt inflytande på vilka böcker som skulle tilldelas stöd eller ej (1975:68). Risken med ett selektivt stöd beskrevs av Per Ahlmark (FP) i riksdagsdebatten om stödet som: ”att det oppositionella diskrimineras, att det politiskt eller estetiskt avvikande bekämpas, att det blir en anpassning till den centrala nämndens värderingar” (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 98). Författaren Lars Gustafsson var väldigt negativ till förslaget om en selektiv stödordning och skrev ironiskt:

Där skall ingå ett årligt efterhandsstöd till femtio svenska skönlitterära böcker där en särskilt kommission så att säga ger dessa böcker en offentlig legitimation som konstnärligt eller allmänt värdefulla genom att tillerkänna deras författare ett bidrag. På så sätt skall den kvalitativt värdefulla litteraturen dras undan marknadsmekanismernas brutala inflytande på kreativiteten /.../. (1975:41)

En effekt av problemformuleringen bakom det selektiva stödet blev att stödberättigad litteratur och kommersiell sådan framställdes som motsat-

---

⁴⁹ Svedjedal beskriver hur införandet av fria priser var en förutsättning för att bokklubbarna skulle införas, eftersom möjliggjorde att ge rabatt på nya böcker. Månadens bok specialiserade sig på realistiska romaner med samhällskritisk udd, Svedjedal exemplifierar med Sven Delblanc, Lars Gustafsson och Kerstin Ekmans utgivning under 1970-talet, välkända namn både nu och då (Svedjedal 1994, s. 91, 94).

ser, vilket ledde till antagonism mellan den generella och den selektiva subjektspositionen. I utsagan problematiserades dikotomin mellan marknaden och kvalitetslitteratur. Detta kan ses som ett försök att bryta den binära uppdelningen mellan den litteratur som ansågs vara stödberättigad och den litteratur som var kommersiellt framgångsrik.

Kulturrådet knöts i subjektspositionen an till styrning: ”Att tro att Kulturrådet, med dess massiva socialistiska dominans, skulle kunna lösa uppgiften utan risk för politisk och ideologisk ensidighet kan inte gärna ses som annat än en godtrogenhet som knappast verkar vara av denna världen” (1975:86). Kulturrådets tjänstemän som ofta benämns *byråkrater* är en *omtaland* subjektsposition när formerna för utgivningsstödet diskuteras. Kulturrådets tjänstemän beskrevs av liberala och borgerliga skribenter som nära anknutna Socialdemokraterna och som tagandes politiskt färgade beslut (1975:41). Borgerliga politiker som Mogård (M) och Ingegärd Fränkel (FP) ansåg det som självklart att Kulturrådet skulle välja en ”ideologiskt homogen grupp” som kunde bli ett hjälpmedel för makthavare ”mot besvärliga kritiker” (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 45, 52).

Den kommande arbetsgruppen beskrevs av Mattsson (C) som oförmögen att bedöma böckers kvalitet utan att även använda ”ovidkommande politiska, moraliska och konstnärliga värderingar” (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 35-36). Socialdemokraterna kritiserades även från vänster för att de genom det selektiva stödet försökte tysta kritiska vänsterröster och obekväma författare. (1975:48; 1975:60). På detta sätt markerades att politisk tillhörighet för ”jury” skulle komma att avgöra vilka böcker de värderar som kvalitativa eller ej. Kvalitetsbedömning knöts till partiideologi och inte till smak. Till kritiken mot litteraturstödet hörde även problematiken vid gränsdragning mellan skönlitteratur och debatt- och rapportböcker. Flera var oroliga över att den sistnämnda genren skulle komma att försummas (1975:70; 1975:84). Hermansson (VPK) som tillhörde den selektiva subjektspositionen ifrågasatte dock att en arbetsgrupp skulle vara mer byråkratisk än bibliotekarier och bokförlag (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 66).

I det offentliga samtalet finns det en tydlig aversion mot allt som kan tolkas som statlig styrning. En stor del av debatten går åt till att problematisera och ifrågasätta att en "jury" ska besluta om litteraturstöd. Förfaringssättet kritiserar från både vänster och höger. Men det framkommer att de som är emot urval inte argumenterar emot urval som allmän princip utan gör det för att undvika att ge Socialdemokraterna och det allmänt sett socialdemokratiskt färgade Kulturrådet än mer makt. Som setts i citaten i detta avsnitt finns det en allestädes närvarande oro för att landets största parti ska ägna sig åt otillbörlig styrning av konst.

Trots motsatta ideologier förenades den generella subjektspositionen i kampen mot ett selektivt stöd. Problemet som ett generellt stöd skulle lösa var förlagens beroende av både marknad och för stark statlig styrning. Det selektiva stödet som en lösning på problemet presenteras i nästa avsnitt.

4.3.2 SELEKTIVT STÖD

I det följande behandlas subjektspositionen som förespråkar ett selektivt stöd och i likhet med det förra avsnittet är det strukturerat utifrån hur den kämpar för att bestämma betydelsen av de flytande signifikanterna *kommersiell*, *urval*, *motprestation*, *förlagskris* och *den stödberättigade litteraturen* som kretsar kring noden *kvalitet*. Det selektiva stödet presenterades som ett sätt att motverka kommersialismens negativa verkningar (i linje med de kulturpolitiska målen) och öka valfrihet och mångsidighet (1975:62).

Kommersiell

Kommersiell litteratur sågs som ett hinder för att läsarna skulle få tillgång till litteratur av god kvalitet, det var en av anledningarna till att nedsatt moms på skönlitteratur⁵⁰ inte var ett seriöst alternativ i utredningen. Det generella stödet kritiserades för att det skulle gynna de största förlagen som gav ut flest böcker samt för att det skulle kunna göra förlag beroende

---

⁵⁰ Ett förslag som realiserades år 2002.

av bidrag från staten (1975:58; Riksdagens protokoll 1975:89, s. 32). Trots att flera personer som uttalat stod politiskt till vänster argumenterade för det generella stödet, som visades i föregående avsnitt, knöts det framför allt till den politiska högern och beskrevs som "liberala tankar" och "liberalt och blint" (1975:71; 1975:52). En annan kritik var att det generella stödet främjade skräplitteratur och hämmade "udda litteratur". De som var emot ett generellt stöd menade att kiosklitteratur skulle pumpas ut på marknaden. De generella stödivrarna beskrevs som rädda för smakdomare och att ta ställning (1975:54).

Positionerna kämpar om den flytande signifikanten kommersiell för att låsa fast det som antingen kompatibelt med kvalitet eller som motsatsen till kvalitet. Den sistnämnda uppfattningen dominerar i diskursen. Dikotomier som god litteratur/dålig litteratur och kvalitetslitteratur/populärlitteratur ställdes emot varandra i debatten om bokmarknaden i början av 1970-talet. Ann Steiner konstaterar bland annat att 1968 års litteraturutredning förutsatte att massmarknadslitteraturen ökade på bekostnad av kvalitetslitteraturen, denna tes ifrågasattes både av samtida och senare forskare men nådde ändå hegemoni (Steiner 2006, s. 59). Att från politiskt håll vilja stävja läsningen av så kallad kiosklitteratur var dock inget nytt för 70-talets litteraturpolitiska debatt och det var heller inget unikt för den selektiva subjektspositionen. Som setts gjordes även utsagor från den generella positionen om att dålig kiosklitteratur inte skulle gynnas. Som Sundgren (2007) och Boëthius (1989) visat så kunde konservativa, liberala och socialdemokratiska röster förenas i en kamp mot massmarknadskultur.

Urval

Den selektiva subjektspositionen förordar urval som metod för att fördela stöd och noterar även i flera artiklar att urval och värdering är ett bärande inslag inom kulturfältet. En osignerad ledare i *Aftonbladet* och ett debattinlägg av kulturredaktören Karl Vennberg utgör två exempel på utsagor från subjektspositionen som visar hur betydelsen av den flytande signifikanten *urval* slås fast:

Det är märkligt att så många liberala kritiker nagelfar förslaget om selektivt stöd, samtidigt som man häftigt kritiserar dessa försök att motverka koncentrationen till storföretag inom bokförlagsbranschen. Vad den kritiken skulle leda till är ju att ännu färre personer i ännu färre bokförlag sköter urvalet. (1975:50)

Det enda man med bestämdhet kan säga är att om boken är en så kvalitetsneutral vara som Gösta Bohman [partiledare för Moderaterna] och Jan Magnus Fahlström [ledarskribent på DN] låtsas, då är förlagskrisen i princip redan hävd: kioskböcker säljs i miljontals exemplar och ger miljoner i vinst. Om den sortens böcker är lika bra som andra och om det innebär censur att motarbeta dem, då är det onödigt att staten slösar några sura skattepengar på litteraturstöd. (1975:49)

Författarna var eniga om att urval av litteratur alltid förekommer. Tydligt i debatten är att den selektiva subjektspositionen kände sig bekväma med att ett urval skulle göras av en arbetsgrupp eftersom de lyfte fram att urval alltid görs. De var däremot negativa till urval som knyts till kommersiella intressen (1975:87). Förespråkare av det selektiva stödet markerar att urval eller val baserat på kvalitetskriterier är en förutsättning för att överhuvudtaget ha ett stöd. Det beskrevs som viktigt att skilja mellan kvalitet och kiosklitteratur (1975:49). I propositionen hade förslaget till litteraturstöd förändrats med motivering att det generella stödet hade för dålig precision. I och med det selektiva stödet gjordes det önskvärt med en starkare styrning genom urval, dock ej utförd av politiker utan av sakkunniga.

Motprestation

S och VPK använde motprestationen i form av lågt pris som argument för det selektiva stödet (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 28, 31). Tillsammans med lågprislinjen betonades den klassutjämnande potentialen i det selektiva stödet som enligt Palm (S) skulle berika ”kulturellt vilna

medborgargrupper” (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 135).⁵¹ I utsagan finns en paternalistisk ton där medborgargrupper med hjälp av aktiv litteraturpolitik skulle bli bildade. I det offentliga samtalet om litteraturstödet under 1970-talet fanns det spår av arbetarrörelsens kulturpolitiska ambition att minska medborgarnas tillgång till populärkultur för att istället förmedla den borgerliga kulturen till dem som ännu inte tagit till sig den. Detta för att även dessa medborgargrupper skulle kunna göra en bildningsresa (Sundgren 2007, s. 358-359). Claes Lennartsson lyfter fram att paternalism i kulturpolitik både kan ses som smakfostran där andra preferenser än det borgerliga kulturbegreppet nedvärderas, och kan ses som ett sätt att integrera arbetarklassen i borgerligheten genom att demokratisera möjligheten att tillgängliggöra sig rätt språk (Lennartsson 1999, s. 51).

Förlagskris

Kulturutskottet ifrågasatte kraftigt i sitt betänkande propositionens positiva beskrivning av utvecklingen för förlagsbranschen och menade att det skett en omstrukturering av utgivningen där färre titlar gavs ut, på bekostnad av debutanter och övrig svårsåld litteratur (*Kulturutskottets betänkande 1975:KrU12*, s. 13). Den selektiva subjektspositionen menade att bokmarknaden var i kris på grund av att det fanns en bestsellermentalitet som i sin tur kom sig av bokmarknadens ökade kommersialisering (1975:7; 1975:10). Enligt Per I Gedin, förläggare och författare som både var aktiv i litteraturstödsdebatten 1975 och som skrev en bok om förlagskrisen 1970-71 samma år, fanns det två orsaker till krisen: en överutgivning på grund av ”bristande ekonomisk kontroll” och en förlegad organisationskultur på förlagen där de flesta förlag drevs som familjeföretag med en stark patriarkal styrning. Han menade att krisen förde med sig att förlagen tvingades att omvandla sig till moderna storförlag med lönsamhetsprincip som mål. Förlagen bidrog själva till krisen genom att förhålla sig passiva och undvika samarbete eller förändring (Gedin 1997, s. 108, 112, 116). I den selektiva positionen framkom en moralisk syn på krisen där förlagen upphör med sitt kulturpolitiska ansvar för att istället ägna sig åt vinstkalkyler. Förlagen skröt, enligt Gedin, om att försäljningen gick bra men de kunde inte leva

---

⁵¹ Jämför formuleringen i det kulturpolitiska målet om att kulturpolitiken ska ”i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov” (se bilaga 2).

upp till sitt litteraturpolitiska ansvar, bokpriserna höjdes och färre böcker gavs ut men i större upplagor (1975:3; 1975:9). Förläggarna anklagades av subjektspositionen för att följa trender och inte kultivera författarskap (1977:2).

Bokförläggaren beskrevs som förlagskrisens orsak i diskursen från den selektiva subjektspositionen. Förläggaren var ett hinder för författaren och läsaren (1975:66). Beroende på vilken position som talar beskrivs förläggarna som oförmögna att tänka framåt och som att de prioriterar kommersiellt tillgänglig litteratur alternativt som kulturpolitiskt medvetna som tar sitt ansvar. Av båda positionerna framgår det dock att förläggare är något mer än bara företagare, de har även ett visst kulturpolitiskt ansvar men det finns olika tolkningar om hur stort detta ansvar bör vara.

Den stödberättigade litteraturen

Den sista flytande signifikant som jag identifierat i materialet är den stödberättigade litteraturen eller den litteratur som anses ska få stöd. Vilka tecken knyts den till och vad ställs i kontrast till stödberättigad litteratur? En nod i materialet är *kvalitet* som var det främsta kriteriet för att få stöd, tillsammans med formella krav på exempelvis utgåvans storlek och sidantal. Inom diskursen försöker ingen politiker att definiera tecknet, vilket kan bero på att de skriver under på utredningens konstaterande att det finns litteratur som är bättre än annan men att det inte är upp till politiker att definiera kvalitet på titelnivå. Men beroende på hur den stödberättigade och kvalitativa litteraturen beskrivs går det att få en bild av hur betydelsen av kvalitet fixeras.

Utbildningsministern Bertil Zachrisson tydliggjorde att till skillnad från det generella stödet så borde debutanter samt vissa genrer inom skönlitteraturen stödjas. Han skrev att "[s]yftet med litteraturstödet måste vara att en vital och stimulerande litteratur skall bli utgiven och läst och att triviallitteraturens ställning försvåras" (1975:58). I en intervju sade han att målet med stödet var att "lyfta fram obekväma författare och böcker som har svårt att slå igenom hos en bredare allmänhet (1975:11). Och i ett anförande sade han: "Det är i förvissningen om att den – om uttrycket tillåts – goda

litteraturen i alla dess former tillhör förnyelsens krafter som vi tillsammans måste utforma bokens plats i kulturpolitiken” (Riksdagens protokoll 1975:89, s. 223). På det sättet knyts adjektiven god, obekvä, vital, förnyande och stimulerande till beskrivningen av vilken typ av litteratur staten bör stödja. Detta att böcker som bör få stöd är udda lyftes fram av flera, författaren Kai Henmark skrev:

Utan de udda blir också de etablerade språken brandskattade och ihåliga. Det är därför som de udda behövs, inte därför att de alltid är bättre eller något liknande. Det behövs helt enkelt för att formulera alternativen och hålla samtalen igång. Deras förtjänst är det att inte allt inom dikten och konsten är idel upprepning och blank död. Det ’smala’ går ut i det breda även då det går det bredas väg. Fördens skull måste mycket som inte är lönsamt komma ut för att det som *är* lönsamt inte ska stelna och trötta ut med sin enformighet. (Henmark, 1975 s. 5)

Udda och smal litteratur knöts an till stödberättigad litteratur, i kontrast till den litteratur som gick med vinst.

Det rådde en viss diskrepans mellan de politiska dokumentens beskrivning av litteratur som borde få stöd (allt utom massmarknadslitteratur och trivialutgivning) och debattartiklars beskrivning (det udda och svårsålda). Den litteratur som flertalet i diskursen kunde enas om inte var önskvärd var: ”värdelös underhållningslitteratur”, ”western, thriller och ren pornografi” och ”deckare, uppbyggelseskriker, praktverk av olika slag” (1976:7). Önskan om att stävja massmarknadslitteratur var stark hos flera debattörer men det var inte självklart hur läsarna skulle hitta till kvalitetslitteraturen (1975:71). Att både produktion och distribution borde stödjas och att både gamla och nya läsare skulle gynnas återkom hos flera debattörer (1975:71; 1975:25). Dock fanns det röster som menade att det nog skulle bli svårt för litteraturpolitiken att få människor att börja läsa ”god” litteratur, författaren Stig Sjödin skrev: ”Jag tror inte heller att man får de människor som i deckar- och våldslitteratur söker stimulans och flyktmöjligheter att ändra sina köpvanor därför att det kommer ut en och annan bok med kvalitetsstämpel och trots att den är så billig. Inte kan man få

knarkare att gå över till snus” (1976:IV). Den här metaforen framställer, om än i skämtsamt ton, populärlitteratur som något läsaren kan bli beroende av. I utsagens litteratursyn kan härledas till moralpaniken mot ”smutsliteratur” som fördes i Sverige i början av 1900-talet där viss litteratur utpekades som förkastlig och ansågs påverka läsarna av den (framför allt barn och unga) i en negativ riktning (Boëthius 1989, s. 220). Knark, som något skadligt och negativt, jämförs med deckare. Men författaren till ut-sagan problematiserar även ett antagande som ofta kom till uttryck i det offentliga samtalet om litteraturstödet, nämligen att läsare av populärlitteratur istället kommer att gå över till kvalitetslitteratur när sådan blir mer tillgänglig.

Sammanfattningsvis beskrevs den stödberättigade litteraturen som ny, udda och vital. Därför fanns det även ett behov av en arbetsgrupp med känsla för att hitta det nya i litteraturen. Det fanns tre olika litteraturstödsalternativ vid införandet: ett generellt, ett selektivt och ett selektivt med generell verkan. Den problemformulering som leder fram till stödet är att bokmarknaden är i kris och att den behöver stimuleras med statliga pengar för att kunna ge ut litteratur som har svårt att bli såld. Det generella stödet kritiserades för att vara för oprecist och även stödja torftig litteratur medan det selektiva kritiserades för att vara statlig censur eftersom det är så litet. SFF:s förslag blir ett sorts mellanting som subjektspositionerna efter en hård kamp kan enas kring. Det är en selektiv, centraliserad process men med en så pass stor budget att merparten av all ny, svensk skönlitteratur ändå kommer få stöd. Den selektiva positionen knyter den flytande signifikanten *urval* till *kvalitet* och sätter tecknet *kommersialism* i motsats till *kvalitet*. Kritiker av det generella stödet menade 1975 att det främst var ett stöd till förlagen. SFF:s förslag till stöd var selektivt, men så stort att det i praktiken blev generellt och detta gillades motvilligt även av kritikerna till ett selektivt stöd (1975:79). Målet med stödordningen var att både stödja produktionsledet och distributionen, motprestationen skulle garantera det sistnämnda. Nästa avsnitt ägnas åt vilka effekterna för en subjektsposition blev av den dominerande problemformuleringen.

4.3.3 BIBLIOTEKARIER – EN DEL AV LÖSNINGEN ELLER EN DEL AV PROBLEMET?

I diskursen synliggörs en subjektspostion som blir *omtalad*, det gäller *bibliotekarierna*. Utifrån Bacchis frågor är det möjligt att synliggöra vilka effekter olika problemformuleringar får för en subjektspostion. I kampen mellan ett selektivt och ett generellt stöd fanns det olika definitioner av bibliotekariernas roll och kompetens. Bibliotekarierna konstruerades redan i litteraturutredningen som en specifik grupp med ansvar för skönlitteraturen. Om ett generellt stöd förverkligades skulle bibliotekarierna stå för en form av kvalitetsurval genom de inköp de gjorde till biblioteken. ”Dessa [bibliotekarierna] är utbildade i litteraturkunskap och bokurval samt saknar vinstintresse för egen del” (SOU 1974:5, s. 146). Där konstruerades de som ansvariga för kvalitetslitteraturen samtidigt som utredningen även noterade att yrkesgruppens likartade utbildning kunde göra att inköpen kan råka ut för konformism. Med viss oro menade utredningen att inköpen till bibliotek börjat omfatta även ”mindre seriös litteratur” (ibid., s. 147).

Det fanns en konflikt i beskrivningen av bibliotekarierna beroende på om det var den generella eller selektiva subjektspostionen som talade. Den selektiva subjektspostionen menade att bibliotekarierna skulle kunna utsättas för påtryckningar av förlag om stödet blev generellt. På detta sätt antydde att bibliotekarierna kunde vara en del av problemet med ett generellt litteraturstöd då de inte skulle kunna ta självständiga beslut utan låta sig ledas av förlagen. Den generella subjektspostionen framhöll yrkeskårens möjlighet till att fatta decentraliserade beslut utan inflytande av Socialdemokraterna (1975:87). Det sades att bibliotekarier ”har utpräglad kulturpolitisk medvetenhet och känsla av ansvar för att sprida bokläsandet och stötta litteraturen” (1975:89).

I materialet beskrivs alltså bibliotekarierna som kvalitetslitteraturens förkämpar av den generella positionen, men lätta att förleda av den selektiva. Bibliotekariernas yrkesroll under 1970-talet diskuteras även i Hedemarks avhandling om biblioteksdebatter. Hon finner att 1970-talet domineras av en diskurs där det anses att folkbibliotekens verksamhet bör vara bred och inkluderande. Debatten om bibliotekarier och bibliotek fördes under 1970-

talet i samklang med det allmänna vänsterklimatet i samhället. De tidigare objektiva kvalitetskriterierna började kritiseras och kiosklitteratur togs in på biblioteken för att bryta "finkulturens" dominans. (Hedemark 2009, s. 50-52). "Allaktivitetsdiskursen" som den kallas av Hedemark är frånvarande i mitt material, i anslutning till litteraturstödet diskuterades inte bibliotekens roll i samhället utan bara i relation till kvalitetslitteratur.

När bibliotekarierna nämns under perioden är det enbart som förmedlare av kvalitetslitteratur. Detta kan till viss del bero på att bibliotekarierna själva inte ges eller tar sig plats i debatten utan enbart används som instrument för övriga debattörer. Antingen för att de besitter förmågan att välja ut kvalitetslitteratur, eller för att de misslyckas med sitt uppdrag och skulle tänkas falla för förlagens reklam eller låntagarnas krav och istället köpa in triviallitteratur. I kampen mellan den generella och den subjektiva positionen blir en effekt av att den selektiva subjektspositionens problemformulering når hegemoni att bibliotekarieprofessionen framställs som oförmögen att utföra sin "sanna" uppgift, det vill säga att förmedla skönlitteratur av hög kvalitet.

4.4 PROBLEM EFTER 1975: ARBETSGRUPPEN OCH KVALITETSBEGREPPET

I detta avsnitt behandlas utsagor om stödet efter att det införts 1975. I princip alla utsagor i debatten enades kring en stark kritik mot propositionens förslag och den stora nedskärningen av stödet däri som bland mycket annat kallades för en "kulturnedrustning" (1975:27). Att propositionen nedröstats sågs som ett "välförtjänt bakslag" (1975:63; 1975:29; 1975:76). Innan omröstningen i riksdagen pågick det en kamp mellan subjektspositionerna om stödet skulle vara generellt eller selektivt men när SFF:s förslag om "ett selektivt stöd med generell verkan" gått igenom resignerade förespråkarna för ett generellt stöd och menade att de två förslagen i praktiken varit väldigt lika samt att "[h]uvudsaken är att utbildningsministern fick på nöten" (1975:88; 1975:90). Efter 1975 när stödet var beslutat och infört minskade debattintensiteten. När litteraturstödet infördes bestämdes det att en utvärdering skulle göras några år senare, den publicerades 1978. I samband med det debatterades även stödet av både kritiker och försvarare.

Utifrån LB-nämndens protokoll går det att slå fast att medlemmar i arbetsgruppen för stödet följde debatten om litteraturstödet, i alla fall under stödets första år. Det rapporterades exempelvis på mötena när kritiska inlägg om litteraturstödet publicerats (LB 1976:8). Åren 1976-1979 publicerades tjugosju tidningsartiklar och fem tidskriftsartiklar om stödet. Dessa kretsade kring kvalitetsbegreppet och hur arbetsgruppen borde och kunde hantera det. I materialet fanns två subjektspositioner. de som menade att arbetsgruppens krav på kvalitet var för låga, de benämns här *arbetsgruppens kritiker*, samt representanter från arbetsgruppen och dess försvarare, vilka kort och gott benämns *arbetsgruppens försvarare*. Material från den sistnämnda gruppen består av debattartiklar och intervjuer från 70-talet och nygjorda intervjuer (2011) med tre dåvarande medlemmar. *Kvalitet* är en nod, något det ofta talas om men som aldrig definieras. Det sätts dock andra tecken i samband med kvalitet vilket bildar tillfälliga betydelser. I diskursen deltar författare, kulturjournalister och representanter från Kulturrådet och arbetsgruppen.

4.4.1 ARBETSGRUPPENS KRITIKER

Ett tema i litteraturstödsdebatten under slutet av 1970-talet var att arbetsgruppen hade för låga krav på kvalitet i sin bedömning, de var inte

selektiva nog. Detta lyftes exempelvis fram i den på Holmströms utvärdering följande proposition (1977/78:99) där det sades att: "Av ansökningarna avslogs ca 7,5 % på grund av kvalitetsskäl. Gruppen har således funnit det nödvändigt att tillämpa en lägsta kvalitetsgräns" (Riksdagens proposition 1977/78:99, s. 11). Författaren Artur Lundkvist gick 1976 i en debattartikel till angrepp mot de, enligt honom, för låga kraven på kvalitet i litteraturstödet. Han talade utifrån en subjektsposition där kvalitet var något som objektivt kunde fastläs, om än efter diskussioner. Enligt Lundkvist hade stödet inte påverkat bokutgivningen i någon högre grad, eventuellt kunde fler böcker ha utkommit men dessa har inte tillfört något större värde. Lundkvist var dock för ett selektivt stöd med motiveringen att om alla böcker trycktes skulle det verka "förvirrande för allmänheten och kanske förkvävande på de bättre böckerna" (1976:6). Lundkvist passade även på att lägga ut orden om bedömning av konstverk överlag:

Det är egendomligt med den envisa misstro och ovilja mot värderingar som förekommer på en del håll. Värderingar är ju dock nödvändigt för att vi inte ska hamna i ett moras där allt flyter omkring i barbarisk blandning. En annan sak är att vi kan och bör strida om värderingarna, det är jag den förste att hävda. Men det är motsatsen till en motståndslös värderingsfrihet. Att vissa saker är bättre än andra, inte minst inom litteraturen, är obestridligt. Det går inte att avfärda det som subjektivt tyckande. En likgiltig underhållningsroman kan inte jämföras med ett betydande litterärt verk, inte ens med hänsyn till dem som beklagligtvis inte kan läsa annat än den förra. Demokratisera Sverige! lyder en aktuell paroll. Mycket bra, förutsatt att det rör sig om en sann demokratisering, inte en nivellerings som innebär en karikatyr. (1976:6)

Lundkvist opponerade sig alltså mot relativism och förespråkade en allmän höjning av läsnivån. Den här synen på kvalitet och läsning skilde sig markant från den i de politiska dokumenten där tonen var mer inkluderande. Överflöd ställdes i motsats till noden kvalitet. Den kritiska positionen menade att det skedde en "överutgivning av ytterst medelmåttiga titlar" (1977:1; 1977:7).

Detta kan ses i ljuset av att det blott två år tidigare talades om förlagskris och att debutantutgivningen minskade. Den estetiska diskursens fokus på kvalitet och överutgivning kan möjligtvis ses som en reaktion på utvecklingen av bokmarknaden under 1970-talet. Som både Steiner och Gedin påpekat blev litteraturen mer en handelsvara under decenniet, där böcker marknadsfördes och konsumerades på ett annat sätt än tidigare. I den estetiska diskursen förespråkas en begränsad men högkvalitativ utgivning. Steiner menar dock att det är en förenklad koppling att, som bland annat L68 gjorde, automatiskt sätta höga försäljningssiffror och stor distribution mot estetisk kvalitet (Steiner 2006, s. 247). Rädslan för överflöd märktes även i diskussionen om massmedier. Gedin pekade i sin bok från 1975 på de negativa effekterna av massmedia med överstimulans av medborgarna till följd av ett bombardemang av ord, bilder och intryck. Resultatet av överstimulansen blev enligt Gedin ett utslätande av konstnärliga uttryck och att konstnärernas samhällsinflytande minskade (Gedin 1975, s. 108). Det är denna överstimulans som den kritiska subjektspositionen vänder sig emot.

4.4.2 ARBETSGRUPPENS FÖRSVARARE

I den här subjektspositionen samlas utsagor som argumenterar för ett brett kvalitetsbegrepp i arbetsgruppen.

Alla deltagare i diskursen menade att kvalitetsbedömning måste vara föremål för en ständig diskussion på en offentlig arena. Men arbetsgruppens försvarare fokuserade i sina utsagor på omöjligheten att definiera kvalitet eftersom kvalitet förändrades över tid och att det alltid fanns en risk för värdecensur när bedömning görs (1976:7; 1977:4). Konflikten om litteraturstödet handlade främst om huruvida litteraturstöd bara borde gå till den allra bästa litteraturen eller till medelbra böcker vars författare hade potential att utvecklas. Den sista synpunkten motiverades eftersom halvbra böcker "utgör själva myllan ur vilken den betydande dikten växer" (1976:7). Skönlitteratur beskrevs som antingen av kvalitet och stödberättigad eller som icke-kvalitativ och kommersiellt framgångsrik. I diskursen markerades dock att det fanns skönlitteratur som samtidigt inte såg potentialen i men som senare visade sig vara betydelsefull (1976:2; 1976:1).

I diskursen diskuterades även arbetsgruppens förmåga att bedöma utifrån estetiska faktorer. I en artikel som presenterade den första arbetsgruppen skrev kulturredaktören för *SDS*, Nils Gunnar Nilsson, att Kulturrådet velat ha en åldersmässig bredd och genrekunskap (en person var exempelvis kunnig om religiös litteratur, en annan om deckare). Han frågade arbetsgruppens ordförande Bengt Holmström om det fanns risk för otillbörlig styrning i gruppen. Holmström svarade: "Jag tycker juryn är så allsidigt sammansatt, både när det gäller åsikter, inriktning och ålder, att det i sig utgör en viss garanti att styrning inte uppstår" (1975:95).⁵²

Intervjuer

I intervjuer gjorda 2011 med medlemmar i arbetsgruppen under perioden så berättade alla att det var många fler böcker som behövde läsas än vad de först hade trott: "Jag hade inte kunnat ana att det kom ut så mycket böcker i Sverige" (Intervju 1970:1). Den största delen av litteraturen var även av ett annat slag än vad de som exempelvis jobbade som kritiker brukade stöta på: "Här var det ett annat kretslopp" (Intervju 1970:2). Det var mycket jobb som utfördes kvällstid, på lördagar och söndagar, men det fanns även en bild av att det var ett viktigt jobb (Intervju 1970:2). Vad gällde själva arbetet så skedde det först en grovsortering där de främsta författarna sorterades bort efter en genombläddring "för att se att författarskapet inte hade tagit någon förskräcklig vändning, men det hade det ju inte gjort" (Intervju 1970:1).

De intervjuade sade att den grupp de hade varit medlemmar i hade en gemensam syn på vad kvalitet var för något: "Vi letade väl efter personliga uttryck, någonting som kändes äkta" (Intervju 1970:2). Kvalitet definierades inte som något fulländat: "Men man ska känna att det är en författare som har försökt och en författare som i alla fall bitvis har hittat sitt språk.

---

⁵² Den första arbetsgruppen bestod av sex män och en kvinna. Det var alltså bara ålder och typ av litteratur medlemmarna var specialiserade på som ansågs vara av vikt för att få en mångfald av åsikter 1975.

Att det känns som att någon är på väg” (Intervju 1970:2). Men det var inte den egna bedömningen som stod i fokus utan diskussionen:

Det var inte bara att man kom där med sitt eget omdöme /.../ det var de diskussioner som ens omdöme utlöste i arbetsgruppen som var väldigt viktig. Och därför var samarbetet eller samtalet kanske det viktigaste när man satt i arbetsgruppen. Och då är ju jag väldigt lyckligt lottad som hade så kunniga och litterära personer omkring mig. (Intervju 1970:3)

I arbetsgruppen betonades *diskussionen* som verktyget för att bedöma litteratur. I likhet med gruppens försvarare i början av avsnittet var det litteratur med potential som belönades, inte bara det kvalitativa toppskiktet. Att mängden böcker som skulle bedömas var så stor framkom hos alla de intervjuade, där fanns genrer som inte syntes i den allmänna litterära debatten såsom fiske- och jaktskildringar samt religiös utgivning. Diskussion knyts till det professionella bedömandet, i motsats till ett generellt stöds schematiska bedömning.

4.4.3 STÖDET UTVÄRDERAT

I stödets konstruktion ingick att det skulle utvärderas och eventuellt justeras. Bengt Holmström fick i uppdrag att utreda litteraturstödet 1977, med både medhjälpare och referensgrupper till sitt förfogande. Holmström var stadsbibliotekarie vid Malmö stadsbibliotek och hade även varit ordförande i arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur. I direktiven ingick att göra en översyn av det statliga litteraturstödet och föreslå förenklingar av urvalssystem och administrativa rutiner (Holmström 1977, s. 144). I inledningen stod det:

Frågan om ett stöd till utgivning och distribution av litteratur är inte en kommersiell angelägenhet, inte en fråga om ekonomiska subsidier till en viss bransch inom den långt diversifierade försäljningen av varor. Ett stöd till litteraturen är att se som en pedagogisk fråga, som en social fråga och som en angelägenhet av grundläggande betydelse för en fungerande demokrati. (Holmström 1977, s. 9)

I det offentliga samtalet skrev Holmström in utgivningsstödet i en demokratisk tradition och förde in en tydlig ideologisk nivå i utredningen. Verbala klasskillnader framställdes som lika viktiga att bryta ned som materiella skillnader. Problemen som litteraturpolitiken skulle lösa var enligt Holmström "huruvida man genom en aktivering av produktion och läsning av litteratur kan bidra till att överbrygga språkbarriärer, berika ordvärlden, skapa en gemensam dialekt för människor med olikartad social bakgrund" (ibid., s. 11). Utjämnandet av klasskillnader framställs här mycket explicit. För att göra detta behövdes att böcker fanns tillgängliga både på bibliotek och i bokhandeln. Den fysiska boken lyftes fram som det viktigaste mediet för språkförmedling och vad gällde bokens innehåll kunde även viss kiosk-litteratur hålla måttet för att få folk att läsa (ibid., s. 11-13). Men Holmström konstaterade i en intervju gjord vid tidpunkten för utredningen att kvalitetskravet var ett måste i stödet: "Det gäller ju inte bara att få folk att läsa, det gäller att få dem att förvärva bra böcker" (Holmström citerad av Sjöstedt 1977:1). Han talade även om klasskillnader i läsning:

För övrigt är det sällan kulturpolitiken blir föremål för seriös politisk behandling. Den ses som isolerad från den allmänna politiken, vilket jag tycker är oerhört cyniskt. För ytterst handlar det om människors arbetsvillkor. Medan vissa människor kan ligga och drömma om sina härliga litterära upplevelser kvällen innan, går andra, tidningsbudet, skogsarbetaren, varvsarbetaren, upp vid 3-4-tiden för att gå till jobbet. Det är de människorna vi ska nå. Men när såg du kulturpolitiken tas upp i valrörelsen? (Holmström citerad av Sjöstedt 1977:1)

Betänkandet gick noggrant igenom stödets konstruktion och vilka eventuella konsekvenser det hade haft för bokmarknaden. Ett av litteraturstödet resultat var enligt Holmström att det utkom oproportionerligt många lyrikböcker som dessutom var av försämrad kvalitet. Detta eftersom poesi hade fått en mer generös behandling än prosa i arbetsgruppen (som han själv varit ordförande för). Han menade att utvecklingen var negativ eftersom "undermåliga och mediokra produkter inkräktar på det utrymme, som

borde förbehållas böcker med litterärt värde” (Holmström 1977, s. 39).⁵³ Förutom att genren poesi kunde ha gynnats otillbörligt av stödets konstruktion lade Holmström även fram tesen att små förlag gynnats i för stor utsträckning bland annat beroende på att deras administrativa kostnader var lägre. Han skrev visserligen att det var bra om mindre förlag fick extra stöd men att snedfördelningen inte fick bli för stor (ibid., s. 81-82). Fördelen för de stora och medelstora förlagen var att de kunde erbjuda författarna mer ekonomiska favörer än mindre förlag (ibid., s. 63). Holmström kom fram till att några större genomgripande förändringar av litteraturstödet inte var aktuella, han benämnde sina förslag ”kompromisser” (ibid., s. 65). Han föreslog bland annat att arbetsgrupperna skulle slås samman till en enda stor arbetsgrupp samt att automatisera stödet till viss del (ibid., s. 67-77). Utgivningsstödet hade alltså på två år enligt Holmström lett till en överutgivning av lyrik samt till en tendens till överetablering av små förlag. Inga förändringar av stödet föreslogs dock i propositionen (Riksdagens proposition 1977/78:99).

På uppdrag av SvF gjordes även en ekonomisk analys av det statliga litteraturstödet av Dan Ahlmark och Bengt Brodin, som även genomförde en enkätundersökning om stödet med medlemmar i Bokförläggareföreningen (1979). Undersökningen gav vid handen att en stor majoritet av förlagen som svarat på enkäten var positiva till ett statligt stöd för utgivning av böcker. En majoritet av respondenterna angav att de gett ut böcker tack vare stödets existens. Men få ville att litteraturstödet skulle behållas i sin dåvarande form. Att ta bort moms och öka bibliotekersättningen anfördes istället som förslag.⁵⁴ Författarna av rapporten noterade dock att det fanns en stor variation på svaren till hur ett idealt litteraturstöd borde se ut. Skepticism mot stödet utgjordes framför allt av att det inte gavs någon motivering till varför en titel inte fått stöd. (Ahlmark & Brodin 1979, s. 224-227).

---

⁵³ Åsa Warnqvist menar i sin avhandling om svensk diktutgivning 1976-1995 att Holmströms slutsats om att lyrikutgivningen ökat på grund av litteraturstödet var förenklad. Utgivningen ökade visserligen efter 1975, och litteraturstödet har varit en viktig del i detta men enligt Warnqvist kan det finnas fler förklarande faktorer (Warnqvist 2007, s. 58-59).

⁵⁴ Vilket *Boken* hade tagit upp och avfärdat (SOU 1974:5 s. 291-292).

Bland de farhågor med ett statligt stöd till bokbranschen som Ahlmark och Brodin identifierade nämndes:

- Överutgivning till följd av att bokbranschen på grund av stödet disponerar för mycket resurser (Ahlmark & Brodin 1979, s. 28-29).
- Att ineffektiva företag skulle hållas vid liv tack vare nepotism (ibid.).
- Att vissa litteraturkategorier skulle främjas framför andra utan hänsyn till vad konsumenterna föredrar. ”Regeln om konkurrens på lika villkor sätts ur spel genom att vissa produkter anses ’finare’ och ’bättre’ än andra. Varje person har visserligen en rätt att privat ha dylika åsikter, men man utnyttjar här statliga åtgärder för att främja en viss kultursyn” (ibid.).
- Att litteratur med visst idéinnehåll skulle främjas framför andra. Det antydde att kritiken mot massmarknadspocketen kunde bero på dess politiska idéinnehåll, inte bara eventuella bristande litterära kvaliteter (ibid.).

Den här kritiken var inte ny i sammanhanget utan återfanns även i debatten om generellt eller selektivt stöd 1975. Det kan beskrivas som förläggarpositionens kritik mot litteraturstödet. Kritiken gäller hur stödet påverkar bokbranschen genom att sätta sambandet mellan utgivning och efterfrågan ur spel och huruvida en estetisk-ideologisk aspekt där en viss typ av litteratur (underförstått den smala, högkvalitativa) skulle gynnas på bekostnad av andra typer av litteratur. Kritiken liknar den som framförts mot den garanterade författarpennningen, framför allt genom skepsis mot statliga åtgärder på kulturområdet (Gunder 2012, s. 42). Men där kritiken mot författarpennningen av naturliga skäl fokuserar på författarrollen är de farhågor som tas upp i rapporten kopplade till bokmarknaden och till yttrandefrihet. De invändningar Ahlmark och Brodin lyfter mot stödet

återkommer i debatten under 1980-talet. Analysen av de underliggande problemformuleringarna fördjupas i anslutning till det i nästa kapitel.

Efter den här genomgången är det dags för en sammanfattning av periodens diskurs om litteraturstödet.

4.5 SAMMANFATTNING

Det selektiva litteraturstödet med generell verkan kan beskrivas som en del i den svenska välfärdspolitiken, tillsammans med de andra kulturpolitiska åtgärder som genomfördes under tidsperioden eftersom de syftade till en demokratisering av kulturen. Samtidigt skilde stödets konstruktion sig från välfärdspolitiska åtgärder eftersom de utgick till artefakter snarare än till medborgare. Noden *kvalitet* är grundläggande i alla problemformuleringar i diskursen. Även den generella formuleringen utgår ifrån att kvalitetslitteratur existerar, men en oro för statlig kontroll gör att subjektpositionen som förespråkar ett generellt stöd inte vill lämna det urvalet till Kulturrådet. I den problemformulering som blir dominerande i och med litteraturstödet införande slås det fast att utgivningen av kvalitativ skönlitteratur behöver stödjas på grund av att bokmarknaden befinner sig i en kris, att böckerna är för dyra och att den kvalitativa litteraturen behöver stödjas för att kunna hävda sig mot den kommersiella litteraturen.

För att kunna sammanfatta periodens debatt om litteraturstödet ska jag återknyta till Bacchis sjätte fråga och starta med en reflektion kring diskursen materiella karaktär. Debatten 1975 är stor och inkluderar politiker, författare, förläggare och kulturskribenter. Efter 1975 bedarrar debatten men runt Holmströms utvärdering 1977 skrivs en rad inlägg som bland annat kretsar kring arbetsgruppens förmåga att bedöma kvalitet.⁵⁵ SFF har en avgörande roll i konstruktionen av litteraturstödet. Det ses som en se-

---

⁵⁵ Mansdominansen i debatten var stor, knappt en handfull av inläggen från perioden var skrivna av kvinnor. Den enda kvinnliga politiker som omnämndes i pressen under det debattintensiva året 1975 (Moderaten Britt Mogård) omnämns för de personangrepp Bertil Zachrisson gjort mot henne i en kammardebatt (1975:87). I riksdagens kammardebatt var dock könsfördelningen jämnare.

ger för stunden men som visas i nästa kapitel är långt ifrån alla förbundets medlemmar eniga om att ett selektivt stöd är idealt. SFF är inte den enda organisation som har intresse av att förändra litteraturpolitiken, men varken SvF eller Svenska bokhandlareföreningen (SBF) får gehör för sina krav (ett generellt stöd utan krav på motprestation) under 1970-talet. När stödet införs får det som effekt att det skapas två klasser av litteratur i diskursen: stödberättigad och icke-stödberättigad. Konflikten om hur skillnaden mellan dessa kategorier borde avgöras skulle komma att prägla diskursen om litteraturstödet.

Vilka tystnader finns det i den dominerande problemformuleringen? Med tystnader avses de begränsningar som finns inbyggda i en problemformulering. Dikotomier kan exempelvis bidra till osynliggörande eftersom dikotomier förenklar och begränsar relationer (Bacchi 2009, s. 12-13). Vad kriterierna för kvalitetslitteratur är specificeras inte i diskursen. De specifika genrer som diskuteras i materialet är främst rapport- och debattböcker och "samhällsomstörtande" litteratur, som både vänster- och högerdebattörer misstänker kommer strykas av en "jury", ett ordval som i debatten förde tankarna till en närliggande debatt om förekomsten av bokklubbar. Ifrågasättandet av förmågan att objektivt bedöma litteratur gäller alltså verk som tar tydlig politisk ställning. Förläggare och byråkrater är omtalade subjektspositioner i materialet, men författarna omtalas inte. Flera författare uttalar sig, men när det gäller vilken litteratur det är som ska stödjas så är det böckernas innehåll (udda, svårsåld, samhällsomstörtande) som står i fokus och inte de som författat böckerna.

Sammanfattningsvis är de som förespråkar ett generellt stöd skeptiska till staten och Socialdemokraternas förmåga att hantera en selektiv stödordning, men tack vare SFF:s förslags generella karaktär accepteras ett selektivt stöd av alla, även meningsmotståndare. Kampen om att fixera meningen av de *flytande signifikanterna* (*kommersiell, urval, motprestation, förlagskris* och *den stödberättigade litteraturen*) kommer att fortsätta i litteraturstödsdebatten i decennier framåt. Stödet legitimeras genom frasen "selektiv med generell verkan" men under senare delen av 1970-talet kommer det kritik mot att kvalitetsnivån är för låg, vilket kunde minska stödets legitimitet. Den typ av litteratur som bör komma ifråga för stöd definieras på olika vis. En definition inkluderar i princip all litteratur som

inte är så kallad triviallitteratur. En annan definition avgränsar stödberättigad litteratur till det som är "udda" och "svårsålt". I intervjuer med medlemmar i arbetsgruppen nämns det personliga uttrycket i texten samt gruppens diskussioner som viktiga för bedömning. Det sker en snabb förändring av beskrivningen av bokmarknaden under de här åren. År 1975 talas det om förlagskris men när Holmström utreder bokmarknaden år 1977 anmärker han på att det ges ut *för mycket* poesi och att de små förlagen gynnas väl mycket av litteraturpolitiken.

Hur förhåller sig statens stöd till ny, svensk skönlitteratur till de kulturpolitiska målen? De mål som litteraturstödet explicit uppfyller är de som fokuserar på framställning av konst snarare än förmedling och reception: att motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet, att möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse och att medverka till att skydda yttrandefriheten (se bilaga 2). Av dessa mål är det främsta kommersialismens negativa verkningar och vikten av att möjliggöra konstnärlig förnyelse som betonas i debatten, men det hänvisas sällan explicit till de kulturpolitiska målen.

Att bedöma skönlitteratur i allmänhet diskuteras inte i debatten. När det talas om ett centraliserat litterärt etablisseman så menas att det har en specifik politisk färg, inte en specifik skönlitterär smak. Litterärt etablisseman förstås därmed i politisk-ideologiska snarare än estetiska termer. Att andra kvalitetskriterier inte diskuteras kan bero på att det är självklart att kvalitetslitteratur går att känna igen eller på att det främst är politiska skribenter som uttalar sig i debatten. Överlag är frågan om varför skönlitteratur är viktigt/önskvärt frånvarande i debatten vid stödets införande 1975 (med undantag från i de politiska dokumenten). Detta beror troligen på att debattörerna accepterar utredningens definition av god litteratur och inte anser sig behöva omförhandla den. Noden kvalitet sätts dock i motsats till kommersiell litteratur och urval beskrivs som positivt när det sker på kvalitativa grunder till skillnad från på marknadens villkor i den dominerande problemformuleringen. Från 1976 börjar dock kvalitetsbegreppet som det används av arbetsgruppen problematiseras. Medlemmar i arbetsgruppen (som Bengt Holmström) menar att kraven på kvalitet måste höjas, men det klargörs inte på vilket sätt. Under 1980-talet kommer fokus på kvalitetsbegreppet och arbetsgruppens förmåga att bedöma öka starkt.

5. LITTERATURSTÖDETS KONSEKVENSER – 1980-1989

I föreliggande kapitel behandlas det offentliga samtalet om litteraturstödet utifrån debattinlägg om litteraturstödet och litteraturstödspolitiken under 1980-talet med utgångspunkt i 1982 års bokutredning. Kapitlet är strukturerat utifrån de tre alternativa problemformuleringar som identifieras i relation till litteraturstödet i diskursen. Dessa tre problemformuleringar kretsar i sin tur kring tre noder: *kvalitet*, *kris* och *stat*. Problemformuleringarna överlappar varandra men de underliggande förförståelser som konstruerar dem skiljer sig åt. Med alternativ menas att de problem som litteraturstödet bör lösa skiljer sig från den dominerande problemformulering, vilken sen stödets införande var att bokmarknaden på grund av en kris behövde stimulans för att utgivning av kvalitativ skönlitteratur skulle öka. I problemformuleringen ingick även att läsningen av massmarknadslitteratur behövde stävjas samt att böcker behövde bli billigare. För att påminna om nodens betydelse i diskursen: genom att tillfälligt ”läsa fast” betydelser av flytande signifikanter enar noden diskursen (Torfing, 1999, s. 99). Inom varje diskurs kämpar subjekspositioner om att bestämma betydelsen av noder och det är genom kampen om flytande signifikanter som konflikter i ett material blir synliga.

Materialet består av sjuttiosju tidningsartiklar, tjugotre tidskriftsartiklar och två debattböcker. Det är färre texter än vad som skrevs om stödet under 1970-talet, men betydligt fler än under de två kommande perioderna. I jämförelse med 1970-talet har debatten ändrat karaktär. Under stödets första period 1975-1979 diskuterades stödets konstruktion men under 1980-talet granskades stödet på detaljnivå. Men det pågick även en övergripande

diskussion om statlig styrning. Diskussionen om litteraturstödet under 1980-talet kan karakteriseras som sporadisk, det är inte en sammanhängande debatt utan flera olika debatter som blossar upp i vissa tidningar och som antingen dör ut efter några inlägg eller sprider sig till fler tidningar och fler skribenter. Genom att sätta samman alla utsagor om litteraturstödet under decenniet går det dock att konstruera en mer sammanhängande bild av hur stödet uppfattades, legitimerades och kritiserades under tidsperioden.

5.1 INLEDNING

Den kulturpolitiska debatten från politiskt håll mattades av på 1980-talet efter det föregående decenniets mycket intensiva debattklimat med 1974 års kulturpolitiska mål som kulmen. (Frenander 2005, s. 168). Det avmatande politiska engagemanget för kulturpolitik gällde även litteraturstödet, 1984 presenterades betänkandet *Läs mera!* av 1982 års bokutredning som hade fått i uppdrag att utreda bokdistributionens utveckling (SOU 1984:30, s. 15). Enligt Johan Svedjedal kännetecknades 1980-talet som litterärt decennium av att det skedde en växling av vad som ansågs vara angeläget att skriva skönlitterärt: "estetisk och språkfilosofisk medvetenhet uppvärderades på bekostnad av ideologiskt och socialt patos" (Svedjedal 1994, s. 187). I litteraturkritiken värderades den litterära autonomin högre än författarens möjlighet att kommentera samhällshändelser (ibid.). Kan en sådan utveckling på det litterära fältet även påverka debatten om litteraturpolitikens konstruktion?

5.2 SPRÅKET I FOKUS – SOU 1984:30

Syftet med *Läs mera!* (SOU 1984:30) var att utreda frågor om bokdistribution. I direktiven slogs det fast att bokbranschen var huvudansvariga för marknadens kommersiella villkor (Dir. 1981:76).⁵⁶ Utredningens utgångspunkt var förvisningen om att boken hade ett unikt värde som kulturmedium och uppdrag formulerades som att se till att litteraturpolitiken uppfyllde de kulturpolitiska målen (SOU 1984:30, s. 9). Om litteraturpolitikens mål stod det:

Lika viktig som öppenheten mot kulturyttringar i andra länder är förmågan att ge den nationella kulturtraditionen gynnsamma betingelser. Detta har sin särskilda betydelse för litteraturpolitiken i ett litet språkområde i en tid då den internationella medieutvecklingen kännetecknas av stark expansion och stor genomslagskraft. (SOU 1984:30, s. 41)

Utredningen slog även fast att Sverige blivit ett ”invandrarland” vilket bidrog till kulturlivet och utvecklade språket och litteraturen. En tydlig intention i utredningen var att främja medborgares språkutveckling för att hålla det relativt lilla svenska språkområdet levande (ibid., s. 41-42).

Kommersialism på bokmarknaden kritiserades, vilket även hade gjorts i L68. Det klargjordes att fokus på bästsäljande titlar var en fara för både skapande, distribution och reception av litteratur. Litteraturpolitikens uppgift beskrevs som att korrigera och komplettera marknaden så att kvalificerad litteratur gavs ut och gjordes tillgänglig i hela landet. Bokens roll som både en vara på marknaden och som ett konstverk behandlades även:

---

⁵⁶ Kommittén bestod av åtta ledamöter: generaldirektören Gunnar Petri (ordf), departementsrådet Mikael Ankers, direktören Anders Clason, hovrättsrådet Jan Gehlin, bokhandlaren Bengt Lineruth, generaldirektören Bo Martinsson, bokförläggaren Per A Sjögren samt riksdagsledamoten Gudrun Sundström (S) (SOU 1984:30, s. 3).

Litteraturen i ett litet språkområde kan inte uteslutande hänvisas till att leva på marknadens villkor, men den kan för sin tillvaro inte heller bli alltför beroende av staten. Det är viktigt att uppmärksamma de risker som statliga ingripanden kan medföra för yttrandefriheten och yttrandemöjligheterna. Statligt stöd till en icke lönsam litterär produktion får aldrig innebära att staten kan verka styrande på utgivningen. Litterär verksamhet syftar ofta till utforskning av verkligheten och till kritik av samhället. /.../ Det litterära nyskapandet är ett centralt inslag i en positiv samhällsutveckling. (SOU 1984:30, s. 42)

Precis som i föregående utredning var nyskapande ett nyckelord för den typ av litteratur som skulle främjas. Samtidigt konstaterades att autonomi från både stat och marknad var nödvändig för att stötta litteraturen och därigenom bidra till en positiv samhällsutveckling. Detta är en illustration av den kulturpolitiska paradoxen: för en instrumentell kulturpolitik måste statliga ingripanden på konstens innehåll begränsas (Vestheim 2011, s. 151-152).

Boken som artefakt lyftes fram som värd att skydda:

Boken är ett personligt medium. Dikten, fångad i det tryckta ordet, är i längden kanske det enda medium som kan förmedla en sammanhängande och fördjupad kunskap om vår verklighet – redskapet för vår orientering i nuet – och därmed, inte minst, redskapet för en kritisk förståelse av mediavärldens förklädnader. (Ibid., s. 46)

Bokens instrumentella egenskaper lyftes här fram genom att betona hur vi får kunskap om verkligheten genom böcker och hur vi med hjälp av boken kritiskt kan "läsa" andra medier. Det ger implicit intrycket att skönlitteratur inte behöver läsas kritiskt, något som litteraturvetaren Magnus Persson identifierat som en del av myten om den goda litteraturen som den framställs i undervisning (Persson 2012, s. 20).

Betänkandet var till sitt omfång relativt kort och avsnitten om litteraturstödet var inte omfattande. Områden som skönlitteratur i utbildningen och distribution till bokhandeln fick större utrymme. Det slogs dock fast att litteraturstödet var av stor betydelse för litteraturpolitiken för att bland annat "säkra den svenska litteraturens fortbestånd" (SOU 1984: 30, s. 58). Utsagan knyter vikten av att stötta litteratur i ett litet språkområde till stödets problemformulering.

Vad gällde utgivningsstödet noterade utredningen att trots påfrestningar för bokbranschen fanns det flera små förlag på den svenska bokmarknaden, vilket sågs som en positiv utveckling. Litteraturstödet ansågs vara en orsak till detta och därmed betonade utredningen att stödet inte borde minskas (SOU 1984: 30, s. 129). Det framfördes en ovilja mot att ändra något i stödet: "Även mindre ändringar av de enskilda stödordningarnas räckvidd medför således en risk för att stödets nuvarande kulturpolitiska verkan äventyras" (SOU 1984: 30, s. 131). Utredningen diskuterade möjligheten att införa en upplagegräns för stödtitlar vilket skulle innebära att böcker som gick med vinst inte skulle få stöd. Det förslaget förkastades eftersom förlagen förväntades uppgå en lägre upplagesiffra och sedan trycka upp fler exemplar efter att de fått stöd. Istället föreslogs ett system där stödet återtog "från sådan försåld upplaga som lämnar ett betydande överskott" (ibid., s. 131). På detta sätt skulle man komma runt problemet att förlagen begränsade den tryckta upplagan för att få tillgång till stödpengar.

Förslaget om upplagebegränsat stöd avstyrktes av flertalet remissinstanser. Kulturrådet skrev att automatiska regler i selektiva system kunde leda till oönskade verkningar (Prop 1984/85:141, s. 178). SACO/SR anmärkte på att upplagebegränsningen "skulle befästa fördomar om kvalitetslitteraturens oläsbarhet" (ibid.). Svensk bokhandelsförening menade att det var principiellt felaktigt "att stödet till en utgivning som på kvalitetsmässiga grunder erhållit litteraturstöd skall begränsas av det skälet att utgivningen även blir en försäljningsframgång" (ibid.). Citaten visar den uppfattade svårigheten i att kombinera automatiska eller generella regler med selektiva sådana, men även det symboliskt marknadskritiska i att neka stöd till böcker som gått med vinst. Flera instanser pekade även på att det var så pass få stödtitlar som kunde komma i fråga för en upplagebegränsning att det inte skulle

bli en besparing (ibid.). Stödets generella karaktär i bemärkelsen att förlags ekonomi hade avgörande betydelse för stödet försvarades i och med motståndet mot upplagebegränsning.

5.2.1 INGEN ATGÄRD – PROPOSITION 1985/85:141

I propositionen *Om litteratur och folkbibliotek* (Regeringens proposition 1984/85:141) slogs det fast att "den säregna, krävande, inte så kända boken får svårare att hävda sig" på en bokmarknad där kommersiell lönsamhet fått allt större betydelse. Om litteraturstödet specifikt sadades det att stödet "på gott och ont" blivit en integrerad del av den svenska bokmarknaden och bidragit till att en bred utgivning av kvalitetslitteratur kunde genomföras trots att dessa böcker inte alltid bar sig på en marknad. Bokutredningens förslag om att återta stödet när en tillräckligt stor försäld upplaga konstaterats avslogs. I propositionen slogs det fast att även om det var rimligt att böcker som gick med vinst inte fick stöd, vore det för svårt att konstruera en rättsäker regel som inte skulle verka hämmande på mindre förlag (Regeringens proposition 1984/85:114, s. 31-32). Kulturutskottet konstaterade i sitt betänkande att de gjorde samma bedömning som i propositionen och hade inget övrigt att erinra gällande utgivningsstödet (*Kulturutskottets betänkande 1984/85:KrU21*, s. 18).

Sammanfattningsvis fanns det både i utredningen och i propositionen en stark bild av att stödet fungerade bra. Problemformuleringen att *utgivning av kvalitativ skönlitteratur*, framför allt debutanter och genrer som inte klarade sig själva på marknaden, *skulle öka kvarstod från 1975*. Och det markerades att "även mindre ändringar" kunde leda till att den kulturpolitiska effekten uteblev. De få förslagen, både i 1982 års bokutredning och av Bengt Holmström 1977, beskrevs som administrativa åtgärder enbart för att förenkla hanteringen av stödet hos Kulturrådet och något justera stödets precision. Propositionens formuleringar om stödets förändringsmöjligheter signalerar att den selektiva aspekten i stödet försvårat alla försök till åtgärder. Generella eller automatiska faktorer kunde inte utföras utan att kompromissa med det selektiva urvalet. Efter två utredningar var stödet till ny, svensk skönlitteratur under 1980-talet fortfarande konstruerat på samma sätt som i förslaget från SFF 1975.

I propositionen uppfattas det visserligen som ett problem att böcker som går med vinst får stöd, men det är inte tillräckligt problematiskt för att föreslå någon förändring. I likhet med Holmströms betänkande från 1977 lyfts vikten av språket fram. Men medan Holmström hade fokuserat på den klassutjämnande aspekten av stödet tonar 1982 års utredning ned det perspektivet. I utredningen betonas vikten av språkutveckling och bevarande i allmänhet även om det noteras att alla inte har samma villkor i samhället. Hur problemet som litteraturstödet ska lösa framställs har inte förändrats i och med bokutredningen. Däremot går det att se tendenser till att inramningen av problemet justerats, där den klassutjämnande aspekten fått stå tillbaka och betoningen på att stödja svenskspråkig litteratur ökat.

Efter den här genomgången av problemformuleringen i decenniets litteraturutredning ägnas resten av kapitlet åt de tre alternativa problemformuleringar som det offentliga samtalet om litteraturstödet kretsar kring under 1980-talet. Jag kallar dem alternativa eftersom de inte tar avstamp från och inte heller nämns i offentligt tryck.

5.3 PROBLEM: VEM HAR RÄTT ATT BEDÖMA?

I diskursen beskrevs det som att kvalitetsbegreppets betydelse för stödet hade ökat sedan 1970-talet. Kulturskribenten Karl-Axel Lindholm skrev: "Ännu till för några år tillbaka var man i de dirigerande kretsar, som handhar stöd i olika former, litet rädd för att markera att *kvalité* är något viktigt." (1986:2). Även Torbjörn Thörngren, handläggare för stödet och en av författarna till förslaget från SFF, menade i en intervju att arbetsgruppen i litteraturstödet begynnelse inte tänkt så mycket på kvalitet utan stöttat i princip allting, senare hade kvalitetskravet skärpts (1984:VI). Han angav dock inte varför det skärptes. Exempelvis Peter Curman argumenterade för skärpta kvalitetskrav 1977 med motiveringen att för mycket menlös litteratur fick stöd (1977:7), ett argument som vi kommer se att fler använde sig av på 1980-talets trots arbetsgruppens påstådda kursändring.

I detta avsnitt samlas utsagor som kretsar kring *kvalitet* och *bedömning* av skönlitteratur. *Kvalitet* är en nod och subjektspositionerna kämpar om att fylla den med mening. Under 1980-talet blossade det upp flera debatter

med kritik av arbetsgruppens bedömningar. Debatterna handlade om specifika fall där en författare eller förläggare kände sig förorättad (1982:7) och om generella diskussioner om arbetsgruppens konstruktion (1984:1). Dessa debattinlägg har gemensamt att de kretsar kring hur kvalitetsbegreppet kan och bör användas vid bedömning och hur arbetsgruppen bör vara konstruerad. Deltagarna i debatten är framför allt författare och förläggare på mindre förlag som var direkt berörda av stödet, men även medlemmar i arbetsgruppen och LB-nämnden med ansvar för litteraturstödet på Kulturrådet gick i svaromål. Delaktiga är även ledarskribenter och kulturskribenter. I diskursen finns det två subjektspositioner som kretsar kring noden *kvalitet*. Den första subjektspositionen består av författare och förläggare som nekats litteraturstöd eller författare och journalister som solidariserar sig med de som nekats stöd, positionen kallar jag *Förläggare och författare utan stöd*. Den andra subjektspositionen utgörs av arbetsgruppen och tjänstemän på Kulturrådet och benämns som *Arbetsgruppen*. Subjektspositionerna kämpar om att bestämma betydelsen av kvalitet, det görs genom att knyta an ordet till tre flytande signifikanter: *jäv*, *genrer* och *arbetsgruppens kompetens*. Sett till antal utsagor dominerar den förstnämnda positionen diskursen, men eftersom arbetsgruppen även uttalar sig kan båda subjektspositionerna kategoriseras som *uttalarna* i diskursen (Hedemark 2009, s. 36).

5.3.1 FÖRLÄGGARE OCH FÖRFATTARE UTAN STÖD

Namnet på subjektspositionen förläggare och författare utan stöd har valts för att det är erfarenheten av att bli bortvald hos aktörer i dessa yrkesgrupper som står i fokus. Diskussion om bedömningar gäller främst individuella verk skrivna av uttalar själv eller av uttalarrens vän. Avsnittet är konstruerat utifrån hur positionen använder kvalitetsbegreppet och knyter det till de flytande signifikanterna *genrer*, *arbetsgruppens kompetens* och *jäv*. Arbetsgruppen är en *omtald* subjektsposition som tillskrivs vissa egenskaper.

Några personer utmärker sig särskilt i debatten genom att vara mycket kritiska mot utgivningsstödet. Ingvar Wahlén använde sitt förlag Settern⁵⁷

---

⁵⁷ Som specialiserat sig på böcker om jakt, fiske och natur.

som symbol för litteraturstödet misslyckande, han gav även ut två böcker om litteraturstödet där det ifrågasattes i grunden. *Litteratur i kris – Om ett stöd som slog snett* (Andréasson 1982) är en kort antologi på femtioett sidor om litteraturstödet brister och hur det borde se ut istället. Författarnas kritik gick sammanfattat ut på att stöd inte borde gå till vinstgivande böcker.⁵⁸ Fler kritikpunkter var att bokmomsen var för hög och borde omfördelas till aktiv litteraturpolitik, att böcker inte borde få tryckas i utlandet och att böcker av god kvalitet inte alltid fick stöd, vilket bevisade stödets felaktiga konstruktion (det egna förlagets utgivning användes som exempel). *Bidragsromaner – en kritisk granskning av det statliga litteraturstödet* (1987), den andra boken som kritiserade litteraturstödet, är skriven av C-J Charpentier och upprepar i princip samma argument som tidigare men med fler exempel på böcker som borde ha fått stöd samt med intervjuer med Torbjörn Thörngren och dåvarande utbildningsminister, med ansvar för kulturfrågor, Bengt Göransson.

Alla böcker från Settern förlag som fick avslag skickades, enligt Ingvar Wahlén, in för omprövning och han framställde det som att han tog strid mot etablissemangen i Stockholm, till exempel publicerade han av denna anledning enbart debattinlägg i mindre landsortstidningar som *Skånska dagbladet* och *Hallandsposten* (1983:16 & 1986:1). *Litteratur i kris* och *Bidragsromaner* var beställningsverk av Settern, vilket framgick i böckerna. I böckerna användes retoriska och ledande frågor. Angående en lista med stödda titlar Charpentier ansåg inte borde ha fått stöd skrev han:

Men det är själva veligheten, urvalet, som jag vill göra läsaren uppmärksam på. Läs och begrunda! Fundera gärna över varför vissa titlar får stöd till synes utan anledning! Vilken bakomliggande ideologi är det som styr urvalet? (Charpentier, 1982, s. 24)

Charpentier gav inget svar på sin egen fråga utan den var ägnad att miss-tänkliggöra arbetsgruppens kompetens. Argumentationen var hård,

---

⁵⁸ Det vill säga böcker som trycks över ett visst antal exemplar, i debatten nämns utgåvor på mellan 6000 eller 4000 ex som en övre gräns.

särskilt mot förlag och böcker som av författaren inte ansågs vara berättigad till stöd: "Vilka kulturpolitiska mål är det som uppfylls när staten stöder utgivningen av Hr Ehrenmark [kåsör]? Jag tillåter mig att undra. Jag tillåter mig – åtminstone i nyss nämnda fall – att ifrågasätta beslutsfattarens mentala hälsa" (Andréason 1982, s. 20). Kvalitetsbegreppet i sig ifrågasätts inte i debattböckerna utan det var arbetsgruppens bedömningar som kritiken riktades mot. Arbetsgruppens kompetens beskrevs som styrd av ideologi där vissa förlag undanhölls med flit. Författarna beskrev det som att böckerna tegs ihjäl av kritiker och det faktum att *Litteratur i kris* ej tilldelades litteraturstöd togs upp i flera utsagor som bevis på de egna argumentens giltighet (1986:1; 1987:14).

Kvalitet

Det pågick en kamp mellan subjektpositionerna om hur noden kvalitet skulle tolkas i litteraturstödets bedömningar. Kvalitetsbegreppet behandlades som något självklart positivt, men som inte alla har förmåga att bedöma på rätt sätt. En vanlig utsaga var att en "allmän mening" i form av positiva recensioner skulle vara avgörande för stöd. På julafton 1982 publicerades ett debattinlägg i *Stockholms-tidningen* (ST) som startade en långvarig diskussion om bedömning i litteraturstödet och gav svallvågor även i rikstäckande press. Författaren Lars Bäckström skrev under rubriken "Är jag så dålig?" om hur hans senaste diktsamling, som getts ut på eget förlag, inte hade beviljats litteraturstöd (1982:7). Han konstaterade att arbetsgruppen ansett att hans bok inte höll tillräcklig kvalitet och menade att detta stod i kontrast till de goda recensioner han fått:

Jag har ingen ambition att bli älskad av kulturrådet, gillar de mig inte hör de väl inte till dem jag skriver för (möjligen till dem jag skriver för att reta). Men när de som bedömer litterär kvalitet fattar sina beslut har de skyldighet att vara såvitt möjligt objektiva. De får inte tycka hämningslöst, de får inte bortse från en allmän mening när en sån finns. (1982:7)

Debattartikeln kan ses som en i sammanhanget ny kritik av stödet. Tidigare kritik mot urvalet under 1970-talet hade handlat om risken för

förfördelning på grund av genre och politisk inriktning men Bäckström utgick från arbetsgruppens kvalitetssyn som han menade borde sträva efter objektivitet. Hans tes var att en titels mottagande hos kritiker borde överensstämma med arbetsgruppens bedömning, ett annat resultat visade att gruppen gått ifrån den allmänna meningen som även motsvarade den objektiva kvaliteten. Den allmänna åsikten kunde även beskrivas som den bedömning BTJ:s lektörer redogjort för i sina recensioner som varit rådgivande för inköp hos bibliotek och skola (Charpentier 1987). Charpentier hävdade att det fanns "två kulturer i Sverige", med detta menade han att Kulturrådets arbetsgrupps kvalitetsbedömning skiljde sig för mycket från Bibliotekstjänsts och recensioners utlåtanden (ibid. s. 27). Charpentier och de andra kritikerna av stödet knutna till Settern förlag betonade att kvalitetsbegreppet skulle råda för stödet tillsammans med en viss behovsprövning. Att kvalitet var det lämpligaste kriteriet för bedömning ifrågasattes inte, utan det var bedömarnas kompetens att urskilja kvalitet som subjektpositionen kritiserade.

Genrer

Noden kvalitets relation till den flytande signifikanten *genre(r)* är ambivalent. Representanter för arbetsgruppen lyfte fram att flera genrer ingick i stödet till ny, svensk skönlitteratur och att de skulle bedömas på samma sätt. Men i subjektpositionen blir kvalitet snarare synonymt med egen genre: kvalitetslitteratur. Att arbetsgruppen värderade alla genrer och inte bara den "högstående" litteraturen kritiserades starkt. Thomas von Vege-sack, förläggare på Norstedts, skrev exempelvis att stödpengarna inte räckte till om hela den svenska bokutgivningen skulle bedömas och inte bara den högkvalitativa (1983:8). Framför allt är det vissa genrer (exempelvis jakt- och fiskeberättelser) som inte borde täckas av stödet enligt honom:

Men hur i herrans namn har det gått till när gruppen fått för sig att den tillsätts för att bedöma hela den svenska bokutgivningen? Varför har ingen förklarat för gruppen att deras uppgift är betydligt mera begränsad? (1983:8)

Det går att jämföra med debatten från 70-talet där exempelvis Peter Curman ansåg att för många böcker som egentligen inte höll måttet fick stöd (1977:7). Det fanns en syn på litteraturstödet att det bara skulle gå till det kvalitativa toppskiktet. Men det kvalitativa toppskiktet behövde inte, som sagt, vara knutet till enskilda titlar, von Vegesack själv knöt det till vissa författare som därmed hade rätt till stöd (1983:2).

Att arbetsgruppen lyfte fram olika genrer ansågs från författarna och förläggarnas subjektsposition som en bekräftelse på att kvalitet inte kunde vara det vägledande kriteriet för arbetsgruppen. Författaren Helmer Lång propagerade för ett generellt stöd med fokus på distribution eftersom det var omöjligt att begära av arbetsgruppen att ställa olika genrer mot varandra:

Resultatet blir förstås att de väljer det som ligger dem närmast om hjärtat rent ideologiskt. Var har då det objektiva kvalitetskravet tagit vägen? Jag säger att den selektiva principen (frånsett bortsorteringen av kiosklitteratur, grovporr, våldsskildringar och fascistisk propaganda) är omöjlig. (1980:11)

Men även ett generellt stöd måste ha selektiva gränser enligt Lång, där vissa genrer bör sällas bort, något som det underförstått är enkelt att skilja ut.

Parallellt med en önskan om ett generellt stöd i subjektspositionen fanns uppfattningen att kvalitetsbegreppet skulle skärpas och att arbetsgruppen helt saknade förmåga att bedöma kvalitet (1983:2, 1986:3). Positionen ville ha ett smalare, renare kvalitetsbegrepp förutsatt att deras egna verk inklu-

derades i detta. Som lösning på problemet som stödet orsakade gavs två olika förslag: Antingen ett generellt stöd som automatiskt skulle ge bidrag till all svensk skönlitteratur förutom så kallad kiosklitteratur, eller ett behovsprövat stöd där vissa förlag och/eller bästsäljande titlar inte kunde få stöd. De olika konstruktionerna är varandras motsatser, men bygger i grunden på att positionens egen utgivning skulle kvalificera sig för stöd.

Jäv

Frågan om arbetsgruppens medlemmar kunde vara jäviga debatterades under 1980-talet och avslöjade olika tolkningar av jäv. Vissa menade att arbetsgruppen var jäviga för att de representerade ett visst förlag eller en tidning. Andra påpekade att arbetsgruppen inte var kapabel att göra bedömningar överhuvudtaget på grund av jävsproblematiken: "Avunden och de organiserade förföljelserna existerar i stort mått" (1984:6). Peter Curman skrev: "Är verkligen den kritiska integriteten så bräcklig hos dessa bedömare att de inte kan skilja på sak och person finns det sannerligen skäl till oro" (1985:4).

När det egna nätverket kunde innebära fördelar sågs dock inte jäv som något problem. Lars Bäckström anklagade arbetsgruppen för bristande objektivitet och uppmanade dem att ta sitt förnuft till fånga:

Ni vänner och bekanta och kolleger som har deltagit i dessa beslut: Heidi von Born, Lennart Bromander, Ruth Halldén och Lasse Söderberg (och ni för mig okända bedömare, Anna-Lena Höglund och Åke Kussack) – ni har goda skäl till en omprövning. Tycker ni inte det, väntar jag mig en motivering inför offentligheten. (1982:7)

Även Ingvar Wahlén hänvisade till en bekantskap i arbetsgruppen:

En författarinna, som jag hade stor aktning för, Heidi von Born, kom in i litterära nämnden. Då kunde inte diskrimineringen av Setterns böcker fortsätta, sa jag mig. Men, jo. (1983:16)

Inom subjektspositionen fanns ingen hegemonisk syn på jäv. Problem med jäv diskuterades inte på strukturell nivå utan behandlades på individnivå som ett karaktärsdrag som kunde förhindras med hjälp av integritet. Björn Håkanson skrev både till författarskaps och förlags försvar:

Men det måste vara fel att en seriöst arbetande författare som Lars Bäckström /.../ över huvud taget ska behöva underkasta sig litteraturstödskommitténs kvalitetsbedömning /.../ Egentligen tycker jag också att det är fel att seriösa förlag med tränade lektörer och lång erfarenhet av bokbranschen ska kunna få sina kvalitetskriterier underkända i efterhand av nämnden. (1983:1)

Den allmänna meningen var alltså inte den enda definitionen av kvalitet enligt positionen utan parallellt gavs det uttryck för den professionella författarens *rättighet* att skriva så kallade "mellanromaner" och ändå få stöd som ett led i författarskapets utveckling, eller att ett bokförlags förmåga att känna igen kvalitet inte skulle ifrågasättas. I Håkansons uttalande fanns det något implicit förnedrande i att förlagen skulle behöva genomgå en extern bedömning. Bedömningen blev en del av problemet som kunde lösas genom ett generellt stöd.

Arbetsgruppens kompetens

Arbetsgruppen var *omtaland* i subjektspositionen. Det anmärktes på bristen på insyn i arbetsgruppens verksamhet och den obefintliga möjligheten att överklaga beslut (1983:1, 1984:1, 1985:1).

Björn Håkanson skrev:

Den misstanke jag har, att ledamöterna är för olika för att över huvud taget kunna enas kring en enda norm, och att gruppens omdömen därför styrs mer av en slump och privata racuner än av en genomtänkt litteratursyn, kan jag tyvärr aldrig få bekräftad (1985:1).

Den professionella kompetensen hos arbetsgruppens medlemmar ifrågasattes, den beskrevs både som slumpartad och som strategisk. Exempelvis gjordes flera utsagor som kritiserade att medlemmar även var verksamma som kritiker, det framställdes som orimligt att en ledamot skrivit en positiv recension av en bok som nekats stöd (1984:1; 1985:7; 1988:1). Efter att en reporter varit med på ett möte med arbetsgruppen skrev Björn Widegren om reportaget:

Personliga utbrott, taskiga insinuationer, personliga fiendskaper lyser fram mellan raderna i de fall där de inte vädras alldeles öppet /.../ Är det verkligen rimligt att en liten maffia i storstadspressen förenar sina två uppdrag – det kritiska – och det direkt beslutande över viktiga statliga pengar? (1988:1)

Ett regionalt perspektiv där arbetsgruppens närhet till Stockholm och de stora dagstidningarna återkom ofta hos debattörer som geografiskt befann sig längre bort, vilket befäster dikotomin mellan centrum och periferi. När detta motsatsförhållande uppmärksammades förutsattes det att centrum var något negativt. Att vara bosatt i Stockholm innebar närhet till eliten, kottier och närsynthet medan periferin stod för en förmåga till klarseende.

Författarnas subjektposition formulerar här en sorts moralkod för medlemmar i arbetsgruppen. Det anses inte vara möjligt att vara verksam som kritiker och samtidigt sitta i arbetsgruppen. Vissa utsagor går ännu längre och underkänner att författarprofessionen överhuvudtaget kan vara med i en arbetsgrupp. Ett förslag på sammansättning av arbetsgruppen var att ta bort författarna och ha "en arbetsgrupp bestående av kritiker, bibliotekarer och litteraturläsare" (Charpentier 1987, s. 46).

Det gjordes flera utsagor som antydde att litteraturstödet användes för olika former av censur. Setterns förlag tystades med flit enligt Wahlén (1986:1). Charpentier lyfte även fram att hans egna böcker inte fått stöd sedan *Litteratur i kris* publicerades 1982: "Att just de böckerna skulle brista i kvalitet och aktualitet vill jag inte gå med på; avslaget måste bero på

andra saker – kanske rent av mitt intresse för den statliga litteraturpolitiken...” (Charpentier 1987, s. 44).⁵⁹

Bokmarknaden beskrevs som ett område där storförlagen bestämde med hjälp av Socialdemokraterna. Hos subjektspositionen fanns en tydlig positionering mot ”eliten”. En nyckelreplik för Ingvar Wahléns kritik mot stödet var: ”Stödet tycks mer bero på förlag än på kvalitet” (1986:3). Vad kvalitet var definierades dock inte närmre än att de böcker som gavs ut på Settern förlag var av god kvalitet. Stora förlags titlar beskrevs som att de hade bättre chans att få stöd än små förlags utgivning: ”Jag har konkreta exempel på att diktsamlingar som borde ha fått stöd ur kvalitetssynpunkt icke fått det, medan ganska mediokra sådana erhållit” (1987:14). Positionen ville dock inte överge kvalitetsbegreppet, det tillskrevs fortfarande stor betydelse och som rimligt att använda. Kvalitet knöts även till författarskap snarare än till enskilda titlar. I beskrivningen av arbetsgruppens kompetens framställdes stödet som både ett lotteri där slumpen avgjorde och som medveten jäv från arbetsgruppens sida (1986:1).

Litteraturstödet konstruktion leder till skapandet av två subjektspositioner i diskursen: de som fördelar stöd och de som inte får något stöd. Utifrån Laclau och Mouffes teori om social antagonism kan det beskrivas som att subjektspositionen arbetsgruppen hindrar författar- och förläggarpositionen från den identitet de vill ha, nämligen som författare och utgivare av kvalitetslitteratur. Blockeringen av identitet sker explicit genom arbetsgruppens avslag medan orsakerna till avslag formuleras på olika sätt. Periodens diskussion är på flera sätt lik den argumentation för och emot den garanterade författarpennningen som Anna Gunder har gått igenom (Gunder 2012, s. 42-47): Det är kritik mot ett system som uppfattas som byråkratiskt och där jäv anses vara allmänt förekommande.

---

⁵⁹ I en intervju med arbetsgruppen 1988 framkom dock att *Bidragsromaner* tilldelats stöd (1988:II). Denna uppgift har jag inte kunnat bekräfta då jag enbart har tillgång till statistik över bifall och avslag för ny, svensk skönlitteratur där boken inte tas upp, men den kan ha behandlats av arbetsgruppen för facklitteratur.

5.3.2 ARBETSGRUPPEN

Subjektspositionen består av medlemmar i arbetsgruppen under perioden samt handläggaren Torbjörn Thörngren från Kulturrådet. Medlemmarna i den dåvarande arbetsgruppen skrev svarsinlägg och uttalade sig även i intervjuer om varför en eller annan bok inte levt upp till stödnivån. På detta sätt blir subjektspositionen synlig som *uttalare* i diskursen under 1980-talet.

Kvalitet

När författaren och kulturskribenten Björn Håkanson skrivit ett kritiskt debattinlägg om att den egna boken⁶⁰ inte fått stöd intervjuades alla arbetsgruppsmedlemmar i *Aftonbladet*. De gav där korta svar om hur de tolkat kvalitetsbegreppet i det enskilda fallet trots att de egentligen inte fick uttala sig⁶¹ om det: "den [Håkansons bok] brister i trovärdighet". Två av medlemmarna framhöll tacksamt att de geografiskt är placerade långt från Stockholm: "Det är typiskt att just Håkanson får spaltutrymme hos er" (1985:3). Utifrån den här subjektspositionen var trovärdighet och kvalitet sammanlänkade. Även här är dikotomin centrum/periferi levande, en närhet till Stockholm betydde automatiskt ett sorts kotteri. Ytterligare en medlem sade: "Jag kan förstå hans bitterhet, men gruppens beslut bygger verkligen inte på personliga rancuner". (1985:3)

Det var viktigt för arbetsgruppen att betona sin objektivitet och seriositet vid bedömningar. Journalisten Niklas Krantz fick för *Svensk bokhandels (SvB)* räkning tillträde till ett möte med arbetsgruppen, mot löfte om titlarnas och författarnas anonymitet. Resultatet blev ett långt referat av arbetsgruppens diskussioner med behandlade titlar knappt maskerade.⁶²

---

⁶⁰ En barn- och ungdomsbok, men eftersom den följande debatten kom att handla om synen på litterär kvalitet finner jag det ändå relevant att inkludera utsagorna.

⁶¹ Sekretessen för litteraturstödet regleras specifikt i SFS 1980:657.

⁶² Artikeln var skriven i en lättsam stil: "Jag har också lovat att inte avslöja innehållet i hälften av termosarna på detta möte, en vecka före jul. Den andra hälften innehåller vanligt kaffe" (1988:II, s. 10).

Arbetsgruppens muntliga omdömen fick stort utrymme i artikeln, särskilt de negativa omdömena varav jag här citerar ett urval:

En bok fick en hink kallt vatten över sig, i form av ett avslag. Han slapp dock höra Erik Beckmans kommentar. 'En spya!' (1988:II)

Den här är cynisk, pornografisk och borde bötfällas. (1988:II)

Det här är en väldigt kvinnlig bok – i en dålig mening, fortsätter Lennart Bromander. Det är otroligt sensibelt – så det står och dallrar. (1988:II)

Pornografi fick åter igen representera kvalitetens absoluta motsats. De positiva omdömena fick inte lika stort utrymme i reportaget men några exempel är:

Han är pregnant, har en personlig stil /.../ (1988:II)

De enskilda dikterna är inte lysande – men det sammanlagda intrycket gör att jag föreslår stöd. (1988:II)

Det framgick även att böcker stöddes ”i konsekvensens namn” för att liknande titlar fått stöd vid tidigare tillfällen samt att vissa titlar fick stöd ”för författarskapets skull” (1988:II). Krantz fick även förklarat för sig varför inga bedömningar offentliggörs:

Syftet med litteraturstödet är att främja kvalitet i den svenska litteraturen. Men inte vara så styrande att någon får reda på vad man tycker och hur man resonerar i det enskilda fallet. (1988:II)

Artikeln hade en öppen karaktär, varken före eller efter har någon journalist rapporterat inifrån ett möte med arbetsgruppen.

Genrer

Att ta hänsyn till olika genrer framhölls av subjektspositionen som det mest utmanande med uppdraget. Anna-Lena Höglund, bibliotekarie och dåvarande medlem i arbetsgruppen, skrev att urvalet till stödet till svensk skönlitteratur var det svåraste att göra bland de kategorier som kunde få litteraturstöd. Endast 280 titlar per år kunde få stöd och förutom kvalitet hade arbetsgruppen en del aspekter att ta hänsyn till såsom debutanter och författare som redan var etablerade men utkom med en så kallad mellanbok, det vill säga ett verk som inte var av lika hög kvalitet som tidigare (och eventuellt senare) verk (1983:6). Hon lyfte även fram problemen med att bedöma olika genrer:

Bygderromanen, som kanske inte har så hög litterär kvalitet men som är en någorlunda god underhållningsroman, hur skall den bedömas i förhållande till en diktsamling eller en halvbra bok av en bra författare? Och den religiösa romanen, den som aldrig bevärdigas med en recension på kultursidorna och som dagspressrecensenterna sannolikt aldrig läser, den läser urvalsgruppen jämsides med debutanter och Nobelpristagare och skall besluta om stöd eller ej. /.../ Det går inte att göra ett urval som är invändningsfritt. (1983:6)

Dåvarande ledamot Heidi von Born, författare och översättare, skrev: "Det skönlitterära stödet fungerar inte så, att de höglitterära romanerna kan gnaga på andelen till fiske- och jaktberättelserna." Svårbedömda genrer exemplifierades med "jakt- och fiskeböcker eller böcker på svår dialekt, bildverk och musikverk". Hon nämnde även stödregeln "led i författarskap" som användes för att ge stöd till etablerade författare som skrivit en dålig eller halvbra bok samt att arbetsgruppen tog hänsyn till smala böcker och böcker med viktiga teman (1983:6). Kvalitetsbegreppets suveräna karaktär som det beskrevs av subjektspositionen förläggare och författare utan stöd nyanserades av arbetsgruppen genom att lyfta fram stödregeln led i förfat-

tarskap. Det visade att arbetsgruppen hade fler faktorer än kvalitet att ta hänsyn till vid bedömning.

Jäv

Jävsproblematiken lyftes fram som aktuell av arbetsgruppsmedlemmar när titlar skrivna av vänner och ovänner behandlades. Då lämnade berörda medlemmar rummet under diskussionen (1988:11, s. 12; 1985:3). I en intervju med Torbjörn Thörngren, litteraturstödets handläggare, svarade han på frågan om hur Kulturrådet hanterade jäv:

Våra grupper innehåller folk i alla åldrar från hela landet. De är ofta viljestarka individualister och vi i kulturrådets ledning kan inte pådyvla dem våra åsikter. (1986:4)

Det är geografisk och åldersmässig spridning som lyfts fram av Thörngren och som kan ge variation vid bedömningar, inte kön eller någon annan faktor. Jäv kan tolkas som en företeelse mellan arbetsgruppens medlemmar och övriga författare, men även som något som utspelar sig i relationen mellan Kulturrådet och arbetsgruppens medlemmar. Även utifrån den här subjektspositionen framställs jäv som en fråga för individen, eftersom arbetsgruppsmedlemmarna var viljestarka kunde de motstå att anamma andras åsikter. Arbetsgruppens jävsregler faller under förvaltningslagen (1986:223), men det görs inga explicita hänvisningar till den i diskursen.

Kompetens

Arbetsgruppen försvarade sig mot dem som menade att kritiker inte borde sitta med i gruppen. Nils Schwartz, kritiker och ledamot i arbetsgruppen skrev att kritiker medverkade till öppenhet i beslutsprocessen eftersom deras recensioner kunde ses som ledtrådar till de värderingar som gjorts att boken nekats stöd (1984:2). Lite spetsigt frågade Schwartz om arbetsgruppen ens bör ha någon anknytning till den litterära institutionen ”med alla de risker för speciella bildningar, personliga preferenser och dubbel maktutövning det nu innebär?” (1984:2). Motsatsen till professionell kom-

petens beskrevs som lekmän eller "kulturbyråkrater" (1984:2). Författaren Gunilla Noreen var inne på en liknande linje: "Mätte Kulturrådet vid tillsättandet av ny arbetsgrupp noga kontrollera att dess medlemmar är helt obesmittade av all slags verksamhet som luktar böcker, författande, recensionsverksamhet och dylikt" (1985:8). P O Enquist, LB-nämndens dåvarande ordförande försvarade även arbetsgruppens sammansättning: "De gör ett jättearbete, ett obetalt skitjobb för att förhindra att litteraturstödet styrs av politiska eller byråkratiska hänsyn" (1985:5). Den litterära kompetens som arbetsgruppen ansågs besitta ställdes i motsats till politik och byråkrati. Principen om armlängdsavstånd kommer till uttryck här när arbetsgruppens oberoende från politiker och tjänstemän markeras.

I subjektspositionen *författare och förläggare utan stöd* är kvalitetsbegreppet av stor betydelse, det enda kriteriet som beskrivs som ungefär lika viktigt är att böcker som går med vinst inte bör få stöd. I subjektspositionen *arbetsgruppen* justeras definitionen av kvalitetsbegreppet genom att exempelvis lyfta fram olika genrer. Trots konflikten mellan de båda positionerna delar de i grunden samma syn på kvalitet som något som kan bedömas av sakkunniga, en så kallad institutionell definition. Med Henrik Kaare Nielsens ord hör kvalitetsbegreppet i den estetiska diskursen till en expertkontext, där det är nivån på det konstnärliga arbetet som bedöms och inte till exempel konstens möjlighet att bidra till en utveckling av kulturlivet eller att konsten ska sälja (Nielsen 2001, s. 197-198). Den institutionella definitionen av kvalitet är hegemonisk. Några utsagor strävade efter att förkasta det selektiva urvalet och, i likhet med förslagen under föregående decennier, istället införa ett generellt stöd, men uppfattningen att kvalitet är ett begrepp som går att urskilja finns även hos dem, exempelvis genom att definiera kvalitet negativt (det är inte kiosklitteratur, grovporr, våldsskildringar och fascistisk propaganda). Den ständiga kamp och omförhandling som exempelvis Magnus Persson (2002, s. 335) menar sker kring kategorierna högt och lågt i kulturen under 1980-talet återfinns inte i det offentliga samtalet om litteraturstödet under perioden.⁶³ Det är fortfarande viktigt att skilja mellan det som är av god kvalitet

---

⁶³ I en norsk kontext kommer Sigrid Røyseng fram till att den nedbrytning av distinktionen mellan hög- och lågkultur som exempelvis ämnet *Cultural studies* beskriver inte är giltig i den offentliga kulturpolitiken där moral fortfarande domi-

och det som inte är det hos författare, förläggare och tjänstemän. Arbetsgruppens och förläggarnas roll/er kläs till viss del i moraliska ordalag. Det handlar om att ha ett sunt förnuft och att som profession ta ett kulturpolitiskt ansvar.

Moral blir även avgörande för att skapa en distans till marknadens värderingar. Krav på vinst benämns i diskursen som oförenligt med kvalitativ litteraturutgivning. Konstens självförståelse ställer inte upp på marknadslogik enligt Røyseng, istället använder konstfältet moraliska värderingar för att försvara konst mot marknaden. Detta leder i sin tur till att konstens egna värderingsprinciper, autonomi, undermineras. Men eftersom en moralisk argumentation står på den autonoma konstens sida ifrågasätts den inte (Røyseng 2007, s. 246-247). 1980-talets diskurser om litteraturstödet kan beskrivas som uppvisande av moraliska aspekter på arbetsgruppen och förläggarrollen.

5.4 PROBLEM: STÄNDIG KRIS?

Det andra problemet som identifierats i materialet rör bokmarknadens kris. I materialet samlas flera utsagor om bokmarknadens villkor under decenniet. Vid införandet motiverades statens stöd till ny, svensk skönlitteratur bland annat med att det rädde bot på 1970-talets förlagskris. Huruvida det verkligen rädde en kris avhandlades i debatten under 1970-talet. Som nämnts argumenterar forskare för att krisbeskrivningarna var något överdrivna och snarare gällde vissa kategorier av litteratur än bokmarknaden överlag (Steiner 2006; Svedjedal 2004). Under hela 1980-talet talades det fortsatt om en kris på bokmarknaden, men även om en litteraturkris och en förlagskris. De olika benämningarna signalerar var krisen ansågs ha sin upprinnelse. Debatten om kris i diskursen hade fokus på litteraturstödet konstruktion – var stödet en orsak till, eller ett skydd mot, krisen? Johan Svedjedal menar att försäljningen av svenska vuxenromaner befann sig i en kris under 1980-talet. Försäljningen minskade i samma takt som utgivningen ökade, vilket till viss del kan, enligt Svedjedal, bero på att de litteraturpolitiska insatserna under 1970-talet fokuserade på produktion, distributionen blev lidande (Svedjedal 1994, s. 194-185).

---

nerar som det sätt att legitimera varför statligt stöd är nödvändigt (Røyseng 2007 s. 141).

Diskursen består av två subjektspositioner som jag benämner *småförläggare* och *storförläggare*. De båda positionerna stod i konflikt om vad som orsakade krisen, vad som kunde vara krisens lösning och hur ett stöd till litteraturen borde se ut. *Överutgivning* är en flytande signifikant i materialet. Litteraturstödet kritiserades utifrån båda subjektspositionerna, men på olika sätt och från båda positionerna argumenterades det att krisen var pågående och krävde omedelbara åtgärder.

5.4.1 SMÅFÖRLAG

Utifrån denna position beskrivs krisen som omedelbar. Något ”måste göras snabbt för att lindra förlagskrisen” (1982:1). Stödet beskrevs som mer restriktivt än tidigare (1984:V) och litteraturpolitiken beskrevs som otillräcklig eftersom den inte gjorde nog för att begränsa kommersialismens negativa verkningar (1981:1). Även om statsstöd problematiserades sågs det som nödvändigt för bokmarknaden. Följande citat av Sune Stigsjö visar hur debatten om bokmarknadskrisen uppfattades från positionen:

Det bedrivs en energisk vulgärpropaganda mot 'statlig inblandning i en fri bokmarknad'. Litteraturstödet beskylls för att med konstgjord andning hålla vid liv en utgivning som ingen vill ha. Man påstår att en 'överproduktion' av osäljbara stödttitlar sker och talar om 'ett bokberg' – tiotals miljoner osålda böcker i lager utgivna med hjälp av det 'skadliga' statliga stödet. De titlar som fått litteraturstöd utgör i själva verket bara en blygsam del av utgivningen och är oftast tryckta i små upplagor. Av dem blir det inget 'bokberg'. Sanningen är istället att 'berget' till stor del består av före detta bästsäljare tryckta i spekulativa jätteupplagor, som en överhettad stordriftsmarknad trots allt inte kunnat svälja. (1983:IV)

Bokbergsmetaforen är suggestiv och användes av flera debattörer (se även ex 1984:V). Det har skett en förskjutning i diskursen sedan 1970-talet då bristen på böcker ansågs vara ett hot, under 1980-talet var böckerna för många. Lars Bäckström betonade:

Vi har fått den motsvarighet till det tidigare sjuttitalets förlagskris som består i att förlagen rationaliserar. Fast den här gången är det inte förlagen som är i kris, utan bara litteraturen. Författare till osäljbara böcker, dvs i största allmänhet författare, ska bort. Vi behöver er inte, säger förlagen, särskilt de stora och mäktiga bland dem. (1980:1)

Enligt Bäckström skar förlagen ned på utgivningen eftersom litteraturstödda titlar inte såldes utan bara lades på lager innan de makulerades. Orsaken till att böckerna inte såldes var att de inte distribuerades, enligt Bäckström som menade att det var litteraturstödet fel (1980:1). Krisen benämndes som en *kvalitetskris* där goda böcker förbisågs av förlag. Lösningen på krisen enligt subjektspositionen var mer statligt stöd. Förslag på hur ett sådant borde se ut var: mer utgivningsstöd, ett rent distributionsstöd (1984:V) eller ett generellt stöd med direkt distribution av stödda titlar till biblioteken:

Biblioteken får i stort sett all ny litteratur, som en demokratisk tjänst åt allmänheten. Förlagen kan återigen aktivera sin idealism i diskussionen med ekonomerna. (1980:1)

Det samtida utgivningsstödet framhölls som för litet och för snålt tilltaget (1982:1). I *Bidragsromaner* lyfte Charpentier fram en moralisk skillnad mellan stora och små förlag. De stora förlagen var "företag" i första hand: "Marknadsekonomiska bedömningar går före litterära" (Charpentier 1987, s. 11). Marknadsekonomi och kulturpolitiska ambitioner eller idealism beskrevs som varandras motsatser. I subjektspositionen fanns det en dikotomi mellan ideal och ekonomi, där marknadens krav på vinst ansågs försvåra utgivning av kvalitetslitteratur. Förläggaren beskrevs utifrån positionen som en person med kulturellt ansvar som hindrades av marknadsekonomi. *Storförlag* var en omtalad subjektsposition i diskursen som sattes i motsats till småförläggaren. Det fanns i positionen ett starkt motstånd till idén om marknaden, vilken beskrevs som en mördare av litteraturen.

Överproduktion

Noden kris knöts till överproduktion. Enlig subjektspositionen pågick en överproduktion av böcker under decenniet för att ”de flesta böcker ges ut på spekulat

Den ohämmade satsningen på de kommersiellt gångbara titlarna minskar inte bara utrymmet för förlagens övriga författare; på sikt underminerar den även den publika bas förutan vilken all seriös litteratur dör av syrebrist. Frågan är: Är det inte nu, för oss alla, hög tid att hålla igen på titelextensionen? Om utbudet blir oöverskådligt, om rösterna blir för många – vem blir då hörd? (1988:2)

Frick menade att expansionen var utgivningsstödet fel så till vida att det gynnade mindre förlags etablering (1988:2). Författaren Per Kågeson, som var med och utvecklade stödet 1975 tillsammans med P O Enquist och Torbjörn Thörngren, menade däremot att det inte fanns någon kris men att stödet hade medfört en överetablering samt att litteraturstödda titlar inte marknadsfördes ordentligt av förlagen (1983:11). Konstruktionen av utgivningsstödet beskrevs av subjektspositionen som grotesk och det framhölls att stödet inte gjort någon skillnad för bokmarknaden: ”Ingen, inte ens Kulturrådet, kan emellertid få mig att tro att det var utgivningsstödet som räddade Sverige ur förlagskrisen” (1987:13). Flera debattörer menade att stödet var ett makuleringsstöd eftersom förlagen inte fick någon hjälp med distribution och de stödda titlarna sålde så dåligt (1984:V). Att litteraturstödsböcker behövde en ordentlig distribution beskrevs av författaren Uno Larsson som en demokratiåtgärd:

Den lilla grupp som efterfrågar udda läsning är också angeläget att tillfredsställa. Var hamnar vi annars i kulturlivet om bara det allom-

accepterade får sin chans. Inte enbart människor med läsbehov och vanor överensstämmande med stora flertalet ska ha sitt. (1984:V)

Läsaren lyftes fram som den stödet var riktat till, de är *adressater* i subjektpositionen. De stora förlagens dominans framställdes av förläggaren och författaren Sune Stigsjö som krisens orsak (med hjälp av en litteraturpolitik som slog snett):

Maktkoncentrationen i branschen fortskrider över huvudet på författarna och förlagens och bokhandelns fotfolk, medan mäktiga marknadsregulatorer kortsynt och lönsamhetslystet ostört exploaterar landets litterära tillgångar /.../ (1984:II)

Orsaken till förlagens beteende beskrevs av Lars Bäckström som: "En rad olyckliga faktorer, som alla hänger ihop med att boken betraktas kommersiellt och inte som kultur och livsnödvändighet /.../" (1983:13). Böcker beskrevs som kulturbärare. Det sades att ett bättre och mer selektivt urval av förläggarna skulle leda till att fler böcker av kvalitet blev publicerade. En annan återkommande utsaga var att ökad publicering skulle förvirra människor på bokmarknaden. (1988:1; 1988:2; 1984:VIII). Potentiella läsare skulle behöva leta mer för att hitta fram till den goda boken eftersom förlag inte gjorde tillräckligt för att marknadsföra litteraturstödda titlar (1983:II). "Litteraturen är statens mjölkko" var ett uttryck som användes för att markera att staten tjänade mer pengar på bokmomsen än vad den spenderade på en aktiv litteraturpolitik. Ett förslag var att lägga ned utgivningsstödet och omfördela statens intäkter från bokmomsen till att stödja biblioteks inköp istället (1981:1; 1981:3; 1983:1).⁶⁴ En lägre moms motiverades av översättaren Greta Hjelm med moraliska argument:

Moms på den vara som är den viktigaste bland dem som gör livet värt att leva är ovärdigt en kulturnation. Genom att öka bokköparlusten möjliggör man kanhända också bokproduktionens

---

⁶⁴ Ett förslags som återkom i Fleischer, R. (2011).

självförsörjning och skulle då slippa kvalitetscensuren i understödsfördelningen. Boken – vår andliga nödvändighetsvara – måste bli billigare. (1981:V)

Litteraturstödet är utifrån subjektspositionen otillräckligt för att rädda skönlitteraturen från den pågående krisen. Ändå är det i litteraturpolitiken som lösningen finns, litteraturens ställning beskrivs som ”något mer än ett ’branschproblem’” (1988:2). Att skönlitteraturen beskrivs som mer än en marknadsvara bidrar till att legitimera en aktiv litteraturpolitik.

5.4.2 STORFÖRLAG

Positionen bestod av förläggare från stora förlag och ledarskribenter på *DN* och konstruerades runt uppfattningen att statlig inblandning på bokmarknaden skulle hållas till ett minimum. Utsagorna från den här och den förra subjektspositionen överlappade ofta varandra, samma metaforer användes men med olika tolkningar. Båda subjektspositionerna argumenterade för att krisen rörde bokens status i samhället.

Litteraturmarknaden ansågs vara manipulerad på grund av bland annat Bibliotekstjänsts sambindningslistor och litteraturstödet bedömningsinstans (1983:2). Att böcker tävlade med andra medier och hobbies gjorde det svårt att öka läsningen. (1983:14)

Jonas Modig, chef för Månadens bok skrev att:

Debatten om problemen på bokmarknaden blossar upp så ofta att man kan tro att det skulle röra sig om en kronisk kris. Så är naturligtvis också fallet i den meningen att de kulturella ambitionerna och de ekonomiska realiteterna aldrig kommer att mötas. (1983:14)

Även här lyftes konflikten mellan kulturpolitiska ideal och marknadsekonomi fram. Citatet exemplifierar subjektspositionens uppfattning att kulturellt värde och marknadens värden är olika och att bokmarknaden aldrig kan bli ”perfekt”. Subjektspositionen framställde det som att ryktet

om krisen var något överdrivet. Krisen under 1980-talet beskrevs av Rabén & Sjögrens VD P A Sjögren i en intervju som orsakad av utgivningsstödet:

Pillandet med litteraturstödet har lett till vissa snedvändningar. Det har lett till utgivning av skönlitterära böcker som inte håller måttet – det finns idag alltför många likgiltiga böcker som kommit ut med litteraturstödet hjälp. (1982:6)

I samma intervju framkom det att Rabén & Sjögren, som drabbats av ekonomisk kris, var bland de svenska förlag som tagit emot mest utgivningsstöd (1982:6). Positionens problemformulering grundar sig på en uppfattning om att *det var den fria marknadsekonomin som bäst var lämpad att stimulera bokmarknaden, inte statliga insatser*. Det märktes i användandet av den flytande signifikanten *överproduktion*.

Överproduktion

Subjektpositionen beskrev, i likhet med småförläggarna subjektposition, en överproduktion av böcker. Men den angivna orsaken till överproduktionen skiljde subjektpositionerna åt. Per Nordensson, VD för Svenska bokhandelsföreningen, menade att litteraturstödet lett till "en överproduktion och överstimulans av böcker" (1982:6), bokhandlare Carl-Anders Malmberg sade att "[e]n del böcker som inte borde givits ut har kommit ut på marknaden med stödets hjälp" (1982:6).

Relationen mellan kvalitetslitteratur och litteraturstöd är inte given utifrån subjektpositionen. Åke Lundqvist, ledarskribent på *DN*, skrev:

Att litteraturstödet gett upphov till en kraftig överutgivning av medelmåttig eller dålig svensk skönlitteratur, böcker som med rimligare kvalitetskrav skulle och borde förblivit outgivna.

Vad skulle hända om det statliga litteraturstödet inte fanns?

Det skulle utkomma färre böcker. Men knappast färre böcker av värde. Det skulle inte säljas färre böcker. Det skulle inte läsas färre böcker. (1983:11)

Problemet med litteraturstödet enligt subjektspositionen var att det nollställde sambandet mellan utgivning, marknadsföring och efterfrågan och därmed försatte bokmarknaden i en kris (1983:12). Den stödberättigade litteraturen beskrevs leva "ett subventionerat skenliv" (1983:11).

Per Nordensson sade i en intervju att även om stödet lett till överproduktion och överstimulans så var det inte så farligt:

– Sedan kan man ju tycka illa om stödet av rent statsfinansiella skäl, menar han och påpekar att det förmodligen skulle vara en bättre balans mellan överproduktionslagren och försäljningen om inte stödet fanns. (1982:6)

Konsensus rådde om att mer statlig inblandning skulle leda till obalans (1983:14). Statlig styrning beskrevs som mycket negativ, särskilt om en motprestation från förlagen krävdes, vilket var den ursprungliga tanken med litteraturstödet. Positionen beskrev småförläggarpå positionen som villig att införa regler för att "hindra, begränsa och kontrollera försäljningen av böcker" (1983:14). Sammanfattningsvis uttrycket subjektspå positionen en oro att all statlig inblandning, men särskilt litteraturstödet, störde bokmarknaden och kastade den in i en kris. Under perioden var båda subjektspå positionerna eniga om att det pågick en bokmarknadskris, men *orsaken* till krisen och graden av kris var de oeniga om. En överproduktion som ledde till att människor inte hade tid att köpa och läsa böcker angavs som främsta *resultatet* av krisen. I debatten om krisen finns det en tydlig konflikt mellan marknad och litterära kvaliteter.

Båda positionerna använder bokbergsmetaforen, men medan småförläggarna beskriver berget som bestående av gamla bästsäljare säger storförläggarna att berget består av statsstödda böcker. Precis som att för-

fattarnas subjektsposition i avsnittet om bedömning försökte formulera en moralkod eller arbetsetik för medlemmar i arbetsgruppen betonade båda positionerna i debatten om krisen förläggarnas ansvar (att inte ge ut överflödig litteratur). Detta ansvar är en önskan om sunt förnuft, få efterfrågar lagar eller regler för förlagsyrket. Undantaget är några röster som höjs för att införa fastprissystemet för böcker igen. Men majoriteten av uttalandena vill undvika politiska åtgärder mot yrket, förutom ett (ökat) utgivningsstöd.

I jämförelse med sjuttioalets påstådda förlagskris är den främsta skillnaden att det är en överutgivning av böcker som sägs orsaka en kris under 1980-talet. I utsagorna märks en rädsla för överflöd och att tappa kontrollen över bokutgivningen. Läsarna får svårt att hinna identifiera kvalitetslitteraturen när förlagen går efter en marknadslogik istället för kvalitet, enligt debattörerna. Hur krisen framställs leder till att konflikten förstärks mellan småförläggare och storförläggare. Att det framför allt var förläggare som debatterade mot varandra kan förklaras med att det är en speciell yrkesgrupp som både kan beskrivas som tillhörande en specifik statusgrupp i samhället (utbildade, intellektuella) och som kapitalister. Dessa två olika imperativ hamnar i konflikt med varandra i frågor om bland annat vinst, princip, ekonomi och ideologi (Milner 2005, s. 152). Småförläggarpöitionen identifierar sig själva som ansvarsfulla och måttfulla medan deras motståndare beskrivs som drivna av kommersialism och att göra snabba klipp. Storförläggarna däremot identifierar sig som marknadsvänliga. Småförläggarna strävar efter att ta ett moraliskt maktövertag i diskursen där storförläggarna blir tvungna att intyga att de också respekterar kvalitetskrav.

5.5 PROBLEM: STATENS ROLL

Problemet med statens relation till kulturen uttrycktes av förläggaren och författaren Lennart Frick som: "vi är många som tycker illa om allt som liknar byråkratisk styrning av kulturlivets innehåll – även om vi också, suckande, inser att inget kulturliv värt namnet enbart kan förlita sig på liberal *laissez faire* [sic!]" (1988:2). Han gav uttryck för en kompromiss där viss litteratur måste få statligt stöd för att kunna utvecklas samtidigt som

det innebär en styrning. Den här balansgången menade han hade misslyckats med stödets konstruktion: "Lotterimomentet är med andra ord påtagligt – liksom utrymmet för godtycke och riskabel konstnärlig/ideologisk styrning" (1988:2). Att stödpengarna inte räcker till återkommer ett flertal gånger i materialet.

Redan 1981 ville SFF höja stödbeloppen som enligt dem var otillräckliga: "De har dessutom urholkats av inflationen med risk för att de för varje år räcker till allt färre böcker, med följd att den generella prägeln förloras" (1981:III). Några år senare anmärkte P O Enquist, dåvarande ordförande för LB-nämnden också på att anslagen stod stilla: "Mycket snart når vi den gräns där alldeles orimliga val mellan högt kvalificerade böcker måste göras, och där talet om politisk styrning med rätta kommer att dyka upp" (1985:5). Den kritik Enquist varnade för briserade i mitten av nittioalet, vilket behandlas i kapitel 6.

I detta avsnitt analyseras utsagor som kretsar kring noden *staten*. Det offentliga samtalet utgår från statens relation till konstproduktion. Två subjektspositioner återfinns i diskursen: *Staten och kapitalet* och *Staten mot kapitalet*. Det är två subjektspositioner som är kritiska mot staten, men på olika sätt. *Staten mot kapitalet* argumenterade för att staten genom olika stödåtgärder kvävde marknaden genom litteraturstödet. Positionen *Staten och kapitalet* hade däremot en annan problemformulering i grunden där staten kritiserades för att samarbeta med kommersiella intressen. Som tidigare nämnts var politikerns medverkande i debatten under 1980-talet obefintlig. Men utifrån en diskursiv policyanalys är det inte enbart staten i bemärkelsen policyskapare som politiker och tjänstemän som är av intresse. Även professionen och de som berörs av en policy är med och konstruerar hur 'problemet' som policyn ska lösa ser ut (*governing*) (Bacchi 2009, s. xx). Efter denna introduktion till debatten följer en analys av de två subjektspositioner som kretsar kring noden.

5.5.1 STATEN OCH KAPITALET

Den här subjektspositionen utgörs av journalister, författare och förläggare som anklagade staten för att samarbeta med kommersiella intressen och

ideologiskt styra vilka böcker som skulle få stöd. Arbetsgruppens bedömningsmetoder dissekerades av debattörerna och flera lyfte även en principiell diskussion om statens inblandning på bokmarknaden. Jan Myrdal beskrev ett samarbete mellan staten och marknaden:

Men då det inom den härskande klassen fanns sådana som ville läsa annat än det som ges åt packet infördes ett litteraturstöd för kulturböcker. Detta litteraturstöd utformades dock så fiffigt att det inte uppstod risk för spill-över effekt. (1987:1)

Stödet framförs som något som automatiskt går till böcker som säljer bra, utan att de blir lästa och att detta var en *medveten* plan från statens sida.

Utifrån positionen beskrevs staten som beräknande med en långsiktig plan för stödet. Ett exempel var bristen på kompletterande distributionsstöd till utgivningsstödet som av kulturskribenten Gunder Andersson beskrevs som ett aktivt val av Kulturrådet:

Vi har fått ett alternativt kretslopp för 'finlitteraturen'. Den stöds, och mals ned. Köparna ser den alltmer sällan. Men den finns, låt vara i allt mindre utsträckning, som ett kulturellt alibi. (1987:6)

Dennis Zackrisson från den socialistiska tidskriften *Clarté* kritiserade dem som ville att litteraturstödda titlar skulle distribueras till bibliotek och bokhandlar eftersom dessa böcker var stödda av staten. Staten ville, enligt Zackrisson, styra folket och försvara "den härskande klassens långsiktiga intressen" (1984:IV). Han menade att frihet från statligt stöd var ett måste för att ha legitimitet. Zackrisson antog en stark antistatlig hållning:

Staten vill säkerligen 'minska kommersialismens negativa styrning' men bara för att ersätta denna med sin egen kontroll /.../ Fördelningen av stöd har föga att göra med begreppen 'litteratur' och

'kvalitet' utan beror huvudsakligen på bokutgivarens relation till staten. (1984:VII)

Han anklagade kulturskapare för att samarbeta med staten genom att sitta i nämnder och kommittéer och hävdade att litteraturstödet skulle leda till "en öststatssituation" där stödbeloppen skulle hjälpa staten att "skaffa sig kontroll över åsiktsproduktionen" (1984:VII). Genom att knyta an svensk kulturpolitik till Sovjetunionens diktatur förstärktes det uppfattade odemokratiska i stödet. Även journalisten och författaren Hans O Sjöström argumenterade för att litteraturstödet ingick i en noga uträknad plan från statligt håll:

Och stödet utgick till praktiskt taget alla titlar som kallades skönlitterära. Så var det till för ett par år sedan. Men nu har litteraturstödet inte kunnat hålla jämn takt med antalet titlar och det statsfinansiella läget har varit ansträngt. Det har lett till att Statens kulturråd som delar ut litteraturstödet får välja. En del titlar får stöd och andra får det inte. Därmed är vi inne i den statliga litteraturpolitikens andra fas. Den första bestod i att genom en framsubventionerad överproduktion oskadliggöra litteraturen, och det blev omöjligt för bokhandlarna att hålla alla böcker i lager /.../ På det viset är vi nu på väg att få en litteratur som är godkänd och gillad av staten och kan komma ut den vanliga vägen och annan litteratur som inte behöver göra sig besvär. (1984:VIII)

Enligt Sjöström kunde staten på detta sätt bestämma vilka förlag och författare som skulle få finnas på bokmarknaden. Staten tillskrevs en mycket aktiv och medveten roll i litteraturstödspolitiken. I den här alternativa problemformuleringen fanns det ett underliggande antagande om att staten samarbetade med kommersiella intressen för att styra folket. En effekt av problemformuleringen blev att alla yttranden och handlingar från staten betraktades med stor misstänksamhet av subjektspositionen.

5.5.2 STATEN MOT KAPITALET

Liberala *Uppsala nya tidning* (UNT) kritiserade under november och december 1987 litteraturstödet i en rad ledare. UNT:s ledarsida är representant för en marknadspositiv subjektsposition som jag benämner *staten mot kapitlet*, vilken kritiserar den svenska skönlitteraturens utveckling och statens otillbörliga styrning. Subjektspositionen har, likt positionen staten och kapitalet, en statskritisk hållning. Men som namnet antyder är de angelägna om att bokmarknaden ska kunna existera utan statliga stöd eller krav på motprestationer. Staten anklagades för att hålla vid liv en bokutgivning som ingen ville köpa eller läsa. Men till skillnad från utsagorna hos storförlagspositionen i föregående avsnitt var det framför allt den stödda litteraturens *innehåll* som kritiserades. På grund av utgivningsstödet hade litteraturen ”blivit allt mer bleksiktig och för många likgiltig ur politiskt perspektiv” (1987:16). Den svenska litteraturen var beroende av staten enligt skribenten:

När allt får sägas tas inget på det allvar som krävs för att litteraturen skall kunna verka som en engagerande kraft i samhället. Den stora ’repressiva tolerans’ som finns inbyggd i demokratin medför samtidigt att den livsluft som måhända sporrar till engagemang och stridbarhet tunnans ut. (1987:16)

Ledarskribenten använde sig av marxisten Herbert Marcuses uttryck ”repressiva tolerans” för att beskriva hur staten kvävde subversiv och kritisk litteratur. I denna problemformulering fanns alltså ett grundantagande om att statligt stöd försämrade litteraturen.⁶⁵ Skribenten ville dock inte helt avskaffa statligt stöd:

Däremot måste de offentligas ekonomiska dominans minskas genom att andra finansärer ges reella möjligheter att träda in. Låt oss hop-

---

⁶⁵ Detta synsätt liknar kritik mot välfärdspolitik som menar att överutnyttjande och förvrängda belöningsstrukturer blir resultatet av för generösa stödsystem, en kritik som framförallt riktats från nyliberalt och konservativt håll sedan 1970-talet och framåt (Rothstein 2010, s. 36).

pas att vi därigenom kan få tillbaka litet jävlar anamma i svensk litteratur. (1987:16)

I utsagan ges det uttryck för att staten riskerar att kväva konsten genom för mycket stöd, något som även fler utsagor gav uttryck för. Ledaren skrev också att även om kulturpolitik inte var viktigt hos de stora väljargrupperna så var den grupp som var intresserad välutbildad och välartikulerad:

Deras intresse av att staten fortsätter att stödja de författare de läser, de pjäser de ser etc sammanfaller dessutom med intresset hos många ledande personer inom partierna. Därmed är motståndet mot förändringar i riktning mot minskade statliga åtaganden ytterligare cementerat. (1987:20)

Ledarskribenten ifrågasatte också likställande mellan kvalitet och icke-kommersialism:

Ytterst bygger resonemanget på tanken att de val som på marknaden görs av en betalande publik per definition är 'felaktiga' och måste 'rättas till'. Den lättlurade publiken manipuleras medelst 'ohämmade marknadskrafter'. (1987:18)

UNT ville bryta statens dominans för att öka mångfalden i litteraturens "innehåll och ämnesval" (1987:18). Positionen knöt an *staten* till litterär konformism och menade att innehållet i litteraturen påverkades av litteraturstödet. Positionen knöt också an elitism till statens val, i motsats till den egna mer folkliga hållningen. Denna alternativa problemformulering ifrågasätter behovet av statligt stöd till litteratur. Positionen kritiserade litteraturstödet problemformulering för att vara elitistisk och inte värdesätta den kultur som majoriteten uppskattade. Synen på kvalitet kan beskrivas som populistisk, då subjektspositionen menade att "betalande publiks" definition av vad som var god konst skulle dominera, inte professionell bedömning.

I diskursen är staten en nod som partiellt fixerar betydelsen av vissa tecken. Staten konnoteras negativt i diskursen som en instans som inte bör ges för mycket makt. Positionerna *staten mot kapitlet* och *staten och kapitalet* definierar sig själva i motsats till staten och vad de menar att staten står för. De liknar varandra i synen på staten, men skiljer sig åt när det gäller synen på marknaden. Statens makt måste begränsas på kulturens områden, det är problemet som subjektspositionen menar att en förändring av litteraturstödet bör lösa.

Positionernas skepsis mot staten är ingen nyhet utan följer 1970-talets diskussion om litteraturstödet utformning. Skillnaden är att kritiken blivit än mer radikal, dels från vänsterhåll med en näst intill konspiratorisk tolkning av statens syften, dels från högerhåll med en liberal kritik av stödet.

5.6 SAMMANFATTNING

Kapitlet behandlar alternativa problemformuleringar i det offentliga samtalet under 1980-talet. Med alternativa menas att problemformuleringarna inte formulerats utifrån policydokument eller politiker utan framförs av aktörer på fältet. I debatten är det framförallt förläggare och ledarskribenter som är aktiva. Under 1980-talet har stödet blivit etablerat i litteraturpolitiken samtidigt som det gror ett missnöje mot stödets konstruktion. I bokutredningens betänkande från 1984 framställs konstruktionen som i princip perfekt, omöjlig att ändra på. Stödet legitimeras i utredningen genom hänvisningar till att Sverige har flera mindre förlag och till att böcker som inte går med vinst har kunnat ges ut tack vare det. Men som konkurrent till den dominerade problemformuleringen lanserades alltså tre alternativ som kretsar kring tre noder: kvalitet, kris och staten. Dessa tre problemformuleringar har olika representationer av vad problemet är som litteraturstödet ska, eller inte kan, lösa. Vissa förespråkar ett begränsat utgivningsstöd som bara ska gå till det allra mest udda och värdefulla, där de räknar in sig själva, medan andra fortsätter att tala för ett generellt stöd till alla böcker, utan att en bedömning och därmed ett statligt sanktionerat urval behöver göras. I debatten föreslås även att litteraturstödet ska kompletteras eller ersättas med ett distributionsstöd och en förändring av bokmomsen. Båda förslagen motiveras med att de främjar demokratin men även med moraliska argument om att det är nödvändigt att litteratur som "andlig nödvändighetsvara" når ut till läsarna. Moral knyts till förläggaryrket och används för att markera distans till marknadsekonomiska värderingar i diskursen. Det tas för självklart att läsarna kommer att ta del av de litteraturstödda titlarna när de finns tillgängliga. Ingen sådan kritik av stödet fick gehör i litteraturutredningen. Inget debattinlägg nämnde utredningen, det berodde med stor sannolikhet på att utredningen knappt berörde litteraturstödspolitiken.

Det är främst författare, kulturskribenter och förlagsrepresentanter som uttalar sig i debatterna. Politikerna, som var relativt aktiva under 1970-talet, är frånvarande. Istället är det tjänstemän som Litteraturstödet handläggare Torbjörn Thörngren och P O Enquist, dåvarande ordförande i LB-nämnden, som deltar i debatten tillsammans med representanter från

intresseorganisationer som SFF och SvF. Litteraturstödsdebatten utspelar sig mellan olika yrkesgrupper och tjänstemän. Arbetsgruppens ledamöter uttalar sig relativt frispråkigt om sina bedömningar både i intervjuer och i egna debattinlägg.

Kvalitet är en nod som subjektspositionen författare och förläggare utan stöd försöker omdefiniera till att betyda allmän mening snarare än arbetsgruppens urval. Arbetsgruppen däremot identifierade kvalitet som trovärdighet och nyskapande, men de tog även upp genremångfald som en komponent att ta hänsyn till vid bedömning. Litteraturens eventuella kris är den andra noden som det råder en konflikt kring, aktörerna kämpar om att få definiera krisen på det sätt som stämmer överens med deras egen ideologi. De som hävdar att det sker en överutgivning menar att de litteraturstödda böckerna blir allt för lika varandra. Krisbegreppet signalerar att en omedelbar åtgärd är nödvändig för förbättring, det signalerar även att berörda politiker bör ta tag i åtgärden omedelbart. Noden används av både storförläggarnas och småförläggarnas subjektsposition för att visa vikten av att subjektspositionernas utsagor tas på allvar. Staten är den tredje noden, även under 1970-talet kritiserades statens påverkan på litteraturstödet av riksdagsledamöter men under 1980-talet intensifierades kritiken från politiska tidskrifter och på ledarsidor.

Utifrån Bacchis fråga om på vilka arenor som dessa representationer av problemet produceras, ifrågasätts och försvaras går det att konstatera att det under 80-talet är fullt möjligt att kritisera den dominerande problemformuleringen. Denna kritik förs fram på en rad olika arenor, från de stora dagstidningarnas ledarsidor till debattböcker och i mindre politiska tidskrifter. Stödets och arbetsgruppens bedömningar försvarades i debattinlägg i dags- och fackpress av arbetsgruppens medlemmar och stödets handläggare Torbjörn Thörngren.

De tre alternativa problemformuleringarna som kretsade kring kvalitet, kris och stat använde litteraturstödet och dess bakomliggande problemformulering som en "fiende" som de debatterade emot. Ingen av dessa alternativa problemformuleringar nådde hegemoni i diskursen.

6. FÖRÄNDRING AV STÖDET – 1990-2007

Materialet i detta kapitel sträcker över åren 1990-2007, vilket gör det till den längsta perioden i avhandlingens materialframställning. Debatten präglades av *Boken i tiden: Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften* från 1997 och de förändringar av stödet som föreslogs, genomfördes och utvärderades (SOU 1997:141). Valet att presentera och analysera material från en period av arton år i samma kapitel motiveras av att materialet från den här perioden tematiskt hänger ihop då det hänför sig till de förändringar av stödet som genomfördes under perioden. I föregående kapitel var det alternativa problemformuleringar som tog plats i diskursen om litteraturstödet, medan detta kapitel domineras av de förslag till förändring som kom från politiskt håll.

I dags- och fackpress kritiserades stödet i början av 1990-talet för att det inte uppnådde sina mål att möjliggöra en kvalitativ och mångsidig utgivning. En kritik som förstärktes när Kulturrådet själva i ett remissvar till betänkandet av kulturutredningen *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) skrev att anslaget för stödet urholkats samtidigt som allt fler ansökningar inkommit. Detta, menade Kulturrådet, gjorde att böcker som uppfyllde kvalitetskriteriet nekades stöd för att pengarna inte räckte till (DS 1996:23, s. 289). Litteraturstödet konstruktion hade, i likhet med kulturpolitiken i stort, varit i princip oförändrad sedan införandet. I *Boken i tiden* (SOU 1997:141) lanserades två förändringsförslag som sedan genomfördes: Ett distributionsstöd som gjorde att ett exemplar av varje stödd titel skulle skickas till huvudbiblioteket i varje kommun och en upplagespär, vilket gick ut på att böcker som tryckte över en viss upplaga skulle få halverat stöd.

Kapitlet inleds med en inledning till tendenser i periodens litteratur- och kulturpolitiska utveckling med ett nedslag i omformuleringen av de kulturpolitiska målen 1996 i och med den kulturutredning vars betänkande presenterades 1995 (SOU 1995:84). Därefter behandlas de förslag om förändringar av stödet som gjordes i litteraturutredningen 1997 och hur problemet framställs i utredning och proposition. Sedan utvecklas analysen av den dominerande problemformuleringen i de politiska dokumenten tillsammans med material från det offentliga samtalet om litteraturstödet. Jag har urskilt tre noder i materialet: *distribution*, *upplagespär* och *kvalitet*, det är kring dessa begrepp som diskursen kretsar. De två förstnämnda noderna aktualiseras i relation till litteraturutredningen medan kvalitet sedan 1975 är en ständigt närvarande nod i diskursen.

6.1 INLEDNING

Vad gällde kulturpolitikens utveckling under perioden så konstaterar Frenander att folkhemshegemonin, som påverkat kulturpolitiken sedan efterkrigstiden, var på väg ut i kulisserna. Han menar att den statliga, svenska kulturpolitiken i början av 2000-talet tycktes befinna sig i ett vänteläge som stod utanför det som hände i kulturlivet, både det som var avantgarde och det kommersiella (Frenander 2005, s. 213-215). I och med Sveriges inträde i EU 1995 fick kulturpolitiken och kulturförvaltningen en ny instans att förhålla sig till förutom den nationella, regionala och kommunala nivån. På grund av bristande ekonomiska resurser och politiska målsättningar präglades svensk kulturpolitik under 1990-talet av en politisk och ekonomisk decentralisering. Med detta menas att regional och lokal nivå tagit över ansvar för utformande och implementering av kulturpolitik från den nationalstatliga nivån. Detta innebär dock inte att staten av sagt sig sin makt, enligt Johannisson, utan snarare att "den statliga nivån flyttar ut i landet" (Johannisson 2006, s. 63-64). Sociologen Tor Larsson menar att 1990-talets omstrukturering av den offentliga sektorns administration till ett system inspirerat av den privata sektorn, så kallad New Public Management (NPM), måste tas i beaktande för att förstå förändringar i kulturpolitiken (Larsson 2003, s. 239).

En av de största litteraturpolitiska åtgärderna sedan 1970-talet infördes 2002. Nämligen sänkningen av mervärdesskatten (momsen) på böcker från 25 till 6 procent. Det var en kulturpolitiskt motiverad insats och tanken var att lägre priser på böcker skulle leda till att fler människor läste. Bokförsäljningen ökade visserligen, men det var inte fler människor som läste utan de som redan läste mycket läste ännu mer. Läsfrämjande åtgärder uteblev, vilket kritiker av momssänkningen hade påpekat (Steiner 2012c, s. 209- 210). En sänkning av mervärdesskatten för böcker hade diskuterats redan i L68 där utredningen avfärdade det som alternativ till litteraturstöd eftersom det var en för allmän åtgärd.

För att belysa hur kvalitetsbegreppet hanterats i offentlig kulturpolitik redogörs för betänkandet av kulturutredningen *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) med fokus på det kvalitetsmål som då infördes (se bilaga 2). I utredningen föreslogs det att "främja kvalitet" skulle bli en del av de kulturpolitiska målen. Utredningen använde begreppen professionell kvalitet och upplevd kvalitet för att synliggöra olika aspekter av kvalitetsbegreppet. Det förstnämnda som främst gällde konstnärlig kvalitet beskrevs i professionella termer: "Konst är kunskap /.../" (SOU 1995:84, s. 231). Vidare konstaterades att en mångsidig och kritisk diskussion om vad kvalitet består i var nödvändig samt att denna diskussion "bör föras av många" (SOU 1995:84, s. 231). Den upplevda kvaliteten användes för att beskriva mötet mellan konstverket och mottagaren, utan vilken konsten inte nådde sitt syfte:

Det utmärkande för bra konst är att den förmår väcka tankar och känslor till liv och därigenom sätta igång en mental process hos mottagaren. Det är fråga om upplevelser som berör och tillför mottagaren igenkännandets glädje eller det okändas utmaning. (SOU 1995:84, s. 231)

Det betonades även att kvalitet inte var något statiskt och att nyskapande konst ofta bröt mot gamla uppfattningar om vad kvalitet var. Principen om armlängds avstånd framkom i texten genom en betoning av det konstnärliga ansvaret. Men "[a]tt ställa höga krav på kvalitet kan emellertid inte betraktas som någon begränsning av den konstnärliga friheten" (SOU

1995:84, s. 232). I och med att kvalitetsfrämjande blev en del av de kulturpolitiska målen förstärktes kvalitetsbegreppets ställning i kulturpolitiken.

Anders Frenander beskriver kulturpolitiken sett till 1996 års kulturpolitiska mål som "en produkt med liberala grunddrag, kryddad med en liten aning antikommersiell radikalism" (Frenander 2005, s. 199). Det borgerliga finkulturbegreppet har enligt honom fortfarande en privilegierad position i kulturpolitiken (ibid., s. 202). Som nämnts har kulturpolitikforskning visat att den allmänna kulturpolitiken under 1990-talet i både Danmark och Sverige präglades av ett ökat fokus på kvalitet. Men samtidigt som kvalitetskraven uppmärksammades fanns det en osäkerhet kring hur kvalitetsbegreppet skulle hanteras. Kvalitet blev något politikerna la vikt vid. Men ordet definierades aldrig, vilket Elam har påpekat gjorde kvalitet till ett vagt, allmänt positivt ord som alla kunde enas kring (Elam 2007, s. 47).

Erling Bjurström konstaterar att mångfald, förnyelse, kvalitet och kultivering är nyckelord i 1996 års kulturpolitik, med ökat fokus på kulturell autonomi i kontrast till 1974 års kulturpolitik, enligt honom, mer politiska definition av kultur. Han menar att trots att kvalitet fick en mer framskjutande roll i de kulturpolitiska målen medförde detta ingen diskussion av postmodernismens inflytande på konstnärliga och estetiska normer. Enligt Bjurström framstod kvalitetsbedömning som något problematiskt, i och med uppdelningen i professionell och upplevd kvalitet. Bjurström konstaterar att kvalitet hölls åtskilt från estetisk bedömning i svensk kulturpolitik (Bjurström 2008, s. 75). Däremot kan fokuseringen på kvalitetsbegreppet, kultivering och kulturell autonomi i kulturutredningen från 1995 ses som ett implicit svar på postmodernismen enligt honom (ibid., s. 76). Med armlängdsprincipen i beaktande är det inte förvånande att kulturpolitikerna värt sig mot att gå in på djupet i hur smakbedömning ska gå till. Men det är relevant att poängtera, som Bjurström gör, hur professionell kvalitet knyts samman med bedömning, medan upplevd kvalitet och bedömning inte beskrivs som lika närstående (ibid., s. 75). Underförstått blir kvalitetsbedömning något förknippat med professionalism medan upplevd kvalitet knyts till känsloupplevelsen hos mottagaren.

I propositionen som följde på *Kulturpolitikens inriktning* konstaterades att litteraturstödet och andra produktionsinriktade stöd varit viktiga för litteraturutgivningen i Sverige men inte tillräckliga för att nå de kulturpolitiska målen, därför föreslogs ett stöd för inköp av litteratur. (Prop. 1996/97:3, s. 46) Bidraget skulle ges till folk- och skolbibliotek för inköp av titlar som erhållit litteraturstöd, målet var en ökning av barns- och ungas läsande (ibid., s. 52). Bidraget skulle även medföra krav på kommunerna att klargöra hur barn och ungdomars intresse för läsning skulle stimuleras, samt en ökning med egna medel av bokanslagen med en fjärdedel av det erhållna statsbidraget. Förslaget möttes med skarp kritik från bibliotekarietären, vilket behandlas senare i kapitlet. När bidraget väl infördes var det inget krav att de böcker som köptes in också erhållit litteraturstöd (SFS 1996:1608). Två år efter att kulturutredningen publicerades utkom litteraturutredningen som föreslog en del förändringar i litteraturstödet konstruktion.

6.2 FÖRÄNDRINGAR FÖRESLÅS – SOU 1997:141

Syftet med *Boken i tiden* var att kartlägga situationen för boken och kulturtidskriften, pröva hur ändamålsenliga statens insatser på området var samt att lämna förslag till framtida insatser (SOU 1997:141, s. 309). I direktiven för utredningen noterades det att det i den kulturpolitiska debatten om den svenska bokmarknadens villkor rådde en konflikt mellan SFF och SvF. De representerade två olika synsätt. SFF argumenterade, enligt direktiven, för att förlagskoncentration och bokhandelns kedjebildning ledde till en minskad bredd i utgivningen. SFF menade även att distributionen till alla delar av landet var bristfällig. SvF argumenterade däremot, enligt direktiven, för att avregleringen på bokmarknaden bidragit till starkare bokhandlar som tack vare samarbeten fått bättre konkurrenskraft. SvF ansåg även att fri prissättning lett till fler distributionsvägar. Kulturdepartementet menade att dessa två motsägande bilder var en anledning för utredningen att klarlägga situationen för bred utgivning av kvalitetslitteratur (Dir. 1996:85). Formuleringarna i direktiven synliggjorde en konfliktlinje i diskursen mellan subjektpositionerna författare och förläggare.

Utredningen inleddes med en redogörelse för bokens och litteraturens ställning i samhället. Det slogs fast att det fanns ”stora skillnader mellan

olika individers inställning till böcker och bokläsning” (SOU 1997:141).⁶⁶ Litteraturen ställdes mot andra medier som TV och datorspel och det konstaterades att det rådde en konkurrens om potentiella läsares tid och intresse (ibid., s. 21-22). Samtidigt betonade utredningen att vi lever i en skriftkultur där boken spelar roll. Detta genom att ge oss njutning och kunskap, genom att förmedla (det svenska) språket och genom att ge oss förmåga till medkänsla (ibid., s. 22-26).⁶⁷ Utredningen menade att Robert Escarpits två kretslopp, det populära och det kulturella, verkade vara på väg att upplösas (ibid., s. 12). Om litteraturstödet konstaterades att det ”har med all säkerhet bidragit till att förlagen tagit risken att ge ut även smala titlar som inte förväntas bli kommersiella framgångar. Många nya förlag har tillkommit och står numera för en betydande del av den utgivning som får stöd” (SOU 1997:141, s. 159). Men i betänkandet anmärktes det även på att Albert Bonniers förlag och Norstedts genom tiderna fått en stor del av stödsummorna, vilket kunde uppfattas som en snedfördelning av stödet.

Den så kallade prispresen (förlagens motprestation) föreslogs vara kvar eftersom den ansågs garantera en rimlig prisnivå på böcker. I betänkandet resonerades även kring kostnaden av att producera böcker:

---

⁶⁶ Utredningen leddes av verkställande direktör Anna-Greta Leijon med hjälp av sju experter som representerade olika delar av litteratursamhället. Marianne von Baumgarten Lindberg var huvudsekreterare, Nina Ulvelius och Inger Wadman Kaaling var biträdande sekreterare. Utredningens kommitté utgjordes därmed av endast kvinnor, att jämföra med 1980-talets kommitté som bestod av en kvinna och sju män och 1970-talets där enbart män var med i kommittén.

⁶⁷ Vilket exemplifierades med *Anne Franks dagbok*.

Utgivningsstödet är, i sin nuvarande konstruktion, helt inriktat på att stödja produktionen av böcker, en process som tidigare var mycket kostsam. Med bättre och billigare teknik, och ett betydligt enklare förfarande vid sättning och tryck har produktions- och tryckkostnaderna sjunkit drastiskt. Istället har förlagens kostnader för t.ex. administration, marknadsföring och distribution stigit i höjden. (SOU 1997:141, s. 159)

Den största kostnaden i bokproduktionen hade alltså förflyttats från produktions- till distributionsledet vilket var ytterligare ett argument för att införa ett distributionsstöd. Frågan om distribution av litteraturstödda titlar hade varit uppe sedan stödet infördes, men få försök till konkreta förslag hade gjorts. Utredningen konstaterade att det var "ett slöseri med statliga medel" att inte ha ett distributionsstöd som kompletterade utgivningsstödet (SOU 1997:141, s. 277). Vad gällde utgivningsstödet till litteratur specifikt föreslogs:

att det införs ett distributionsstöd som innebär att förlagen levererar 300 exemplar av de litteraturstödda titlarna som ett villkor för att stöd skall kunna utgå. Förlagen kompenseras för detta åtagande med 50 % av F-priset. Böckerna skall fördelas till folkbiblioteken via länsbiblioteken. (SOU 1997:141, s. 277)

Detta förslag beskrevs som ett sätt att kompensera att staten stöttade produktion men inte distribution av litteratur, som istället hänvisades till marknadens villkor.⁶⁸ Även en upplagespärri för stödda titlar föreslogs: "Upplagespärren införs fr.o.m. 6000 tryckta exemplar i förstaupplagan och innebär en reducering av stödsumman med 50 %" (ibid., s. 282). Upplagespärren motiverades med att den skulle effektivisera stödet:

---

⁶⁸ Utredningen föreslog även distribution till bokhandeln, vilket gick igenom, och stöd till en katalog över de litteraturstödda titlarna som inte gick igenom (SOU 1997:141, s. 279, 281).

Min bedömning är att man genom en upplagespärren med reducerat stöd vid 6000 tryckta exemplar kommer att kunna ge fler titlar stöd utan att undandra stödet till den enskilda titeln av god kvalitet, oavsett vilket förlag den kommer ut på. Litteraturstödet skall även fortsättningsvis vara förlagsneutralt och endast den litterära kvaliteten skall, om övriga formella krav är uppfyllda, avgöra om en titel får stöd eller ej. (SOU 1997:141, s. 283)

I utsagan slogs två grundläggande delar av stödet fast: att det skulle vara förlagsneutralt och att kvalitet skulle vara det främsta kriteriet. De föreslagna förändringarna syftade till att distribuera och informera om titlar för att öka läsandet.

Distributionsstödet till litteraturstödda titlar ifrågasattes dock av flera remissinstanser. Riksrevisionsverket menade att staten inte borde styra vad bokhandlare skulle köpa in för litteratur och Svenska kommunförbundet påpekade att inte all kvalitetslitteratur fick stöd (Ds 1998:18, s. 25, 34). SvF var emot upplagespärren vilken de ansåg omvandlade stödet från kvalitetsbaserat till behovsprövat (ibid., s. 54). Trots dessa invändningar kvarstod förändringsförslagen i propositionen.

6.2.1 FÖRÄNDRINGAR FASTSTÄLLS – PROPOSITION 1997/98:86

I propositionen *Litteraturen och läsandet* fastslogs läsningens betydelse för demokrati: "Genom läsningen växer människors förmåga att använda språket. Rätten till ett språk handlar i grunden om yttrandefrihet och demokrati. Språk är makt och tillgång till språket ger möjligheter att vara med och forma det framtida samhället" (prop. 1997/98:86, s. 5). I propositionen ingick både utredningens förslag till en upplagespärren och ett distributionsstöd. Det sistnämnda motiverades på följande sätt:

Skälet för detta är att den litteratur som bedöms vara av en sådan kvalitet att den berättigar till statligt utgivningsstöd också bör göras tillgänglig för en bred allmänhet. /.../ Syftet med det nya stödet är att tillförsäkra den enskilde medborgaren bättre tillgång till en bred och kvalitativt värdefull bokutgivning som ger möjlighet till ökad kunskap och kulturell upplevelse. (Prop. 1997/98:86, s. 18)

Kopplingen mellan produktion och distribution tydliggjordes i citatet och den tänkte läsaren, medborgaren, knöts starkare till stödet.

De nya föreslagna villkoren för stödet var att:

- Förlagen måste ”tillhandahålla ett visst antal exemplar av varje utgivningsstödd titel för distribution till folkbibliotek och bokhandel. För distribution till folkbiblioteken skall antalet exemplar motsvaras av antalet kommuner i landet. För distribution till bokhandeln skall antalet exemplar uppgå till högst 100” (ibid., s 19).
- En upplagespärre infördes ”För att statens resurser skall utnyttjas effektivt föreslår bokutredningen att en reducering av utgivningsstödet med 50 procent bör ske när förstaupplagan ligger på en nivå där boken av egen kraft bär upp de ekonomiska kostnaderna. Utredningen anser att denna nivå för närvarande i normalfallet ligger på 6000 exemplar /.../ Det grundläggande kravet på kvalitet är oförändrat” (ibid., s 20).

I Kulturutskottet avslogs motioner från Vänsterpartiet som ville utöka distributionsstödet, från Kristdemokraterna som menade att ett distributionsstöd inte var konkurrensneutralt och från Moderaterna som menade att de litteraturstödda titlarna med hjälp av distributionsstödet skulle komma ut till bibliotek och handel så sent att de förlorat sin aktualitet (*Kulturutskottets betänkande 1997/98:KrU15*, s. 17-19). I övrigt anslöt sig utskottet till propositionens förslag och förslaget antogs (ibid., s. 5; SFS 1998:1469).

Hur framställdes problemet som förändringarna skulle lösa i utredningen och propositionen? Problemformuleringen består av två delar: Bristen på distribution är det första. Det uppmärksammas att utgivningsstödet medfört att fler små förlag kan bedriva verksamhet i Sverige, men stöd till

distribution åt potentiella läsare saknas. Men det räcker inte med att kvalitativ skönlitteratur publiceras, representation på bibliotek och i bokhandlar behövs för att de kulturpolitiska målen ska kunna uppfyllas. Det beskrivs som ett demokratiproblem och som ett ouppfyllt kulturpolitiskt mål att stödda titlar inte självklart kommer ut i bokhandeln och på biblioteken. Anknytningen till de kulturpolitiska målen görs därmed explicit. Det andra problemet gäller medelsbristen i stödet kombinerat med att böcker som går med vinst även kan tilldelas utgivningsstöd. Problemet framställs som att statliga medel inte utnyttjas tillräckligt effektivt när titlar som går med vinst tilldelas stöd. Utifrån Larsson (2003) kan omstruktureringen av den offentliga sektorns administration till ett system inspirerat av den privata sektorn, NPM, vara ett sätt att förstå kulturpolitiska förändringar. Att svensk politik i allmänhet influeras av NPM under perioden (Bäck & Larsson 2008, s. 225) går dock inte att används som förklaring av förändringarna i litteraturstödet konstruktion. Förslaget om upplagespärren hade diskuterats sedan 1975 och framställs i debatten en fråga om jämlikhet och rättvis fördelning. NPM beskrivs av förvaltningsforskaren Stig Montin som bidragande till en avpolitiserad av offentlig förvaltning (2007, s. 117-119), men förändringarna av stödet under slutet av 1990-talet kan snarare beskrivas som en politisering. Dåvarande kulturminister Marita Ulvskog lyfte i en intervju fram litteraturstödet förändringar som det viktigaste hon åstadkommit. Hon sade till journalisten Gabriel Byström:

Under en tid har kulturpolitik framställts som något opolitiskt som svävar fritt ovanför partierna. Det är fel. Ett partis ideologiska själ avspeglar sig i hur man ser på kulturen och vilka kulturlivet ska öppna sig för. (1997:4)

Ulvskogs gärning som minister beskrevs av en annan journalist med det enda ordet "distribution" (1998:5). Tobias Harding beskriver den svenska litteraturpolitiken efter litteraturutredningen som en kombination av en estetisk syn på litteratur och normen om en lingvistiskt definierad nation. Hotet mot skönlitteraturen var inte längre massmarknadsböcker, som på 1970-talet, utan andra medier (Harding 2007, s. 281). I och med 1990-talets förändringar i litteraturstödet konstruktion vidgades problemformuleringen från att enbart gälla produktion av kvalitetslitteratur till att även

inkludera distribution. Ett annat tydligt klargörande var konstaterande att förlagsneutralitet och kvalitet utgjorde grunden för litteraturstödet. När distribution av litteraturstödda titlar och omfördelning av medel från de böcker som gick med vinst infördes blev den diskursiva effekten en sorts demokratisering av stödet riktat till medborgarna. En ny del i problemformuleringen, som användes för att legitimera förändring, var hänvisningen till statens resurser, det vill säga skattepengar, som skulle nyttjas effektivt för att fylla de kulturpolitiska målen.

Efter genomgången av de politiska dokumenten är det dags att följa debatten om litteraturstödet i dags- och fackpress under perioden.

6.3 URHOLKNING AV STÖDET

Avsnittet är strukturerat efter de noder och flytande signifikanter som identifierats i materialet. Jag har urskilt tre noder: *distribution*, *upplagespärr* och *kvalitet*. I utredningen representerade distribution och upplagespärr lösningar på problemet som stödet skulle åtgärda. De behandlas i varsitt avsnitt. I diskursens finns även en rad flytande signifikanter som kopplas till noderna. Dessa är: *mångfald*, *skatt*, *demokrati*, *jäv*, *litteraturstödda titlar*, *balans* och *bibliotek*.

Innan de förändringsförslag som debatterades behandlas analyseras problemformuleringen i det offentliga samtalet om litteraturstödet i början/mitten av 1990-talet. Alla utsagor som publicerades innan propositionens förändringsförslag gick igenom hade gemensamt att de utgick från att stödet höll på att urholkas. Under mitten av 90-talet kritiserades stödet för att inte nå sina mål, vilket förstärktes av Kulturrådets egen utsaga om bristen på medel. *Kvalitet* är en nod som diskursen kretsar kring eftersom det är kvalitet som är det främsta kriteriet för att fördela stöd. Begreppet hamnar därmed i centrum även när det är jäv, effektivitet eller distribution som diskuteras.

I samband med att Kulturrådet varnade för en urholkning av stödet publicerades flera debattartiklar och reportage som kritiserade litteraturstödet.

Debattörerna var journalister, förläggare och ledarskribenter som alla menade att stödet inte förmådde uppfylla sina mål när bokmarknaden förändrades. Journalisterna Annika Engström och Hans Sandberg gjorde en reportageserie om litteraturstödet i *SvD* 1996. De konstaterade att Kulturrådet saknade medel för att ge all kvalitetslitteratur stöd och såg detta som en tydlig indikation på att litteraturstödet hade misslyckats och att målen med stödet inte längre kunde uppfyllas (1996:5). Journalisterna frågade sig hur mycket litteraturstödda böcker sålde och om en bok som sålde i endast 300 exemplar gjorde nytta (1996:2). Stödet beskrevs som: "Ett sönderfallande system med dåligt säljande böcker, där allt fler titlar får avslag och där allt färre förlag tar hand om stödpengarna" (1996:2). Problemet med stödet var alltså en ökad koncentration av mottagare, att pengarna räckte till färre titlar samt att de stödda titlarna inte blev sålda. Författaren Jan Arnald skrev:

Problemen är i första hand två: 1) Antalet kvalificerade titlar överstiger med bred marginal de befintliga resurserna. /.../ Alltså blir de statsunderstödda titlarna på sin höjd ett godtyckligt urval och en mycket urvattnad, ofta direkt förvanskad version av statens kvalitetsdefinition. 2) De statsunderstödda titlarna når inte läsarna. Ingen vet att de finns. Kvalitetens viskning dränks i kvantitetens buller. (1997:3)

I utsagan konstateras att urholkningen "förvanskar" statens kvalitetsdefinition, vilket ger att det inte fanns något problematiskt med statens kvalitetsdefinition från början. Citatet från Arnald visar hur problemet med litteraturstödet beskrevs i debatten, urholkning av stödet kombinerat med brist på distribution. Problemet som det nya stödet skulle lösa var alltså ett resultat av stödet självt. Johan Svedjedal konstaterar att distributionsstödet beskrevs som ett viktigt kulturpolitiskt initiativ, men betonar att detta initiativ gjordes för att justera effekterna av litteraturstödet införande. Det vill säga, en reaktion på ett tidigare kulturpolitiskt initiativ som i sin tur var ett resultat av det politiska initiativet att låta bokpriserna bli fria. Svedjedals slutsats är att kulturpolitiken är en reaktion på annan poli-

tik, snarare än en reaktion på marknadens förändringar (Svedjedal 1998, s. 18).⁶⁹

Innan analysen av de delproblem som diskuterades, *distribution, upplage-spärr* och *stödets politik*, behandlades den flytande signifikanten *jäv*, som diskuterades även under denna period. Avsnittet hamnar utanför debatten om konkreta förändringsförslag, den kretsade istället kring arbetet med kvalitetsbedömning.

Jäv

Som nämnts var diskussionen om jäv i arbetsgrupperna en infekterad fråga. Under perioden diskuterades den genom generella problematiseringar av möjligheten att göra objektiva bedömningar och genom enskilda förläggares anklagelser. Subjektspositionerna bestod av förläggare som nekats stöd, kulturdebattörer samt journalister som stöttade dem. Denna subjektsposition är i konflikt med en position som utgörs av arbetsgruppen, Kulturrådets tjänstemän och förläggare som var nöjda med stödet.

Settern förlag, som varit mycket aktiva i debatten under 1980-talet genom Ingvar Wahlén, blev åter intervjuade om sin syn på litteraturstödet.⁷⁰ Att arbetsgruppsmedlemmarna hade band till de stora förlagen och de stora dagstidningarna sågs som ett hot mot objektiviteten i bedömningarna (1995:1; 1996:3; 1996:7). Det uppfattades som ett problem att kritiker också satt med i arbetsgruppen, vilket ansågs ge dem för stor makt (1995:1). Subjektspositionen anmärkte på att Kulturrådet saknade formella jävsregler och kritiken från åttiotalet om att stödet var ett boklotteri där de förlag som minst behövde bidrag fick mest återkom (1996:3). Argumentationen

---

⁶⁹ Jfr Frenanders slutsats att svensk kulturpolitik efter 1996 inte utvecklats i samklang med varken den kommersiella kulturen eller avantgardekulturen (2005, s. 215).

⁷⁰ Driften hade gått över till Wahléns barn som enligt egen utsaga fortsatte i sin fars fotspår att regelmässigt skicka in böcker som fått avslag för förnyad prövning. (1996:3)

förstärktes efter Kulturrådets anslagsframställning där de skrev att medlen inte räckte till stöd åt alla titlar av kvalitet (1996:5).

När medlemmar i arbetsgruppen själva uttalade sig om jäv sade de: "Vi förutsätter att lojaliteten ligger hos den goda litteraturen" och "Jag tror att jag gör ett anständigt jobb. Jag håller ögonen på mig själv" (1996:5). Jäv beskrevs som något som kunde förhindras på individnivå vilket även Eva Bonnier från Albert Bonniers förlag gav uttryck för när hon svarade på artikelförfattarnas fråga om hon trodde att det förekom jäv i arbetsgruppen: "Det vore väl ändå att underskatta folks integritet. Man måste ju tro på dessa personers sunda förnuft" (1996:5). Dåvarande arbetsgruppen intervjuades även om deras uppdrag att bedöma kvalitet. Medlemmarna sade att de värdesatte "trovärdighet" och reflekterade över "persongestaltning, miljöbeskrivning, språket – har författaren tänkt igenom sina uttrycksmedel?" (1996:3). En bok utan kvalitet beskrevs som: "Platt och förutsägbar med ett uttunnat, taffligt, torftigt språk, kanske duggar de slitna metaforerna" (1996:3). Strandberg och Engström konstaterade i sin reportageserie om stödet, inte utan förvåning, att bedömning handlade om känsla och inte gick att göra med mallar, bara: "sex människor, vars erfarenheter, förfödomar, värderingar, intressen och kunskap bryts mot varandra till ett gemensamt omdöme" (1996:3).

Jäv beskrivs som något som sker på en individuell nivå av arbetsgruppen och dess försvarare, där det är upp till var och en att "hålla ögonen på sig". Förläggare och författare som nekats stöd anmärker dock på arbetsgruppsmedlemmars band till stora förlag och dagstidningar, en strukturell nivå. Nära band till dessa maktfaktorer anses missgynna små förlag. Synen på jäv är densamma som under föregående decennier, men med en viktig skillnad: subjektpositionen förläggare och författare utan stöd vänder sig inte längre direkt till arbetsgruppsmedlemmar. Den typen av utsagor har försvunnit. Intressant att notera är att ingen i debatten nämner förvaltningslagen som reglerar jäv och som arbetsgruppen förhåller sig till (*Förvaltningslag* 1986).

Efter detta nedslag i jävsdiskussionen redogörs för de mer specifika debatterna som hänförde sig till konkreta förslag, strukturerade efter avhandlingens analytiska metod.

6.3.1 PROBLEM: BÖCKERNA KOMMER INTE UT TILL LÄSARNA

Detta avsnitt handlar om noden *distribution* och hur den används för att knyta ihop diskursen i det offentliga samtalet om litteraturstödet.

Behovet av ett distributionsstöd hade diskuterats i den offentliga debatten i flera år. I proposition 1996/97:3 föreslogs att ett stöd för inköp av litteraturstödda titlar skulle införas. Det förslaget togs emot med stor skepsis av bibliotekariekåren, vilket i sin tur genererade en intensiv debatt mellan subjektspositionerna *författare* och *bibliotekarier*. Kravet på att titlarna som köptes in skulle ha fått litteraturstöd försvann när inköpsstödet väl infördes. Distributionsstödet för litteraturstödda titlar trädde i kraft 1999 och utvärderades tre år senare.

I detta avsnitt beskrivs först hur distributionsstödet framställdes i debatten och vilken problemformulering det var ett resultat av, för att därefter fokusera på subjektspositionerna bibliotekarier och författare. Distribution är fokus i avsnittet, men det finns en annan nod, *demokrati*, som distribution knyts till på olika sätt. Flytande signifikanter i diskursen är *litteraturstödda titlar*, *bibliotek* och *mångfald*. Distribution är alltså den nod som diskursen kretsar kring, i materialet är det både förslaget till stöd till inköp av litteraturstödda titlar samt det slutliga distributionsstödet som diskuteras. Skillnaderna mellan de olika förslagen är inte väsentliga i sammanhanget utan det viktiga är hur distribution uppfattas och beskrivs samt hur de olika subjektspositionerna tilldelar begreppet mening. Det underliggande problemet är nämligen gemensamt för båda förslagen, nämligen att litteraturstödda böcker inte når ut till läsarna och att de kulturpolitiska målen därmed inte uppfylls.

Att det inte fanns något distributionsstöd av litteraturstödda titlar framställdes i debatten som en stor brist med litteraturpolitiken: ”de statliga

stödpengarna har i alltför hög grad och i alltför många år tillåtits samla damm i form av odistribuerade boktravar” (1998:7). Framförallt kritiserades förlagen av författare för att inte ta ansvar för böcker så att de kom ut i bokhandeln: ”Efter sin utmätta tid ute på Seeligs lager försvinner många av dem in i makulaturmaskinerna” (1996:14). Flera författare med SFF:s ordförande Mats Söderlund i spetsen skrev i en gemensam artikel om behovet av ett distributionsstöd:

Man kan fråga sig vilken funktion kulturpolitikerna tänker sig att litteraturstödet ska ha, när de böcker som stötts aldrig tillåts att nå ut till läsarna. /.../ Den osynliggjorda, litteraturstödda skönlitteraturen måste fram i dagsljuset. Författarna som skriver den måste få känna att de ingår i en dialog, att det de skriver är för läsarna och inte för kulisserna och kan bemötas, väcka reaktioner. (1996:14)

Distribution av litteraturstödda titlar beskrevs som en demokratiåtgärd från författarhåll, en ersättning för uteblivet ansvar från förläggare. Här synliggörs konflikten mellan författare och förläggare. Författaren Axel Odelberg konstaterade att distributionsfrågan var nedprioriterad eftersom ”producentintressena är starka och vältaligt företrädade i samhällsdebatten men inte bokkonsumenternas intresse” (1995:3). Producentintressena identifierades specifikt som de största intressenterna på marknaden:

De stora förlagen och de stora bokhandelskedjorna kan tillsammans styra bokströmmarna, och finns det då inget kulturpolitiskt ansvar med i bilden – som det statliga engagemanget för litteraturen på något sätt förutsätter – så blir det som det blir. (1995:3)

Litteraturstödet syfte var (och är) att främja både mångfald och kvalitet i bokutgivningen. Det är två omstridda begrepp som kan överlappa varandra, men inte behöver göra det. *Mångfald* blev en flytande signifikant i diskursen apropå att Kulturrådets anslag minskat. Det konstaterades i en ledare i *G-P* att: ”Tanken med stödet är att kvalitet och mångfald ska främjas. Det blir allt mer tveksamt om de målen uppfylls. Det faktum att en allt mindre andel av ansökningarna bifalles gör att risken för godtycke ökar”

(1996:7). Minskade anslag sattes i relation till minskad mångfald. Men det fanns även de som menade att stödet uppfyllde sina mål och lyfte fram att målet om mångfald i utgivningen hade lyckats. Bengt Göransson, före detta utbildningsminister, skrev: "vi har fått en mångfald i bokutgivningen som visserligen lett till att en och annan bok kunnat ges ut i vad som visat sig vara onödan, men utan stödet hade många nödvändiga böcker också förblivit outgivna och det är ingalunda säkert att alla onödiga förblivit otryckta" (1995:1). På detta sätt knöts mångfald och litteraturstöd samman. Axel Odelberg konstaterade att det inte gick att bevisa huruvida det uppfylldes eller ej:

Däremot kan man konstatera att litteraturstödet är ett alltigenom utbudsstimulerande stöd i en bransch som sedan decennier brottas med lönsamhetsproblem till följd av överutbud och knivskarp konkurrens. Det produceras kontinuerligt fler böcker än marknaden är beredd att svälja, åtminstone till dagens priser. Och det är svårt att förstå på vilket sätt olästa böcker bidrar till att berika nationens andliga liv. (1996:8)

Huruvida böckerna lästes eller ej var måttet på en lyckad stödordning utifrån utsagan. Bristen på distribution framställdes som ett problem för mångfalden. Mångfald knöts därmed både till produktion och till distribution av litteratur. Distribution beskrevs som en fråga för bokkonsumenterna och sattes i relation till demokrati och mindre förlags chanser att hävda sig men det sattes också i relation till styrning och att motverka slöseri, för medborgarnas skull. Det betonades även att ett statligt distributionsstöd skulle minska problemet med att distributionen skedde helt på marknads villkor. Distribution beskrevs som ett resultat av kulturpolitiskt ansvar, här bedömdes det som att marknaden inte klarade av att uppfylla de kulturpolitiska målen.

Bacchi ställer frågan om det är något i den dominerande problemformuleringen som lämnas oproblemiskt. När det gäller frågan om distributionsstödet visade det sig att inte alla bibliotek uppskattade en centraliserad fördelning av hundratals böcker. När konkreta förslag lagts

om hur titlarna skulle distribueras till folkbibliotek förändrades debatten i och med att bibliotekarier började uttala sig.

Bibliotekarier

I subjektspositionen ingick bibliotekarier som motsatte sig eller problematiserade ett distributionsstöd för inköp av litteraturstödda titlar till biblioteken. Utsagorna kretsade kring Margot Wallströms första förslag till stöd där biblioteken skulle få bidrag öronmärkta för att köpa in litteraturstödda böcker och kring distributionsstödet som infördes 1999.

Biblioteken ville själva bestämma över sina inköp. De vände sig emot att staten skulle "bestämma vad som ska stå i bibliotekens hyllor" (1996:20). Att "tvingas" köpa in litteraturstödsböcker sågs som något negativt (1996:24). Anna Sjöstrand var vice ordförande i Sveriges allmänna biblioteks-förening och kritiserade hårt författarkåren: "Författarna tappar nu helt sans och måtta och påstår, oftast oemotsagt, att biblioteken säger nej till kvalitet – man antyder till och med att bibliotekarierna skulle prioritera Harlequin-böcker. Man hävdar också att det inte finns kvalitetslitteratur bland de titlar som inte får litteraturstöd" (1996:20). Fler påpekar att titlar utan stöd inte behöver vara lika med titlar utan kvalitet (1996:15). Bibliotekarierna försvarade sig mot vad de uppfattade var ett påhopp mot deras kompetens.

I debatten framkom en tydlig dikotomi mellan de *litteraturstödda böckerna* och *böcker utan stöd*. Utifrån bibliotekariernas subjektsposition knöts litteraturstödda böcker till något som få läser (1996:11). Distributionsstödet sattes i motsats till bibliotekens inköspolicy. Subjektspositionen lyfte även fram sin egen professions kunskap för att öka läsande: "Inte ens en bra bok blir läst förrän någon upptäcker den" (1996:12). Christina Persson, bibliotekschef för Göteborgs stadsbibliotek, sade i en intervju i bibliotekstidskriften *Framsidan* några år efter att stödet införts: "Man ska inte blanda ihop stödet med läsoplevelsen" (2004:III). På så sätt skildes distribution och förmedling åt. Att inga medel getts till förmedling utan bara till distribution beskrevs också som ett problem. Britta Särnmark, bibliotekschef i Härryda kommun, konstaterade: "Vår roll är inte att enbart tillhandahålla

litteratur. Bibliotekets roll idag är också att vara informationsförmedlare och då är inte böcker den enda informationskällan” (2004:VII). Subjektspositionen positionerade sig mot producenterna av litteratur. Kulturskribenten Sven Nilsson skrev:

Biblioteken är kulturinstitutioner, men de har ingen tjänarinneroll i förhållande till författarna, förlagen och bokhandeln. Deras primära ansvar ligger och måste ligga hos besökarna, lånarna, användarna. (1996:22)

En effekt av distributionsstödet var att bibliotekarierna framställdes som en grupp med särskilt ansvar för att förmedla de litteraturstödda titlarna, de fick även kritik för att inte ta detta ansvar. Bibliotekariernas subjektsposition accepterade dock inte den beskrivningen utan betonade att distribution och läsfrämjande/förmedling inte var samma sak. De lyfte även fram hur kommunala nedskärningar påverkat bibliotekens inköp negativt vilket lett till att urval vid inköp blivit allt hårdare (1996:12). Författarna och staten länkades samman som ett hot mot bibliotekens frihet. Subjektspositionen beskrev sin egen organisations utsatthet (2004:V) och Ann-Marie Evers, bibliotekschef i Falköping kommun sade i en intervju med journalisten Ann-Charlotte Hammarén: ”Staten borde satsa mer på att utjämna skillnader mellan bibliotek med stora och små resurser” (2004:IV). Den ekonomiska krisens påverkan på biblioteken märktes på så sätt i det offentliga samtalet om litteraturstödet.

Sammanfattningsvis gav positionen uttryck för att inte vilja bli styrd av staten och författarna, dess lojalitet låg hos användarna i motsats till marknadsanpassning. Kvalitet sattes inte i motsats till litteraturstödda titlar, men en nyttoaspekt beskrevs som mer viktig vid val av inköp.

Författare

I debatten om distribution av litteraturstödda titlar utgjorde subjektspositionen författare motparten till bibliotekarierna. Positionen utgjordes av författare som ifrågasatte bibliotekariernas förmåga att förmedla litteratur.

I diskursen ifrågasattes bibliotekariernas inköp av författarna: "Biblioteken har i jakten på höga utlåningssiffror smittats av bestsellerismen och kommersialiseringen, vilket också inköpssiffrorna de senaste åren tydligt visar" (1996:21). Biblioteken knöts till en popularisering av medieutbudet: "Är det marknadskrafterna som till slut tagit strupgrepp även på biblioteksfolket?" (1996:10). Och bibliotekens främsta uppgift framställdes som att tillhandahålla kvalitetslitteratur. Den påstådda populariseringen beskrevs som en ny företeelse, där bibliotekarierna svek sitt arv: "Här har i alla tider just bibliotekarierna hävdad den goda bokens plats på hyllorna, kvalitetsboken" (1996:10). Åse Hedemark konstaterar i sin avhandling om biblioteksdebatter i svensk media att författare under 1990-talets debatter kunde samlas i en diskurs, trots att de kom från olika ideologiska bakgrunder, för att visa en enighet mot underhållnings- och populärkultur på folkbiblioteken (Hedemark 2009, s. 107). En liknande tendens kan skönjas i mitt empiriska material, där det är just bibliotekens innehåll och bibliotekariernas kompetens som problematiseras och sätts i motsats till litteraturstödda titlar och distribution/förmedling av dem. Hedemark beskriver författarnas subjektsposition i sitt material som försvarare av skönlitteraturförmedling som bibliotekariernas främsta uppdrag (Hedemark 2009, s. 108). När författarnas subjektsposition i mitt material konstaterade att det är ett problem att litteraturstödda böcker inte nådde sina läsare var ett underliggande antagande att bibliotekarierna inte kunde fullfölja sitt uppdrag.

I diskussionen om distribution av titlar i allmänhet sattes distribution i samband med *demokrati*. Författaren Ola Larsmo skrev:

Ingår den där avfärdade 'litteraturstödslitteraturen' i något man kunde kalla en demokratisk offentlighet? Något alla ska ha tillgång till? Eller är den, som det brukar hävdas från högerhåll, oläslig i sin fisförmåhet, en helfet gås gödd på bidrag? (1996:18)

Larsmo satte bibliotekariernas kritik av distributionsstödet i samband med den politiska högerens kritik av litteraturstöd. Hur litteraturstödda titlar beskrevs av bibliotekarier var också en källa till kritik från författarna: "Ut-

trycket 'smal litteratur' är ganska missvisande eftersom det antyder att böckerna skulle vara svårtillgängliga, svårlästa, svårbegripliga och på det hela taget tråkiga alster lämpade för den högkultiverade eliten" (1996:25). Noden *demokrati* nämndes inte av bibliotekarierna, det var författarna som åberopade demokrati och satte begreppet i samband med läsarna och litteraturstödda titlar. Författarförbundets ordförande Boel Unnerstad konstaterade i en intervju: "Författarförbundets linje är att tänka ur läsarnas perspektiv" (Hammarén, s. 14). Att stödet i första hand inte var till för att hjälpa biblioteken klargjordes av Kulturrådets Birgitta Modigh i en intervju av journalisten Ann-Charlotte Hammarén:

Men syftet med stödet är å andra sidan inte att stötta biblioteken, varför det inte heller är anpassat efter bibliotekssammanhang eller lokala intressen. Det är i första hand ett förlagsstöd som ska främja kvalitet och mångsidighet i utgivningen. /.../ Arbetsgruppen som tar beslut om litteraturstöd tar inte hänsyn till om det kan finnas läsare eller inte utan gör en bedömning endast utifrån bokens litterära kvalitet. (2004:IX)

I en skarpt formulerad artikel i *Framsidan* gick författaren och bibliotekarien Christer Hermansson till attack mot biblioteken under rubriken "Varför älskar inte biblioteken mina litteraturstödda böcker till 100 %?" (2004:X). Hermansson skrev:

Tänker bibliotekarierna och annan bibliotekspersonal aldrig på författarna? Det är faktiskt vi författare som skriver böckerna, som skapar förutsättningar för era arbeten! Ni är tjänstemän ute på biblioteken som borde vara tacksamma för att ni ska bidra till att medborgare i Sverige får ta del av god litteratur. /.../ Biblioteken som får litteraturstödsböcker borde fråga sig själva vad de kan göra för de svenska författarna som skrivit och slitit med dessa böcker i årtal istället för att gnälla på Kulturrådet. Vad gör ni för de svenska författarnas kvalitetslitteratur? (2004:X)

Här tydliggjordes att det var bibliotekariernas förmedlande kompetens som det var brist på. Det ifrågasattes även att biblioteken skulle utveckla beståndet efter efterfrågan från låntagare. Nils Gunnar Nilsson skrev:

Det är ett förrådiskt kriterium, 'efterfrågan'. Om ingen på orten Q frågat efter Willy Kyrklund, betyder det att ingen är intresserad av att läsa Willy Kyrklund, om han fanns till hands? Ligger det inte i själva bibliotekariekompetensen att man köper hem viktiga författare som inte en katt frågat efter – men som man kanske kan få folk att läsa? Vem vet när det dyker upp en ung människa som snubblar i hyllan på en mästare som avgör hennes liv? Dagens 'efterfrågan' kan inte forma morgondagens gemensamma minne. (1996:23)

Bibliotekens uppgift var enligt subjektpositionen inte att bara följa "marknadens lagar" utan att våga diskutera att det fanns bättre och sämre litteratur (1996:18). Distribution sattes alltså i samband med demokrati och "smal litteratur". Bibliotekarierna beskrevs som den goda litteraturens grindvakter. När bibliotekarierna inte ville ställa upp på den definitionen ifrågasattes deras kompetens.

I avhandlingens material från 70-talet beskrevs bibliotekarierna utifrån den selektiva subjektpositionen som opålitliga i sin arbetsuppgift. Även Hedemark har visat hur bibliotekariers subjektposition ifrågasatts av författare i biblioteksdebatter. Hedemarks avhandling visar att om biblioteken lyssnar på användarna vid inköp och exempelvis släpper in populärkultur kan det uppfattas som ett hot mot de skönlitterära författarnas professionella kompetens i diskursen om folkbibliotek. Det är författarnas bedömning av vad som är god eller dålig kultur som avgör vad som bör finnas på bibliotek i diskursen (Hedemark 2009, s. 107). I relation till läsfrämjande uppstår en professionell kompetens mellan bibliotekarierna och författare. Med den bakgrunden är det inte förvånande att bibliotekarierna fann det nödvändigt att försvara sin position mot vad de uppfattade som påhopp mot deras roll i samhället. En effekt av att distribution blev en del av stödets problemformulering var konflikten mellan bibliotekarierna och författare som kom till uttryck när representanter för yrkeskårerna uttalade sig i media. De båda yrkesgrupperna uttalade en känsla av utsatthet

som ett resultat av både neddragna kommunbidrag och marknadskrafter, de är beroende av varandra men uppfattar samtidigt varandra som hot. Medan författarna hänvisar till abstrakta begrepp som demokrati hänvisar bibliotekarierna till den materiella verkligheten på deras arbetsplatser. Det pågick en *kamp om kompetensen*, där de båda subjektpositionerna ifrågasatte varandra. Frågan gällde vems professionella urval som skulle vara vägledande. Bibliotekarierna knöt an sin kompetens till biblioteket, de egna låntagarna och till informationsförmedling. Författarna däremot knöt sin kompetens till demokratiska värderingar och medborgare/läsare i allmänhet, vilket gav deras subjektposition större legitimitet.

Utvärderingar

Avslutningsvis behandlas de två rapporter som utvärderade distributionsstödet under oo-talet Peter Almerud beskrev i *Ökad titelbredd: En rapport om bokhandeln och distributionsstödet* (2001) distributionsstödet historia i anslutning till utgivningsstödet som kunde följas i en röd tråd från 1968 års litteraturutredning. Olika varianter hade diskuterats men inga beslut tagits. Almerud kom fram till att mindre förlag var mest positiva till distributionsstödet, eftersom de annars hade svårt att nå ut med sina böcker. SvF och därigenom de stora och medelstora förlagen fann dock stödet vara onödigt. Förläggarföreningens främsta kritik enligt Almerud gällde att de distributionsstödda titlarna kom ut för sent i bokhandeln och därmed tog fokus från nyare titlar, det anmärktes även på felaktiga returerna. En positiv effekt av stödet, menar Almerud, var att bokhandlarna uppmärksammades på titlar och förlag de inte tidigare hade kännedom om.⁷¹ Den främsta effekten av stödet till bokhandlarna var dock att de litteraturstödda titlarna överhuvudtaget kom ut till bokhandlarna (Almerud 2001, s. 89-94). Almerud konstaterade:

Distributionsstödet är en del av litteraturstödet och syftet är att ge de boktitlar som får statligt utgivningsstöd bättre spridning. Det motiveras alltså varken av ett behov av att stötta bokhandeln eller av att öka läsandet. Det bör med andra ord varken ses som ett bokhandels-

---

⁷¹ Cirka 90 bokhandlar omfattades av stödet.

stöd eller ett läsfrämjande stöd, även om det kan få sådana effekter.
(Almerud 2001, s. 8)

I rapporten *Bästsäljare och hyllvärmare: Bestånd och utlåning av boktitlar med litteraturstöd 1998-2000* författad av Erik Peurell behandlades de litteraturstödda titlarnas liv på biblioteket: fanns titlarna tillgängliga? Blev de utlånade och förändrade de bibliotekens bestånd? (*Bästsäljare och hyllvärmare* 2002, s. 11). Han kom fram till att beståndet av litteraturstödda titlar ökat efter 1999, men en större andel stödda titlar än tidigare lånades inte ut alls eller mycket lite. Diktsamlingar tillhörde den genre som var minst utlånad. Men stödet hade trots allt gjort så en större andel titlar nådde fram till läsare än tidigare. Biblioteken var inte odelat positiva till distributionsstödet, den främsta kritiken riktades mot det extra arbete som hantering av titlarna innebar. Fördelen med stödet enligt biblioteken var att de extra titlarna breddade beståndet och gav en viss ekonomisk vinst i och med att pengar kunde sparas till andra ändamål (ibid., s. 65-68). Peurell menade att även kommuner med liten befolkning eller kommuner där få litteraturstödda böcker lånas ut skulle ta del av de distributionsstödda titlarna:

Med tanke på det ökade inslaget av distansstudier och satsningen på livslångt lärande är det av demokratiska skäl viktigt att den av staten på kvalitativa grunder stödda litteraturen finns tillgänglig i hela landet. (*Bästsäljare och hyllvärmare* 2002, s. 69)

Distributionsstödet fördelar vägde tyngre än nackdelarna enligt utredarna. Utifrån de två blockcitaten kan noteras en viss skillnad i hur stödet legitimeras gentemot bokhandeln och gentemot biblioteket. Vestheim betonar att rättfärdigande av en företeelse sker genom att vädja till värden (Vestheim 2003, s. 357). Peurell knöt an till demokratiska värden och lyfte fram bildning för att legitimera distributionsstödet. Almerud placerade istället stödet i en pragmatisk kontext: bättre spridning för litteraturstödda titlar, varken stöd till bokhandel eller läsfrämjande. Den tänkta läsaren var synligare hos Peurell än hos Almerud. Det ger mer legitimitet att knyta an bibliotek till demokrati än bokhandel till demokrati. Biblioteket som institution är mycket starkt knutet till folkbildning och kvalitativ

skönlitteratur, vilket gör legitimeringsgrunden annorlunda än för en bokhandel som är ett vinstdrivande företag. Motsäger citaten varandra? Nej, men det är två olika sätt att legitimera distributionsstödet. Vad förändrades med den utökade problemformuleringen där även distribution ingick? Eftersom litteraturstödda böcker blev något som syntes mer försvann kritiken om att stödet skulle vara ett "makuleringsstöd". Diskursen stängdes för formuleringar om att litteraturstödda böcker var ett eget kretslopp som aldrig nådde ut till läsarna. Distributionsstödet bidrog till att legitimeringen av litteraturstödet kunde ske på demokratiska grunder genom att hänvisa till värden som tillgänglighet. Att stödet främjade demokrati förstärktes därmed i problemformuleringen. Men det råder en viss ambivalens i legitimeringsgrunderna eftersom det samtidigt konstateras att stödet ej hade som syfte att öka läsningen.

6.3.2 PROBLEM: STÖDET FÖRDELAS INTE EFFEKTIVT

En upplagespär var det andra förändringsförslaget som genomfördes i stödet, i detta avsnitt granskas hur noden upplagespär används i materialet. Till skillnad från distributionsfrågan ledde inte frågan om upplagespär till någon konflikt utan uttalen i diskursen enades kring att en spär var nödvändig, motståndarna var tysta. Däremot beskrevs förläggare från stora förlag som subjektpositionens motståndare, de var en *omtalad* position i diskursen. Därmed synliggörs konflikten mellan stora och små förlag. Subjektpositionen betonade att de större förlagen var emot stödet. Kulturskribenten och författaren Roger Fjellström skrev:

De och deras röster [storförlagen, min anmärkning] har hela tiden varit emot litteraturstödet – sedan de såg vart det ledde: en mängd småförlag som med en oslagbar blandning av idealitet och hängivenhet givit ut spännande men ekonomiskt föga lönsam litteratur, utgivning som gång på gång fått de stora förlagen att framstå som bleka. /.../ Man vill eliminera pinsam konkurrens, få monopol över bokmarknaden, kunna styra smaken och skrivandet. (1993:1)

De stora förlagen beskrevs som egoistiska och allt för dominerande och fokuserade på vinst. Stödets legitimitet hotades av att storförlagen fick störst andel av stödpengarna. Nils Gunnar Nilsson skrev:

Är det fortfarande ändamålsenligt att Bonniers och Norstedts kan kamma hem stora delar av litteraturstödet, när deras förmåga, självbevaringsdrift – och stolthet – borde tillåta dem att ge ut precis vilka böcker de vill utan statliga nålpenningar. När systemet ändå utvecklas till ett selektivt system så borde man åtminstone ha kunnat diskutera former som stöder de mest hjälpbehövande, typ ambitiösa småförlag, på bekostnad av storförlag som ingen hjälp behöver. (1995:3)

Storförlagen beskrevs som omoraliska eftersom de accepterade skattepengar trots att de egentligen inte behövde dem. Det hänvisades till en representant för ett stort förlag som sagt att de endast sökte litteraturstöd för att förhindra att andra förlag skulle få ta del av stödet och detta blev en symbol för storförlagens girighet (1998:3). Problemformuleringen utgick från rättvisa och en kamp mellan stora och små förlag. Författaren och kritikern Crister Enander hänvisade till förlagens samvete: "Hade bokbranschen haft en gnutt moral kvar, och själva sanerat sin verksamhet, hade detta problem aldrig uppstått. Som det idag är snedfördelas pengarna" (2004:1). Litteraturstödet knöts till ekonomiskt behov snarare än till kvalitet. Men samtidigt beskrev subjektspositionen en kamp mellan de stora förlagen och småförlagen där de sistnämnda stod för kvalitet och idealism. Trots att positionen argumenterade för att kvalitetskriteriet skulle spela mindre roll vid bedömningen var ett grundläggande antagande för subjektspositionen att småförlag gav ut mer kvalitativ litteratur än stora förlag. Kerstin Aronsson, förläggare, skrev: "Det är en paradox att de bokförlag som får mest litteraturstöd också är minst angelägna om att litteraturstödet finns kvar" (2001:1). De mindre förlagen upplevde sig vara försmådda på stödsummorna eftersom de stora förlagen blev tilldelade mest stöd.

Skatt var en flytande signifikant i diskursen. Under 1990-talet framträdde ett nytt sätt att tala om litteraturstödet, nämligen genom att koppla sam-

man det med skattepengar och offentlig finansiering. Detta gjordes exempelvis genom propositionens formulering att statens resurser skulle utnyttjas effektivt, vilket användes för att motivera en upplagespärri i stödet (prop. 1997/98:86, s. 20). När litteraturstödet knöts till skatt kunde det innebära något positivt. Journalisten Thomas Larsson skrev:

Våra skatter är en del av samhällsfördraget. Skönlitteraturen kan jämföras med forskning – en framtidsinvestering, en del av infrastrukturen. Det är just sådant staten ska bekosta. (1992:1)

Skatt knöts även till ett rättviseperspektiv. Tomas Lindelöw på Lindelöws förlag konstaterade: "Jag tycker att skattepengarna borde användas till att reparera de brister som marknaden ställer till. Det finns ingen större anledning att ge pengar till stora förlag som klarar sig ändå" (1995:6). Skattebetalarna beskrevs som en grupp som den som gjorde utsagan hade ett ansvar mot. Exempelvis skrev journalisterna Annika Engström och Hans Strandberg i sin reportageserie att litteraturstödet vållade debatt "för att det handlar om andliga värden, som inte lätt låter sig mätas. /.../ Därför är det förstås att svära i kyrkan att anta ett skattebetalarperspektiv, att undrar vad vi får för pengarna" (1996:2). Att uppmärksamma litteraturstödet relation till skatten blev både ett sätt att kritisera stödet, legitimera stödet samt motivera granskning och transparens av litteraturstödet arbetsätt och resultat. Utifrån Hedemarks uppdelning i *uttalare*, *omtalade* och *adressater* kan det sägas att när den flytande signifikanten *skatt* används så är adressaten skattebetalarna, det vill säga medborgarna. Det är mot dem som uttalarnas utsagor ska legitimeras. Det är ett i sammanhanget nytt sätt att tala om litteraturstödet och länkar stödet tydligare till en materiell, ekonomisk sfär och det var utifrån ekonomisk nytta som litteraturstödet skulle legitimeras, inte utifrån kulturella värden. Som Vestheim konstaterar är legitimitet ett begrepp som relaterar till vissa värden och idéer som i vissa historiska och sociala kontexter uppfattas som rimliga, vilket gör att legitimitet förändras över tid (Vestheim 2003, s. 353-354). Under perioden används ekonomisk transparens för att legitimera offentlig finansiering. Resonemanget ovan visar att litteraturstödet inte var en autonom sfär fri från förändringar i attityder till politiskt förvaltning. Betoning på individen och tydlighet med vad skattepengar gick till använ-

des för att motivera förändringar i stödet. Dessa röster kom både från politiskt håll och från journalister.

Vad som lämnades oproblematiserat var hur effektivitet och nytta kunde mätas i stödet, om det gällde huruvida böckerna såldes eller om de även lästes. Detta hör ihop med frågan om distribution. Det fanns också andra sätt att framställa ”problemet” som litteraturstödet skulle lösa, till exempel genom att inte fokusera på det mätbara utan på att stödet möjliggjorde en bred utgivning av skönlitteratur. En tystnad i problemformuleringen kan identifieras, kvalitetsbegreppet ifrågasätts aldrig utan behandlas implicit som det självklara sättet att fördela stöd. Effekten av att fokusera på effektivitet blir att de som förespråkar litteraturstödet tydligare måste legitimera på vilket sätt stödet bidrar till en kvalitativ och mångsidig utgivning.

Hur hade denna problemformulering kommit till? Argumenten för att tillföra en ekonomisk bedömningsgrund i stödet utgick från att det var omoraliskt av storförlagen att acceptera pengar för en titel som gick med vinst, men de argumenten hade förts fram ända sedan 1970-talet utan att en förändring skett. Argumenten kan sägas bestå av två delar: *pengar* och *princip*, en sorts uppdelning mellan materiella förhållanden (effektivitet) och ideologi/moral. Upplagespärren är en nod som knyts till effektivitet där underliggande antaganden är att det ska råda en rättvisa vid fördelning av stöd. Den flytande signifikanten *skatt* användes i subjektpositionen för att påvisa det orimliga i att ge till de som redan har, det var den smala bokutgivningen som skulle stödjas (2001:II; 2004:1; 2006:5).

Ett antal utvärderingar av litteraturstödet genomfördes under 00-talets första år efter att förändringarna i litteraturstödet genomförts. Utvärderingarna av distributionsstödet har redan nämnts, men det gjordes även analyser av litteraturstödet i sin helhet.

Utvärderingar

Mellan åren 2000-2002 gjordes hela fem utvärderingar om olika aspekter av litteraturstödet. År 2002 skrev förläggaren Kerstin Aronsson en rapport om litteraturstödet som underlag för Kulturrådets omvärldsanalys med syfte att utreda huruvida stödet lett till bredd och mångsidighet i bokutgivningen, vilka effekter upplagespärren haft och om det fanns några andra styrinstrument för ett kvalitetsbaserat stöd (Aronsson 2002, s. 2). Hon kom fram till att stödet hade en mycket stark legitimitet hos berörda parter:

Samtliga intervjuade anser att bedömningen av varje enskild titel på kvalitetsgrund ger stödet en generell prägel och stark legitimitet. Detsamma gäller utformningen som efterhandsstöd, vilket skapar liten risk för styrning. De flesta utgivare fattar inte heller utgivningsbeslut på varje enskild titels stödpotential, utan stödet bidrar till utgivningens prägel i stort genom att utgivaren vågar satsa på fler kvalitetstitlar eftersom stödet bidrar till att kompensera osäker försäljning. Om litteraturstödet inte fanns skulle utgivarna vara tvungna att i större utsträckning välja titlar som helt säkert säljer bra och troligen skulle utgivningsprofilen ändras hos flera av förlagen. (Aronsson 2002, s. 10)

Utifrån utgivarnas synpunkt var stödets konstruktion ideal och det var genom utgivarna som stödet legitimerades. Aronsson slog fast att förlagen inte ville riskera stödets legitimitet genom att föreslå inskränkningar (Aronsson 2002, s. 13). Även Björn Linnell slöt sig i sin rapport till att majoriteten av aktörerna var nöjda med litteraturstödet (Linnell 2003). Ytterligare en utredning om litteraturstödet av Grafiska institutet kom fram till att stödets grundmodell var bra (2000:IV). Stödets legitimitet hos aktörerna framställdes i subjektspositionen som ett mycket starkt argument för att låta det vara oförändrat. Pelle Anderson beskrev stödet med orden: "vår enda, billiga men ack så viktiga garant för att det ska bedrivas ett slags språklig, litterär grundforskning i Sverige" (2006:2). Gunder (2012) liknade i sin genomgång av den garanterade författarpennningen stöd till kultur med den akademiska forskningens stipendier. Kanske antas sammankopplingen till akademiskt arbete ge högre legitimitet än att lyfta fram andra aspekter av skönlitteratur såsom verklighetsflykt eller underhållning?

6.3.3 PROBLEM: STÖDETS POLITIK

I detta avsnitt behandlas utsagor om litteraturstödet under perioden som inte tog sitt avstamp i litteraturutredningen och de förslag som gavs. Utsagorna kritiserar stödet för att själva fördelningen och bedömningen av stödet skedde på (vänster-)politiska grunder. De utgörs av en subjektsposition som opponerar sig mot eller problematiserar stödets konstruktion. Positionen bestod av kulturdebattörer från liberala och konservativa tidskrifter, förläggare, kulturskribenter samt politiker från Moderaterna. *Kvalitet* är en nod och flytande signifikanter är (*litteratur*)politik, *litteraturstödda titlar* och *balans*.

I anslutning till kulturutredningen från 1995 skrev litteraturvetaren Lars Lönnroth om faran med en kulturpolitik som istället för kvalitet i första rummet sätter politiska värderingar. Han menar att kulturutredningen visserligen vill främja kvalitet, till skillnad från 70-talets kulturutredning: "Sålunda tycks utredarna ha förstått att god konst inte nödvändigtvis är välment, social, jämlik, snäll och entydig utan kanske snarare ifrågasättande, obekvä, byggd på djupgående insikter, svårtillgänglig, mångtydig samt ofta i fullständig avsaknad av det slags opportunism som kallas politisk korrekthet" (1995:8). Dock ansåg han att litteraturstödet bedömningsgrupper dittills skött sitt arbete på ett kompetent sätt. Han åberopade expertis fri från politisk påverkan för kvalitetsbedömningar, men även transparens i bedömningsprocessen. Lönnroth kritiserade alltså inte litteraturstödet arbetsgrupper per se, men ansåg att den samtida kulturpolitiken under Ulvskogs ledning rörde sig mot politisk styrning eftersom kvalitet enligt honom inte sattes i första rummet.⁷²

---

⁷² Lönnroth anmärkte på Ulvskogs rådgivargrupp för kulturutredningen som han menade var vald inte för sina kulturella kompetenser i första hand (även om de fanns) utan för att de hade ett "politiskt symbolvärde": "Kallifatides för att han är grekisk invandrare, Suzanne Osten för att hon är kvinna, socialist och engagerad i jämställdhetsfrågor osv" (1995:8). Enligt Lönnroth visade detta att professionell kvalitetsbedömning inte prioriterades av kulturministern.

En förläggare vars utgivning enligt egen uppgift aldrig fått stöd sade i en intervju: "Det är svårt att tro att inte politik spelar en roll vid bedömningen av ansökningarna" (1995:10). Politiska bedömningar snarare än kvalitet kopplades därmed samman med stödet. På liknande sätt hade Settern förlag och Charpentier anklagat litteraturstödet bedömare för att bedriva censur på 80-talet (se kapitel 5.3). Kritikern Magnus Eriksson redogjorde för några författare som tilldelats och inte tilldelats litteraturstöd i en kritisk essä om stödet i den liberala idétidningen *Smedjan* och noterade: "Det luktar litteraturpolitik" (1995:1).⁷³ *Litteraturpolitik* sattes på det sättet i motsats till objektiva kvalitetsbedömningar. Magnus Eriksson utgick från att stödet påverkade "tänkandet, attityderna hos författarna och förläggarna och därmed även bokmarknaden" (1995:1). I en ledare i *G-P* stod det att: "Risken med alla former av företagsstöd är också att producenten anpassar sig till bidragsgivaren – i det här fallet de sex recensenternas värderingar, intressen och kunskaper – snarare än till sina konsumenter" (1996:7). Problemet med stödet beskrevs här som att det fick för stort inflytande över bokmarknaden. Även författaren Thomas Larsson gav uttryck för den ståndpunkten:

Avsikten med litteraturstödet har varit att ge den seriösa litteraturen ekonomisk draghjälp i ett litet språkområde. En önskad effekt av systemets utformning har emellertid blivit att det är staten som bekostar förlagens talangjakt. /.../ Antalet debutanter växer. De blir allt yngre, allt ofärdigare och allt sämre. Pretentiösa, litterära försök och utvecklingsarbeten översvämmar bokmarknaden. (1992:1)

Utsagan menade att stödet ledde till sämre böcker, eftersom författare och förläggare både omedvetet och medvetet anpassade sig efter det. I den sista utsagan går det att relatera synen på stödet till 1980-talets diskussion om bokmarknadskris i förra kapitlet. Utifrån den skulle färre utgivna författare ge högre kvalitet.

---

⁷³ Essän återpublicerades sedan i *Bästa Margot*, en antologi om kulturpolitik med Carl Rudbeck som redaktör (Eriksson 1995).

I likhet med tidigare kritik på 1980-talet ansåg Magnus Eriksson att stödet frikopplade boken från marknaden och därmed läsarna. Eriksson målade även upp en bild av bidragen som passiviserande: "Det personliga ansvaret reduceras, och både handlande och attityder definieras från stödsystemens synpunkt. På samma sätt har litteraturstödet blivit en rättighet och en del av den intellektuella och konstnärliga kalkylen, ej blott den ekonomiska" (Eriksson 1995, s. 56). I följande citat exemplifierade han hur författare påverkades:

Frågan är också om författare som Stig Larsson eller Carina Rydberg skulle fara illa, eller deras böcker bli sämre, om de någon gång tog ett annat arbete eller själva fick kämpa för att böckerna skulle komma ut. Dessutom är det lite kuriöst att dessa subversiva författare, som kritiskt underminerar språket, tänkandet och den offentliga moralen, genomför sin analys på det offentligas bekostnad. Det finns ingen anledning att missunna dem deras framgångar; en av dem är rent av mycket begåvad. /.../ Förmodligen är inte heller heltidsförfattande, kombinerat med statlig undersåtlighet och avskurenheten från bokmarknaden och läsarna, någon särskilt fruktbar utgångspunkt för den som tänkt sig att skriva väsentliga böcker. (1995:1)

Mottagaren ansågs i detta citat bli beroende av sin mecenat. Väsentlighet sattes i motsats till statligt stöd. I problemformuleringen fanns en syn på författaren som kritiska granskare av samhället, en subjektsposition vars legitimitet undergrävs av att de tog emot stöd från offentligheten. Synen på författaren som "vår tids samvete", oberoende av politikens och marknadens krav är väl etablerad i de västerländska demokratierna (Bennich-Björkman 1991, s. 12), och var ett underliggande antagande för subjektspositionen. Men samtidigt anas ett beroende i Erikssons formulering, nämligen att skriva något "väsentligt" *för läsarna*. Han riktade även stark kritik mot själva bidragsformen. Denna kritik var inte unik för litteraturstödet utan riktades även mot den garanterade författarpenningen, vilket Gunder visat (Gunder 2012, s. 42). I en ledare i *SvD* konstaterades att litteraturstödet betytt mycket för så kallad smal skönlitteratur men ledarskribenten fortsatte sedan:

[Ä]r det alldeles säkert att en bok är värdefull bara det kan visas att nästan ingen vill läsa den? För det andra: det finns intet säkrare sätt att framkalla bidragsberoende – och beroende av dem som håller i penningpåsen – än att dela ut bidrag. Vill vi ha det så på bokmarknaden? (1996:1)

Utsagan ifrågasatte *värdet* av litteraturutgivningen om böckerna inte lästes samt risken för förlag och författare att bli beroende av statsbidrag.⁷⁴

Magnus Eriksson menade att författarnas böcker inte skulle bli sämre av att författarna hade flera jobb. Detta påminner om den romantiska myten om den lidande konstnären. Nationalekonomerna Baumol och Bowen inleder sin artikel om scenkonstens ekonomi från 1965 genom att beskriva romantikens likställande mellan fattigdom och konstnärlig framgång (Baumol & Bowen 1965, s. 495).⁷⁵ Den syn på konstnärskap som utsagorna ovan ger uttryck för kan härledas tillbaka till romantikens konstnärssyn. Utifrån en sådan konstnärssyn går det även att argumentera mot ett utökat stöd till konstnärer. Kombinationen av en romantisk konstnärssyn och synen på offentliga bidrag som kvävande för konstnärskapet var ett underliggande förgivettagande för subjektpositionen.

I debatten under 90- och 00-talen gjordes utsagor som ifrågasatte att en stor utgivning av ny, svensk skönlitteratur var relevant för Sverige. Magnus Eriksson skrev i *Smedjan*:

---

⁷⁴ Synen på bidrag som ett beroende kan även relateras till den politiska kritiken mot välfärdsstaten från 1970-talet och framåt som Bo Rothstein beskrivit (Rothstein 2010, s. 30).

⁷⁵ De noterar att den lidande konstnären har blivit en stereotyp som bland annat försöker få misär att framstå som inspirerande. Författarna menar att den här typen av romantiskt tänkande är absurt och slår fast att "poverty is demeaning rather than inspiring" (Baumol & Bowen 1965, s. 495).

Blir den framtida litteraturen lidande av att en del svenska romaner och diktsamlingar inte skulle ges ut? Knappast. Den som vill kan läsa igenom listorna i Kulturrådets tidskrift över de böcker som får stöd och själv döma. (1995:1)

Litteraturstödda titlar beskrevs av Eriksson som "likgiltiga" böcker som angick få, "ett hån mot läsarna" (1995:1). Eriksson föreslog istället att momsen på böcker skulle tas bort och att arbetsgivaravgiften skulle sänkas, vilket skulle ge mer pengar för folket att köpa böcker för (1995:1). Förläggaren Kjell-Erik Sellin kritiserade att skattepengar överhuvudtaget användes för att stödja litteratur (1995:10). På detta sätt knöts marknaden och läsarna till varandra och ett liberalt förslag till litteraturpolitik artikulerades, där det statliga stödet skulle minska och läsarens önskemål stå i första rummet.

Även från partipolitiskt håll kom det kritik mot litteraturstödet påstådda politiska slagsida. I Moderaternas kulturpolitiska program *Kulturpolitiken 2.0* (2007) och den uppdaterade varianten *Kulturen 3.0* (2008) sades det om stödet att:

En utredning bör klarlägga möjligheterna att omvandla dagens förlagsstöd till fler tidsbegränsade författarstipendier, som ett steg bort från selektiva producent- subventioner. (Riksdagens moderata kulturkommitté 2007, s. 14)

Mandatperioderna i anslagsbeviljande instanser kortas för att öka omsättningen av beslutsfattare. Invalsprocesserna ska präglas av öppenhet och insyn. Såväl litteratur- som tidskriftsstödet ska präglas av genremässig och politisk balans. (Riksdagens moderata kulturkommitté 2008, s. 17)⁷⁶

---

⁷⁶ *Kulturen 3.0* inkluderas i detta kapitel trots att det publicerades 2008 för att det tematiskt hör till debatten om litteraturstödet politik.

Kvalitetsbegreppets överordnade karaktär blev utifrån utsagan något som skulle *balanseras* utifrån genrer och ideologi. Den flytande signifikanten *balans* användes för att markera att kvalitet, som det användes vid litteraturstödsbedömningarna, inte användes på ett balanserat sätt, med andra ord att det rådde en övervikt av en viss typ av litteratur. Debattörer från den politiska högern kritiserade alltså utgivningsstödet till facklitteratur för att fördela stöd efter politisk färg på böckerna. Böcker vars författare eller innehåll var vänsterideologiskt gynnades enligt dem. Stödet anklagades för att vara ett "vänsterkompisvälde" (2007:III). Johan Lundberg, dåvarande chefredaktör för tidskriften *Axess* menade att både klassiker och facklitteratur nekades stöd på grund av ideologiska skäl (2007:1). Han skrev: "Det är en likriktning som enkelt skulle kunna avhjälpas genom att man öppnar upp i arbetsgrupperna för en högre grad av estetisk och ideologisk pluralism. (2007:3). Moderaternas förslag till balans ses i ljuset av denna kritik, som ett sätt att balansera den ideologiska styrningen de menade redan pågick. Moderaternas kulturpolitiska program fick en del uppmärksamhet i medierna och flera bedömare menade att det var en försmak om vilka förslag som skulle komma i 2009 års kulturutredning. Det visade sig dock inte stämma.

6.4 SAMMANFATTNING

Sammanfattningsvis sker det i debatten en förskjutning i litteraturstödet problemformulering under perioden som medför förändringar i hur det går att tala om stödet i diskursen. Innan och i anslutning till att betänkandet av litteraturutredningen publicerades beskrevs stödet som otillräckligt. Diskussionen om stödet fördes främst på ett utvärderande sätt: Hade målen för litteraturstödet uppfyllts eller ej? Konkreta förslag gav också hållpunkter för diskussionen. Under 1990-talet riktades utsagorna mot dåvarande kulturminister Marita Ulvskog, eller hennes företrädare Margot Wallström, snarare än Kulturrådets tjänstemän, att jämföra med Torbjörn Thörngrens stora roll under 1980-talet.

I litteraturutredningen identifierades distribution som ett område där staten behövde kompensera för att enbart produktion blivit stöttad dithills. Den enskilda medborgaren, det vill säga den tänkta läsaren av den littera-

turstödda titeln knöts starkare till litteraturstödet i och med distributionsstödet. Noden *distribution* knöts till demokrati av författarnas subjektsposition, men bibliotekariernas subjektsposition försökte argumentera för att deras egna professionella kompetens borde betyda mer för bibliotekens bestånd än ett centraliserat utskick. Därmed uppstod en konflikt om distributionsstödet där två subjektspositioners professionella kompetens ställdes mot varandra. Stödets effektivitet sattes i relation till att böckerna distribuerades, men även till att titlar som gick med vinst inte skulle få stöd. Med fokus på distribution framställdes stödet som något som skulle bidra till ökad läsning, inte bara att böckerna gavs ut, vilket utökade problemformuleringen som låg till grund för stödet. Denna problematisering var ingen nyhet, utan möjligheten till distribution och upplagespärren hade diskuterats i två decennier, men det var först på 1990-talet som det togs upp som möjligt att åtgärda politiskt.

Upplagespärren beskrevs som både en moralisk och effektiviserande lösning på urholkningen av stödet under slutet av 1990-talet. Att förhindra att böcker som gick med vinst antogs frigöra medel till fler litteraturstödda titlar, men det var inte bara omfördelning som lyftes fram i diskursen utan även argument om rättvisa. Det var den smala bokutgivningen som borde stödjas genom stödet, inte den som gick med vinst. I utredningen slogs dock fast två viktiga principer för stödet: att det skulle fortsätta vara förlagsneutralt samt att kvalitet fortsättningsvis skulle vara det främsta kriteriet för stöd. Upplagespärren blev ett sätt att föra in ett ekonomiskt kriterium i stödet, men fortfarande låta kvalitetskriteriet vara överordnat. Detta framställdes i debatten som ett rättviseargument, medan det i utredningen betonades att mer pengar till fler titlar skulle kunna frigöras genom spärren. Kvalitetsbegreppet nämndes sällan explicit, när det gjorde det var det för att markera motsatsen till bedömningar som inte var önskvärda, nämligen politiska bedömningar.

Den grundläggande problemformuleringen som litteraturstödet konstruerades utifrån: att bokmarknaden behövde stimulans för att utgivning av kvalitativ skönlitteratur skulle ges ut, utökades med konstaterandet att det var ett problem om läsarna inte nåddes av böckerna samt att statliga medel inte utnyttjades effektivt om böcker som gick med vinst fick stöd. Hur har dessa problemformuleringar kommit till? Som nämnts tidigare har det

förslagen diskuteras i samband med litteraturstödet sedan det infördes 1975. Kulturministerns explicita fokus på distribution kan vara ett delsvår, ett annat svar kan vara att det i diskursen talades mer om stödets effektivitet och om det uppfyllde sina mål än vad det gjorde i diskursen föregående decennium.

Avslutningsvis strävade en subjektspostion under perioden efter att balansera noden *kvalitet*, eftersom de menade att begreppet kombinerades med politiska bedömningar av arbetsgruppen och Kulturrådet. Subjektspostionen ville överlag minska det statliga inflytandet på kulturområdet. I positionen varnades för att litteraturstödet ledde till att författare och förlag mer eller mindre omedvetet anpassade sig efter arbetsgruppens bedömningskriterier. De problematiserade även möjligheten för författare att kunna skriva kritisk och samhällsgranskande skönlitteratur om deras titlar fick litteraturstöd. Detta var dock en alternativ problemformulering i diskursen, trots att den även lyftes av ett regeringsparti. Kritiken fick inget större genomslag i debatten.

Sett till var debatterna äger rum hade det skett en förskjutning, från mindre tidningar till rikstäckande press. Ett skifte hade skett i facktidskrifternas bevakning där *Svensk Bokhandel* skriver mer om stödet än *Författaren*, vilket ger en antydning om vilken profession som fann frågan viktig. Den största konflikten under perioden var mellan bibliotekarierna och författare om distributionsstödet konstruktion, men efter att stödet infördes dog den ut i pressen. Att Kulturrådet själva skrev att deras medel riskerade att inte räcka till alla böcker av kvalitet gjorde att stödets legitimitet hotades. Diskussionerna om upplagespärren och distribution ägde, föga förvånande, rum i anslutning till presentationen av kultur- respektive bokutredningen (1995-1998). Flest inlägg publicerades i *SvD*, det var också där som Engström och Sandbergs reportageserie publicerades (se tabell i bilaga 1). Det är alltså, till skillnad från föregående decennium, utifrån politiska förslag som problemformuleringarna produceras och försvaras. I diskursen under perioden synliggörs en rad konflikter mellan författare och bibliotekarierna, författare och förläggare samt förläggare vid stora förlag och förläggare vid små förlag.

Efter förändringarna i stödet 1990-2007 är det dags att gå vidare mot det sena 2000-talets diskurs om litteraturstödet.

7. LEGITIMERING PÅGÅR – 2008-2009

I analysdelens sista kapitel analyseras debatten om litteraturstödet under de två sista åren av undersökningsperioden. Efter 1990-talets förändringar av stödet genomfördes en rad utvärderingar både specifikt om distributionsstödet och allmänt om litteraturstödet, vilket behandlades i föregående kapitel. Resultaten av dessa var att stödet både fungerade bra och gillades av dem som berördes av det (med undantag av vissa bibliotek, vilket beskrevs i föregående kapitel). I *Förnyelseprogram*, del två av det i tre delar publicerade betänkandet av kulturutredningen (SOU 2009:16), lanserades dock två förändringsförslag av stödet som väckte debatt.⁷⁷ Det föreslogs att titlar som gick med vinst inte skulle få stöd, då hänsyn skulle tas till titelns stödbehov, samt att arbetsgruppen skulle ta hänsyn till titelns ”kulturpolitiska prioritet”. Förslagen ledde till en diskussion om litteraturstödet funktion.

Ett avsnitt ägnas åt jävsdebatten, kritiken hade flyttat från tidningssidor till webbsidor och bloggar. Till detta tillkommer en del artiklar i avsnittet som publicerades före 2008. Att de placerats i detta kapitel motiveras av att de tematiskt hör ihop med arbetsgruppens riktlinjer för att bedöma kvalitet som behandlas i kapitlet. Resultatet av mina intervjuer med ledamöter i arbetsgruppen under 00-talet tas upp i samma avsnitt.

---

⁷⁷ Betänkandet publicerades i tre delar: *Grundanalys*, *Förnyelseprogram* och *Kulturpolitikens arkitektur*. I avhandlingen avses med sidhänvisningarna till SOU 2009:16 om inget annat anges del två *Förnyelseprogram*.

Kapitlet inleds, likt de föregående analyskapitlen, med en exposé över samtida utvecklingstendenser i kulturpolitiken och på bokmarknaden under perioden.

7.1 INLEDNING

Flera kulturpolitiska frågor fick stort utrymme i medier under senare delen av 00-talet. För att ge en kontext kan några kulturpolitiska källor till debatt utöver litteraturstödet nämnas: den ny tillträdde borgerliga regeringen tog 2006 bort den fria entrén till statliga museer, en subvention som den socialdemokratiska regeringen infört året innan. Det var en tydlig politisk markering mot den föregående kulturpolitiken (Frenander 2013). Cecilia Wikström (FP) föreslog 2006 att en kanon skulle införas i skolorna och statsbidrag till En bok för alla drogs in år 2007 (Helgasson 2012; Lindsköld 2012). Förändringar i hur det talades om kulturpolitiska frågor gjorde att kulturutredningen (SOU 2009:16) rönt stor uppmärksamhet både av kulturskapare och av medier. Utredningens uppdrag var att utreda de kulturpolitiska målens behov av förnyelse. Anders Frenander konstaterar att regeringspartiernas kulturpolitik som den kommer till uttryck i sina kulturpolitiska program i princip rört sig inom samma ramar sedan 1960-talet. De enades kring ett kulturbegrepp inspirerat av 1800-talets syn på kultur som mänsklig perfektion. Staten hade ett stort ansvar att inte styra kulturlivet, samtidigt som staten också hade ett ansvar för att alla svenskar, oavsett var i landet de bodde, skulle ha lika tillgång till kultur. Den enda konflikten gällde det kulturpolitiska målet om att motverka kommersialismens negativa verkningar (Frenander 2013).

2000-talets kulturpolitik visade på olika tendenser till förändring av kulturpolitiken, både i en teknokratisk och i en politiserande riktning. En kulturpolitisk förändring efter 2006 som hade teknokratiska drag var det indragna statsbidraget till förlaget En bok för alla.⁷⁸ I debatten om förlaget synliggjordes en konflikt mellan en värdeladdad position som menade att kvalitativ skönlitteratur alltid borde stödjas av staten och en avpolitiserad position som menade att marknaden var kapabel att uppfylla litteraturpoli-

---

⁷⁸ Idén bakom förlaget, som grundades 1976, var att ge ut kvalitetslitteratur i massmarknadsupplagor till lågt pris. Böckerna skulle sedan distribueras bland annat via folk- och arbetarrörelser för att nå nya målgrupper (Lindsköld 2012, s. 43).

tiska mål utan statlig styrning (ibid. s. 50). I debatten flyttades frågan om tillgång till kvalitativ lågprislitteratur från en uppgift som staten hade ansvar för via kulturpolitiken till en uppgift som marknaden klarade av på egen hand (Lindsköld 2012). En kulturpolitisk debatt under oo-talet som snarare visade tendenser till en politisering av kultur och kulturkonsumtion var Cecilia Wikströms (FP) förslag i juli 2006 om att införa en litteraturkanon. Några månader tidigare hade en dansk kulturkanon presenterats och den tjänade som inspiration till Wikströms debattinlägg (Helgason 2012, s. 432-433, 445).⁷⁹ Litteraturvetaren Jon Helgason menar att kanondebatten 2006 signalerade en nedmontering av kulturen som självständigt politikområde (ibid., s. 446).⁸⁰ Ann Steiner har skrivit om politikens parlamentariska yttranden om böcker, litteratur och läsning 2000-2010. Hon konstaterar att det inte finns något intresse för debatt om stöd till litteratur men även att boken, litteraturen och läsningen beskrivs som avgörande för demokrati och som en förutsättning för ett gott samhälle (Steiner 2012b, s. 415, 426-427). Ann Steiner noterar att läsning, bok och litteratur används som synonymer i den politiska diskursen (utifrån motioner och debatter i riksdagen):

Böcker, litteratur och läsning ska bidra till att uppnå demokrati, nationalism, svenskhet, språklig förmåga, fantasi, mänskliga värden och frihet. Det är inga små anspråk som läggs på en konst som samtidigt i stor utsträckning ska överleva på marknadens premisser. (Steiner, 2012a, s. 23)

Höga förväntningar lades på litteratur av politiker, samtidigt som konkreta stödinsatser till framställning, förmedling och reception av litteratur inte diskuterades. Principen om armlängds avstånd kan vara en förklaring till varför politiker ogärna konkretiserar litteraturpolitiska frågor. Genom att

---

⁷⁹ Ytterligare exempel på politisering av kulturfrågor under perioden var Kristdemokraternas partiledare Göran Hägglunds kritik mot "kulturvästern" som han menade stod i motsats till "verklighetens folk" (Helgason 2012, s. 438-439).

⁸⁰ Som exempel på detta anför han att antalet interpellationer till Lena Adelsohn Liljeroth under perioden 2007-2010 var exceptionellt låga i jämförelse med andra områden (Helgason 2012, s. 446).

hålla utsagorna vaga går det, i likhet med kvalitetsbegreppet, att behålla diskussionen på en allmänt positiv nivå.

Bokutgivningen under perioden var mycket stor. Steiner konstaterar att det till viss del beror på att det blivit billigare att trycka böcker, samtidigt har det blivit svårare att nå ut till läsare (Steiner 2012a, s. 33). Den svenska bokmarknaden under 00-talet präglades även av en mycket stor utgivning av kriminallitteratur, populärt kallat "decarboomen". Decarboomen bestod av en kvantitativ ökning av utgivningen, både på stora förlag och som egenutgivning, och av att antalet bästsäljande kriminalromaner ökade (Berglund 2012, s. 105-106). Bokmarknaden befann sig under slutet av 00-talet i en stark förändringsprocess. Att publicera böcker blev lättare med ny teknik, internet bidrog med nya försäljningskanaler och nya publiceringsformer som ljudbok och e-bok etablerade sig bredvid den fysiska boken (Sundin 2012, s. 259). Vertikal och horisontell integration, det vill säga när producenter av litteratur även går in i distributions- och återförsäljarleden, ökade på den svenska bokmarknaden. Bonniers och KF media var de två största aktörerna och drev på en process med centraliserad organisation och ökad ägarkoncentration på bokmarknaden (Sundin 2012, s. 277-278).

7.2 FÖRÄNDRINGAR FÖRESLÅS IGEN – SOU 2009:16

I februari 2009 presenterades betänkandet av kulturutredningen (SOU 2009:16).⁸¹ I direktiven ingick bland annat att utreda möjligheter till och behov av förändringar i kulturpolitikens mål och det kulturpolitiska samspelet mellan de olika förvaltningsnivåerna, samt att undersöka hur kulturpolitiken kunde samspela med andra samhällsområden (Dir. 2007:99). Utredningen lanserade en rad genomgripande förändringsförslag av kulturområdets offentliga organisering och litteraturområdet behandlades jämsides med de andra konsterna och fick ett begränsat utrymme i relation till utrymmet i litteraturutredningar. I detta avsnitt redogörs för de delar av själva utredningen och propositionen som gällde statens stöd till skönlitteratur.⁸²

Bland de förslag som inte genomfördes men som i anslutning till litteraturstödet är relevanta att nämna fanns förslaget att ta bort målet om att kulturpolitiken skulle främja kvalitet. Det motiverades på följande sätt i utredningen:

---

⁸¹ Kulturutredningens kommitté bestod av ordförande verkställande direktören Eva Swartz Grimaldi samt ledamöterna verkställande direktören Jonas Anderson, verkställande direktören Birgitta Englin, generaldirektören Mats Sjöstrand och mångkulturkonsulenten Rasoul Nejadmehr. Dessutom anlätades tolv experter från olika departement.

⁸² Utredningen lanserade en rad genomgripande förändringsförslag av kulturpolitiken och det finns inte utrymme att gå in på dem närmare, men bland de mer övergripande förslagen som även genomfördes fanns den så kallade portföljmodellen som syftade till att landets regioner skulle få större bestämmanderätt över hur kulturbidrag fördelades på regionnivå. Portföljmodellen utreddes vidare i SOU 2010:11 och infördes sedan under namnet kultursamverkansmodellen. Kultursamverkansmodellen beskrivs av Tobias Harding och Calle Nathansson som den mest omfattande reformen av svensk kulturpolitik på flera år (Harding och Nathansson 2012, s. 11). Men Jenny Johannisson och Roger Blomgren konstaterar i sin utvärdering av kultursamverkansmodellen i Kronobergs och Jönköpings län att för den statliga nivån har modellen inneburit ett redskap för att kunna utöva starkare styrning av regional och kommunal kulturpolitik än tidigare (Blomgren & Johannisson 2013, s. 64).

Vi har, efter noggranna överväganden, valt att inte föreslå något mål som syftar på konstnärlig kvalitet, eftersom vi inte tror att ett sådant egentligen kan vara meningsfullt. Innebörden av konstnärlig kvalitet har hittills inte kunnat preciseras. När man ändå försökt göra det så har det visat sig att den konstnärliga utvecklingen regelmässigt sökt sig mot uttrycksformer som brutit mot etablerade normer om kvalitet.

Kulturpolitiken bör ta intryck av de erfarenheter som finns av detta.

Vi har noterat att krav på konstnärlig kvalitet har en tendens att gynna etablerade uttrycksformer och etablerade konstnärsgenerationer. Det finns, kort sagt, en motsättning mellan värnet av konstens frihet och krav på att konst ska uppvisa specifika kvaliteter, vilka de nu än kan vara. (SOU 2009:16, s. 46)

I det första stycket görs en liknande tolkning som i SOU 1997:141, men slutsatsen av konstaterandet att betydelsen av kvalitet inte kunde preciseras skilde sig åt. En relativistisk syn på kvalitetsbegreppet framkom här, där problemet med kvalitetsmålet var att det aldrig kunde uppfyllas i kulturpolitiken. Kvalitet sattes även i motsats till konstens frihet eftersom kvalitet beskrevs som ett konserverande begrepp. Detta kan jämföras med 1990-talets kulturutredning där det sades att kulturpolitiska krav på konstnärlig kvalitet inte kunde sättas i motsats till konstnärlig frihet. Synen på kvalitet mellan de båda utredningarna skiljer sig därmed radikalt åt. Om kvalitetssynen i 90-talets kulturutredning var en reaktion mot postmodernism (Bjurström 2008), kan då 2009 års utredning ses som ett försök till implementering av en postmodern hantering av kvalitetsbegreppet? Citatet ovan indikerar det, men genomgående i kulturutredningen användes ändå kvalitetsbegreppet för att beskriva vilken typ av konst och kultur som var önskvärd att stötta. Att ta bort kvalitetsmålet kan också ses som ett sätt att helt enkelt ta bort problematiken förenad med att använda ett kvalitetsbegrepp i politisk förvaltning. Borttagande av målet kan då ses som ett försök till avpolitisering av kvalitetsbegreppet, det blir helt enkelt inte en fråga för politik och förvaltning.

Det föreslogs även att det kulturpolitiska målet om att motverka kommersialismens negativa verkningar skulle tas bort. I betänkandet identifierades detta mål samt kvalitetsmålet som de mest politiskt laddade inom kulturpolitiken och utredningen menade att målet var allt för fast förankrat i 1900-talets konfrontativa syn på relationen mellan stat och marknad för att ha bäringskraft på 00-talet. I betänkandet slogs det fast att kulturpolitiska insatser i Sverige sedan 1970-talet implicit innehållit en kritik mot marknadsekonomin. Att både marknad och offentlighet behövdes för en fungerande demokrati menade utredningen var på väg att bli en del av det allmänna medvetandet. I betänkandet konstaterades även att själva förekomsten av kulturpolitik var ett erkännande om att konst och kultur inte enbart kunde existera på marknadens villkor, det behövdes därmed inte ett explicit mål för att visa det (SOU 2009:16, s. 47-48).

Vad gällde utgivningsstödet till litteratur föreslogs en rad förändringar av kriterierna för stöd. Som bakgrund angavs att både bokbranschen och medborgarnas läsvanor förändrats avsevärt sedan 1970-talet, till skillnad från litteraturstödet som varit i princip oförändrat. I utredningen anmärktes på att litteraturstödet, till skillnad från fonogram- och kulturtidskriftsstödet, ej tog hänsyn till förlags ekonomiska stödbehov: ”Detta faktum leder, enligt vår uppfattning, till ett legitimitetsunderskott” (SOU 2009:16, s. 302).

Vidare sades att:

Förespråkarna för litteraturstödet, så som det ser ut i dag, brukar framhålla vikten av att det är neutralt i den meningen att alla förlag, stora som små, rika som fattiga, kan söka och få statligt litteraturstöd. Detta garanterar, menar man, en ordning där den konstnärliga kvaliteten faller utslag – inte förlagets ekonomi.

Kritikerna, däremot, skjuter in sin argumentation på just detta: i så gott som alla andra statliga stödordningar görs en bedömning av det ekonomiska stödbehovet, varför inte när det gäller litteraturstödet? (SOU 2009:16, s. 302)

För att öka stödets legitimitet föreslogs därmed att hänsyn skulle tas till ekonomiska förutsättningar tillsammans med kvalitetskriteriet. Som argument anfördes att göra det mer likt andra stödordningar såsom kulturtidskriftsstödet. Utredningskommittén lyfte fram det, enligt dem, motsägelsefulla i att både ekonomiska förutsättningar och kulturpolitisk prioritet skulle tas hänsyn till i Kulturrådets generella direktiv för bidragshandling (SOU 2009:16, s. 302).

Utöver detta föreslogs ytterligare ett kriterium:

Mot den redovisade bakgrunden är det vår uppfattning att litteraturstödet behöver ges en tydligare kulturpolitisk profil.

Statens kulturråd, som fördelar stödet, har vid flera tillfällen också framfört sådana synpunkter och anfört såväl administrativa som kulturpolitiska skäl för förändringar. Ett stöd på titelnivå är i vissa avseenden tungt att administrera samtidigt som insatserna, enligt rådets uppfattning, inte haft önskvärd träffsäkerhet.

Vi instämmer i dessa synpunkter och anser att litteraturstödet bör göras om enligt följande övergripande riktlinjer:

- Det statliga litteraturstödet bör vara en del av ett allmänt stöd för kulturpolitiska insatser inom hela litteratur- och biblioteksområdet.
- Vid bedömningen av ansökningar ska hänsyn tas till – förutom kvalitet – det enskilda projektets ekonomiska stödbehov.
- Vid fördelningen ska bedömningen utgå från dels litterär kvalitet, dels kulturpolitisk prioritering. (SOU 2009:16, s. 303)

Hur kulturpolitisk prioritering kunde definieras framgick inte, däremot motiverades förändringsförslaget med att det skulle underlätta Kulturrådets administrativa arbete. I en fotnot citerades Kulturrådets skrivelse till Utbildnings- och kulturdepartementet i november 2005:

Regelverket bör tillåta att Kulturrådet beviljar utgivningsstöd till kulturpolitiskt angelägen utgivning, i stället för produktionsstöd till enskilda titlar. Den kvalitetsbedömning som föregår beslutet ska ta sikte på utgivningens kulturpolitiska aspekt snarare än den enskilda titeln. Det statliga bidraget blir därmed väsentligt mindre detaljstyrande. (SOU 2009:16, s. 303)

Sammanfattningsvis föreslogs en centralisering av stödordningarna för litteratur- och biblioteksområdena tillsammans med två nya kriterier vid sidan av kvalitetskriteriet. Förändringsförslagen motiverades som sagt genom hänvisningar till stödets legitimitet och förenklad administration samt, när det gällde kulturpolitisk prioritet, ökad träffsäkerhet. Förslagen indikerade att det litteraturstöd som 1975 beskrevs som selektivt med generell verkan hade spelat ut sin roll, men i den följande propositionen förkastades utredningens förslag.

7.2.1 NÄSTAN SOM VANLIGT – PROP. 2009/10:3

Propositionen *Tid för kultur* inleddes med konstaterandet att "kulturens frihet ska värnas och främjas" (Prop. 2009/10:3, s. 1). I propositionen kvarstod det kulturpolitiska målet om att främja kvalitet, men förslaget att ta bort målet om att ta hänsyn till kommersialismens negativa verkningar kvarstod vilket bland annat motiverades med att: "Det finns ingen given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet" (ibid., s. 26, 28). I propositionen noterades att kvalitetsmålet bedömdes som viktigt att ha kvar av i princip alla remissinstanser. Målet motiverades på följande sätt:

Vad som anses vara kvalitet varierar mellan tider och platser. Det varierar från genre till genre och mellan grupper och individer. Kulturskaparna har en nyckelroll i den ständigt pågående diskussionen om vad som är kvalitet på kulturområdet. Att kvalitet är centralt för kulturpolitiken innebär inte att dess innebörd ska bli föremål för politiska bedömningar. (Prop. 2009/10:3, s. 30)

Litteraturstödet behandlades bara i korthet i propositionen. Kravet från utredningen på en teknikneutral och generell förordning för stöd till litteratur och kulturtidskrifter kvarstod, i övrigt avskrevs utredningen förslag (Prop. 2009/10:13, s. 58). Den grundläggande inställningen till stödet var mer positiv än utredningens:

Regeringen bedömer att det statliga litteraturstödet i huvudsak fungerar väl och att det i sin nuvarande form har stark legitimitet bland bokmarknadens alla aktörer. Det kan dock finnas skäl att utveckla stödet och minska regeringens detaljstyrning. Inte minst mot bakgrund av den digitala utvecklingen bör stödet bli mer teknik neutralt och inte längre vara kopplat till en särskild distributionsform. /.../ Det är dock regeringens uppfattning att alla förlag, oavsett storlek eller ekonomi, även fortsättningsvis ska kunna beviljas stöd. (Prop. 2009/10:3, s. 60)

Propositionen föreslog en strukturell förändring av stödet till litteratur- och kulturtidskrifter. Förslaget om att ta hänsyn till förlags ekonomi gick inte igenom och förslaget om "kulturpolitisk prioritering" nämndes inte i propositionen. I propositionen öppnades det dock, efter förslag från Kulturrådet, möjlighet till att undersöka behov av förhandsstöd, det vill säga projektstöd, för att komplettera titelstödet (Prop. 2009/10:3, s. 60). Kulturutskottet hade inga invändningar mot propositionen (*Kulturutskottets betänkande 2009/10:KrU5*, s. 38-39). Den nya förordningen trädde i kraft 2010 (SFS 2010:1058).

I betänkandet av kulturutredningen föreslog omfattande förändringar av litteraturstödet som, i fallet stöd till ny, svensk skönlitteratur, skulle förändra dess struktur i grunden. Resultatet av 2009 års riksdagsbeslut blev dock en omstrukturering som inte fick omedelbar betydelse specifikt för konstruktionen av stödet till ny, svensk skönlitteratur.⁸³ Däremot genererade utredningens förslag en omfattande debatt i fack- och dagspress.

---

⁸³ Viktigt att notera är dock att i betänkandet av 2012 års litteraturutredning *Läsandets kultur* framhölls att omstruktureringen av stödet skulle göra det enklare att

Utifrån Carol Bacchis frågor granskas hur det problem framställdes som utredningens och propositionens förslag till nytt litteraturstöd skulle lösa. Till skillnad från tidigare års utredningsarbeten så skilde sig problemformuleringen åt mellan utredningen och propositionen. Därför inleder jag med utredningens problemformulering som i sammanhanget kan beskrivas som alternativ, för att därefter visa på vilket sätt propositionens problemformulering skilde sig från utredningens.

Kulturutredningen från 2009 knöt an till övergripande samhällsförändringar för att motivera en administrativ omstrukturering av kulturpolitiken. I detta avsnitt behandlas enbart de förslag som rörde förändringar av litteraturstödet. Hur framställdes problemet som utredningen ville att det nya litteraturstödet skulle lösa? Problemformuleringen bakom förslagen i utredningen byggde framför allt på att utredningen uppfattade att det fanns ett *legitimitetsunderskott* i stödet. Detta eftersom förslagets ekonomiska stödbehov inte togs i beaktande vid bedömning. Ett selektivt, behovsprövande inslag bedömdes öka legitimiteten. Förändringen motiverades även med att göra stödet *mer likt andra stödformer*. På det temat föreslogs även en *centralisering av stödet* genom att samla alla branschstöd under samma flagg. Legitimitetsunderskott sades alltså bero på att böcker som gick med vinst fick stöd. Den här kritiken mot stödet har funnits sedan det instiftades. Det bygger på uppfattningen att offentliga medel inte bör gynna företag som klarar sig ekonomiskt. Rättviseargument brukar lyftas fram för att legitimera behovsprövning, att rika förlag tar pengar från mindre, fattiga förlag anses som orättvist.⁸⁴ Hur gränsdragningen skulle göras mellan behövande och icke-behovande förlag lämnades obesvarat i kulturutredningen.

---

genomföra förändringar av stödet eftersom Kulturrådet tagit över ansvar för detaljerna i stödets konstruktion (SOU 2012:65, s. 270).

⁸⁴ Denna problemformulering återfinns även i samtida kritik mot generella välfärdsåtgärder (Rothstein 2010, s. 202).

Ett tredje problem var stödets träffsäkerhet som utredningen ville öka genom att införa kriteriet ”kulturpolitisk prioritering”, detta skulle även minska stödets detaljstyrning. Till förslaget hörde även en vilja att underlätta den tunga administration som litteraturstödet innebar för Kulturrådet, framför allt att skicka böcker fram och tillbaka mellan olika instanser. Det var också efter förslag från Kulturrådet som kriteriet föreslogs. Kulturutredningen hänvisade genomgående till Kulturrådets önsknningar.⁸⁵ På det sättet framställdes problemet som litteraturstödet skulle lösa som en förenkling av Kulturrådets rutiner. Målet var att legitimera förvaltningen och underlätta deras arbete, samtidigt som avståndet till den politiska styrningen minskade, vilket kan beskrivas som en tendens till en teknokratisk utveckling av stödet. *Kulturpolitisk prioritet* är en nod i materialet, det definieras inte men knöts samman med träffsäkerhet och sattes i motsats till kvalitet. Det har konstaterats på flera platser i den här avhandlingen att politiker aktar sig för att tala om konsten och kulturens syften. Det kan vara en del av förklaringen till varför en nod som kulturpolitisk prioritet inte definieras. Det fördes ingen diskussion om stödets syften, med stor sannolikhet på grund av att utredningen skulle täcka hela kulturområdet och inte bara litteraturen.

En *effekt* av problemformuleringen blev att det fanns litteratur som var kulturpolitiskt prioriterad och litteratur som inte var det. Det kan ses som att det var förlagens ansvar att ge ut böcker som var kulturpolitiskt relevanta snarare än att prioritera kvalitetslitteratur. Utifrån problemformuleringen skulle fler selektiva moment införas i stödet, samtidigt som kvalitetskriteriet skulle nedprioriteras. Även om kvalitet föreslogtas bort från de kulturpolitiska målen så fanns det kvar bland kriterierna för att få stöd. Men genom att införa två nya bedömningsgrunder, ett ekonomiskt och ett politiskt, så försvann kvalitetsbegreppets suveräna karaktär. I förslagen gjordes en förskjutning från mer omätbara, abstrakta bedömningsgrunder till mätbara, konkreta sådana.

---

⁸⁵ Samtidigt som Kulturrådet användes för att legitimera förändringar av stödet föreslog utredningen att en ny myndighet (”Myndigheten för konstaterarna”) skulle ta ansvar för de centralt fördelade bidragen på kulturområdet, Kulturrådet skulle istället få en ny roll genom att samordna kulturpolitiska insatser (SOU 2009:16, *Kulturpolitikens arkitektur*, s. 133). Detta förslag gick dock inte igenom.

I och med propositionen förkastades utredningens förslag om litteraturstödet. Den dominerande problemformuleringen av stödet efter 1990-talets förändringar kvarstod, det vill säga att statligt stöd var nödvändigt både för produktion och för distribution av ny, svensk skönlitteratur. Kvalitet och förlagsneutralitet identifierades återigen som grunden för stödets konstruktion. Propositionens förändringsförslag gick ut på att minska detaljstyrningen av stödet, genom att låta det bli teknikneutralt. Det kan noteras att detta var första gången som den digitala utvecklingen nämndes i litteraturstödsammanhang, tidigare hade utredningarna avgränsat den fysiska boken från andra medier, men i slutet av 00-talet öppnade litteraturbegreppet upp för att inkludera fler medier än boken. Att nämna minskad detaljstyrning som ett ideal öppnade dock upp för en förskjutning av stödets problemformulering. Även om det konkreta förslaget var begränsat så går det i propositionen att utläsa att förhandsstöd till projekt var en möjlig framtida utväg för att komplettera efterhandsstödet. Det som då lämnades oproblematiskt var att litteraturstödet från början blev ett efterhandsstöd för att förhindra statlig styrning av utgivningen. Synen på vad som var önskvärd/ icke-önskvärd statlig styrning hade förändrats över tid.

Genom att avvisa utredningens förslag stängde propositionen den alternativa problemformulering som formulerats där. I SOU 2009:16 liknades litteraturstödet vid de andra riktade branschstöden, det beskrevs inte som en del av välfärdspolitiken som i 1970-talets utredning där det sades att politiska förändringar på exempelvis arbetsmarknaden också påverkade litteraturpolitiken. I Ann Steiners genomgång av utsagor om litteratur i debatter och motioner i riksdagen 2000-2010 framkommer det att litteratur beskrevs som något värdefullt som med politiska medel måste stöttas och skyddas (Steiner 2012b, s. 415). I sammanhanget är detta inget överraskande, men det är intressant att den retoriken till stora delar utelämnades i kulturutredningen och kulturpropositionen. Kanske berodde det på att det var kulturen som helhet och inte litteraturområdet som stod i centrum. Steiner noterar att litteratur är en icke-fråga i riksdagsdebatten. Med detta menas att det saknas en politisk debatt kring frågor om litteratur, den politiska regleringen diskuteras sällan trots att det är där skillnaden finns mellan partierna. Generellt är politikerna nämligen eniga om litteraturens, läsningens och bokens betydelse (ibid., s. 427). När konkreta policyförslag

gavs i kulturutredningen var det Kulturrådets förslag som utredningen sade sig utgå ifrån och i propositionen var förändringsförslagen mycket begränsade. Armlängdsprincipen kan beskrivas som en sköld i litteraturstödssammanhang, som förhindrade politiska diskussioner att gå från det generella till konkreta förslag (Quinn 1997).

Nästa avsnitt ägnas åt det offentliga samtalet om litteraturstödet under perioden, vilket dominerades av en debatt om kulturutredningens förslag.

7.3 SVENSK KULTURPOLITIKS MEST LYCKADE KONSTRUKTION?

Formuleringen att litteraturstödet är svensk kulturpolitikens mest lyckade konstruktion är tagen från frilansskribenten David Karlssons beskrivning av stödet i sin debattbok om 2009 års kulturutredning (Karlsson 2009). Han slog fast:

Litteraturpolitikens titelstöd är ett exempel på en stödform som stimulerar förändring och utveckling. Det är en av svensk kulturpolitikens mest lyckade konstruktioner. (Karlsson 2009, s. 133)

Detta, enligt Karlsson, eftersom stödet verkade genom och inte mot marknaden (ibid., s. 133). Rubriken symboliserar den starka legitimitet som stödet hade i den offentliga debatten under tidsperioden. I avsnittet samlas de utsagor om litteraturstödet som gjordes i anslutning till kulturutredningen från 2009. En tydlig subjektsposition formades av diskursen i opposition till utredningens förslag. Positionen bestod av aktörer som berördes av litteraturstödet och som inte ville att det skulle förändras. I analysen granskas hur utredningens problemformulering avvisades av subjektspositionen samt vilken problemformulering positionen skrev under på. De noder jag identifierat i diskursen är *ekonomiskt stödbehov*, *kulturpolitisk prioritet* och *kvalitet*.

David Karlsson beskrev i sin debattbok om utredningen det missnöje som han menade fanns i det offentliga samtalet angående kulturpolitikens

framtid under 2007 (Karlsson 2009, s. 11). Han exemplifierade bland annat med Moderaternas idéskrift *Kulturen 2.0* (Riksdagens moderata kulturkommitté 2007). Karlsson menade att det i debatten om kulturutredningen gavs uttryck för en oro att kulturutredningens betänkande skulle föra kulturpolitiken i en nyliberal riktning. Oron bottnade enligt honom i antagandet att den borgerliga regeringen ville sätta sin egen prägel på kulturpolitiken. Den kulturpolitiska konsensus som uppfattades ha rått mellan de politiska partierna garanterade kulturskaparna en viss säkerhet (Karlsson 2009, s. 11). Oron över att kulturpolitiken var på väg att genomgå en radikal förändring efter de borgerliga partiernas maktövertagande 2006 märktes även hos andra debattörer i det offentliga samtalet om kulturpolitik. Förläggaren Richard Herold skrev om den kommande utredningen och de förändringar av litteraturstödet som förväntades finnas där i SvB: "Om det är kulturvärldens nya kelgris Johan Staël von Holstein⁸⁶, den borgerliga alliansen eller utredningens chef, Natur & Kulturs Eva Swartz, som ligger bakom är oklart, men det verkar finnas en stark önskan till omstöpning av den rådande bidragsmodellen" (2008:1). Här knöts en av Kulturrådets ledamöter, regeringspartierna och ordföranden för kulturutredningen till varandra. Andemeningen var att det fanns en högerpolitisk vilja att genomföra stora förändringar av kulturpolitiken.

När SOU 2009:16 presenterades möttes dess förslag angående litteraturstödet av kritik i både remissvar och i dagspress. Kulturrådet skrev i sitt remissvar att en omarbetning av litteraturstödet förordningar behövdes, särskilt med hänsyn till förändringar på det tekniska området men att utredningens förslag "i övrigt är delvis inaktuellt, delvis så oprecist formulerat att det är svårt att ta ställning till" (Kulturrådet 2009, s. 37). SvF menade att stödet fungerade bra i sin existerande form och var kritisk mot utredningens förslag. De konstaterade: "Stödet är, som framgår av namnet, inte ett branschstöd utan ett stöd till litteraturen och det anser vi att det ska förbli" (Svenska förläggareföre-

---

⁸⁶ Entreprenören Johan Staël von Holstein blev invald i Kulturrådets styrelse i december 2007 vilket medförde mycket stark kritik eftersom han tidigare uttalat sig mot offentligt stöd till kultur, ett år senare avgick han på grund av tidsbrist (Axelsson, SvD 2008-09-10).

ningen 2009, s. 1).⁸⁷ Även SFF var negativa till utredningens förslag angående litteraturstödet och förordade istället en ökning av medel till stödets förfogande (Sveriges Författarförbund 2009, s. 10-13).

Det sades att utredningen föreslog både en politisering och en byråkratisering av litteraturstödet och en tydligare ekonomisk och politisk styrning (2009:4). Bengt Göransson, före detta kulturminister, beskrev utredningen som: "nyliberalismens nysovjetiska villospår" (2009:14). Dåvarande ordförande för SFF, Mats Söderlund, skrev om utredningens förslag och de allmänna kulturpolitiska tendenserna under 00-talet: "Boven i dramat stavas kommersialismens negativa verkningar, för det finns faktiskt sådana" (2009:12). Subjektpositionen bildades alltså i opposition mot kulturutredningens problemformulering, vilken menade att stödet led av ett legitimitetsunderskott och att det inte gav önskat resultat sett till vilken typ av litteratur som gavs ut. Utredningens problemformulering blev ett hot i diskursen, en "fiende" som flera olika grupper kunde enas kring i en gemensam subjektposition. Med sitt förslag blockerar utredningen potentiellt, för att använda mig av Laclau och Mouffes terminologi, identiteten hos subjektpositionen som utgivare av litteraturstödda titlar. Blockeras gör också identiteten hos stödet som ett förlagsneutralt, kvalitetsbaserat stöd vilket, som konstaterats, blivit grunden i stödets konstruktion.

Utifrån subjektpositionen *mot kulturutredningen* uppfyllde litteraturstödet sina mål eftersom det fungerade. Uttalarna var främst förläggare, både från små och stora förlag. En skillnad mot tidigare decennier var att stödets försvarare inte bara utgjordes av de som arbetade direkt med det, det vill säga arbetsgruppen och handläggare. Tidigare hade även de som var positiva till stöd mer eller mindre radikala förändringsförslag.⁸⁸ I tidigare perioder var det främst kritiker av stödet som uttalade sig i debatten. Att det under slutet av 00-talet främst var förespråkare för *status quo* som gav

---

⁸⁷ Jämför beskrivningen av stödet som ett litteraturstöd snarare än branschstöd med kapitel 6.3.1 och Birgitta Modighs beskrivning av stödet som förlagsstöd i första hand (2004:IX).

⁸⁸ Jämför Lars Bäckströms uttalanden i kapitel 5.3

sig till tals kan tolkas som en reaktion på att stödet var hotat, de hade inte behövt uttala sig tidigare.

I slutet av 00-talet opponerade sig subjektspositionen mot två till synes motstridiga riktningar i kulturutredningens förslag. Det gällde en teknokratisering av stödet (genom att införa automatiserade regler om titlars ekonomiska stödbehov) samt en politisering av stödet (genom att införa kulturpolitisk prioritet jämsides med kvalitetskriteriet). I båda spåren underminerades det för diskursen så centrala kvalitetsbegreppet. Dessa olika spår ska utvecklas i varsitt avsnitt fokuserat kring noderna *ekonomiskt stödbehov* och *kulturpolitisk prioritet*.

7.3.1 PROBLEM: EKONOMISKT STÖDBEHOV

När upplagespärren infördes 1996 motiverades det som ett sätt att effektivisera stödet genom att omfördela pengar från de böcker som gick med vinst så att fler titlar totalt fick stöd. Diskussionen fortsatte dock om förlags ekonomi skulle vara en del av bedömningskriterierna för att få litteraturstöd. Diskussionen intensifierades av förklarliga skäl när kulturutredningen föreslog att *ekonomiskt stödbehov* för enskilda titlar skulle införas, bland annat med motiveringen att göra det mer likt andra stödordningar.⁸⁹

Positionen beskrev det som orimligt att förändra stödets struktur och kulturutredningen anklagades även för att undvika en *kvalitetsdiskussion*. Mats Söderlund med flera skrev:

---

⁸⁹ En motsägelse i utredningen som påpekades av kritiker, till exempel David Karlsson (2009, s. 133), var att det angående stödet till kulturtidskrifter i samma veva föreslogs att kriteriet om att tidskriften inte fick gå med vinst skulle tas bort (SOU 2009:16, s. 304).

Poängen måste vara att det är vissa, kvalitetsprövade titlar som får stöd, inte en viss typ av förlag. Men det kanske är själva kvalitetsbegreppet som skrämmer. I så fall borde man tala om det. (2009:5)

Behovsprövning sattes på detta sätt i motsats till kvalitetsprövning och kvalitetsbegreppets viktiga roll lyftes fram. Genom att betona att stödet gick till titlar tonades förlagens behov ner. Dikotomin mellan stora och små förlag ifrågasattes även av journalisten och författaren Per Wirtén:

/.../ stödets generella karaktär – kvalitet skall stödjas oavsett förlag – var en förutsättning för legitimitet och uthållighet. Även små förlag har intresse av att stora förlag får stöd och därmed ger ut smal litteratur. Samma princip som i välfärdspolitiken. (2008:2)

Den konflikt som brukade finnas mellan representanter för stora förlag och småförläggare var borta, de kunde enas i en kamp mot utredningens problemformulering. I deras egen problemformulering var kvalitetsbegreppet viktigt att försvara. Med Laclau och Mouffes terminologi kan det sägas att de två subjektpositionerna *småförläggare* och *storförläggare* enades mot en gemensam fiende i kulturutredningen. Litteraturstödet kopplades även till den generella välfärdspolitiken med en professionell bedömning i flera utsagor. Och i en intern lägesrapport om den skönlitterära utgivningen från 2009 skrev ordförande och vice ordförande i arbetsgruppen för statligt stöd till skönlitteratur:

Dominansen av kommersiellt framgångsrik men litterärt svag litteratur kräver statliga stödåtgärder för den seriösa och konstnärligt omistliga litteraturkulturen. När förlagen slimmar sin utgivning, sortimentsstödet har avskaffats, försäljning av populärlitteraturen ökar med hjälp av kraftfulla rabatter och bokhandeln begränsar sitt utbud hör det till *kulturell välfärdspolitik* [min kursivering] att stödja utgivningen av kvalitetslitteratur. Litteraturstödet betydelse för tillgänglighet och alla människors rätt att på biblioteken kunna få

tillgång också till den smalare litteraturen kan inte överskattas. Det handlar om kvalitet, bredd och mångfald. Det gäller kulturpolitikens grundvärderingar. (Forser & Palm 2009)

Stödet placerades mycket explicit in som en del av välfärdspolitiken som fungerade väl och inte behövde förändras. Men även andra liknelser användes för att betona litteraturstödet roll i samhällsbygget av subjektspositionen. Peter Luthersson, VD för bokförlaget Atlantis, konstaterade i en intervju av Andersson: "Man bygger om en väl fungerande ordning för investering i intellektuell infrastruktur till en socialbyrå" (2009:1). Genom att beskriva litteraturstödet som en del av en infrastruktur gavs det större tyngd. Ett annat sätt att legitimera stödets konstruktion var genom att knyta an det till den borgerliga alliansens förda politik i allmänhet: "Att istället införa ett förlagsstöd vore att göra vissa förlag eller förlagstyper till stödområden, vilket knappast vore i linje med regeringens näringspolitik" (2009:9).

Karlsson menade att konsensus bland riksdagspartierna om hur kulturpolitiken skulle skötas sedan 1974 hade lett till en "avideologisering" av kulturpolitiken där det fokuserades på budgetfrågor snarare än de politiska anledningarna till att stödja kultur (Karlsson 2009, s. 11). Karlsson argumenterade för att kulturpolitikens uppgift var att "garantera en kulturell infrastruktur där vi alla får möjlighet att möta konsten och med varandra utbyta intryck och upplevelser av den. /.../ Därmed utgör den [kulturpolitiken] en förutsättning för demokratin." (Karlsson 2009, s. 12). Han efterlyste alltså en politik som motiverade varför åtgärder gjordes snarare än att fokusera på tekniska aspekter. Pelle Andersson, förlagschef på Ordfront berättade i en intervju av Sus Andersson om riskerna med statlig insyn:

Det är allvarligt om kulturbyråkraterna ska ha insyn i varje bokförlags ekonomi. Det har också varit en idé att ha ett avstånd till makten som fördelar pengarna: ett begåvat system för att inte staten ska sätta näsan ända in i vilka böcker vi publicerar. Det generella systemet är bra, i dag spelar det ingen roll om det är ett litet vänsterförlag eller en stor koncern som ger ut dem. (2009:1)

Bokutgivningens framtid med ett behovsprövat stöd beskrevs på följande sätt av SFF:s ordförande Mats Söderlund med flera:

Om man börjar tumma på litteraturstödet och gör det behovsprövat riskerar hela konstruktionen att vackla. En konsekvens av förslaget kommer att bli att den icke kommersiella litteraturen trängs ut från de stora förlagen och hamnar på de små – eller inte blir utgiven alls. (2009:5)

Litteraturstödet framställdes som förutsättningen för att kvalitetslitteratur som inte gick med vinst kunde ges ut, oavsett förlagens ekonomi. Kristina Ahlinder, VD för SvF, sade redan 2006 att: "Det är oerhört viktigt att litteraturstödet inte är behovsstyrt. Då kunde vi få en situation där ekonomiskt välskötta förlag inte kunde komma ifråga vilket inte är bra" (2006:5). Att fokusera på att stödet delades ut på titelbasis var ett sätt för subjektspositionen att ta bort fokus från förlagens stödbehov. Välfärdspolitik sattes i samband med att inte använda ekonomiska kriterier. Stödets legitimitet stärktes genom att länka samman stora och små förlags behov. Ytterligare en aspekt var att, istället för att fokusera på producentledet, fokusera på konsumenterna. David Karlsson argumenterade mot dem som var för att ta hänsyn till ekonomiskt stödbehov:

Men dessa bortser från att kulturpolitiken inte är till för bokförlagen utan för medborgarna. Och ur ett medborgerligt perspektiv spelar det liten roll om den lyrikinsamling man läser är utgiven av Nordstedts eller Ellerströms förlag. (Karlsson 2009, s. 131)

Utifrån subjektspositionen knöts stödet till läsarna, det var för deras skull som litteraturstödet fanns, vilket vände bort fokus från förlagen. De stora förlagen ville inte gå miste om litteraturstödet, vilket var en bidragande anledning till att de argumenterade för kvalitetskriteriet. Men till skillnad från föregående decennier anslöt sig förläggare från mindre förlag till positionen. Behovsprövning var en fråga om legitimitet i stödet och gällde frågan om det var rimligt eller ej att förlag som gick med vinst fick stöd. Eller tvärtom, kan litteraturstödet ha legitimitet om kvalitetslitteratur utesluts på grund av att den går med vinst? Litteraturstödet konstruktion gavs en negativ identitet, det vill säga att representationen inte skedde direkt (Laclau & Mouffe 1985/2008, s. 188). Vad stödet *inte* var framgick genom beskrivningar av kulturutredningens förändringsförslag: teknokratiserat och politiserat.

7.3.2 PROBLEM: KULTURPOLITISK PRIORITET

En del av det offentliga samtalet kretsade kring kvalitetsbegreppets relation till politiken. Det avhandlades hur kvalitetsbegreppet skulle hållas utanför politiska värderingar från Kulturrådet, arbetsgruppens medlemmar och politiker. Efter förslaget i SOU 2009:16 om "kulturpolitisk prioritet" intensifierades utsagor från dem som försvarade kvalitetsbegreppet mot all form av politisk påverkan. *Kulturpolitisk prioritet* är en nod, en knutpunkt som tillfälligt fixerar diskursen, tillsammans med noden *kvalitet*.

Även om kulturpolitisk prioritet inte definierades så knöts det an till Kulturrådet. För att ge ett exempel på vad som kanske avsågs kan exemplifieras med en nyhetsnotis i *SvB* från 2008 där det sades att Kulturrådet redan 2005 föreslagit att stödet även skulle bedöma "utgivningens kulturpolitiska aspekt". I notisen exemplifierades det med afrikansk litteratur, och då skulle ett förlag som valt att satsa på det kunna få en del av stödpengarna. Detta skulle leda till en större förnyelse på litteraturområdet (2008:1). Kristoffer Lind från förlaget Lind & Co gav i en intervju med Sus Andersson sin egen tolkning av begreppet: "Det är upplagt för godtyckliga bedömningar där det politiskt korrekta premieras snarare än vad som är kvalitetsmässigt önskvärt. /.../ Modernista skulle förmodligen få en miljon kronor direkt för att ordna en poesifestival på temat kurdisk invandarpoesi, om man ska hårdra det" (2009:1). Kulturpolitisk prioritet sattes i relation till politisk korrekthet och främjande av litteratur från andra

språkområden än Sverige. Det ledde till att kvalitet sattes i motsats till både kulturpolitiskt prioritet och litteratur av författare från andra länder än Sverige. Kvalitetsbegreppet avpolitiserades när det sätts i motsats till andra perspektiv (Elam 2007, s. 47-48).

Flera debattörer uppmärksammade att kvalitetskriteriet borde användas utan att ta hänsyn till ideologier eller kulturpolitisk prioritet. Kulturutredningen väckte mycket kritik för sina förslag som sågs både som en ökad politisering och ökad administrering av stödet (2009:4). Mats Söderlund skrev: "Det jag säger är att kulturen inte ska styras av någon politisk ideologi" (2009:13). *Kvalitetskriteriet* framställdes som kärnan i stödet, att använda fler kriterier för "att det är lättare att läsa bokslut än att avgöra vad som är kvalitet" ansågs vara felaktigt (2009:8). Hotet mot kvalitet uppfattades av subjektspositionen som en anpassning till administrativa krav. Kvalitet sattes dessutom i motsats till politisk styrning. David Karlsson beskrev det som "byråkratins försök att ta revansch på konsten" (Karlsson 2009, s. 191). Men han lyfte även fram problem med kvalitetsbegreppet och konstaterade:

Vad som är konstnärlig kvalitet måste vara föremål för diskussion. Bedömningar av konstnärlig kvalitet är inte godtyckliga, de är resultatet av öppna och sakkunniga diskussioner där skäl och argument redovisas, fördjupas och konfronteras med varandra. (Karlsson 2009, s. 196-197)

Karlsson anmärkte på hur kvalitetsbegreppet historiskt använts för att osynliggöra olik sinnade och att det därmed var viktigt att uppmärksamma att kvalitet inte var ett statiskt begrepp. Karlsson betonade att kvalitetsbegreppet alltid måste diskuteras, av sakkunniga. Även Magnus Eriksson var kritisk och skrev:

Men den mest illavarslande signalen är tanken att stödet skall få tydligare kulturpolitisk profil. En styrka i den svenska kulturpolitiken har varit att den är opolitisk till sitt innehåll. (2009:2)

I utsagan sattes litteraturstödet i motsats till politik. Stödets generella välfärdskaraktär beskrevs som opolitiskt, kanske för att det och den professionella kvalitetsbedömningen uppfattades som okontroversiellt. Att kvalitetsbegreppet kunde vara politiskt i sig själv sågs inte som ett problem i subjektspositionen. Till och med kulturpolitiken beskrevs som opolitisk och "avideologiserad" (exempelvis Karlsson 2009, s. 11). Som Steiner visat talade politiker i riksdagen om litteratur, böcker och läsning under perioden men bara i allmänna, positiva ordalag (Steiner 2012b). Principen om armlängdsavstånd kan vara en orsak till att det fanns en ovilja att politisera kulturpolitiska åtgärder. Samtidigt, när subjektspositionen beskrev förändringsförslagen till stödet som en politisering sade de implicit (och i vissa fall även explicit) att stödet inte varit politiskt innan. I avhandlingens diskussionskapitel återvänder jag till detta att en politisk åtgärd kan uppfattas som opolitisk, men först ska ett avsnitt ägnas åt litteraturstödet eviga följeslagare, diskussionen om jäv.

7.4 PROBLEM: JÄV

Efter nästan fyrtio år av litteraturstöd kan det konstateras att diskussionen om jäv vid bedömningen varit konstant. I detta kapitel behandlas utsagor om jäv under oo-talet, det kretsade kring ett förlag som anklagade Kulturrådet och arbetsgruppen för jäv. En del av utsagorna gjordes innan 2008, men, som nämndes i inledningen av detta kapitel, har jag valt att samla dem i detta avsnitt för att få en sammanhängande bild av oo-talets debatt om jäv och kvalitetsbedömning i stödet. Flera av utsagorna representerar ett nytt sätt att kritisera litteraturstödet, nämligen genom att använda internet som arena. På internet kunde stödet kritiseras utan att behöva gå via tidningars debattsidor. Debatten knöt även an till kulturutredningen. Förlaget Vertigo ingick i subjektspositionen *förläggare och författare utan stöd*, och i vanlig ordning utgjordes en andra subjektsposition av representanter från Kulturrådet och arbetsgruppen, kallad *arbetsgruppens*

försvarare. Kvalitet är en nod i materialet och flytande signifikanter är jäv och mångfald.

7.4.1 FÖRLÄGGARE UTAN STÖD

Förlaget Vertigo med förläggaren Carl-Michael Edenberg förde en kampanj mot jäv i arbetsgruppen för stöd till skönlitteratur, översatt litteratur och klassiker som vid tidpunkten hade uppgått i en och samma grupp.⁹⁰ Under en tidsperiod hade majoriteten av arbetsgruppen kopplingar till Sveriges största bokförlag Albert Bonniers förlag. Detta, menade Edenberg, ledde till en jävssituation eftersom att arbetsgruppen gav företräde åt Bonniers. Han var också kritisk mot att verksamma författare, kritiker och litteraturvetare satt i arbetsgruppen. Att Vertigo inte fick stöd för titlar som han ansåg uppfyllde kriterierna sågs som ett personligt angrepp. I en helsidesannons i *Svensk bokhandels katalog* över vårens böcker skrev Edenberg ut namn och ålder på alla dåvarande medlemmar i arbetsgruppen för stöd till skönlitteratur tillsammans med orden "Vertigo skiter på er" (2004:II). Detta var en skillnad i ordval mot Lars Bäckströms agerande på 1980-talet när han istället vädjade till arbetsgruppens sunda förnuft i en debattartikel. Tonen som subjekspositionen använde hade ändrats, och det hade också arenorna för kritiken. Förutom en helsidesannons startade Edenberg en webbsida för att samla allt material i det av honom själv kallade "Kulturkriget" (2006:a). Där lade han fram sin kritik mot stödet och bristen på officiella jävsregler. Hans krav var bland annat att arbetsgrupperna skulle upplösas och att ett nytt stöd infördes som "tar hänsyn till den litteraturpolitiska dimension [sic!], inklusive förlagens reella villkor" (2006:c). Vad litteraturpolitiska realiteter innebar angavs inte, men följande citat ur ett öppet brev till kulturministern kan ge en ledning:

---

⁹⁰ Trots att Edenbergs anmärkningar främst gällde bedömningar av kategorin klassiker behandlas debatten här i och med att den arbetsgrupp som anklagades för jäv var identisk med arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur.

Däremot tycks litteraturstödsordningen helt ha glömt mångfalds- aspekten. Litteraturen är inget fristående, andligt fält. Det är en i hög grad materiell verksamhet. Ägarförhållanden och maktstrukturer spelar en stor roll. Villkoren för ett litet, kapitalsvagt kvalitetsförlag är radikalt annorlunda jämfört med villkoren för en koncern som äger förlag, återförsäljare, distributionsbolag och medier. (2006:g)

Stödet borde enligt denna utsaga vara behovsstyrt och knutet till materiella aspekter tillsammans med kvalitetskriteriet. *Mångfald* länkades samman med stödets egentliga syfte, med kvalitetsbegreppet underordnat. Subjektspositionen samlade sig kring kravet på formella och tydliga jävsregler, något som inte ansågs föreligga. Edenberg var den mest utåtriktade av stödets kritiker under 00-talet, men även andra förläggare kritiserade Kulturrådet, bland annat genom att lägga upp ”öppna brev” på hemsidor (2003:a). Att bemöta avslag från Kulturrådet var inte en ny företeelse, men invändningarna brukade skickas direkt till Kulturrådet (även om det i avhandlingen getts en del exempel på ”öppna brev” publicerade i dags- och kvällspress). Att göra de öppna breven ännu mer öppna via internet gav dem en större spridning.

I en intervju med Gabriel Byström specificerade Edenberg sin kritik:

Jävssituationen är helt sjuk, den måste ändras. Det är bättre att lägga ner stödet än att ge det till Bonniers. Problemet är att folk i kulturvärlden tror att de är lite bättre, lite finare. De tror inte att de påverkas av jävssituationer som alla andra. (2006:5)

Jäv beskrevs här som ett strukturellt problem som potentiellt kunde drabba alla. I utsagan kritiserades även människor i kultursfären för att ha en självbild som icke påverkbara av jäv. *”Folk i kulturvärlden”* blir en omtalad subjektsposition, som konstrueras som en fiende till subjektspositionen *författare och förläggare utan stöd*.

I subjektspositionen talade även personer som inte direkt var berörda av stödet, men som ändå problematiserade litteraturstödet konstruktion med en arbetsgrupp som gjorde ett urval. Poeten Andreas Björsten argumenterade på bloggen *Den blinde Argus* för att poesiförlaget OEI Editör gynnades av arbetsgruppen (2007:a). Han noterade att "överskrida genreförväntningar" var en av riktlinjerna för att tolka kvalitetsbegreppet för arbetsgruppen och konstaterade: "Att bryta mot genreförväntningar måste för övrigt göras på rätt sätt om man ska få stöd från arbetsgruppen" (2007:a). Han avslutade inlägget med: "Det [litteraturstödet] är en litterär tombola, men också ett litteraturpolitiskt riggat stödsystem" (2007:a). Formuleringen känns igen från tidigare kritik av litteraturstödet (se kapitel 5.3), där stödet beskrevs som både slumpmässigt och strategiskt gynnande av en viss sorts litteratur. Gabriel Byström nämnde "Stegoeffekten" som en bidragande orsak till att Vertigos kritik av stödet fått uppmärksamhet.⁹¹ Han konstaterade: "Men frågan är om det inte var just en nyliberal med obefintlig koll på kulturen som Kultursverige behövde" och menade att omskakningen lett till att ett ifrågasättande av strukturer i kulturlivet möjliggjorts (2006:5).

7.4.2 ARBETSGRUPPENS FÖRSVARARE

I subjektspositionen samlas utsagor som försvarade arbetsgruppens bedömningar. Tjänstemän från Kulturrådet hade i intervjuer under oo-talet betonat att det bara var kvalitet som arbetsgruppen tog hänsyn till. (2000:II; 2006:5) Hur kvalitetsbegreppet kunde användas tydliggjordes under oo-talet genom att riktlinjer för hur kvalitetsbegreppet skulle tolkas i arbetsgruppen publicerades på Kulturrådets webbplats:

---

⁹¹ Cecilia Stegö Chiló var kulturminister i tio dagar 2006. Hon avgick efter omfattande kritik, bland annat för att hon aldrig betalat TV-licens.

Utgångspunkt för bedömning av bokens kvalitet är intensitet, originalitet, komplexitet, förnyelse eller självständighet ifråga om litterär teknik, gestaltning av idéer och erfarenheter samt förmåga att överskrida olika typer av genreförväntningar. För att främja mångsidighet tas särskild hänsyn till debutanter samt geografisk, kulturell och språklig spridning. (Statens kulturråd 2007)⁹²

Ord som intensitet, originalitet och komplexitet, som i sig är ungefär lika vaga som kvalitet, knöts till begreppet och tillsammans skapade de en bild av hur kvalitetsbegreppet användes vid bedömning.⁹³ Att litteraturstödet främjade det nyskapande, vilket genomgående hävdats av representanter för arbetsgruppen bekräftades därmed när det skrevs ut i riktlinjerna.

Vem som hade kompetens att bedöma litteratur diskuterades också. Gjorde medverkan på det litterära fältet personen jävig per definition eller skulle professionell kompetens väga tyngre? (2007:1). Magnus Eriksson, före detta ordförande i arbetsgruppen skrev:

Dessutom undrar jag vem som skall fatta beslut om den som har kunskap i ett ämne, och vanligen därför också en åsikt, skall anses jävig. Skall endast den som är positiv anses icke-jävig? Eller bara den som inte kan ämnet? Tanken skrämmer. (2009:11)

Professionell kompetens länkades återigen, inte så överraskande, samman med förmåga att bedöma kvalitet.

En rad förläggare skrev i ett debattinlägg till stödets försvar i allmänhet: "Vi har lång erfarenhet av deras sätt att värdera litteratur och kan försäkra allmänheten och kulturutredningen, och kungen själv om det skulle behö-

---

⁹² Som tidigare nämnts har dessa riktlinjer senare uppdaterats med mer utförliga beskrivningar på Kulturrådets webbsida. Dessa riktlinjer var dock detsamma som de som fanns publicerade på webbsidan 2009.

⁹³ Utgångspunkterna för bedömning av statens stöd till ny, svensk skönlitteratur för vuxna återfinns även i bilaga 3.

vas, att vi hade klagat högljutt om denna grupp inte förmått hantera ett så viktigt begrepp som litterär kvalitet” (2009:8). På detta sätt legitimerades arbetsgruppens kompetens av professionen. Att förläggare försvarade arbetsgruppens bedömningar var ovanligt i det offentliga samtalet om litteraturstöd. Försvaret kan bero på att stödet under 2009, efter att kulturutredningen kommit ut men innan propositionen lagts fram, upplevdes som hotat. När förläggarna legitimerade arbetsgruppens professionella urval innebar det att de båda gruppernas syn på kvalitet överensstämde.

Intervjuer

I en intervju med en medlem i arbetsgruppen under 00-talet framkom att de blivit förberedda på jävsfrågan:

Vi fick ordentlig information om vad som gällde i jävsfrågor, föreläsningar i förvaltningslag och så vidare så de var oerhört noga med detta. De inledde varje nytt årsmöte med att berätta om Kulturrådets organisation, om litteraturstödet funktion, om vilka förhållanden och regelverk som gällde och där kom alltid jävsfrågan upp som oerhört viktig. (Intervju 2000:3)

Jäv var något som togs på stort allvar vid mötena, enligt de intervjuade, exempelvis genom att ingen ledamot recenserade böcker de läst på uppdrag av Kulturrådet (Intervju 2000:1). En av de intervjuade sade att ledamöterna höll låg profil i media, för att inte få besvärande påtryckningar från förlag (Intervju 2000:1). Detta märks i det empiriska materialet där ledamöter mycket sällan skrev eller svarade på debattartiklar, med 1980-talet som undantag. Ledamöterna visade även att de hade kännedom om samtida kritik mot litteraturstödet. En av de intervjuade sade:

Det finns alltid de som känner sig orättvist behandlade, 'varför får inte jag', och det finns folk som gör inlägg i pressen som nästan alltid brukar vara felaktiga när det gäller information om hur lite pengar de har fått. Och så går man igenom listorna och nej, då har de fått 600 000 under några år. Det finns alltid. Men så finns det andra, som utifrån säger de där schablonmeningarna om att det bara är kompisar som ger till kompisar. Och i alla beslutande församlingar finns det alltid en risk för jäv och kompiseri, det finns det överallt. Men generellt så menar jag att det här är de sista bastionerna för en slags kulturens välfärdspolitik. (Intervju 2000:1)

I citatet problematiserades den selektiva processen, samtidigt som litteraturstödet än en gång knöts till välfärdspolitiken. Jäv framställdes utifrån subjektspositionen som ett reellt problem, men också som en problematik som ledamöterna blev utbildade i och som de jobbade aktivt med att hantera.

Under 00-talet fanns det alltså offentliga riktlinjer för hur kvalitet skulle tolkas i arbetsgruppen. Alla de tre intervjuade var mycket väl bekanta med riktlinjerna som citerades ovan. En av de intervjuade sade att han tyckte kriterierna var för vaga första gången han hörde dem, men efter att ha använt dem i arbetet konstaterade han att de fungerade som "ungefärliga måttstockar" (Intervju 2000:1).

Följande citat ger en bild av hur de intervjuade resonerade kring litteraturstödet syfte och hur begreppet kvalitet kan tolkas:

Att det känns att det är en levande röst som talar till en. Att man drar sig in i någonting som inte är en schablonbild av verkligheten utan att man verkligen känner att det här är autentiskt och ett konstnärligt uttryck. (Intervju 2000:2)

Man känner igen en bra text med en riktning, en vilja, ett händelse-skede där man känner att det rör sig i texten. (Intervju 2000:3)

För hela grunden för denna typ av kulturpolitik är att man ska ge stöd till det som berikar det litterära landskapet och som har svårt att klara sig på egna grunder. (Intervju 2000:1)

I citaten går det att dra likheter till tidigare arbetsgruppsmedlemmar utsagor om vikten av "trovärdighet" hos författaren. De intervjuade betonade också att det var ett speciellt sätt att läsa som användes: "Du läser inte för nöjes skull, du läser i första hand för en bedömning" (2000:3). Uppdraget beskrevs av en av de före detta ledamöterna som "att förvalta en förnyelse" (Intervju 2000:3). Det var nya uttryck och det som inte bar sig på en marknad som skulle stödjas, samma incitament som lyftes fram 1975 när stödet infördes.

I de tre intervjuerna återkom alla till samspelet inom gruppen och vikten av att kunna samarbeta: "Det går inte att det sitter två stycken som är otroliga elitister och som tycker att det kommer ut för mycket lyrik eller för mycket dålig svensk prosa. Medan andra tycker att det är för lite som kommer ut. Det blir helt absurt" (Intervju 2000:1). Uppdraget beskrevs som en stor arbetsbörda, under tiden som ledamöter hade de intervjuade läst ungefär trettio böcker i månaden (Intervju 2000:2) och gruppen hade cirka två minuter per ärende för att göra en bedömning (Intervju 2000:1). Ingen av de intervjuade kunde minnas att pengarna tagit slut i budgeten, ett orosmoment som lyftes fram under 80- och 90-talen (Intervju 2000:1; 2000:2; 2000:3). Att det var ett hedersuppdrag att sitta i arbetsgruppen betonades, även att det hade varit roligt: "Jag är glad och stolt över att ha varit med i de här sammanhangen. Jag har tyckt att det varit bland de viktigare arbeten jag har haft att finnas med i gäng som försöker skydda detta område" (Intervju 2000:1).

De intervjuade betonade alla vikten av ett fungerande litteraturstöd för den svenska bokmarknaden.

7.5 SAMMANFATTNING

Debatten om litteraturstödet år 2008-2009 domineras av en diskussion om de förändringsförslag som presenterades i kulturutredningen. I den på utredningen efterföljande propositionen genomfördes ingen av de två mycket omdebatterade förändringsförslagen för litteraturstödet. Sedan 1975 hade flera utsagor kritiserat stödets konstruktion men år 2009 kom kritik för första gången från en kulturutredning. I den föreslogs att en generell förordning för stöd till litteratur och kulturtidskrifters skulle införas och att bedömningen av litteraturstöd skulle ta hänsyn till projektets enskilda stödbehov samt kulturpolitisk prioritet tillsammans med kvalitetskriteriet. Detta ledde i sin tur till en massiv kritik av utredningen från en opinion som inte accepterade utredningens problemformulering.

Två subjektspositioner formeras i diskursen, en består av förespråkare för kulturutredningens förslag och den andra är mot kulturutredningens förslag. Vad gäller diskursens materiella karaktär så förs debatten om kulturutredningen i stora dagstidningar med kända författare och förlagsrepresentanter som uttalar sig. I debatten mellan subjektspositionerna finns det en konflikt i synen på politisk intervention. Medan positionen som stöttar kulturutredningens förslag ser kulturpolitisk prioritering och stödbehov som en minskad detaljstyrning menar de som är mot förslagen att de istället ger uttryck för en politisering av stödet. I tidigare perioder omtalades storförlag som en otillräcklig subjektsposition som inte tog sitt ansvar på bokmarknaden, den kritiken kommer inte till uttryck i debatten om kulturutredningen 2009. Däremot tas den upp i debatten om jäv.

Under perioden, med start redan i mitten av 00-talet kritiserades arbetsgruppen för att vara jävig av små förlag. Förlaget Vertigo skickade ut pressmeddelande och krävde att kulturministern skulle uttala sig om arbetsgruppens sammansättning som vid ett tillfälle innehöll en majoritet av personer med anknytning till Albert Bonniers förlag. De som kritiserade stödet var representanter för små förlag. Kritik mot stödet fördes fram med hjälp av ny teknik på webbsidor och i blogginlägg. Arbetsgruppens bedömningar beskrevs, i likhet med föregående perioders utsagor, som både slumpmässigt och strategiskt gynnande av viss sorts litteratur. I mina in-

tervjuer med medlemmar i arbetsgruppen framkom att de hade gått utbildningar i jävsfrågor.

Stödet legitimerades explicit under perioden med hänvisningar till välfärdspolitik och till infrastruktur. Ökar stödets legitimitet under tidsperioden jämfört med föregående perioder? Stödets konstruktion framställs som mycket lyckad i majoriteten av materialet. Det beror förmodligen på att stödets konstruktion för första gången hotades i en kulturutredning, vilket fick de som ville bevara stödet att yttra sig. Synen på kvalitet i kulturutredningarna 1996 och 2009 var i princip motsatser. Det är kvalitetssynen från 1996 års utredning som främst överensstämde med den dominerande subjektpositionen i slutet av oo-talet. Inte ens de röster som problematiserade stödets organisering var så radikala i sin kvalitetssyn som utredningen från 2009.

Från politiskt håll var litteraturpolitiken under perioden, trots aktiv debatt i press, en fråga som ägnades begränsad uppmärksamhet. I den dominerande problemformuleringen definierades litteraturstödet i motsats till utredningens förslag. Stödet beskrevs som opolitiskt, att kvalitet kunde användas politiskt sågs inte som något problem. Kvalitetsbegreppet lyftes fram som mycket viktigt att skydda från inskränkningar, exempelvis genom att göra ekonomiska och/eller politiska faktorer del av litteraturstödet. Arbetsgruppens riktlinjer för hur kvalitetskriteriet borde tolkas bidrog till ett explicitgörande av arbetsgruppens syn på kvalitet. Enligt Henrik Kaare Nielsen ökar debatten om kvalitet när begreppet är hotat (2001). Under slutet av oo-talet hotades kvalitetsbegreppets centrala ställning i litteraturstödet och reaktionen blev en uppslutning från flera olika grupper, författare, småförlag, storförlag, journalister, till stöd för begreppet.

8. KAMPEN OM KVALITET 1975-2009

I avhandlingens avslutande kapitel återvänder jag till de tre frågekomplex som väglett mig i min studie och som även strukturerar kapitlet.

- **Diskurs.** Hur ser diskursen om litteraturstödet ut? Vilka subjekspositioner tar plats i diskursen? Vilka nyckelbegrepp (noder) kretsar diskursen kring och hur förändras diskursen över tid?
- **Legitimitet.** Hur legitimeras stödet i diskursen? Hur kan eventuella förändringar i legitimiteten förklaras?
- **Kvalitet.** Vilka föreställningar om estetisk kvalitet ges utrymme i diskursen och förändras betydelseerna av kvalitet över tid?

Varje angreppssätt ägnas ett eget avsnitt där jag utifrån mina teoretiska utgångspunkter resonerar kring avhandlingens resultat.

8.1 DISKURSEN OM LITTERATURSTÖDET

I avhandlingen har jag använt mig av Laclau och Mouffes diskursteori och diskursiv policyanalys för att analysera diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009. Med diskurs avses ett ramverk som fixerar betydelsen av centrala begrepp och därmed kontrollerar vad som kan och inte kan sägas. I diskursiv policyanalys står tillkomsten av en policy i fokus utifrån hur de problem som en policy ska lösa konstrueras. Litteraturstödet som policy har följts från att det infördes och trettiofem år framåt i tiden.

Det innebär bland annat att när jag för min analys utgått från Carol Bacchis fråga: "Hur framställs problemet som litteraturstödet ska lösa?", så har det inte bara gällt en dominerande problemformulering bakom en policy utan också försök till justeringar och förändringar av policyn. För att åskådliggöra analysen redovisas tabeller över de "problem" som jag identifierat i varje tidsperiod och hur dessa problemformuleringar i sin tur innehåller noder, subjektspositioner och flytande signifikanter. Denna visualisering korrelerar med analysordningen som den presenterades i bilden i kapitel 3.5. Tabellerna presenteras i kronologisk ordning tillsammans med en beskrivning av diskursen i perioden. Avsnittet avslutas med en analys av förskjutningar i diskursen.

8.1.1 1975-1979 STÖDET INFÖRS

I tabellen nedan åskådliggörs de två problemformuleringar som funnits i materialet och hur de relaterar till noder, subjektspositioner och flytande signifikanter.

Problem	Hur stimulera utgivningen av ny, svensk skönlitteratur	Arbetsgruppen och kvalitetsbegreppet
Nod/er	Kvalitet	Kvalitet
Subjektsposition/er	Generellt stöd Selektivt stöd Bibliotekarier (omtalade)	Arbetsgruppens kritiker Arbetsgruppens försvarare
Flytande signifikanter	Kommersiell Urval Motprestation Förlagskris Den stödberättigade litteraturen	

Tabell 1. 1975-1979

Under perioden diskuteras först hur utgivningen av ny, svensk skönlitteratur kan stimuleras följt av en konflikt om hur arbetsgruppen ska använda kvalitetsbegreppet.

Diskussionen om det första problemet präglades av en konflikt mellan förespråkare för generella respektive selektiva stödformer. *Kvalitet* är den enda noden i materialet, det centrala begrepp som diskursen kretsar kring. Det generella stödet förordas både av de borgerliga partierna och av politiskt aktiva som är emot kapitalism, det var två olika positioner som kunde förenas tillfälligt i kampen mot selektivt stöd. Ett selektivt stöd förordas av politiker från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet Kommunisterna samt kulturskribenter och utövare. De flytande signifikanterna *motprestation*, *förlagskris* och *den stödberättigade litteraturen* får olika betydelser beroende på vilken av subjektspositionerna som uttalar sig om dem. Konfliktlinjerna mellan positionerna gäller framför allt hur de flytande signifikanterna *kommersiell* och *urval* knöts till kvalitet. *Den selektiva positionen* menar å ena sidan att *kommersiell* och kvalitet är oförenliga begrepp där kvalitetslitteratur måste stöttas för att kompensera kommersialismens negativa verkningar, å andra sidan förhåller sig *den generella positionen* ambivalent till kommersialism. En del i subjektspositionen är kraftigt emot alla form av vinsttänkar på litteraturområdet medan en annan del strävar efter att nyansera begreppet och knyta an kommersiell till kvalitet. Att den generella subjektspositionen ändå kan förenas beror på att aktörerna i positionen alla vänder sig mycket starkt emot att kvalitativt *urval* av litteratur ska skötas av staten (via en arbetsgrupp). Den selektiva positionen däremot argumenterar för att *urval* är en nödvändig del av den kulturella processen och att det är något positivt när det inte sker på kommersiella grunder. Litteraturstödet blir därmed ett sätt att befria *urvalsprocessen* från kommersialism och istället knyta *urval* starkare till kvalitet.

Subjektspositionen bibliotekarier *omtalas* i diskursen utan att vara uttalare och de kopplas till noden kvalitet. Positionen beskrivs av den generella subjektspositionen som rimliga grindvakter för att välja ut vilken litteratur som är av god kvalitet. I den selektiva subjektspositionen däremot framkommer en paternalistisk syn på bibliotekariepositionen, bibliotekarier anses för lätta att påverka för att kunna ta viktiga inköpsbeslut.

Införandet av litteraturstödet 1975 skapar flera effekter i diskursen. En sådan är att två kategorier av litteratur skapas: *stödberättigad* och *icke-stödberättigad*. Detta medför en konflikt i debatten mellan de som gav ut/skrev litteratur som inte får stöd och representanter för arbetsgruppen samt Kulturrådet som försvarar bedömningarna. En annan effekt av stödets införande är att den bakomliggande problemformuleringen når hegemoni. Problemformuleringen innebär att det behövs ett produktionsstöd för att stimulera en bred och mångsidig kvalitativ skönlitteraturutgivning eftersom en sådan inte ges ut i tillräckligt stor utsträckning. Detta beskrivs som ett problem för demokratin och för bokbranschen specifikt. I SFF:s förslag var förlagens motprestation framträdande, och att böckerna behöver bli billigare beskrivs under 1970-talet som en viktig del av stödet.

I diskursen är det tydligt att vissa böcker anses vara stödberättigade och andra inte. De politiska dokumenten hänvisar till "seriös litteratur" och dess motsats "triviallitteratur". Även de som är för ett generellt stöd vill sortera bort oönskade genrer som exemplifieras med massmarknadslitteratur, pornografi, våldsskildringar och så vidare. Den litteratur som är värd att stödjas beskrivs av den selektiva subjektpositionen som framför allt debutanter, obekväma författare, de som representerade det vitala, det udda och litteraturens förnyelse.

Efter 1975 kritiserar arbetsgruppen för att ha för låga krav på kvalitet vid fördelningen av stöd, det anmärks på att för mycket poesi ges ut samt att "medelmåttiga" titlar publiceras tack vare stödet. Diskursen kretsar kring noden kvalitet och inga flytande signifikanter har identifierats under perioden. I diskursen ges det uttryck för en rädsla för ett överflöd på bokmarknaden. Subjektpositionen *arbetsgruppens försvarare* menar dock att litteraturstöd inte bara kan delas ut till det absoluta toppskiktet, utan att hänsyn även ska tas till författare med potential. I diskursen är det en konflikt om kvalitetsbegreppet i litteraturstödet, om det bara är det allra bästa som ska få stöd eller om arbetsgruppen ska arbeta med en bredare definition av kvalitet.

En negativ definition av kvalitet används i diskursen, genom att ringa in vad som inte är kvalitet preciseras begreppet. I intervjuer med före detta medlemmar i arbetsgruppen framgår att kvalitetsbegreppet de arbetade med handlade om att bedöma huruvida författaren hade hittat sitt eget språk, och om uttrycket var personligt. Förutom politiker från de borgerliga partierna är det ingen subjektspostion som uttalar sig positivt om litteratur som benämns som kommersiell.

8.1.2 1980-1989 STÖDET KRITISERAS

1980-talet kännetecknas av tre alternativa problemformuleringar.

Problem	Vem har rätt att bedöma	Ständig kris	Statens roll
Nod/er	Kvalitet	Kris	Staten
Subjektspostion/er	Förläggare och författare utan stöd Arbetsgruppens försvarare	Småförlag Storförlag	Staten och kapitalet Staten mot kapitalet
Flytande signifikanter	Jäv Genrer Arbetsgruppens kompetens	Överproduktion	

Tabell 2. 1980-1989

Det offentliga samtalet, som förs utan deltagande från politiker, kretsar kring noderna *kvalitet*, *kris* och *stat*. Stödet påverkar diskursen genom att vara objektet för konflikt och debatt. Subjektspostionerna som argumenterar mot stödets konstruktion är ett resultat av de diskursiva och subjektifierande effekter, hur subjekt konstitueras i diskursen, som skapas

av stödet under 1970-talet. Dessa effekter resulterar alltså i att litteratur delas upp i stödberättigad och icke-stödberättigad, att litteraturstödet är ett sätt att häva bokmarknadskrisen och att staten implicit ger kvalitetsstämpel åt viss litteratur.

Kampen om noden *kvalitet* under perioden förs mellan subjektspositionen *författare och förläggare utan stöd* samt subjektspositionen *arbetsgruppens försvarare*. Författare och förläggare utan stöd knyter kvalitet till "allmän mening" snarare än till arbetsgruppen, som positionen menar är *jävlig*. Arbetsgruppen anses inte ha *kompetens* nog att bedöma kvalitet. Positionen argumenterar även mot att arbetsgruppen ska ta hänsyn till *genrer* och för att de bara ska fokusera på kvalitet, alternativt att stödet borde förändras i grunden och bli generellt. Positionen *arbetsgruppens försvarare* argumenterar för att gruppens bedömningar är objektiva och tar hänsyn till olika genrer. Det finns en ambivalens i diskursen om huruvida litteraturstödet enbart ska fördela stöd till det absoluta toppskiktet eller om en mångfald ska eftersträvas. Under 1980-talet talar alltså medlemmar i arbetsgruppen ofta om svårigheten att bedöma olika genrer av litteratur, det är en problematik som inte lyfts varken före eller efter. Det kan bero på att det är under 1980-talet som flest medlemmar i arbetsgruppen uttalar sig offentligt om kvalitetsbedömning.

Kring noden *kris* kretsar två subjektspositioner: *småförlag* och *storförlag*. De argumenterar för att *överproduktion* har lett till en kris på bokmarknaden, men av olika anledningar. Småförläggarna menar att det är "bestsellerism" som orsakat överproduktionen medan storförläggarna hävdar att det är litteraturstödet. De olika Subjektspositionerna ger uttryck för en konflikt i förläggaryrket, mellan att ge ut litteratur av vinstskäl eller av idealistiska skäl. Småförläggarna fördömer storförläggarna när de agerar som vinstdrivande företag och inte i litteraturens tjänst kan beskrivas som en moralisk syn på förläggaryrket. En skillnad mellan 70-talets och 80-talets diskurs om kris som går att få syn på i retrospektiv, är historieskrivningen. 1970-talets bokkris som fenomen har ägnats både forskningsmässigt utrymme (t.ex. Steiner 2006) och betraktelser från branschen (t.ex. Gedin 1975), vilka återkommer som utgångspunkt i debattartiklar av berörda aktörer. 1980-talets bokmarknadskris (Svedjedal

1994), har inte rönt samma uppmärksamhet i debatten om litteraturstödet. Detta beror förmodligen på att sjuttioalets kris var en bidragande orsak till omfattande politiska förändringar, vilket gör sjuttioalets förlagskris till en startpunkt för berättelsen om litteraturstödet.

Staten är den tredje noden i diskursen och kring den kretsar en subjektspostion som menar att staten och marknaden samverkar medan en andra position argumenterar för att staten aktivt motverkar den fria bokmarknaden. Ingen flytande signifikant har identifierats i anslutning till debatten vilket kan bero på att subjektspostionerna inte möter något motstånd i debatten, det råder därmed inte någon kamp om hur noden staten definieras i utsagorna. Båda subjektspostionerna är mycket kritiska mot litteraturstödet som ses som ett utslag av statlig styrning av den fria konsten. Subjektspostionen *staten och kapitalet* menar att det var en mycket medveten strategi av staten att använda litteraturstödet för att kontrollera vilken typ av litteratur som gavs ut. Subjektspostionen *staten mot kapitalet* argumenterar för att stödet var ett sätt att kväva upprorisk litteratur och tysta meningsmotståndare. Båda positionerna framställer alltså staten som en kontrollerande instans med en mycket instrumentell syn på kulturpolitik.

Tabellen visar att alternativa problemformuleringar har kunnat produceras i diskursen, men att de inte har nått tolkningsföreträde. I de politiska dokumenten från perioden konstateras att stödet är väl etablerat och omöjligt att ändra. Det slås fast att eventuella automatiska regler i stödet kan få oönskade effekter. Den dominerande problemformuleringens hegemoni från stödets införande, att det behövs ett produktionsstöd för att stimulera en bred och mångsidig kvalitativ skönlitteraturutgivning, kvarstår. De tre noderna i diskursen under perioden befinner sig på tre olika nivåer. *Kvalitet* diskuteras på en individuell nivå där det är kulturskaparna själva som argumenterar för sina egna verk. *Kris* diskuteras på en strukturell nivå där det är litteraturstödet eventuella påverkan på bokmarknaden som avhandlas. Diskussionen om noden *staten* kretsar på en ideologisk nivå där principen för statlig inblandning på kulturområdet behandlas. De tre alternativa problemformuleringarna är exempel på hur social antagonism kommer till uttryck i diskursen. De olika subjektspostionerna som

kritiserar stödet låser fast dikotomier som exempelvis storförlag/småförlag och staten/marknaden. Det bör påpekas att dessa motsatsförhållanden även existerar i andra diskurser förutom diskursen om litteraturstödet.

8.1.3 1990-2007 LEGITIMITETEN HOTAS

Problem	Urholkning och ineffektivitet	Böckerna når inte läsarna	Böcker som går med vinst får stöd	Stödets politik
Nod/er	Kvalitet	Demokrati Distribution	Upplagespär	Kvalitet
Subjektsposition/er		Bibliotekarier Författare	Storförlag (omtalade)	Liberal
Flytande signifikanter	Jäv	Mångfald Litteraturstödda titlar Bibliotek	Skatt	Politik Balans

Tabell 3. 1990-2007

Under 1990-talet kretsar diskursen kring stödets eventuella urholkning och ineffektivitet samt de två förändringsförslag som lanseras i *Boken och tiden* (SOU 1997:141): distribution och upplagespär. Samtidigt kritiseras stödet från liberalt håll där det argumenteras för att bedömning av stödet sker på politiska grunder. De tre första problemen överlappar varandra och skulle egentligen kunna presenteras tillsammans, men har delats upp i analysen för att göra framställningen tydligare. *Urholkning och effektivitet* är därmed ett problem utan subjektspositioner, eftersom ingen i diskursen opponerar sig mot den underliggande problemformuleringen. Den dominerande problemformuleringen kan sammanfattas som att på grund av begränsad budget urholkas stödet, samtidigt når inte litteraturstödda böcker läsarna på grund av att marknaden inte klarar av att distribuera stödda titlar.

Problemformuleringen bakom stödet öppnas upp i och med att bristen på *distribution* blir en del av problemet som litteraturstödet ska lösa. Distribution beskrivs som *demokratisk* eftersom alla medborgare, oavsett var de bor i landet, ska få tillgång till samma utbud av kvalitetslitteratur på sina bibliotek. Att produktionsstödet behöver kompletteras med ett distributionsstöd har påpekats tidigare, men det är först under mitten av 90-talet som det lyfts fram i en utredning. En bidragande orsak till detta är dåvarande kulturminister Marita Ulvskogs aktiva kulturpolitik med distribution i fokus. Förändringarna av stödet framställs som demokratiska åtgärder och kan ses som en demokratisering av kulturen.

Den största konflikten under perioden är mellan subjektpositionerna *författare* och *bibliotekarier* som bedriver en kamp om vem som har rätt att göra det professionella urvalet. Författarna menar att bibliotekarierna inte tar ansvar för att förmedla den kvalitativt goda litteraturen. Bibliotekarierna argumenterar för att slippa propåer från staten och från författare om hur deras arbete ska bedrivas, de hävdar alltså sin professionella kompetens. Subjektpositionen strävar efter självständighet och hänvisar till att det är låntagarna som står i fokus på biblioteken. I debatten går det att se likheter med hur positionen bibliotekarier omtalades 1975, även då var det en konflikt om deras kompetens men då utan att några bibliotekarier uttalade sig.

Kritik mot stödet under perioden kommer även från en alternativ problemformulering framförd av en *liberal subjektposition* som menar att kvalitetsbedömningen i stödet sker på politiska grunder. Kritiken tas även upp av Moderaterna som vill balansera den, enligt dem, politiska fördelningen av litteraturstödet. Inom subjektpositionen finns även moderata politiker, men deras krav tas inte upp i kulturutredningen från 2009. I positionen argumenteras det för att stödet fördelas på *politiska* snarare än *kvalitativa* grunder. Subjektpositionen menar att det statliga stödet bidrar till att kväva litteratur som inte passar in i normen. Denna kritik mot stödet får dock inget gehör i diskursen.

Efter att distributionsstödet införs 1999 upphör beskrivningen av stödet som ett "makuleringsstöd". Tidigare var det vanligt att beskriva stödet som

ett stängt kretslopp där böcker gavs ut utan att nå läsare. När distributionsstödet tillkom försvann den kritiken.

8.1.4 2008-2009 LEGITIMITETEN BEFÄSTS

Problem	Legitimitetsunderskott och dålig träffsäkerhet	Underminering av kvalitetsbegreppet och politisering av litteraturstödet	Jäv
Nod/er	Kvalitet Ekonomiskt stödbehov Kulturpolitisk prioritet	Kvalitet Ekonomiskt stödbehov Kulturpolitisk prioritet	Kvalitet
Subjektsposition/er	Kulturutredningen	Mot kulturutredningen	Författare och förläggare utan stöd Arbetsgruppens försvarare
Flytande signifikanter			Jäv Mångfald

Tabell 4. 2008-2009

Föra att sammanfatta diskursen i de tidigare perioderna: I det offentliga samtalet om litteraturstödet kritiserades stödordningen på 70-talet för att ha ett för vagt kvalitetskriterium. På 80-talet kritiserades stödet för att medföra jäv, påverka marknaden negativt samt vara ett utslag av statlig styrning. Under perioden 1990-2007 kritiserades stödet bland annat för att vara urholkat och ineffektivt samt för att det var (vänster)politiskt. Debatten i den sista tidsperioden som undersöks skiljer sig från föregående år eftersom kritiken mot stödets konstruktion kommer från *kulturutredning-*

en 2009 varpå subjektspositionen *mot kulturutredningen* i den efterföljande debatten främst försvarar stödet och status quo.

Förändringsförslagen i utredningen tolkades som ett hot mot stödets existensberättigande vilket fick subjektspositionen mot kulturutredningen att dominera diskursen. Den framställer förändringsförslagen som ett resultat av en ökad byråkratisering och politisering av stödet. Noden *kvalitet* sätts i motsats till en sådan utveckling. I kulturutredningen, däremot, argumenteras det för att litteraturstödet lider av dålig träffsäkerhet och ett legitimitetsunderskott. Kvalitetskriteriet likställs därmed med ekonomiskt stödbehov och kulturpolitisk prioritet. Utredningens problemformulering blir dock inte dominerande utan problemformuleringen från slutet av 90-talet om att stödet ska vara förlagsneutralt och baseras på kvalitet kvarstår. Föreställningen om kvalitet som ett begrepp som skyddar stödet från andra bedömningsgrunder är stark.

Vid sidan av den här debatten pågår en jävsdebatt om litteraturstödet som startat några år tidigare. Subjektspositionen *förläggare och författare utan stöd* menar att arbetsgruppen är *jävig* i sina bedömningar på grund av för nära band till Albert Bonniers förlag. Positionen menar även att begreppet *mångfald* inte används vid kvalitetsbedömning. *Arbetsgruppens försvarare* argumenterar för ett professionellt kvalitetsbegrepp

8.1.5 FÖRSKJUTNINGAR I DISKURSEN

Litteraturstödet år 2009 är konstruerat på i princip samma sätt som vid dess införande 1975. Betyder det att diskursen om litteraturstödet också ser likadan ut? Diskursen genomgår inga stora förändringar under perioden, däremot går det att lyfta fram en rad förskjutningar. Betydelser av centrala begrepp har förskjutits, så även litteraturstödet problemformulering. I diskursen ges uttryck för alternativa sätt att formulera problemet som litteraturstödet borde lösa, framför allt i kulturutredningen från 2009. Men dessa utsagor blir inte en del av stödets dominerande problemformulering.

Den främsta konflikten mellan två subjektspositioner i diskursen är mellan de stora förlagen, som framför allt representerades av Förläggarföreningen, och de mindre förlagen. De har helt olika förutsättningar för sin verksamhet och har även olika synpunkter på stödets konstruktion. Dikotomin mellan subjektspositionerna *storförläggare* och *småförläggare* förefaller obrytbar, men när stödet "hotas" av förändringsförslag i slutet av 00-talet enas förlagen i kampen mot 2009 års kulturutredning.

Det har även skett en rörelse i diskursen vad gäller hur det talas om litteraturstödda titlar och andra medier. Från att det varit viktigt att säga vad som ska stängas ute, som trivallitteratur och kiosklitteratur, till att det blivit viktigt att säga vad som är stödberättigat. Att resonera kring vilken typ av litteratur som är stödberättigad, som det svårsålda och det udda, har varit aktuellt i alla tidsperioder, men resonemang om att tydligt definiera vilken litteratur som inte är stödberättigad har avtagit efter 1980-talet. Definitionen av kvalitet har alltså gått från negativ till positiv, vilket utvecklas i avsnittet om kvalitetsbegreppet. I 1968 års litteraturutredning beskrivs den så kallade kiosklitteraturen som ett hot mot den kvalitativa skönlitteraturen. I efterföljande utredningar är det istället andra medier som teve och datorspel som beskrivs som potentiella tidstjuvar från läsning av skönlitteratur. Slutligen föreslås i *kulturutredningen 2009* att litteraturstödet ska bli teknikneutralt. Förskjutningen i diskursen är tydlig, från synen på andra medier och till och med andra genrer som hot, till en mer inkluderande syn.

Kritiken mot litteraturstödet i diskursen kan beskrivas som en egen formation inom diskursen, där kritiken främst har lyfts fram av subjektspositionen *författare och förläggare utan stöd* men även av *storförläggare* och av den *liberala subjektspositionen*. Kritiken har varit i princip identisk sedan slutet av 1970-talet och det kan finnas anledning att benämna det som en rad schablonargument som används när kulturstöd kommer på tal. Det gäller framför allt att stödet motverkar marknadens krav på utbud och efterfrågan, att arbetsgruppen ägnar sig åt jäv, att de böcker som får stöd är likgiltiga och att mottagandet av stödet gör förlaget/författaren beroende av staten. Dessa utsagor liknar dem som Anna Gunder identifierar i sin studie av den garanterade författarpenningen (Gunder 2012, s. 42-50). Med schablonargument menar jag att dessa utsa-

gor inte är specifikt knutna till litteraturstödet konstruktion. Kritiken mot stödet är därmed inte unik för litteraturstödet som kulturpolitisk åtgärd. Liknande kritik har framförts mot andra kulturpolitiska stödåtgärder och företeelser (Blomgren 1998, s. 25-35). Ett exempel från det empiriska materialet är hur arbetsgruppen 1975 benämns som en *jury* vilket ger konnotationer till de, vid den tiden, mycket kritiserade bokklubbarna. Kritiken mot litteraturstödet existerar precis som stödet i en specifik historisk och social kontext.

Stödet har kritiserats med jämna mellanrum under perioden, men det har skett en förändring i synen på *vad stödet borde ersättas med*. 1975 argumenterade flera för ett generellt stöd istället för ett selektivt. Detta förslag lyftes även i debatten under 1980-talet, av *småförläggare* och *författare och förläggare utan stöd*. Men efter 1980-talet försvann kraven på ett generellt stöd. Istället har förändringar av stödet föreslagits i termer av begränsningar utifrån ekonomiska bedömningsgrunder och ett snävare kvalitetsbegrepp.

Min studie visar att *kvalitetsbegreppet har haft en dominerande position* som nod sedan stödet införs 1975. Det har dock inte alltid varit explicit men det har hela tiden varit ett begrepp som diskursen kretsar kring. I debatter om jäv, bibliotekariers professionella kompetens och förlagens roll med flera finns kvalitetsbegreppet som en gemensam nämnare.

En förskjutning i diskursen är vilka subjektpositioner som är mest aktiva i debatten om litteraturstödet. Under debatten 1975 är författarprofessionen genom SFF mycket aktiva, inte minst genom att litteraturstödet konstruerades efter ett förslag från SFF. Under undersökningsperiodens gång har dock förläggarprofessionen blivit allt mer aktiv. Förläggarnas ökade intresse beror på att de är den grupp som främst berörs av stödet. SFF är fortfarande närvarande i debatten under 00-talet, men det går att se ett skifte i vilken profession som lyfter debatten om stödet. Kritik mot stödet har under perioden kommit från flera olika instanser i diskursen. Författare på egna, små förlag, politiska debattörer, förläggare på stora förlag och även ifrån statliga utredningar. Möjligheten till kritik av den dominerande problemformuleringen existerar därmed. Men när den framförs på webbsi-

dor eller i landsbygdspress har den inte samma legitimitet som när den framförs i politiska dokument som har en annan status i egenskap av privilegierade dokument i diskursen. Vad gäller debattens deltagare så har det skett en rörelse från total mansdominans till ett debattklimat som fortfarande är mansdominerat men med kvinnor som deltagare.

Slutligen går det att konstatera att det skett en rörelse i diskursen angående hur *litteraturstödet* har beskrivits. Från det att stödet infördes 1975 har utsagor i diskursen rört hur litteraturstödet bör förändras. Även subjektspositioner som försvarar litteraturstödet har lagt fram argument för hur det kan utvecklas. Men efter de förändringar som infördes 1999 sker ett skifte i diskursen och de subjektspositioner som är för litteraturstödet talar om hur stödet ska bevaras. Detta blir tydligt i och med de utvärderingar av stödet som görs på Kulturrådets uppdrag och som alla kommer fram till att stödet fungerar bra som det är. Att status quo är idealet förstärks i diskursen när stödet hotas av kulturutredningens förslag år 2009. Därmed befästs litteraturstödet som den mest rimliga åtgärden på litteraturområdet i diskursen.

8.2 LEGITIMERING AV STÖDET – HOT OCH BEFÄSTANDE

I detta avsnitt diskuteras på vilka sätt som litteraturstödet legitimeras under perioden 1975-2009 och hur legitimeringen förändrats över tid. Legitimitet refererar explicit eller implicit till vissa värden och idéer om vad som är rätt och rimligt vid en specifik tid och plats. Kapitlet inleds med en tabell över legitimitetsgrunder och hot mot legitimitet under perioden för att sedan fördjupa tre aspekter av stödets legitimitet: läsning, kommersialism och välfärd.

Legitimeringsprocessen för litteraturstödet sker framförallt via arbetsgruppen eftersom beslutsmandatet överlätts åt specifika yrkeskårer (jfr Rothstein 2010, s. 136). När arbetsgruppen kritiserats har det skett genom att ifrågasätta dess deltagares professionella kompetens. När stödet infördes 1975 legitimeras det även genom att representanter för den grupp som är föremål för åtgärden är med och utformar den, vilket kan betraktas som

legitimering genom korporativism (ibid., s. 137). Även om det är förlagen och inte SFF som själva ersättningen utgår till så är det SFF som arbetar fram stödets konstruktion. I tabellen nedan visas hur stödet legitimerats under undersökningsperioden samt vilka hot mot legitimiteten som det getts uttryck för i diskursen.

Litteraturstödet	1975-1979	1980-1989	1990-2007	2008-2009
Grund för legitimering	Välfärds- politik SFF Klass- utjämnande Anti- kommersiellt	Etablerat, svårt att ändra	Demokrati Medborgare Upplage- spärr Effektivitet	Kvalitet Välfärds- politik
Hot mot legitimiteten	Urval	Jäv Bok- marknads- krisen Kritik mot statlig styr- ning	Urholkning Brist på distribution Jäv	Politisering Byråkrati- sering Jäv

Tabell 5. Grunder för legitimering

1975 legitimeras stödet genom att vara en tydlig anti-kommersiell motvikt till bokmarknaden. Det knyts an till andra välfärdspolitiska förändringar utanför kulturområdet som utbildnings- och bostadspolitik. Under 1980-talet legitimeras stödet i politiska dokument genom hänvisningar till att det redan är etablerat och hur svårt det skulle vara att ändra. En del mindre förslag till automatiseringar av stödet ges i bokutredningen men det slås fast att "även mindre ändringar" skulle kunna slå håll på stödets kulturpolitiska effekter. Två stora förändringar av stödet genomförs och utvärderas under perioden 1990-2007: ett distributionsstöd och en upplagespärr till-

kommer. Dessa förändringar legitimeras med krav på ökad effektivitet samt med hänvisning till att stödet ska bli mer demokratiskt. Förslagen är bland annat ett resultat av en vilja till politisk intervention från kulturministern. Men upplagespärren kan även ses som en aktiv omfördelningspolitik där pengar som skulle gått till vinstgivande böcker istället går till fler titlar. Dock är det inte på det sättet som förändringsförslaget främst legitimeras, utan med hänvisning till effektivisering av statens finanser. Under slutet av 00-talet legitimeras stödet med explicita hänvisningar till välfärdspolitik samt med att betona kvalitetskriteriets betydelse som kriterium för att fördela stöd.

Hoten mot legitimitet har kommit från alternativa problemformuleringar, med undantag av 1990-talet när Kulturrådet varnar för en urholkning av stödet och 2009 när kulturutredningen argumenterar för att det råder ett legitimitetsunderskott i stödet. Kulturrådets *struktur*, för att återknyta till Vestheim, är ett hot mot legitimiteten enligt den generella subjektspositionen 1975, som argumenterar för att institutionen är alltför tätt bunden till Socialdemokraterna. Efter det har det främst varit *procedurens* legitimitet, det vill säga hur stödet har fördelats, som hotats (Vestheim 2003, s. 354-355). När litteraturstödet legitimitet hotas under perioden så har det mottagits på olika sätt av stödets försvarare/förespråkare.

Under 1980-talet är det få utsagor som uttalas till stödets försvar. Ett undantag är dock medlemmar i arbetsgrupperna som försvarade sig mot anklagelser om jäv genom att göra uttalanden i medier om sina bedömningar. Sigrid Røyseng beskriver hur en moralisk legitimeringsgrund kan användas för att skydda kulturpolitiken mot marknadsekonomiska värderingar (2007, s. 246-247). Detta sker i diskursen om litteraturstödet under 1980-talet när förläggare från stora och små förlag debatterar mot varandra. Det är förlagen och förläggarnas agerande (aktat/ringaktat) snarare än litteraturens innehåll som diskuteras.

Under början av 1990-talet kom argument som pekar på brister avseende stödets legitimitet från Kulturrådet, till skillnad från kritik under tidigare perioder som kommit utifrån. Vestheim menar att legitimitet i offentlig debatt explicit eller implicit refererar till vissa värden och idéer. Kulturrå-

det motiverar behovet av mer medel med att konstatera att en rättvis kvalitetsbedömning inte kan ske annars. Vid tiden för litteraturutredningen 1996 knyts förändringarna av litteraturstödet explicit till demokrati, rättvisa och medborgarnas rätt till kvalitativ skönlitteratur. Men stödet legitimeras även med hänvisningar till effektivitet och finansiell transparens.

En jämförelse av de olika legitimeringsgrunderna i de utvärderingar som gjorts av stödet visar på intressanta förskjutningar av legitimering i diskursen. I Holmströms utvärdering 1977 lyfts den klassutjämnande aspekten fram. Den här legitimeringsgrunden försvinner efter 1970-talet. Eftersom stödet är konstruerat på i princip samma sätt som 1975 är det klassutjämnande argumentet fortfarande giltigt och skulle kunna uttalas, men det ges inget utrymme för det i diskursen. I Peter Almeruds utvärdering av distributionsstödet 2001 legitimeras det inte som ett stöd för att stötta bokhandeln eller öka läsandet utan för att ge bättre spridning av litteraturstödda titlar (Almerud 2001, s. 8). I Erik Peurells utvärdering däremot ses distributionsstödet som en del av en demokratisk kulturpolitik (*Bästsäljare och hyllvärmare* 2002, s. 69). I Aronssons utvärdering (2002) lyfts de nöjda förläggarna fram som en anledning till att behålla stödet. Detta visar hur litteraturstödet och dess tillhörande distributionsstöd legitimeras på olika sätt beroende på i vilket sammanhang det diskuteras.

För att återknyta till begreppen autonomi och instrumentalitet som diskuterades i kapitel 2 så kan det sägas att litteraturstödet i vissa situationer har givits en explicit instrumentell legitimeringsgrund, att främja demokrati, men det har inte varit den främsta anledningen för legitimering. Förändringsförslagen i kulturutredningen 2009 gäller en teknokratiserad förvaltningsnivå, eftersom de legitimeras genom att hänvisa till att de skulle underlätta Kulturrådets administration. Kritiken mot dessa förslag från subjektspositionen *mot kulturutredningen* som består av författare, förläggare, och kulturskribenter kan ses som en aversion mot en teknokratisering av kulturpolitiken där kvalitetsdiskussionen likställs med eller underordnas ekonomiska bedömningar.

Jäv har under hela perioden varit ett hot mot stödets legitimitet. Det har skett en rörelse i jävsanklagelser, från att från båda sidor beskriva jäv som något som sker på individnivå och som kan förhindras med sunt förnuft, till en förståelse av jäv som något strukturellt. I en intervju med en före detta medlem i arbetsgruppen under oo-talet framkommer att Kulturrådet utbildar arbetsgruppsmedlemmarna i jävsfrågor. Trots detta är jävsanklagelser fortfarande ett hot mot legitimiteten, något som förekommer vid alla instanser där ekonomiskt stöd fördelas med hjälp av en bedömningsgrupp. Det är framför allt de minsta förlagen som åberopar jäv vid kvalitetsbedömning, kanske för att de är mer ekonomiskt beroende av litteraturstöd än större förlag och därmed har större incitament att överklaga beslut.

8.2.1 STÖD TILL LITTERATUR, INTE TILL LÄSNING

Litteraturstödet och sättet på vilket det legitimeras kan beskrivas som en del av "demokratiseringen av kulturen". Med detta menas alltså det monokulturella ideal eller ramverk som nordisk kulturpolitik har följt och, i viss utsträckning, fortfarande följer (jfr Duelund 2008, s. 14-15). Det går som nämnts ut på att den traditionellt borgerliga och elitistiska förståelsen av vad som är värdefull konst och kultur ska spridas till medborgarna genom att undanröja sociala och geografiska barriärer (Nilsson 2003, s. 186). Tankefiguren utgör en viktig del av diskursen om litteraturstödet. När stödet införs är en del av problemformuleringen att medborgarna ska få bättre tillgång till kvalitativ skönlitteratur (bland annat genom en motprestation som ska göra stödda titlar billigare). När sedan distributionsstödet lanseras 1999 är medborgarnas möjlighet att tillägna sig litteratur ett viktigt argument för att legitimera stödet.

Men att främja medborgarnas utbud av litteratur har aldrig varit den främsta legitimeringsgrunden för litteraturstödet. Grunden för legitimitet har istället varit utgivningen; att böckerna överhuvudtaget ges ut är syftet, inte att titlarna ska läsas (även om det såklart är önskvärt). Här infinner sig en konflikt, särskilt eftersom det tydliggörs att det är det udda, svårsålda och nyskapande som stöttats. Flera i debatten menar att de litteraturstödda titlarna är tråkiga och att ingen vill läsa dem. Motargumentet då blir att det är ett stöd till utgivning, inte till läsfrämjande. Det förefaller dock vara

svårt att legitimera ett branschstöd utan att knyta an det till läsning och demokratisering, vilket görs vid flera tillfällen. Ett intressant exempel är införandet av distributionsstödet 1999 där kulturministern och utvärderingar påpekar den demokratiska potentialen i stödet, medan Kulturrådet i sitt försvar av stödet anmärker på att det är ett branschstöd i första hand. Vilket värde tillskrivs de litteraturstödda titlarna? Värdet är inte knutet till läsning i första hand utan ligger i att titlarna överhuvudtaget ges ut.

Hur stödet *inte* legitimeras är relevant eftersom tystnader i en problemformulering kan bidra till osynliggörande och att vissa betydelsemöjligheter utesluts i diskursen. Som konstaterats används läsfrämjande och dylika argument som legitimeringsgrund, men det är inte den främsta orsaken till legitimering. Och intressant nog markeras det vid flera tillfällen att litteraturstödet *inte* bör ses som ett läsfrämjande stöd. Även om det kan vara en effekt av stödet så är det inte det främsta målet. Det innebär att diskursen om stöd till ny, svensk skönlitteratur till skillnad från diskursen om litteratur i skolan, på biblioteken och andra arenor där läsning är i fokus inte ger uttryck för myter om den goda litteraturen. Magnus Persson beskriver hur litteraturförmedlande arenor är "fångade" i myten om den goda litteraturen (Persson 2012). Det gäller inte för litteraturstödet, eftersom läsning inte är primärt fokus. Subjektspositionerna slipper undan det potentiellt utmanande och problematiska i att legitimera varför läsning av kvalitativ skönlitteratur är något viktigt.

Därmed inte sagt att aktörerna i dessa subjektspositioner inte är kapabla att motivera varför läsning är något viktigt. Men det finns inget behov av att föra det samtalet i anslutning till litteraturstödet eftersom begreppen litteraturstödda titlar och läsning inte är tätt förknippade. Det betyder att paternalistiska eller nostalgiska utsagor om litteratur inte dominerat diskursen. Varför medborgarna bör läsa kvalitetslitteratur är inte en stridsfråga i diskursen, det tas som självklart att vi ska göra det. Utifrån en diskursiv policyanalys kan det konstateras att motiveringen till *varför* läsning av kvalitativ skönlitteratur är viktigt är en tystnad i diskursen. Det är heller inget som någon aktör i debatten ifrågasätter eller lyfter, eftersom stödet riktats mot branschen. För att göra en jämförelse med Steiners undersökning av vad politiker säger om litteratur, böcker och läsning, så är det uppenbart att politiker i riksdagskammaren har mycket högre krav på

vad dessa aktiviteter och artefakter kan och bör uppnå, exempelvis att främja demokrati, svenskhet och fantasi, än vad det ges uttryck för i diskursen om litteraturstödet (Steiner 2012b).

Denna tystnad blir ett potentiellt problem när litteraturstödet och litteraturförmedlande arenor sammanförs. När distributionsstödet införs 1999 motiveras det som sagt med medborgarnas rättighet att kunna tillägna sig litteratur av god kvalitet. Samtidigt slås det fast att distributionsstödet ej är ett stöd för läsfrämjande eller till biblioteken. Bibliotekariepositionen upplever det som toppstyrning att staten skickar dem böcker, utan att de får mer resurser för att förmedla dessa. Den vassaste kritiken mot bibliotekarierna kommer dock från en aktör som både är författare och bibliotekarie. Det visar att det även inom subjektspositionen bibliotekarier finns möjlighet att problematisera inställningen till distributionsstödet. Men när kritiken kommer utifrån uppfattas det som en kritik mot professionens existensberättigande, varpå subjektspositionen kan enas mot ett yttre hot. Kritik mot bibliotekarieprofessionens kompetens i anslutning till litteraturstödet framförs även i politiska omdömen om professionen 1975.

8.2.2 KOMMERSIELLT ELLER ANTI-KOMMERSIELLT?

Det största hotet mot stödets legitimitet, enligt dem som berörs av det, är att de största förlagen får en majoritet av stödet. Såväl medlemmar ur arbetsgruppen och politiker som förläggare och författare reagerar på detta. Men ändå har förslag om att ändra ordningen kritiserats hårt, med upplagespärren som enda undantag. Det finns inte stöd för en behovsprövning av stödet i diskursen, ekonomiska eller kulturpolitiska bedömningar anses vara för styrande av förlagens verksamhet. Det finns en konflikt mellan stödets syfte och kvalitetskriteriet i synen på kommersiell litteratur.

Litteraturstödet beskrivs ofta i termer av att det är ett ”stöd till litteratur som annars inte hade kommit ut”. När det införs är en del av problemformuleringen att marknaden inte på egen hand klarar av att ge ut udda och svårsåld litteratur. Stödet har under perioder fått kritik för att vara anti-kommersiellt och för att det sätter principen om tillgång och efterfrågan ur spel. Likriktning ses som något dåligt och att bryta genreförväntningar är en del av kvalitetsbegreppet. Samtidigt har det under årens lopp med jäm-

na mellanrum gjorts reportage som "avslöjar" att litteratur som går med vinst, skriven av bästsäljande författare på stora förlag, blivit tilldelade stöd. I och med att kvalitet är det främsta kriteriet för att fördela stöd så är det fullt möjligt att titlar av bästsäljande författare från de största förlagen blir tilldelade stöd. Litteraturstödet är alltså skapat utifrån ett anti-kommersiellt synsätt samtidigt som det reella stödet inte gör någon skillnad utifrån ekonomiska faktorer. Detta innebär att stödet samtidigt kan få kritik för att vara exkluderande av kommersiell litteratur och för att litteratur som går med vinst får stöd.

David Karlsson menar att stödets främsta förtjänst är att det verkar "genom marknaden" istället för mot marknaden (2009, s. 133), men detta var inte något som kom till uttryck när stödet infördes. En förändring i stödets legitimeringsgrund kan skönjas i början av 2000-talet där det är just kvalitetskriteriets suveränitet och befrielsen från ekonomisk bedömning som lyfts fram. Under tidigare perioder har det i större utsträckning setts som ett problem att de största förlagen får mest litteraturstöd. Den här kritiken kommer inte bara utifrån, från människor med ideologisk övertygelse eller människor som själva nekas stöd. Även personer i arbetsgruppen och kulturministrar uttrycker ambivalens över att fördela medel till titlar som går med vinst. Dikotomin mellan kommersialism och kvalitet som följt stödet sedan det infördes dekonstrueras alltså när stödet väl fördelas. Konflikten kan förefalla olösbar, men under 2008-2009 sker en omförhandling i diskursen när utredningen föreslår en ekonomisk och politisk behovsprövning av stödet. Detta leder till att en enad subjektsposition ställer sig bakom stödet mot förändringsförslagen. De legitimerar stödet genom dess plats i välfärdspolitiken och i motsats till vad som uppfattades som en teknokratisering och politisering av stödet. Ett sådant enande är dock bara möjligt så länge "hotet", i detta fall förslagen i kulturutredningen, kvarstår.

8.2.3 VÄLFÄRDSPOLITIK SOM LEGITIMERANDE INRAMNING

Ytterligare en grund för legitimering av stödet är kopplingen till välfärdspolitik. När litteraturpolitiken i L68 sätts i relation till andra "fundamentala politiska beslut" (SOU 1974:5, s. 97) befästs litteraturpolitikens relation till övrig välfärdspolitik. Litteraturstödet kan därmed ses som

en del av den generella välfärdspolitiken. Även i andra utsagor efter stödets införande knyts det både explicit och implicit till välfärdspolitiska åtgärder, mer specifikt som en del av den kulturella välfärden. Detta kan ses som ett sätt att legitimera stödet genom att knyta an det till en företeelse som har en positiv innebörd. Stödet knyts även an till infrastruktur vilket också är ett sätt att markera det viktiga och allmängiltiga i stödet. De litteraturstödda titlarna beskrivs av kritiker av stödet som udda och svårlästa, men att legitimera stödet som en del av välfärden och infrastruktur gör att stödets legitimitet ökar. Som nämnts har andra legitimeringsgrunder som teknokrati och moral knappt kommit till uttryck i diskursen. Kanske kan bristen på moral som legitimeringsgrund förklaras med att värdet av att läsa skönlitteratur inte diskuterats. Ytterligare ett svar är att den välfärdspolitiska inramningen bidragit till en mycket stark legitimitet. Svensk kulturpolitik och därmed litteraturstödet ingår i en folkhemsidéologi (Frenander 2005). Detta trots att litteraturstödet riktas till artefakter snarare än till medborgare i första hand.

När litteraturstödet införs 1975 är kulturpolitiken en explicit del av den svenska välfärden; efter att ha förbättrat de materiella villkoren har turen kommit till de abstrakta och andliga värden som kulturen representerar. Litteraturstödet knyts därmed till en demokratisering av kulturen. Under det sena 00-talet är det genom att knyta an till välfärdspolitik, demokrati, infrastruktur, näringspolitik och akademiskt arbete som statens stöd till ny, svensk skönlitteratur legitimeras. När litteraturstödet knyts an till andra övergripande välfärdslösningar får det en stark legitimitet och konstruktionen har en stark status, så länge välfärdspolitiska lösningar har positiva konnotationer. Men denna legitimeringsgrund har inte varit konstant. Som visats legitimeras stödet på olika sätt av subjekspositioner. Detta leder till konflikt när olika grunder för legitimitet används samtidigt i diskursen.

Om välfärdspolitiken utgör en ram för litteraturstödet legitimering kan kvalitetskriteriet sägas vara själva huvudpunkten. Det är genom att ständigt hänvisa till kvalitetsbegreppet som all kritik mot litteraturstödet bemöts. Ordet kvalitet har nämnts flera gånger i detta kapitel och slutligen är det dags att ägna uppmärksamheten åt det begrepp som står i centrum för litteraturstödet.

8.3 KVALITET

Estetisk kvalitet är ett nyckelbegrepp i kampen om tolkningsföreträde i kulturdebatten. I kapitel 2 diskuterades olika sätt att definiera och tala om kvalitet utifrån vetenskaplig forskning. I föreliggande avsnitt har turen kommit till att fördjupa diskussionen om vilka föreställningar om kvalitet som kommer till uttryck i diskursen om litteraturstödet, samt hur dessa föreställningar används. Kvalitetsbegreppet har förskjutits från en negativ till en positiv definition. Avsnittet avslutas med en reflektion över kvalitetsbegreppets betydelse för effekterna av litteraturstödet konstruktion.

I en utsaga från 2009 beskrivs litteraturstödet som "opolitiskt" eftersom det är kvalitet som är det främsta kriteriet, inte ekonomiska eller politiska bedömningsgrunder (2009:2). I Bacchis anda går det att från den här utsagan *arbeta sig bakåt* för att undersöka vilka underliggande antaganden och förutfattade meningar som leder fram till att kvalitet kan beskrivas som något opolitiskt. Genom att göra det går det att identifiera vilka föreställningar om estetisk kvalitet som kommer till uttryck i diskursen om litteraturstödet.

8.3.1 FRÅN NEGATIV TILL POSITIV DEFINITION

Den största förändringen av hur kvalitetsbegreppet används 1975-2009 ligger i hur begreppet definieras. En rörelse från en negativ till en positiv definition av kvalitet kan konstateras. I diskursen 1975 beskrivs kvalitet genomgående i termer av vad det inte är: triviallitteratur, massmarknads-litteratur och pornografi. Förlag beskrivs som seriösa eller triviala sett till deras utgivning. Detta kan bero på att kulturpolitiken vid tiden för genomförandet av litteraturstödet baseras på ett borgerligt och traditionellt kulturbegrepp. Kvalitet behöver inte definieras för det råder konsensus om vad det innebär. Som nämnts tidigare finns det under 1970-talet en oro över att kvalitetskriteriet skulle influeras av politiska bedömningar, men begreppet i sig ifrågasätts inte. Under 70-talet får arbetsgruppen kritik för att kvalitet definieras för brett, en kritik som hänger kvar in på 80-talet när bedömnarna kritiseras för att ta allt för mycket hänsyn till olika genrer. Parallellt finns även en kritik mot att begreppet tolkas för snävt, framför allt från författare och förläggare som nekats stöd. I kritiken finns en konflikt mellan huruvida litteraturstödet ska fördelas till enbart ett kvalitativt toppskikt eller till skönlitteratur som är tillräckligt bra. Under 1980-talet identifierar subjektspositionen *författare och förläggare utan stöd* kvalitet som en "allmän mening". Med detta menar de att arbetsgruppen förutom sin egen bedömning även ska ta i beaktande omdömen från recensenter och BTJ-lektörer. Under 1980-talet ges det även uttryck för att kvalitet värderades högre av arbetsgruppen än tidigare och det antyds att bedömningarna var mer stränga.

En alternativ föreställning om estetisk kvalitet, som får utrymme under 1980-talet i subjektspositionen *staten mot kapitalet* och som sedan återkommer under 1990-talet i den liberala subjektspositionen, är att publiken och konsumenten bör avgöra vad som är kvalitet, det vill säga bra nog att betala för. Positionen argumenterar för att kvalitet inte är något som staten bör avgöra via en arbetsgrupp. De argumenterar även för att det litterära verket blir sämre av statligt stöd, eftersom författaren medvetet och omedvetet ändrar sig för att följa arbetsgruppens smak. Enligt subjektspositionerna blir litteraturen därmed tråkigare. Ett grundantagande för den liberala positionen är även att kvalitetsbegreppet i litteraturstödet är knutet till en vänsterideologi. I ett förslag i Moderaternas kulturpolitiska program från 2008 sägs det att litteraturstödet ska vara "ideo-

logiskt balanserad”, vilket antyder att de uppfattade fördelningen av stöd som obalanserad.

Vad gäller kvalitetsbegreppets användning i diskursen i allmänhet kan det noteras att när kulturutredningen år 2009 föreslår att ekonomiskt stödbehov och kulturpolitisk prioritering ska bli kriterier vid sidan av kvalitetsbegreppet väcker det mycket starka protester. De två föreslagna kriterierna beskrivs som en ökad byråkratisering samt en politisering av stödet, vilket medför att kvalitetsbegreppet framställs som att det vore något opolitiskt. Tillbaka vid citatet om litteraturstödet som ”opolitisk till sin natur” går det att konstatera att när noden kvalitet sätts i motsats till politiska bedömningar blir konsekvensen att kvalitet inte ses som ett politiskt begrepp i diskursen. I diskursen har kvalitetsbegreppet som sådant sällan problematiserats. Istället har det i perioder funnits en oro att *bedömarna* ska vara influerade av politiska sympatier. Underförstått bortser bedömarna då från kvalitetsbegreppet, vilket ytterligare befäster uppdelningen mellan kvalitet och politik.

Vid de tillfällen då andra bedömningskriterier än kvalitet har diskuterats har uttalare tagit det för givet att litteratur skriven av människor med bakgrund i andra länder än Sverige skulle komma att gynnas eftersom det är ”politiskt korrekt” (2009:1). Politisk korrekthet på kulturområdet knyts förutom till invandrare även till kvinnor och vänsterpolitiska värderingar (1995:8). Utsagorna sätter därmed kvalitet i motsats till det positionen identifierar som politiskt motiverade tillrättalägganden.

Eftersom kvalitet är ett ord som används som ett vagt, positivt begrepp går det att enas kring begreppet i motsats till specifika särintressen att ta hänsyn till ekonomiskt stödbehov. I exemplen ovan är det politik som utgör särintresset vilket implicit säger att kvalitetsbedömning kan ske utan politisk intervention. Att beskriva kvalitet som ett opolitiskt begrepp är dock även det en politisk handling. I diskursen betonas att kvalitet inte är statiskt och att diskussion och samtal är en nödvändig del för att avgöra vad som är kvalitet. Men samtidigt används kvalitet i diskursen av vissa subjekspositioner som något som kan skiljas från och sättas i motsats till andra intressen. En effekt av kvalitetsbegreppets dominerande roll i littera-

turstödets konstruktion blir att utsagor om vilka genrer eller dylikt som skulle komma att gynnas av andra kriterier än kvalitet också sätts i motsats till kvalitetsbegreppet.

Under 2000-talet tar arbetsgruppen fram explicita riktlinjer för hur kvalitetsbegreppet ska tolkas vid bedömning (se bilaga 3). Intensitet, originalitet, komplexitet, förnyelse, självständighet samt förmåga att överskrida genreförväntningar är som sagt ord som inte betyder så mycket i sig själva men som tillsammans med ordet kvalitet pekar ut en riktning.

Hur kvalitet bör definieras av arbetsgruppen har alltså blivit mer explicit för varje decennium. Vad kan det bero på? En delförklaring kan vara att kvalitetsarbete och kvalitetssäkring i offentlig verksamhet blivit allt vanligare sedan slutet av 1990-talet (Strannegård 2007, s. 17). En annan förklaring är att kvalitetsbegreppet upplevs som hotat. I kulturdebatt är kvalitetsbegreppet ett nyckelord i en makt- och fördelningskamp (Nielsen 2001, s. 189). För att återknyta till Nielsens citat i avhandlingens inledning så kan specifika intressen i vissa historiska och kulturella perioder etablera sig i en dominerande position och få tolkningsföreträde av centrala begrepp som kvalitet som politiska prioriteringar och beslut i sin tur orienterar sig efter (Nielsen 2001, s. 189f). De specifika intressen som företräder hur kvalitetsbegreppet används i litteraturstödet upplever kvalitetsbegreppet som hotat av marknadsanpassning och ökat politiskt inflytande, men detta hot har ännu inte fått något konkret inflytande på hur den politiska åtgärd som litteraturstödet utgör är konstruerad. Där emot går det att konstatera att litteraturstödet från början både är marknadsanpassat, i bemärkelsen att litteratur som går med vinst och förlag som går med vinst kan få stöd, och en del av ett politiskt inflytande i och med att stödet trots allt är en politisk åtgärd.

Trots försök att definiera kvalitet som det konsumenten gillar, som allmän mening eller som ett ord som är för svårt att använda har den dominerande förståelsen av estetisk kvalitet kvarstått i debatten om litteraturstödet. I diskursen är kvalitet ett begrepp som behöver skyddas i slutet av 00-talet. Det hotas både av förvaltning, av marknad och av politisk styrning.

Den professionella förståelsen av kvalitet innebär att kvalitet är något som kan urskiljas av sakkunniga genom diskussion. Med en positiv definition av kvalitet blir det tydligare vilken föreställning om kvalitet som arbetsgruppen använder och den diskuteras vidare i nästa avsnitt.

8.3.2 DET PROFESSIONELLA KVALITETSBEGREPPET

I mina intervjuer med före detta medlemmar i arbetsgruppen under 1970- och 2000-talen samt utifrån tidningsintervjuer och debattinlägg av före detta medlemmar framkommer att de genomgående arbetat med ett likartat kvalitetsbegrepp (se kapitel 4.4.2 och 7.4.2). Detta kan benämnas "det professionella kvalitetsbegreppet". Författarens teknik är vad som studeras av bedömare och ord som "äkta", "rörelse" och "eget språk" används av bedömare för att definiera kvalitet.

Bennich-Björkman sammanfattar den litteratursyn som hon menar förenar Författarfondens ledamöter för *budskapslitteratur* (1991, s. 289). Bennich-Björkman beskriver genren som ett uttryck för en ärligt känd övertygelse: "Inom den ramen kunde i princip mycket godtagas, alltifrån närmast fascistiska inlägg till böcker om invandrarnas svårigheter" (Bennich-Björkman 1991, s. 321). Hon beskriver Författarfondens ledamöters syn på god litteratur som: "det litterära verket som personligt dokument", som innehar tolkningsföreträde när det gäller att avgöra vad som är god litteratur och kvalitet (Bennich-Björkman 1991, s. 321-322). Själva ordet budskapslitteratur hämtas från litteraturvetaren Dag Hedman och syftar på en av de författarpositioner som växte fram i och med bokmarknadens uppkomst från och med 1700-talets slut. Nyckelordet för budskapsförfattaren är autonomi (Bennich-Björkman 1991, s. 14-17). Termen budskapslitteratur ger starka konnotationer till att verket ska ha ett tydligt budskap, vilket riskerar att begränsa den innebörd som Bennich-Björkman lyfter fram: verket som en ärligt känd övertygelse från författaren.⁹⁴ Det

---

⁹⁴ Redan i en samtida recension av Bennich-Björkmans avhandling gjordes invändningar mot termen, var skulle exempelvis den framväxande postmodernistiska litteraturen inordnas, den som på intet sätt var kommersiell (i motsats till budskapslitteraturen) men som vägrade underordna sig något budskap (Lönnroth 1991).

kan jämföras med utsagor i det empiriska materialet från arbetsgruppens olika ledamöter i kapitel 7.4.2 om hur de tolkade kvalitet. Deras utsagor liknar i stort det resultat Bennich-Björkman redovisar. Kvalitet, som det beskrivs av medlemmar i arbetsgruppen, är alltså en riktning framåt och en autentisk känsla.

Den här föreställningen om estetisk kvalitet kan benämnas som *den professionella bedömningen* eftersom den utförs av människor inom litteraturprofessioner som har legitimitet inom den egna gruppen. I intervjuer med arbetsgruppsmedlemmar betonas att det var en professionell läsning som genomfördes, det finns inte tid för nöjesläsning. Stödets underliggande problemformulering, att utgivningen av ny, svensk skönlitteratur måste säkras, har som tidigare konstaterats inte behövt legitimeras mot läsare och konsumenter i första hand. Det bidrar till att kvalitetsbedömningen skett på en professionell nivå utan att behöva ta hänsyn till exempelvis förmedlande faktorer.

Ole Marius Hylland konstaterar att bedömningen av titlar inom ramen för den norska inköpsordningen framförallt handlar om det litterära hantverket (2012, s. 16-17). Detta tillvägagångssätt liknar det resonemang som förts i litteraturstödet arbetsgrupp och det kan konstateras att det inte är något nationellt unikt i kvalitetsbedömningen i det svenska litteraturstödet. I arbetsgruppens medlemmars utsagor är det alltså den hantverksmässiga kvaliteten som diskuteras (Jfr Gran 2001, s. 116).⁹⁵ Den dominerande kvalitetssynen i det offentliga samtalet om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur är den professionella kvalitetsbedömningen som fokuserar på verkens autentiska känsla och arbetsgruppens diskussioner som verktyg för att bedöma kvalitet. Om kvalitetsbegreppet konstaterar litteraturvetaren Tomas Forser i sin bok om litteraturkritik:

---

⁹⁵ Efter att riktlinjerna för litteraturstödet uppdaterades 2013 betonades dessutom att bedömningen av litteraturstödet inom alla litteraturkategorier utgick från "hantverksmässig kvalitet" (Statens kulturråd 2013b).

Om kvalitet kan man resonera. Det är den kulturdemokratiska vinsten med att ägna sig åt värderingsanalys i estetiska sammanhang. (Forser 2002, s. 131)

Just i diskussionen finns det alltså en demokratisk potential. Men det är som sagt en professionell diskussion, det är bara sakkunniga som kan vara med i arbetsgruppen. Alla de intervjuade lyfter fram just diskussionen som det viktigaste vid bedömning. Finns det då utrymme för att sådana diskussioner kan föras? De intervjuade anmärker på tidsbristen på mötena, med bara några minuter för diskussion per bok. Arbetsgruppen för översatt litteratur och för klassikerlitteratur har under oo-talet dessutom inkorporerats i gruppen för stöd till skönlitteratur, dock utan att antalet ledamöter i gruppen ökat. Formerna för kvalitetsbedömning har alltså en rad begränsningar i tid och rum.

8.3.3 KVALITETSBEGREPPETS BETYDELSE

Jag har skrivit om vad kvalitetsbegreppet betyder i diskursen, i bemärkelsen vilka föreställningar som finns om begreppet och hur det används. Men vad har kvalitetsbegreppet för betydelse, i bemärkelsen vilken vikt det läggs vid ordet, i diskursen om litteraturpolitik?

Det finns i diskursen en föreställning om att 1970-talets kulturpolitik, brydde sig mindre om att stärka kvalitet för att istället betona vikten av delaktighet och jämlikhet. Detta är dock en missvisande tes när det gäller litteraturstödet. 1970-talets kulturpolitik, åtminstone på statlig nivå, är byggd på ett traditionellt, borgerligt kulturbegrepp (Frenander 2005, s. 202). Inget i avhandlingens empiriska material tyder på att faktorer som delaktighet och jämlikhet varit överordnade kvalitetsbegreppet vid litteraturstödet konstruktion eller vid senare omförhandlingar av den bakomliggande problemformuleringen. Främjandet av nyskapande skönlitteratur av hög kvalitet har varit en del av stödets problemformulering sedan det infördes. Andra former för legitimering, exempelvis att stödet skulle fungera klassutjämnande samt främja läsning, har använts i perioder men föreställningen om det professionella kvalitetsbegreppet är överordnat. Att fördelningen av medel bör ske på kvalitativa grunder utgör en privilegierad position i diskursen från 1975 och framåt. Kring detta kan

flera subjektspositioner enas, även om de har olika politiska ståndpunkter. Utanför hyllandet av det professionella kvalitetsbegreppet står de författare och förläggare som nekas stöd samt en liberal subjektsposition som av ideologiska skäl vill begränsa statligt stöd till kultur.

Kvalitetsbegreppet har i kulturpolitiska debatter ofta varit i skottlinjen för konflikter mellan bevarande/nyskapande, amatör/professionell, finkultur/populärkultur. Begreppet har även kritiserats för att vara konserverande och missgynna kvinnliga kulturskapare eller kulturskapare från andra länder än Sverige (Hermele 2009). Ingen av dessa konflikter kommer till uttryck i diskursen om litteraturstödet. Kanske för att vissa ramar redan är givna, som att stödet från början riktats mot det nyskapande och det professionella samt att själva utfallet av stödet inte går till författare utan till förlag. När resultatet av litteraturstödet kritiserats har det varit på individnivå där vissa namngivna författare ansetts vara för säljande eller för dåliga för att få stöd. Detta snarare än att kritisera eventuell snedfördelning eller andra aspekter. Vilket kan bero på att litteraturstödsdiskursen är snävare och riktad mot en bransch snarare än mot konstnärer.

En politisering av kvalitetsbegreppet äger rum när kvalitet får ökat fokus. Detta sker från och med slutet av 90-talet när kvalitet anses vara allt mer hotat. Resultatet i litteraturstödsdiskursen blir att begreppet används för att framhäva det autonoma i litteraturstödet konstruktion. Genom professionella kvalitetsbedömningar blir litteraturstödet självständigt från ekonomiska och politiska bedömningar. Användningen av kvalitetskriteriet vid bedömning ses som en motståndshandling i diskursen, ett motstånd mot en kulturpolitik som uppfattas som mer administrativ, teknokratisk och politiserad. Litteraturstödet knyts även till välfärdspolitik och mellan begreppen litteraturstödet, välfärdssamhället och noden kvalitet knyts det en stark diskursiv kedja. På det sättet synliggörs det politiska i kvalitetsbegreppet. Genom att på professionella grunder bedöma nyskapande kvalitet bidrar litteraturstödet till bevarandet av välfärdspolitiska lösningar, trots att det riktar sig till en bransch istället för till medborgare i första hand. Det är även viktigt att notera att arbetsgruppens medlemmar beskriver sitt arbete som viktigt och som ett sätt att "skydda detta område" (Intervju

2000:1). Kvalitetsbedömning sätts i relation till att värna utgivningen av ny, svensk skönlitteratur.

Vid konstruktionen av kvalitetsstödet etableras en dikotomi mellan litteratur av kvalitet och kommersiell litteratur. Åtskillnaden i kulturpolitiken uppmärksammas exempelvis i del ett av kulturutredningens betänkande *Grundanalys* där det sägs ”att förespråkande av kulturpolitiska insatser i princip tenderade att bli liktydigt med kritik mot marknadsekonomin” (SOU 2009:16, s. 134). Dikotomin dekonstrueras dock i litteraturstödet med hjälp av just kvalitetsbegreppets suveränitet. Kvalitetskriteriet möjliggör som bekant att titlar som går med vinst och förlag som går med vinst tilldelas stöd.⁹⁶ En effekt av litteraturstödet blir därmed att litteratur av kvalitet och kommersiell litteratur inte sätts i motsats till varandra.

Avslutningsvis är en reflektion över relationen mellan kvalitet, autonomi och demokrati utifrån litteraturstödsdiskursen på sin plats. Som konstaterats i kapitel 2 är konst och kultur inte demokratiska begrepp i sig själva. I kulturpolitiken tvingas dock kulturen förhålla sig till demokratiska perspektiv. Är det ett demokratiskt problem om bedömningen av litteraturstöd fokuserar på hantverksmässiga bedömningar? Forser argumenterar för att demokrati i kulturpolitiken inte främst bör förstås som att majoritetens röst ska höras utan istället att kulturpolitiken ska möjliggöra en mångfald av röster (1999). Utifrån ett sådant synsätt kan stödet till ny, svensk skönlitteratur ses som en del av en kulturpolitik som strävar efter ett sådant tillgängliggörande. Samtidigt är det en kulturpolitisk åtgärd som inte är konstruerad med tanke på läsarna av litteraturen.

Sammanfattningsvis är det främsta resultatet av min granskning av vilka föreställningar om estetisk kvalitet som används i diskursen om litteraturstödet 1975-2009 att definitionen av kvalitet gått från negativ till positiv. Detta är ett resultat av att kvalitetsbegreppet uppfattas som hotat. Men det professionella kvalitetsbegreppet har använts genomgående under perio-

---

⁹⁶ Även om det skett en begränsning i utbetalandet av stöd till titlar som går med vinst via upplagespärren som infördes 1999.

den, vilket lett till konflikt då olika professionella kompetenser stått emot varandra (författare och bibliotekarier). Politiskt har användningen av kvalitetsbegreppet kritiserats av politiska debattörer från både höger och vänster. Men från och med 1990-talet är det främst debattörer i liberal press som argumenterar för att litteraturstödet bör avvecklas eller i alla fall att verkets kvalitet inte bör vara det enda kriteriet vid fördelning av statliga medel. Detta för att publikens och konsumenternas åsikt enligt subjekt-positionen inte stämmer överens med arbetsgruppens bedömningar eller för att arbetsgruppen, enligt dem, gör ideologiska bedömningar. Den här subjekt-positionen når dock inte hegemoni.

I diskursen om litteraturstödet under den senare delen av 00-talet knyts kvalitetsbegreppet till välfärdspolitik när stödet sätts i motats till försämringar av välfärdsstaten. Kvalitetskriteriet används som en garant för en kulturvälfärdspolitik utan teknokratiska eller politiserande influenser. Litteraturstödet är ett resultat av demokratiseringen av kulturen under mitten av 1970-talet. De förändringstendenser och förskjutningar som ägt rum efter det har gällt nya åtgärder, inte stödets grund, vilket i *Boken i tiden* benämns som förlagsneutralitet och kvalitet (SOU 1997:141, s. 283). Stödets starka legitimitet baseras framför allt på det professionella kvalitetsbegreppet och föreställningar om den institutionella autonomi. Om någon position försöker rucka på det uppstår nya kontaktytor för konflikt, som när kulturutredningen år 2009 föreslog ekonomisk behovsprövning för stödet. Det råder en hegemoni i diskursen med den starka grund för legitimitet som kvalitetskriteriet och förlagsneutraliteten utgör. Så länge den hegemonin kvarstår är det svårt att se att litteraturstödet kommer att förändras.

8.4 LITTERATURSTÖDET EFTER 2009 OCH FÖRSLAG TILL FRAMTIDA FORSKNING

Läsandets kultur – slutbetänkandet av Litteraturutredningen (SOU 2012:65) presenterades i september 2012.⁹⁷ I direktiven ingick att analysera i princip

---

⁹⁷ Utredningens kommitté bestod av Tomas Lidman, Johanna Koljonen, Martin Ingvar och Annina Rabe.

alla aspekter av litteraturområdet samt lämna förslag på hur litteraturens ställning kan stärkas. Utredningens förslag skulle leda till ”ökat läsande och ett rikt utbud av kvalitetslitteratur” (Dir. 2011:24, s. 1). I den här exkursen uppehåller jag mig enbart vid de delar av utredningen som rör litteraturstödet. I betänkandet gjordes en översiktlig genomgång över litteraturstödet utveckling sen dess tillblivelse 1975. Det noterades att den största förändringen i och med den nya förordningen efter prop. 2009/10:3 var att stöd till i förhand planerad utgivning möjliggjorts och att ansvaret för mer detaljerade aspekter av stödet överlämnats till Kulturrådet. Detta, noterade utredningen, gjorde att det blivit enklare att förändra stödsystemet (SOU 2012:65, s. 270). Kommittén föreslog en omprioritering av medel från mottagare av en stor del av utgivningsstödet till andra ändamål. De föreslog därför en ny bestämmelse i förordningen:

/.../ [E]tt företag eller en koncern av företag för utgivning av litteratur sammantaget får beviljas statsbidrag motsvarande högst 23 prisbasbelopp per år. Av de medel som frigörs genom denna förändring bör 4 miljoner kronor användas för att höja bidragsnivåerna per titel. (SOU 2012:65, s. 427)

Stödets positiva effekter på bokmarknaden betonades, så även att kvalitetsbegreppet varit det främsta kriteriet för fördelning av stöd utan att ekonomiska bedömningar gjorts.⁹⁸ 23 prisbasbelopp motsvarade ungefär en miljon kronor 2012 och det bedömdes vara en lämplig maxsumma för ett företag eller en koncern. I betänkandet betonades att poängen med en sådan begränsning var att mottagarens ekonomiska situation inte blev en del av bedömningen, så de positiva effekter av stödet som framhållits fortfarande skulle vara i kraft. (SOU 2012:65, s. 427-428).⁹⁹ 2012 års litteraturutredning gjorde därmed en liknande bedömning av litteratur-

---

⁹⁸ Med hänvisning till David Karlssons utläggning om litteraturstöd i sin bok om arbetet i Kulturutredningen (2009).

⁹⁹ De medel som skulle bli över föreslogs gå till att justera upp stödet för enskild titel samt till utgivning av kulturtidskrifter och förlagens digitalisering av äldre titlar. Slutligen föreslogs även att taket för hur många exemplar förstaupplagan trycktes i skulle tas bort (SOU 2012:65, s. 428).

stödet roll som i propositionen 2009. Deras förslag till omfördelning var dock nytt i litteraturstödsdebatten.

SvF mottog förslaget med skepsis och beskrev det som att det ”kraftigt monterade ned stödet” (Ahlinder & Bonnier 2013, s. 5). Jan-Erik Pettersson argumenterar i sin rapport om stödet, gjord på uppdrag av SvF, för att engagemanget för litteraturstödet i allmänhet tycks ha minskat. Detta på grund av att få ”inom politiken, i bokbranschen, och bland kulturens opinionsbildare” har argumenterat för en höjning av stödet till litteratur (Pettersson 2013, s. 44). I den på utredningen följande propositionen föreslogs dock att litteraturstödet grunder för fördelning ”bör vara oförändrade” (*Läsa för livet* 2013, s. 47).¹⁰⁰ Det konstaterades att den nuvarande konstruktionen av stödet fungerade väl och hade stark legitimitet (ibid.). Den starka grund för legitimitet som litteraturstödet innehade 2009 fanns därmed fortfarande kvar fyra år senare.

Utöver de politiska dokumenten kan det slås fast att vikten av en positiv definition av kvalitet förstärks i och med uppdateringen av riktlinjer för hur kvalitetsbegreppet bör tolkas vid bedömningar för litteraturstöd 2013 (Statens kulturråd 2013b). Begreppen intensitet, originalitet och komplexitet förklaras i den nya versionen mer ingående än i den tidigare texten där orden stod för sig själva utan definitioner. Fler tecken i tiden pekar på att diskussionen om kvalitet är stark i det kulturpolitiska samtalet. När kvalitetsmålet uppfattades som hotat genom kulturutredningen år 2009 ledde det till en stark uppslutning för kvalitetsbegreppet. Diskussionen om kvalitet i konst och kulturpolitik har fortsatt efter presentationen av kulturutredningens betänkande. Två exempel är Folkpartiets kulturpolitiska program som betonade vikten av kvalitet (Folkpartiet liberalerna 2010), och den liberala tankesmedjan Timbro som i februari 2013 anordnade en paneldebatt om kvalitetsbegreppet (Timbro 2013). Intresset för kvalitetsbegreppet förefaller vara stort inom kultur och media överlag (se även Snickars 2013). I det offentliga samtalet om litteraturstödet har den professionella kvalitetsbedömningen varit ideal sedan 1975 och trots debatt,

---

¹⁰⁰ Vid slutförandet av denna avhandling hade utskottsbetänkandet om propositionen ännu inte publicerats och riksdagen hade inte beslutat om propositionen.

kritik och hot mot legitimiteten finns det inget som antyder att detta kommer att ändras.

När jag formulerade min frågeställning för avhandlingen valde jag samtidigt bort en rad andra sätt att närma mig litteraturstödet. Alternativa sätt att konstruera en studie hade kunnat vara att fokusera på litteraturstödet funktion på bokmarknaden, eller studera föreställningar om kvalitet utifrån estetiska teorier. En litteratursociologisk undersökning av litteraturstödet hade med stor sannolikhet genererat intressanta uppgifter. Men för att fortsätta arbetet som påbörjats med denna avhandling bedömer jag att en komparativ studie vore värdefull. Avhandlingens resultat kan med fördel användas som utgångspunkt för jämförelser mellan andra former av kulturstöd, både inom Sverige och mellan andra länder. Även en jämförelse mellan kriterierna för stöd hos de olika kategorierna inom litteraturstödet hade kunnat ge spännande insikter om hur olika kategorier bedöms och om det finns någon skillnad i hur kvalitetskriteriet används för olika stödkategorier.

8.4.1 AVSLUTANDE KOMMENTAR

Att skapa ett offentligt rum för reflektion har varit ett mål för den här forskningsinsatsen (efter Nielsen 1999, s. 190). Genom att synliggöra konflikter och förgivettaganden har jag strävat efter att undersöka hur föreställningar om estetisk kvalitet använts i kulturpolitikutövning. Metoden har varit en diskursiv policyanalys vald för att den möjliggör fokus på konflikt och att göra det osynliga synligt. Det är på sin plats att göra några avslutande reflektioner över hur det valda teoretiska ramverket och metoden har påverkat analysen. Genom att fokusera på hur aktörer talar om och beskriver litteraturstödet har förskjutningar och konflikter spårats, men vid användningen av ett diskursanalytiskt fokus har materiella faktorer för litteraturstödet utveckling fallit utanför ramen. En studie av kulturbudgeten hade förmodligen gett andra förklaringar till perioder av kritik mot stödet.

Genom att inkludera röster i periferin och kritiker som talar utifrån en marginell position i debatten har det gått att studera hur kritik mot stödet förändrats (eller förblivit densamma) under perioden. Den här vetenskapliga genomgången av litteraturstödet tillkomst och utveckling under trettiofem år är ett bidrag till svensk kulturpolitisk historieskrivning. Förhoppningsvis följs avhandlingen av fler fördjupningar om kulturpolitiska stödåtgärder.

Mina anspråk för avhandlingen har varit att sätta litteraturstödet i en välfärdspolitisk kontext för att kunna förstå diskursen om litteraturstödet. Kvalitetsbegreppet står i fokus och används i debatten både som ett opolitiskt begrepp och som ett verktyg för kulturpolitiska åtgärder. Avhandlingen bidrar till att visa hur betydelsefull välfärdspolitiken varit i diskursen om litteraturstödet (och kulturpolitiken), särskilt i slutet av ootalet när hot mot litteraturstödet även har tolkats som ett hot mot välfärdssamhället. Avhandlingen visar även hur dikotomin mellan kommersiell litteratur och kvalitet dekonstrueras i litteraturstödet.

Forskarens röst innebär ett tystande av andra röster, oavsett vilka epistemologiska grundvalar forskaren använder sig av (Alvesson & Sköldberg

1994, s. 251). Diskursen som analyseras i denna avhandling har konstruerats av författaren i och med att det är jag som identifierat och valt ut de texter som ingår i materialet. De röster som dominerar är framför allt kritikerna av stödets konstruktion. En risk med ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt är att forskaren hamnar för nära materialet och inte förmår analysera det på djupet. Genom att studera ett förhållandevis stort material samt visa hur materialet valts ut och analyserats (vilket görs i kapitel 3) är min förhoppning att analysprocessen blivit transparent för läsaren. Med hjälp av en diskursiv policyanalys visas på en mångfald av röster i materialet. Utifrån Bacchis frågor är det möjligt att ställa frågor om vilka tystnader som blir ett resultat av avhandlingens problemformulering, samt vilka effekter problemformuleringen konstruerar. Medborgaren, eller läsaren, får begränsat utrymme i avhandlingen. Jag konstaterar att litteraturstödet främst gäller utgivning och inte läsfrämjande, ett annat angreppssätt hade kunnat inkorporera frågor om medborgaren och medborgarens autonomi i kulturpolitiken. En effekt av avhandlingen blir att litteraturstödet lyfts fram på bekostnad av andra litteraturpolitiska åtgärder. Detta kan oavsiktligt ge intryck av att litteraturpolitiken inte täcker in vissa områden, om stödet ses som en helhet istället för som den del av ett bredare politikområde som det faktiskt är.

Konfliktperspektivet har bidragit till en strävan efter att visa motstridiga utsagor och subjekspositioner i diskursen. På detta sätt har jag försökt nyansera tystandet av röster som forskaren ofrivilligt bidrar till (Alvesson & Sköldberg 1994, s. 254). Målet har inte varit att visa det enhetliga utan en pluralism av problemformuleringar som kämpat om att nå hegemoni. Genom att studera en diskurs under en längre tid visas förskjutningar, snarare än förändringar, av betydelsen hos centrala begrepp. I avhandlingens första kapitel presenteras välfärdspolitik och föreställningar om konstens autonomi som två relevanta perspektiv för att studera hur kvalitetsbegreppet används i diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur.

Vad har jag kommit fram till som inte hade kunnat framkomma med en annan form av textanalys? Genom att fokusera på konflikt och användandet av noder har jag visat hur ett begrepp som förefaller vara neutrala, eller vagt positiva, kan betyda olika saker för olika grupper. Att skapa ett "rum

för reflektion” möjliggör förhoppningsvis att en diskussion om laddade och komplicerade företeelser som kvalitetsbegreppet kan hållas utan att fastna i dikotomier. Med det inte sagt att avhandlingen befinner sig i en upphöjd eller avskild zon av reflektion. Stödet har placerats in i en kontext av samtida kulturpolitiska åtgärder och förändringar på bokmarknaden för att visa hur stödet är ett resultat av tiden och platsen det existerar i. Det är min övertygelse att den dominerande problemformuleringen som ligger bakom stödet, trots att den varit stark under trettiofem år, är tillfällig och kan förändras åt en rad olika håll. Med hjälp av en diskursiv policyanalys kan en sådan förändring synliggöras och analyseras.

SUMMARY

Introduction (chapter 1)

This thesis in Library and Information Science explores how conceptions of aesthetic quality are used in Swedish literature policy through a study of the discourse on state support for new, Swedish fiction 1975-2009.

The background against which the research problem of the thesis is defined is the use of aesthetic quality in policy practice. Cultural policy entails that government is required to manage questions of quality assessment; this study aims at producing knowledge on how quality assessment has been handled in the case of state support to new, Swedish fiction. Cultural policy is defined in a narrow, explicit sense meaning the public actions that are defined as cultural policy by the government. Swedish cultural policy has been described as a part of welfare policies, and also referred to as the democratization of culture where cultural policy strives to make culture and art available to all citizens, no matter where they lived. There were elements of paternalism in cultural policy where high culture was favored as an alternative to mass culture and television. However, the assessment of quality in support schemes for art and culture is assigned to officials and experts, thus protecting the autonomy of the arts. Autonomy in the dissertation is defined as *institutional autonomy*, meaning the possibility for public institutions to make their own decisions without being steered by external powers. In cultural policy this procedure is usually referred to as the *arm's length principle*. The concept of quality is, in this dissertation, understood as the aesthetic quality assigned to a work of art.

Swedish cultural policy was constructed as a separate policy field in 1974 which led to the establishing of the Swedish Arts Council the same year. This authority is responsible for allocating grants to the arts in Sweden. State support to new, Swedish fiction is administrated by the Arts Council. It is a quality-based retrospective state support, aiming to support a versatile and qualitative book publishing. The support scheme to literature includes different types of literature, for example children and youth fiction, non-fiction and translated fiction. For this dissertation, however, it is only the support scheme for new, Swedish fiction that is being studied, hereafter called the state support to fiction. The support is constructed so that the publishing companies send in their books to the Arts council where the titles are assessed by a work group consisting of authors, librarians, critics and researchers. If a title is deemed of a satisfactory technical and editorial standard, and also meets some formal requirements it is allocated a support sum which goes to the publishing company. The support sum is calculated on the number of pages in the book.

The aim of this dissertation is to investigate how conceptions of aesthetic quality are used in Swedish literature policy through a study of the discourse of the state support to fiction 1975-2009. A discourse analysis is used to approach and make visible the political aspects in the construction of the state support and in the conception of quality.

The state support to new, Swedish fiction is studied as a public policy. A conflict perspective is used to identify antagonism in the discourse and to make visible the unstable construction of the discourse. The goal is not to assess or evaluate state support but to contribute to the growing research on the political aspects of cultural policy. The role of the researcher is identified as opening up for reflections and interpretations. The policy is approached through three complexes of questions focusing on *discourse*, *legitimacy* and *quality*.

Literature, policy and quality (chapter 2)

This chapter attempts to give a context to academic understandings of literature policy, state support to literature and aesthetic quality in cultural policy. With a starting point in the discourse-oriented perspective of this dissertation it is important to note that the texts presented in this chapter also are part of the discourse. However, this does not mean that the statements in academic texts are awarded the same status as statements in the empirical material of the dissertation. The discourse-oriented perspective is not relativistic in this sense and the texts discussed in chapter 2 have in common that they are produced within an academic discourse. They thereby differ, for example, from an opinion piece in their claims.

Through its literature policy the government has, over time, both censored and subsidized literature although research on the effects of subsidizing has been sparse. The research that has been done has focused on evaluations of support schemes in terms of legitimate grounds for support, or ideology analyses or effects on book publishing. Corporatism has been identified as an important factor in the development of Swedish literature policy, where the Swedish Writer's Union has played a significant part.

In the chapter I also present central concepts that are used for analyzing cultural policy: legitimacy, autonomy, instrumentality, technocratisation and moral. The concept of the autonomy of the arts (institutional autonomy) is strong in Swedish cultural policy. All cultural policy is considered instrumental, which is as a means to an end. Tendencies towards technocratisation, depoliticization, market-oriented instrumentality, as well as towards defining cultural policy as morally good has been observed in Denmark and Norway. These tendencies are relevant to explore also in a Swedish context.

Quality in cultural policy can be studied in a great variety of ways and is therefore not viewed as a static concept in the thesis but as something that changes over time and space. In cultural policy it is necessary to relate the concept of quality to democratic principles as well as to aspects of welfare, *bildung*, autonomy, instrumentality and power. Quality in this dissertation

is therefore identified as a key concept in the challenge of interpreting the cultural debate.

Theoretical and methodological points of departure (chapter 3)

In this dissertation I use the discourse theory developed by Ernesto Laclau and Chantal Mouffe (1985/2008). They argue that language is central to understanding reality. I use their key concepts discourse and social antagonism as a theoretical framework. *Discourse* is defined as a historical specific framework controlling what can and cannot be said and discourse could thus be considered as a partial fixation of meaning. All statements concerning state support to fiction are seen as belonging to a common discourse. Discourses are *political* constructions consisting of *antagonism* and the exercise of power; by political I mean the ways in which different subject positions in the discourse strive to determine the meaning of central concepts (nodal points). A *subject position* is a discursive position that an actor can assume; in discourse analysis it is not relevant to study individual actors, rather what subject position they are speaking from. A *nodal point* is the center of the discourse, a sign that does not mean anything in itself but meaning is constructed when it is connected to other signs. In a discourse there is an antagonistic struggle between subject positions to assign meaning to central concepts.

Inspired by Michel Foucault (1984/2002) I study problematizations in a policy proposal, using a methodology developed by Carol Bacchi (2009; 20012). A starting point is that a policy like state support to new, Swedish fiction is not neutral or objective but rather based on norms and values in society. In a discursive policy analysis the aim is to investigate the underlying problematizations of a policy. This methodology is used because it's suitable for studying the presuppositions and assumptions contained within policy suggestions, critiques and suggestions for change. A discursive policy analysis aids in identifying and characterizing a discourse together with the subject positions that are made available within it. How a policy is legitimized or threatened can thus be accounted for through discursive policy analysis. Finally the theoretical concept, *nodal point*, allows focus on the concept of quality and how it is used in the discourse on the state scheme.

A note on self-reflexivity is made where I acknowledge the role of the researcher as creator of the discourse being studied. I also account for my own assumptions on the presuppositions for the support scheme, including the emergence of cultural policy as an area closely connected to welfare policies and the importance of institutional autonomy.

Empirical material

The empirical material for the dissertation consists of three different categories.

1. Government publications on the support scheme including government commission reports, government decisions, government bills, ministry reports and reports from the Riksdag Committee on Cultural Affairs. It also includes reports and situational analyses commissioned by the Arts Council (38 documents).
2. Public texts on the support scheme published 1975-2009; this includes articles in newspapers and trade publications, debate books and blog posts. The newspaper and trade press material have been identified through database searching (*Artikelsök* and *Mediearkivet*). Micro films archived at the Gothenburg University library (390 documents) have been used for older material from 1975-1978.
3. The last category consists of six interviews conducted with former members of the work group for the support scheme. Three of the interview participants were active in the workgroup during the 1970s and three were active in the group during the 2000s. The interview material has been treated confidentially. The interviews have been transcribed, by me, and have been used as documents and analyzed in the same way as the other documents.

The discourse on state support to new, Swedish fiction 1975-2009 (chapters 4-7)

The four analysis chapters are chronologically ordered in themes. Each chapter is introduced with the policy document concerning the support scheme during the period. Thereafter problem representations are presented concerning state support. Nodal points and central concepts in the problem representations are identified. In the next step of the analysis the subject positions that are made available in the discourse are identified by examining how different actors' statements strive to define the meaning of nodal points in the discourse.

The public organization of taste in literature 1975-1979

The support scheme for literature was instituted in 1975 after an intensive debate between two subject positions regarding whether the support should be general (given to all published works of fiction) or selective (only given to titles that were deemed of being of good quality). The finalized policy had first been proposed by the Author's union and was a selective support form. The problem representation underlying the policy was that a book market crisis in the early 1970s had led to a decline in the publishing of high quality fiction and that a support scheme was needed to stimulate publishing.

The selective subject position argued that *selection* was the essential responsibility of the cultural sphere and for the necessity of separating good fiction from mass market fiction. The general subject position argued that the government should refrain from defining quality through the state support scheme as commercial fiction had qualitative values as well. However, within the general position there was also a formation that opposed a commercial book market and meant that the support to fiction should be general so that publishing companies would not have to submit to the demands of the market. The discursive effects created by the introduction of state support to new, Swedish fiction led to the creation of two fiction categories: *eligible* and *non-eligible*. This in turn led to a conflict between authors and publishers of non-eligible books on the one hand, and, on the other hand, the work group and officials in the Arts Council who defended work group assessments. In the discourse it is evident that some books were seen as serious and worthy of state support and some books were not. Even those who argued for general support wanted to exclude mass market

fiction, pornography and depictions of violence. Eligible literature was referred to as vital, odd and renewing. The works of debutants and inconvenient authors were put forward as examples of eligible books.

Criticism of state support scheme 1980-1989

In the government commission report and government bill concerning literature policy from the period the support scheme was described as well-functioning implying that any change would result in unwanted consequences. During this decade the support scheme was, however, criticized by three alternative problem formulations focusing on *quality* and the right to make assessments, the book market *crisis* its relation to the support scheme and the role of the *government*.

The work group was accused, by a subject position of ineligible authors and publishers, of not being able to assess works of fiction objectively. Quality was discussed at an individual level where the creators of works of art themselves argue about definitions. Large corporate publishers argued that the support scheme sidelined the supply and demand-function of the book market, leading to an overproduction of books. Publishers from small companies argued that it was the ongoing commercialization of the book market that led to overproduction. They accused the large corporations of acting immorally and of not taking cultural responsibility. Finally the support scheme was accused by a subject position of being a means for government to control of citizens in cooperation with the market. Another subject position argued that the government was working against the free market through the use of the support scheme. Both these positions label the government as taking a (too) active stance in cultural policy. These problem formulations are examples of how social antagonism is constructed in the discourse.

Threats to the legitimacy of state support scheme 1990-2007

During this period the presumptive *erosion* and *infertility* of the support scheme emerged in the discourse. In contrast to the earlier period criticism of the scheme structure came from the Arts Council and was expressed in the Government commission report on literature policy. The commission

report suggested a support scheme for the *distribution* of supported books to all Swedish municipalities and a limitation of the support sum if costs for the first print edition of a book were too high. These changes were passed in the government bill in 1997. The problem representation of state support was thereby expanded. Neutrality and quality were still claimed to be the primary criteria for assessments but a conflict emerged between the subject positions *librarians* and *authors*. Librarians argued that they themselves should decide what books should be available in libraries. The authors argued that the support was democratic and led to a wider choice of books for citizens. The conflict can be described as a struggle of professional competence between authors and librarians. The support scheme was also criticized from a liberal position with the argument that the state should not be the judge of taste. They claimed that workgroup assessments were based on ideological preferences rather than quality.

The consolidation of legitimacy 2008-2009

In the final analysis the debate circles around the Government commission's report on cultural policy published in 2009. It was suggested by the commission that the support scheme should take into account the individual title's need for funding and its priority in terms of cultural policy together with the original criterion of quality. The commission report stated that the support scheme was losing legitimacy because publishing companies and titles that were profitable could be awarded support. In the report it was also stated that the scheme lacked in accuracy. The implications of the report triggered a heated debate where one position argued that the support scheme would not benefit from change on the grounds that change would make literature policy politicized and bureaucratic. The dominating problem representation of the support scheme for fiction, that is, its neutrality with regard to publishing companies and its emphasis on quality remained. The conception of quality as a concept capable of protecting the support scheme from other criteria for assessment was strong.

During the period there was also an ongoing debate on a conflict of interest within the work group itself. This conflict had been an ongoing point of criticism against the work group ever since the support system was intro-

duced. It was mostly publishers and authors from small companies that accused the work group of having a conflict of interest.

The struggle on defining quality (chapter 8)

In the last chapter I return to the question complexes that guided my analysis: discourse, legitimacy and quality.

Discourse

In the discourse of the support scheme to new, Swedish fiction some shifts during the time period of my study become evident. One notable difference is how categories of literature that were deemed non-eligible are talked about. During the 1970s it was common to make statements regarding literary categories that ought to be excluded, for example mass market fiction, pornography and violence. Gradually, these kinds of statements disappeared in favour of discussions about what was eligible: the odd, books that are hard to sell and the innovative. Another shift is the talk about other genres as threats. In the 1970s the threat of low quality literary genres was discussed, but transformed into warnings about other media channels like television and video games until finally in 2009, the commission report suggested that the support scheme should be technically neutral.

The criticism against the support scheme has been constant, using standard arguments that can be applied to different types of state support to the arts concerning conflict of interests among the assessors and the claim that state support negatively affects the art being produced in making the grant holder dependent on the government.

Another shift has been regarding the description of the future of the support scheme. Between 1975 and 1999 the discourse was occupied with change with regard to the support scheme even among subject positions positive to the scheme. However, after the introduction of a support scheme to distribution and limitations on grant sums in relation to the

costs for first edition publication the support scheme has been described as “good enough”.

Legitimacy

Legitimacy refers explicitly or implicitly to certain values and ideas on what is right and fair within a specific time and place. The grounds for legitimacy and threats against it have shifted in the support scheme discourse during the survey period. In 1975 state support to fiction was legitimized in terms of an anti-commercial counterpart to the book market. It was connected to other welfare solutions in society such as education policy. The changes in the support scheme as a result of the government bill in 1997 are legitimized with reference to democratization and financial efficiency. Conflicts of interest in the workgroup have constantly threatened the scheme’s legitimacy. Although the legitimization of the support scheme can be described as a part of the democratization of culture it can also be claimed that it supports book production and not the mediation of literature. This can constitute a problem when arenas that mediate reading are connected to the support scheme. One example is the debate between librarians and authors during the 1990s and early 2000s when a conflict of professional competence emerged.

The greatest threat to the legitimacy of the support scheme in the discourse is the fact that the largest publishing companies also receive the greatest amount of state support. Work group members, politicians, authors and publishers from smaller companies criticize this but at the same time there is no incitement to add needs assessments to the criteria for the support scheme as economic or cultural policy criteria are viewed as governmental interventions. A conflict in the support scheme emerges in the way state support is often referred to as rewarding books that would not have been published otherwise. It has been criticized for repealing supply and demand in the book market while at the same time, large companies and profitable books are awarded state support. So the support scheme can be criticized for being both anti-commercial and supporting commercial literature simultaneously.

The support is discursively connected to welfare politics and democracy, even though it is aimed at artifacts, not citizens. Its legitimacy in the discourse is primarily based on the use of quality as the criterion for support.

Quality

Aesthetic quality is a key concept in the cultural debate. There has been a shift in the conception of quality in the discourse during the survey period from a negative to a positive definition. During the 1970s and 1980s quality was often defined in a negative sense of what it wasn't, like trivial or mass market fiction. However, by the 2000s quality is explicitly defined by the work group and the Arts Council as intensity, originality, complexity, renewal or independence in relation to genre demands, literary techniques and the creation of ideas and experience. A professional concept of quality emerges in the discourse and is defined by the work group as an authentic feeling and driving craft. The interview participants suggest that it is through discussion in the work groups that the definition of quality developed.

The shift towards explicating quality can be explained by a general shift towards working with quality issues in the public sector, but it can also be seen as a way to protect the concept of quality in a time where it is perceived as being threatened. The use of quality as the foremost criterion can be seen as an act of resistance against cultural policy changes that are perceived as being administrative, technocratic, politicized and an adaption to market values.

In a political sense, the concept of quality is used to assert autonomy in the construction of the support scheme. Through professional assessments of quality state support becomes independent from economical and political judgments. The state support to fiction and the concept of quality is strongly connected to welfare policy in the discourse. The results of the thesis make the political aspects of the concept of quality visible. By assessing (original) quality on professional grounds the support scheme is discursively used to support the preservation of welfare policy, despite being aimed at an industry rather than citizens.

After 2009 another Governmental report on literature has been commissioned. It suggests limitations on funding support to publishing companies or corporations. In the Government Bill published in September 2013, however, it was suggested that the support scheme should remain unchanged on the grounds of it working well and having a strong legitimacy. To continue the work started in this dissertation I deem that a comparative study between support systems for the arts, both in Sweden and in other countries, would be relevant.

REFERENSER

OTRYCKTA REFERENSER

Snickars, P. (2013). Kvalitet – vad är det?.
<http://pellesnickars.se/index.php?id=339>. [2013-09-28].

Statens kulturråd (2013a). Kulturrådets organisation.
<http://kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/Organisation/>. [2013-09-13].

Statens kulturråd (2013b). Utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet.
<http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>. [2013-09-13].

Sveriges författarförbund (2013). Historik.
<http://www.forfattarforbundet.se/om-oss/historik/>. [2013-09-26].

Timbro (2013-01-30). Välkommen till vårens första kulturdebatt.
<http://www.timbro.se/innehall/?art=varens-forsta-kulturdebatt>. [2013-02-21].

TRYCKTA REFERENSER

Ahearne, J. (2009). Cultural policy explicit and implicit: A distinction and some uses. *International Journal of Cultural Policy*, 15(2), 141-153.

Ahlinder, K. & Bonnier, E. (2013). Förord. J-E. Pettersson (2013). *Litteraturstödet: Från kvalitet till behov?. Rapport från Svenska förläggareföreningen*. Stockholm: Svenska förläggareföreningen. 5.

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Axelsson, M. (2008). Staël von Holstein lämnar Kulturrådet. *SvD*. 2009-09-10.

Baumol, W. J. & Bowen W. G. (1965). On the Performing Arts: The Anatomy of Their Economic Problems. *The American Economic Review*, 55(1/2), 495-502.

Bacchi, C. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?*. Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson.

Bacchi, C. (2012). Why Study Problematizations? Making Politics Visible. *Open Journal of Political Science*, 2(1), 1-8.

Bale, K. (2010). *Eстетik: En introduktion*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Belsey, C. (2002). *Poststructuralism: a very short introduction*. New York: Oxford University Press.

Bennett, T. (1998). *Culture: a reformer's science*. London: Sage.

Bennich-Björkman, L. (1991). *Statsstödda samhällskritiker: Författarautonomi och statsstyrning i Sverige*. Stockholm: Tiden.

Berglund, K. (2012). *Deckarboomen under lupp: Statistiska perspektiv på svensk kriminallitteratur 1977-2010*. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet.

Bjurström, E. (2008). Cultural policy and the meaning of modern and post-modern taste, with concluding remarks on the case of Sweden. *International Journal of Cultural policy*, 14(1), 65-78.

Blomgren, R. (1998). *Staten och filmen: Svensk filmpolitik 1909-1993*. Diss. Göteborgs universitet. Stockholm: Gidlund.

Blomgren, R. (2012). Autonomy or democratic cultural policy: That is the question. *International Journal of Cultural Policy*, 18(5), 519-529.

Blomgren, R. & Johannisson, J. (2013). *Att styra genom samverkan: Genomförandet av kultursamverkansmodellen i Jämtlands och Kronobergs län*. Myndigheten för kulturanalys. <http://www.kulturanalys.se/wp-content/uploads/2013/05/Blomgren-Johannisson-21-mars-2013-Final.pdf>. [2013-07-23].

Boëthius, U. (1989). *När Nick Carter drevs på flykten: Kampen mot "smutslitteraturen" i Sverige 1908-1909 = When Nick Carter was put to flight: The campaign against "gutter literature" in Sweden 1908-1909*. Stockholm: Gidlund.

Bonsaver, G. (2007). *Censorship and literature in fascist Italy*. Toronto: University of Toronto Press.

Bäck, H. & Larsson, T. (2008). *Den svenska politiken: struktur, processer och resultat*. (2. uppl.) Malmö: Liber.

Critchley, S. & Marchart, O. (2004). Introduction. S. Critchley & O. Marchart (Red.). *Laclau: A Critical Reader*. London/New York: Routledge. 1-14.

Dir, Kommitédirektiv, 2011:24. *Litteraturens ställning* (2011). (Dir. 2011:24).

Duelund, P. (2008). Nordic cultural policies: a critical view. *International Journal of Cultural Policy*, 14(1), 7-24.

Egeland, H. (2007). *Det ekte, det gode og det coole: Södra teatern og den dialogiske formasjonen av mangfoldsdiskursen*. Linköping: Tema kultur och samhälle, Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur, Linköpings universitet.

Elam, I. (2007). Kvalitet i litteraturen. B. Brülde & L. Strannegård (Red.). *Den omätbara kvaliteten*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag. 41-55.

Engberg, J. (2004). Hvad er kulturpolitik?. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, (1), 24-42.

Escarpit, R. (1973). *Litteratursociologi*. (2. uppl.) Stockholm: Wahlström & Widstrand. (W & W-serien, 255).

Fischer, F. (2003). *Reframing public policy: Discursive politics and deliberative practices*. Oxford: Oxford University Press.

Fleischer, R. (2011). *Boken ; Biblioteket*. Stockholm: Ink bokförlag.

Folkpartiet liberalerna. (2010-04-14). *Kvalitet- Kulturens kompassnål: En delrapport från Folkpartiet liberalernas kulturarbetsgrupp*.
http://www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_7549/scope_o/ImageVaultHandler.aspx. [2013-02-21].

Fornäs, J. (2012). *Kultur*. Malmö: Liber.

Forser, T. (1999). Demokratin på teatern. S. Bohman, E. Amnå & L. Johansson (Red.). *Demokratins estetik*. Demokratiutredningens forskarvolym IV, Stockholm: Fakta info direkt. (Statens offentliga utredningar (SOU), 199:129). 199-225.

Forser, T. (2002). *Kritik av kritiken: 1900-talets svenska litteraturkritik*. Gråbo: Anthropos.

Foucault, M. (1971/1993). *Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion

Foucault, M. (1984/2002). *Sexualitetens historia. Bd 2, Njutningarnas bruk*. ([Ny utg.]). Göteborg: Daidalos.

Frenander, A. (2005). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem: Diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Hedemora: Gidlunds förlag.

Frenander, A. (2011). Svensk kulturpolitik under 1900-talet: Kulturpolitik – vad är det?. A. Frenander (Red.). *Arkitekter på armlängds avstånd?: Att studera kulturpolitik*. Borås: Valfrid. 15-34

Frenander, A. (2012). Statens förhållande till folkbiblioteken, 1912-2012. A. Frenander & J. Lindberg (Red.). *Styra eller stödja?: Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Valfrid. 15-88.

Frenander, A. (2013). *Kulturpolitisk debatt i Sverige kring sekelskiftet 2000*. Paper presenterat vid Nordiska konferensen för kulturpolitisk forskning i Köpenhamn, Danmark 15-16 augusti 2013.

Frenander, A. & Lindberg, J. (Red.) (2012). *Styra eller stödja?: Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Valfrid.

Förvaltningslag (1986). SFS, Svensk författningssamling 1986:223.

Gran, A-B. (2001). Kvalitet før og nå – kvalitetskriterier i omløp. C., Lund, P. Mangset & A. Aamodt (Red.). *Kunst, kvalitet og politikk*. Oslo: Norsk kulturråds rapportserie nr. 22.

Gunder, A. (2012). *Garanterade författare: Om biblioteksersättningen och den garanterade författarpenningen 1972-2010*. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet.

Hadenius, S. (2008). *Modern svensk politisk historia: Konflikt och samförstånd*. (7., [rev. och aktualiserade] uppl.) Stockholm: Hjalmarson & Högberg.

Harding, T. (2007). *Nationalising culture: The reorganisation of national culture in Swedish cultural policy 1970-2002*. Linköping: Department for Studies of Social Change and Culture, Linköping University.

Harding, T. (2011). Var finns den statliga kulturpolitiken?: Inte bara på Kulturdepartementet. A. Frenander (Red.). *Arkitekter på armlängds avstånd?: Att studera kulturpolitik*. Borås: Valfrid. 59-86.

Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet. (Skrifter utgivna av Inst. För ABM vid Uppsala universitet. Vol. 3).

Helgason, J. (2012). Och aldrig mötas de tu. Kulturdebatt och kulturpolitik i den svenska kanondebatten 2006. *Statsvetenskaplig tidskrift*, (3), 431-452.

Hermele, V. (2009). *Konsten: Så funkar det (inte)*. Stockholm: Konstnärernas riksorganisation (KRO) : Sveriges konsthantverkare & industriformgivare (KIF).

Hermele, V. & Stone, N. (2007). *I väntan på vadå?: Teaterförbundets guide till jämställdhet*. Stockholm: Premiss : Teaterförbundet.

Howart, D. & Stavrakakis, Y. (2000). Introducing discourse theory and political analysis. D. Howarth, A. J. Norval & Y Stavrakakis (Red.). *Discourse theory and political analysis: identities, hegemonies and social change*. Manchester: Manchester University Press. 1-23.

Howart, D. H. (2005). Applying Discourse Theory: the Method of Articulation. D. R. Howarth & J. Torfing (Red.) (2005). *Discourse theory in European politics: Identity, policy and governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 316-349.

Howarth, D. H. (2007). *Diskurs*. Malmö: Liber.

Hugoson, R. (2000). *Vad är kulturpolitik?: En fråga om retorik*. Umeå: Univ.

Hylland, O. M. (2012). The rhetorics of bad quality. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 7-25.

Johannesson, L. (1999). Demokratins symbolrum: Bild och självbild. S. Bohman, E. Amnå & L. Johannesson (Red.). *Demokratins estetik*. Demokratitredningens forskarvolym IV, Stockholm: Fakta info direkt. (Statens offentliga utredningar (SOU), 199:129). 11-42.

Johannisson, J. (2006). *Det lokala möter världen: Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Borås: Valfrid.

- Johannisson, J. (2010). *Förändringar i kulturpolitikens geografi*. Stockholm: Statens kulturråd.
http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2010/kulturpolitiken_s_geografi.pdf. [2011-05-01].
- Johansson, H. O. (1974). *Bokens väg: En översikt i Litteraturutredningens spår*. Stockholm: Liber Förlag.
- Kant, I. (2003). *Kritik av omdömeskraften*. Stockholm: Bokförlaget Thales.
- Karlsson, I. & Ekenborn, L. (Red.). (2004). *Tack för lånet!: Om boken, biblioteket och den svenska litteraturens villkor : Sveriges författarfond 50 år*. Stockholm: Sveriges författarfond.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985/2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg: Glänta.
- Langsted, J. (2000). Kvalitet i kulturpolitik - kvalitet i konst. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (2), 6-34.
- Lantz, J. (2007). Kvalitetsbedömning i kulturföretag: Exempel från ett filmföretag. B. Brülde & L. Strannegård (Red.). *Den omätbara kvaliteten*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag. 103-127.
- Larsson, T. (2003). Cultural Policy in Sweden. P. Duelund (Red.). *The Nordic Cultural Model*. Copenhagen: Nordic Cultural Institute. 181-251.
- Lennartsson, C. (1999). *Stödordningarna för litteratur i Norge och Sverige: En ideologianalytisk ansats*. Borås: Valfrid.
- Lindeborg, L., Lindkvist, L. & Studieförbundet Näringsliv och samhälle. (2010). *Kulturens kraft för regional utveckling*. Stockholm: SNS förlag.

Lindsköld, L. (2011). Vem är konstnär och vem sitter i publiken? Genus och kulturpolitik. A. Frenander (Red.). *Arkitekter på armlängds avstånd?: Att studera kulturpolitik*. Borås: Valfrid. 87-108

Lindsköld, L. (2012). Svensk litteraturpolitik i förändring: Debatterna om förlaget En bok för alla 1992 och 2007. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, 1(1-2), 43-53.

Läsa för livet (2013). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition 2013/14:3).

Läsandets kultur (2012). Slutbetänkande av Litteraturutredningen. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2012:65).

Löfgren, M. (1994). Några stolpar. *Ord & Bild* 1994, (4), 4-13.

Lönnroth, L. (1991). Den statsstödde diktarens frihet. *SvD*. 1991-03-10.

Maanen, H. van (2008) One hundred and fifty years after 'The Introduction': On the importance of being autonomous. *International Journal of Cultural Policy*, 14(3), 281-297.

Mangset, P., Kangas, A., Skot-Hansen, D. & Vestheim, G. (2008). Nordic cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 14(1), 1-5.

Mangset, P. (2009). The Arm's length Principle and the Art Funding System: A Comparative Approach. M. Pyykkönen, N. Simanainen & S. Sokka (Red.). *What about Cultural Policy?*. Helsinki/ Jyväskylä: Minerva. 273-298.

Miller, T. & Yúdice, G. (2002). *Cultural policy*. London: Sage Publications.

Mills, S. (2004). *Discourse*. (2. ed.) London: Routledge.

Milner, A. (2005). *Literature, culture and society*. (2nd ed.) London: Routledge.

Montin, S. (2007). *Moderna kommuner*. (3. uppl.) Malmö: Liber.

Möller, P. (2010). Kulturens inflytande och utflytande: Aspektpolitik i staden. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 12(2), 127-154.

Möller, T. (2011). *Svensk politisk historia: Strid och samverkan under tvåhundra år*. (2., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Nationalencyklopedin (2013). jäv. <http://www.ne.se/lang/jäv>. [2013-09-11].

Nielsen, H. K. (1996). *Æstetik, kultur og politik*. Aarhus: Aarhus Univ.-forl.

Nielsen, H. K. (1999). Critical Public Agent or Hired Hand?: Perspectives for Research on Cultural Policy. *International Journal of Cultural Policy*, 5(2), 183-198.

Nielsen, H. K. (2001). *Kritisk teori og samtidsanalyse*. Aarhus: Aarhus Univ.-forl.

Nielsen, H. K. (2006). The technocratisation of the field of cultural policy and the role of critical research. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, (1), 137-154.

Nilsson, S. (2003). *Kulturens nya vägar. Kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Stockholm: Polyvalent.

Norval, A. (2000). Trajectories of future research in discourse theory. D. Howarth, A. J. Norval & Y. Stavrakakis (Red.). *Discourse theory and political analysis: Identities, hegemonies and social change*. Manchester: Manchester University Press. 219-236.

Persson, M. (2002). *Kampen om högt och lågt: Studier i den sena nittonhundratalsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten*. Diss. Lund: Univ. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.

Persson, M. (2012). *Den goda boken: Samtida föreställningar om litteratur och läsning*. Lund: Studentlitteratur.

Pettersson, J-E. (2013). *Litteraturstödet: Från kvalitet till behov?. Rapport från Svenska förläggareföreningen*. Stockholm: Svenska förläggareföreningen.

Quinn, R-B. M. (1997). Distance or intimacy?: The arm's length principle, the British government and the arts council of Great Britain. *International Journal of Cultural Policy*, (4:1), 127-159.

Rothstein, B. (1992). *Den korporativa staten: Intresseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*. Stockholm: Norstedts juridik.

Rothstein, B. (2010). *Vad bör staten göra?: Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. (3. uppl.) Stockholm: SNS förlag.

Røyseng, S. (2007). *Den gode, hellige og disiplinerte kunsten : Forestillinger om kunstens autonomi i kulturpolitikk og kunstledelse*. Bergen: Univ.

Schön, L. (2000). *En modern svensk ekonomisk historia: Tillväxt och omvandling under två sekel*. (1. uppl.) Stockholm: SNS förlag.

SFS, Svensk författningssamling 1986:223. Se: *Förvaltningslag*.

SOU 2012:65. Se: *Läsandets kultur*.

Statens kulturråd (2013a). *Sidersättning och högsta möjliga ersättning gällande F-pris 2011*.
http://www.kulturradet.se/Documents/Bidrag/bidragsinformation/Fpristabeller_kulturradet_se.pdf. [2013-06-02].

Statens kulturråd (2013b). *Utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet*. <http://kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>. [2013-09-27].

Stavrum, H. (2007). Hvorfor er kjønn en blind flekk i kulturpolitikkforskningen? *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 10(2), 7-17.

Stavrum, H. (2013). Begeistringsforskning eller evalueringstyranni? Om kunnskap om kunst for barn og unge. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 154-170.

Strannegård, L (2007). Kvalitet på modet. B. Brülde & L. Strannegård (Red.). *Den omätbara kvaliteten*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag. 13-25.

Steiner, A. (2006). *I litteraturens mittfåra: Månadens bok och svensk bokmarknad under 1970-talet*. Göteborg: Makadam.

Steiner, A. (2012a). Läsarnas marknad, marknadens läsare. Reflektioner över litteraturens materiella villkor. U. Carlsson & J. Johannisson (Red.). *Läsarnas marknad, marknadens läsare: En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*. Göteborg: NORDICOM. 23-38.

Steiner, A. (2012b). Bok, litteratur och läsning som synonymer. Åsikter och yttranden om litteratur i riksdagen 2000-2010. *Statsvetenskaplig tidskrift*, (2012:3), 413-430.

Steiner, A. (2012c). *Litteraturen i mediesamhället*. (2. uppl) Lund: Studentlitteratur.

Stenberg, C. (2001). *Litteraturpolitik och bibliotek: En kulturpolitisk analys av bibliotekens litteraturförvärv speglad i Litteraturutredningen L 68 och Folkbiblioteksutredningen FB 80*. Borås: Valfrid.

Sundgren, P. (2007). *Kulturen och arbetarrörelsen: Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2007. Stockholm.

Sundin, S. (2012). Ökad integration och koncentration. Den svenska bokmarknaden i förändring. U. Carlsson & J. Johannisson (Red.). *Läsarnas marknad, marknadens läsare: En forskningsantologi utarbetad för Litteraturutredningen*. Göteborg: NORDICOM. 259-294.

Svedjedal, J. (1994). *Författare och förläggare: Och andra litteratursociologiska studier*. Hedemora: Gidlunds.

Svedjedal, J. (1998). Politik och kulturpolitik i bokens samhälle. *Tidskrift för Kulturstudier*, (1998:3), 7-19.

Svedjedal, J. (2004). *Tänkta världar: Samlingsvolym*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Svedjedal, J. (2012a). Det litteratursociologiska perspektivet: Om en forskningstradition och dess grundantaganden. L. Furuland & J. Svedjedal (Red.). *Litteratursociologi*. (2 uppl.) Lund: Studentlitteratur. 73-102.

Svedjedal, J. (2012b). Författarna, marknaden och staten – Förord av Johan Svedjedal. A. Gunder (2012). *Garanterade författare: Om bibliotekersättningen och den garanterade författarpenningen 1972-2010*. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet. i-xvi.

Svenska Akademien (2006). *Högkultur som subkultur?: Inledande anföranden vid ett seminarium i Börssalen den 29 mars 2006*. Stockholm: Distr. Norstedts akademiska förlag.

Söderlind, Å. (2009). *Personlig integritet som informationspolitik: Debatt och diskussion i samband med tillkomsten av Datalag (1973:289)*. Diss. Borås/Göteborg: Högskolan i Borås/Göteborgs universitet. Borås: Valfrid.

Torring, J. (1999). *New Theories of Discourse*. Oxford: Blackwell.

Torring, J. (2005). Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges. D. R. Howarth & J. Torring (Red.) (2005). *Discourse theory in European politics: Identity, policy and governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 1-32.

Warnqvist, Å. (2007). *Poesifloden: Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976-1995*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet. Lund: Ellerströms.

Vestheim, G. (2001). *Ni liv: Om legitimitet og overlevingsevne i innkjøpsordningane for ny norsk skjønnlitteratur*. Oslo: Norsk kulturråd.

Vestheim, G. (2003). Om legitimitet i kulturinstitusjonar. A. B. Amundsen, B. Rogan & M. C. Stang (Red.). *Museer i fortid og nåtid: Essays i museums-kunnskap*. Oslo: Novus forlag. 343-367.

Vestheim, G. (2008). All kulturpolitikk er instrumentell. S. Beckman & S. Månsson (Red.). *Kultursverige 2009: Problemanalys och kulturstatistik*.

Linköping: Sörlins förlag. 56-63. <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:220733>. [2011-06-23].

Vestheim, G. (2011). Kulturens och konstens autonomi: Från den tidiga borgerliga epoken till den senmoderna "skenande världen". A. Frenander (Red.). *Arkitekter på armlängds avstånd?: Att studera kulturpolitik*. Borås: Valfrid. 143-162.

Williams, R. (1988). *Keywords: A vocabulary of culture and society*. (Rev. and expanded ed.) London: Fontana.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Winzer, R. & Statens folkhälsoinstitut. (2005). *Kultur för hälsa: En exempelsamling från forskning och praktik*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

Yrliid, R. (1990). *Litteraturens villkor*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

MATERIAL

För en förteckning över artiklar i dags- och fackpress samt webbsidor och blogginlägg se bilaga 1.

OPUBLICERAT MATERIAL

Arninge. Riksarkivet. Statens Kulturråd.

Arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur. LB 1975:14, Protokoll. 1975-09-18.

Litteratur- och biblioteksnämnden. LB 1976:8, Protokoll 1976-02-26.

LB 1975:14, se: Arninge

LB 1976:8, se: Arninge

Stockholm. Statens Kulturråd.

Statens kulturråd (2008a). Svensk skönlitteratur, bifall 2008.

Statens kulturråd (2008b). Svensk skönlitteratur, avslag 2008.

Forser, T. & Palm, A-K. (2009). *Trender och tendenser – en lägesrapport om den skönlitterära utgivningen 2009*.

Intervjuer med sex före detta medlemmar i arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur, gjorda i mars, april och maj 2011.

Intervju 1970:1 - Person som var medlem i arbetsgruppen under 1970-talet.

Intervju 1970:2 - Person som var medlem i arbetsgruppen under 1970-talet.

Intervju 1970:3 - Person som var medlem i arbetsgruppen under 1970-talet.

Intervju 2000:1 - Person som var medlem i arbetsgruppen under 2000-talet.

Intervju 2000:2 - Person som var medlem i arbetsgruppen under 2000-talet, telefonintervju.

Intervju 2000:3 - Person som var medlem i arbetsgruppen under 2000-talet.

TRYCKT MATERIAL

Ahlmark, D. & Brodin, B. (1979a). *Statligt litteraturstöd: en ekonomisk analys*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinst. vid Handelshögsk. (EFI).

Ahlmark, D. & Brodin, B. (1979b). *Bokbranschen i framtiden: en analys av möjliga utvecklingslinjer fram till år 2000*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinst. vid Handelshögsk. (EFI).

Almerud, P. (2001). *Ökad titelbredd: en rapport om bokhandeln och distributionsstödet*. Stockholm: Statens kulturråd. (Rapport från Statens kulturråd).

Andréasson, R. & Charpentier, C-J. (Red.) (1982). *Litteratur i kris: om ett stöd som slog snett : om nya modeller*. Laholm: Settern.

Aronsson, K. (2002). *Rör inte ett vinnande koncept – Det statliga litteraturstödet – underlag till en omvärldsanalys mars 2002*. Stockholm: Statens kulturråd.

Betänkande av Kulturutredningen (2009). *Förnyelseprogram, del 1*. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2009:16).

Betänkande av Kulturutredningen (2009). *Grundanalys, del 2*. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2009:16).

Betänkande av Kulturutredningen (2009). *Kulturpolitikens arkitektur, del 3*. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2009:16).

Boken – Litteraturutredningens huvudbetänkande (1974). 1968 års litteraturutredning (L68). Stockholm: Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1974:5).

Boken i tiden: betänkande (1997). Utredningen om boken och kulturtidskriften. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1997:141).

Bästsäljare och hyllvärmare: Bestånd och utlåning av boktitlar med litteraturstöd 1998-2000. (2002). Stockholm: Statens kulturråd. (Rapport från Statens kulturråd).

Charpentier, C-J. (1987). *Bidragsromaner: En kritisk granskning av det statliga litteraturstödet : [debatt]*. Örskelljunga: Settern.

Den statliga kulturpolitiken 2 (1975). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens Proposition 1975:20).

Dir., Kommittédirektiv, 1981:76. *1982 års bokutredning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet (Dir., 1981:76).

Dir., Kommittédirektiv, 1996:85. *Boken och kulturtidskriften*. Stockholm: Kulturdepartementet (Dir., 1996:85).

Dir., Kommittédirektiv, 2007:99. *Kulturpolitikens inriktning och arbetsformer*. Stockholm: Kulturdepartementet (Dir., 1996:85).

Dir., Kommittédirektiv, 2011:24. *Litteraturens ställning*. Stockholm: Kulturdepartementet (Dir., 2011:24).

Ds: departementsserien, 1998:18. Se: *Remissvar på Boken i Tiden*.

Ds: departementsserien, 1996:23. Se: *Remissvar på Kulturutredningen*.

En bok om böcker: Litteraturutredningens branschstudier (1972). Separat bilagedel 3 till

Litteraturutredningens huvudbetänkande/ 1968 års litteraturutredning (L 68). Stockholm: Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1972:80).

Eriksson, M. (1995). *Förändra litteraturstödet*. C. Rudbeck (Red.). *Bästa Margot*. Stockholm: Timbro. 49-60.

Försök med bibliotek: Litteraturutredningens biblioteksstudier (1972). Separat bilagedel 2 till Litteraturutredningens huvudbetänkande / 1968 års litteraturutredning (L68). Stockholm: Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1972:61).

Gedin, P. I. (1975). *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*. Stockholm: Prisma.

Gedin, P. I. (1997). *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*. (2., bearb. och utök. uppl.) Stockholm: Rabén Prisma.

Gehlin, J. (1993). *Floden och virvlarna: Linjer och episoder ur hundra års författarfacklig historia*. Stockholm: Bonnier.

Holmström, B. (1977). *Statligt litteraturstöd: Betänkande avgivet av Bengt Holmström*. Stockholm: LiberFörlag/ Allmänna förlaget, Utbildningsdep., Regeringskansliet. (Ds: departementsserien 1977:14).

Karlsson, D. (2010). *En kulturutredning: Pengar, konst och politik*. Göteborg: Glänta produktion.

Kulturdepartementet (1998). *DS 1998:18 Remissvar på Boken i Tiden* (SOU 1997:141).

Kulturpolitik (1997). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition 1996/97:3).

Kulturpolitikens inriktning: Slutbetänkande. (1995). Kulturutredningen. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1995:84).

Kulturutskottets betänkande 1975:KrU12: Med anledning av propositionen 1975:20 om den statliga kulturpolitiken 2 jämte motioner (1975). Stockholm: Sveriges riksdag.

Kulturutskottets betänkande 1984/85:KrU21: Om litteratur och folkbibliotek (prop. 1984/85:141) (1984). Stockholm: Sveriges riksdag.

Kulturutskottet betänkande 1997/98:KrU15. Litteraturen och läsandet (1997). Stockholm: Sveriges riksdag.

Kulturutskottets betänkande 2009/10:KrU5. Tid för kultur (2009). Stockholm: Sveriges riksdag.

Linnell, B. (2003). *Nya former för hanteringen av litteraturstödet: Sammanfattning av ett uppdrag att försöka hitta nya arbetssätt med litteraturstödet.* Stockholm: Statens Kulturråd.

Litteraturen i skolan (1973). Separat bilagedel 4 till Litteraturutredningens huvudbetänkande / 1968 års litteraturutredning (L68). Stockholm: Allmänna förlaget (Statens offentliga utredningar (SOU), 1973:1).

Litteraturen och läsandet (1998). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition 1997/98:86).

Läs mera! Slutbetänkande (1984). 1982 års bokutredning. Stockholm: Liber/ Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1984:30).

Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen: Litteraturutredningens läsvane-studier (1972). 1968 års litteraturutredning. Stockholm: Liberförlag/Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1972:20).

Motion 1975:1925 av herr Bohman m. fl. med anledning av propositionen 1975:20 om den statliga kulturpolitiken 2.

Motion 1975:1926 av herr Fällidin m. fl. med anledning av propositionen 1975:20 om den statliga kulturpolitiken 2.

Motion 1975:1927 av herr Helén m. fl. med anledning av propositionen 1975:20 om den statliga kulturpolitiken 2.

Motion 1975:1928 av herr Hermansson m. fl. med anledning av propositionen 1975:20 om den statliga kulturpolitiken 2.

Om litteratur och folkbibliotek (1984). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition 1984/85:141).

Om statligt litteraturstöd m m (1977). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition 1977/78:99).

Prop. 1975:20. Se: *Den statliga kulturpolitiken 2*.

Prop. 1977/78:99. Se: *Om statligt litteraturstöd m m*.

Prop. 1984/85:141. Se: *Om litteratur och folkbibliotek*.

Prop. 1996/97:3. Se: *Kulturpolitik*.

Prop. 1997/98:86. Se: *Litteraturen och läsandet*.

Prop. 2009/10:3. Se: *Tid för kultur*.

Remissvar på Boken i tiden (SOU 1997:141) - betänkande från Utredningen om boken och kulturtidskriften (1998). Stockholm: Fritzes, Kulturdep., Regeringskansliet. (Ds: departementsserien, 1998:18).

Remissvar på Kulturutredningen (1996). Stockholm: Fritzes, Kulturdep., Regeringskansliet (Ds: departementsserien, 1996:23).

Riksdagens moderata kulturkommitté (2007). *Kulturen 2.0 – ett inlägg i den kulturpolitiska debatten*.

http://www.bokus.com/newsletters/Pdf/moderat_16096.pdf. [2013-10-08].

Riksdagens moderata kulturkommitté (2008). *Nya Kulturen 3.0: Kreativa Sverige: Mer pengar till kulturen*.

http://kulturekonomi.se/uploads/moderat_19534.pdf. [2013-10-08].

Riksdagens protokoll 1975:89. *Fredagen den 23 maj*.

SFS 1980:657: *Sekretessförordning* (1980).

SFS 1996:1608: *Förordning (1996:1608) om statsbidrag till folkbibliotek (1996).*

SFS 1998:1469: *Förordning (1998:1469) om statligt litteraturstöd (1998).*

SFS 2010:1058: *Förordning (2010:1058) om statsbidrag till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser (2010).*

SOU 1972:20. Se: *Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen.*

SOU 1972:61. Se: *Försök med bibliotek.*

SOU 1972:80. Se: *En bok om böcker.*

SOU 1973:1. Se: *Litteraturen i skolan.*

SOU 1974:5. Se: *Boken.*

SOU 1984:30. Se: *Läs mera!*

SOU 1995:84. Se: *Kulturpolitikens inriktning.*

SOU 1997:141. Se: *Boken i tiden.*

SOU 2009:16. Se: *Betänkande av Kulturutredningen.*

SOU 2010:11. Se: *Spela samman.*

Spela samman - En ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet (2010). Delbetänkande av Kultursamverkansutredningen. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2010:11).

Statens kulturråd (2007). *Information till sökande av litteraturstöd.*

http://www.kulturradet.se/upload/kr/bidraginformation/littstod_info_sokande_2007.pdf.

[2013-09-25].

Statens kulturråd (2009). Remissvar. *Betänkande (SOU 2009:16) Grundanalys, Förnyelseprogram och Kulturpolitikens arkitektur av Kulturutredningen (Ku2009/241/KV).*

Svenska förläggareföreningen (2009). Remissvar. *Betänkande (SOU 2009:16) Grundanalys, Förnyelseprogram och Kulturpolitikens arkitektur av Kulturutredningen (Ku2009/241/KV).*

Sveriges författarförbund (2009). Remissvar. *Yttrande Ku 2009/241/KV: Betänkandet SOU 2009:16 Kulturutredningen.*

Tid för kultur. Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition 2009/10:3).

BILAGOR

BILAGA I FÖRTECKNING ÖVER ARTIKLAR I DAGS- OCH FACKPRESS.

På de följande sidorna presenteras tabeller över de artiklar i dags- och fackpress som ingår i det empiriska materialet. För en nyckel till förkortningar, se lista i början av avhandlingen.

Nr	Författare	Rubrik	Källa	Datum	Kommentar
1975:1	Max Lundgren	Hur skulle det då se ut i huvudet på finansministern	Arbt	1975-01-12	
1975:2	Nils Gunnar Nilsson	Utbildningsdepartementet förbereder kulturpolitiskt fiasko	SDS	1975-02-01	
1975:3	Nils Gunnar Nilsson	"Katastrof för litterära livet"	SDS	1975-02-01	Intervju med Per I Gedin
1975:4	Per A Sjögren	Inte ragnarök än, Per Gedin	SDS	1975-02-06	
1975:5	Jonas Modig	Inga monopolaspirationer!	SDS	1975-02-08	VD, SvF
1975:6	Monika Tunbäck-Hansson	Hörnet	G-P	1975-02-08	
1975:7	Urban Andersson	Litteraturstöd i fara?	SvD	1975-02-09	
1975:8	Levi Svenningsson	Håll inne med hånskrattet	Arbt	1975-02-10	
1975:9	Sune Stigsjö	Litteraturutredningen och skandalen	G-P	1975-02-11	
1975:10	Per I Gedin	Klokt och modigt eller	SDS	1975-02-11	

---

dumt och fegt

1975:11	Max Lundgren	"Det sitter en blåögd fan och skäms i min socialdemokratiska själ"	Arbt	1975-02-12
1975:12	Nils Gunnar Nilsson	Varför denna undfallenhet, Levi Svenningsson	SDS	1975-02-12
1975:13	Joel H Lundblad	Behovsprövning av litteraturstödet!	Arbt	1975-02-13
1975:14	Levi Svenningsson	Varför så gåpåig, Nils Gunnar Nilsson?	Arbt	1975-02-14
1975:15	Nils Gunnar Nilsson	Ett nät av möjligheter för svensk litteratur!	SDS	1975-02-16
1975:16	Kai Henmark	Hur ska boken stödjas? Ge utredningens förslag chansen	Arbt	1975-02-17
1975:17	Per Ahlmark	Skall staten styra dikten?	Expr	1975-02-20
1975:18	Sven Ekman	Bokhandeln oroas för utblivet stöd	G-P	1975-02-22

1975:19	Nils Hasse	Nedprutat litteraturstöd	G-P	1975-02-28
1975:20	Helmer Lång	Garantisumma - bästa stöd åt bokutgivningen	Arbt	1975-03-05
1975:21	Ingen uppgift	Här är siffrorna i kulturproppen	Expr	1975-03-06
1975:22	Tore Borglund	Utbyggd samhällsinsats om kommersialismen förstärks	Arbt	1975-03-07
1975:23	Levi Svenningsson	Grandslantar - men vid rätta grindarna	Arbt	1975-03-07
1975:24	Jonas Modig	Modig: Ynkligt	G-P	1975-03-07
1975:25	Kurt Bergengren	Stöd åt böcker måste gå ändra fram till helt nya läsare	AB	1975-03-07
1975:26	Per Olof Sundman	Barnsligt	G-P	1975-03-07
1975:27	Per Ahlmark	Kulturredrustning	G-P	1975-03-07
1975:28	Sune Stigsjö	Ett svek	G-P	1975-03-07
1975:29	Monika Tunbäck-	Zachrisson gjorde vad	G-P	1975-03-07

Intervju med Bertil Zachrisson, Utbildningsminister

	Hansson	många fruktat			
1975:30	Jan Magnus Fahlström	Den litterära rätten	DN	1975-03-07	
1975:31	Osignerad ledare	Det bidde knappt en tumme...	SDS	1975-03-07	
1975:32	Nils Gunnar Nilsson	Fatala misstag stjälpte litteraturens chans	SDS	1975-03-07	
1975:33	Nils Gunnar Nilsson	Generellt stöd betänkligt ur yttrandefrihetssynpunkt	SDS	1975-03-07	
1975:34	Nils Gunnar Nilsson	Gör om alltihopa!	SDS	1975-03-07	Intervju med Per Olof Sundman
1975:35	Bo Strömstedt	Har vi råd med kultur, Gunnar Sträng?	Expr	1975-03-07	
1975:36	P O Enquist	Stjärten på en Viggen	Expr	1975-03-07	
1975:37	Karl Erik Lagerlöf	Zachrissons kulturpropp: Rättning miträt!	DN	1975-03-07	
1975:38	Per Ahlmark	Grunden sönderskjuten	Expr	1975-03-07	
1975:39	Osignerad ledare	Bokstöd på hyllan	Expr	1975-03-08	

1975:40	Osignerad ledare	Rakt upp och ned	Arbt	1975-03-08
1975:41	Lars Gustafsson	Tillbaka till 1700-talet?	Expr	1975-03-08
1975:42	Osignerad ledare	Regeringen och böckerna	SvD	1975-03-08
1975:43	Osignerad ledare	En sådan debatt har inget att ge	Arbt	1975-03-09
1975:44	Gunnar Unger	Apropå...	SvD	1975-03-10
1975:45	Osignerad ledare	Litteratur-stödet går inte igenom	DN	1975-03-11
1975:46	Nils Gunnar Nilsson	Den omöjliga proppen	SDS	1975-03-12
1975:47	Osignerad ledare	Bakslag	SvD	1975-03-12
1975:48	Björn Nilsson	In kommer Zachrisson...	Expr	1975-03-12
1975:49	Karl Vennberg	Litteratur-stödet en form av censur?	AB	1975-03-12
1975:50	Osignerad ledare	För litet pengar men rätt idéer	AB	1975-03-13
1975:51	Kai Henmark	Har Zachrisson uppfunnit hjulet igen: "Hoppas kulturproppen avvisas av	Arbt	1975-03-14

	riksdagen"			
1975:52	Kurt Bergengren	Litteraturens återanvändning	AB	1975-03-15
1975:53	Osignerad ledare	För lån	G-P	1975-03-15
1975:54	Osignerad ledare	Litteraturstöd	AB	1975-03-16
1975:55	Max Lundgren	Litteratur-stödet - ett svek mot bokläsarna	Arbt	1975-03-16
1975:56	Osignerad ledare	Räkna upp anslagen	Arbt	1975-03-16
1975:57	Monika Tunbäck-Hansson	Bedrar snällheten visheten?	G-P	1975-03-16
1975:58	Bertil Zachrisson	Zachrisson bemöter sina kritiker: Selektivt litteraturstöd betyder inte censur	DN	1975-03-18
1975:59	Per Ahlmark	Selektivt bokstöd är betänkligt, sa Zachrisson	Expr	1975-03-18
1975:60	Nils Gunnar Nilsson	Nu, riksdagen: Rädsla litteraturen!	SDS	1975-03-19

1975:61	Stellan Arvidson	Kommersialismen naggas inte ens i kanten	Arbt	1975-03-19
1975:62	Per Olov Enquist	Så räddar vi skön- litteraturen - om vi skyndar oss	Expr	1975-03-19
1975:63	Osignerad ledare	Bakläxa för bokstöd	G-P	1975-03-19
1975:64	Åke Rasmusson	Zachrisson och bokhandeln: Möjliggör konkurrens på lika villkor	Arbt	1975-03-20
1975:65	Osignerad ledare	Underkänt experiment	SvD	1975-03-20
1975:66	Stellan Arvidson	Generellt litteraturstöd kan motverka kommerciellt urval	DN	1975-03-21
1975:67	Åsa Wall	Om kulturpropositionen går igenom: Icke- etablerade författare drabbas	SvD	1975-03-21
1975:68	Monika Tunbäck- Hansson	Billigare böcker - vem vill ej ha det?	G-P	1975-03-21

Intervju med Thomas von
Vege sack

1975:69	Karl Erik Lagerlöf	Zachrissons kulturpolitiska svek	DN	1975-03-22	
1975:70	Karl Erik Lagerlöf	Litteraturstödet: En generös generell selektiv kompromiss	DN	1975-03-22	
1975:71	Osignerad ledare	Stöd både böcker och läsning	AB	1975-03-22	
1975:72	Nils Gunnar Nilsson	Debatten som bar frukt	SDS	1975-03-23	
1975:73	Jonas Modig	Sänka alla bokpriser? Visst! Men hur?	Expr	1975-03-24	VD, SvF
1975:74	Hans Olof Johansson	Litteraturstödet och debutanterna	SvD	1975-03-30	
1975:75	Osignerad ledare	Rakt upp och ned	Arbt	1975-04-05	
1975:76	Osignerad ledare	Snällt tilltaget litteraturstöd	DN	1975-04-13	
1975:77	Dick Ljungberg	Hr. Zachrisson får snytingar	DN	1975-04-13	
1975:78	Levi Svennings-son	Zachrisson om "litteraturstödet": Samlas	Arbt	1975-04-24	Intervju med Bertil

	kring författarnas linje		Zachrisson
1975:79	Jan Magnus Fahlström	Litteraturens lott	DN 1975-04-27
1975:80	Nils Gunnar Nilsson	Den obegripliga missen	SDS 1975-05-09
1975:81	Osignerad ledare	Zachrisson illa ute	G-P 1975-05-11
1975:82	Nils Gunnar Nilsson	Den mästrande gesällen	SDS 1975-05-14
1975:83	Levi Svennings-son	Vad har Centern emot sin motion	Arbt 1975-05-20
1975:84	Jan Gehlin	Litteraturstödet	DN 1975-05-23
1975:85	Osignerad ledare	Förnuftet vann	Arbt 1975-05-24
1975:86	Osignerad ledare	Kulturen i riksdagen	SvD 1975-05-24
1975:87	Arne Söderlund	Golvad kulturminister: M-sireners locktoner fick centern att falla	DN 1975-05-24
1975:88	Jan Magnus Fahlström	Bokstödet	DN 1975-05-24
1975:89	Osignerad ledare	Det kulturpolitiska sveket	G-P 1975-05-24
1975:90	Osignerad ledare	Den aggressiva förloren	SDS 1975-05-24
1975:91	Lena Rainer	Överläggning i fp-gruppen	SDS 1975-05-24

om Sjöholm skall uteslutas				
1975:92	TT	Sjöholm gick emot partiet i hård debatt om bokstödet	SDS	1975-05-24
1975:93	Levi Svenningsson	Nu kan tryckas billigare böcker	Arbt	1975-05-25
1975:94	Levi Svenningsson	Litteraturstödet saboteras	Arbt	1975-07-04
1975:95	Nils Gunnar Nilsson	Sex man och en kvinna fördelar litteraturstödet	SDS	1975-08-30
1976:1	Osignerad ledare	Bokstödet	JP	1976-02-22
1976:2	Osignerad ledare	Bokstöd- litteraturod	HP	1976-02-25
1976:3	Kai Henmark	Tre viktiga förutsättningar för ett bättre litteraturstöd	DN	1976-09-28
1976:4	Bengt Lotsander	Mord på bokhandeln	DN	1976-10-07
1976:5	Kai Henmark	Satsning på biblioteken gynnar också bokhandeln	DN	1976-10-14
1976:6	Artur Lundkvist	Litteraturstödet är	DN	1976-11-02

syndapengar					
1976:7	Kai Henmark	Också den halvbra dikten behövs	DN	1976-11-11	
1977:1	Ingmar Björkstén, Elisabeth Sandlund	Litteraturstödet hotas	SvD	1977-02-18	Samtal med förläggarna Lasse Bergström, Gösta Åberg, Dag Klackenborg, Gunnar Siegel och Stig Nilsson
1977:2	Kai Henmark	Mot en ny bokkris: Förlagen dränker sig i modevägor!	SvD	1977-03-10	
1977:3	Peter Curman	Är det branschstöd eller litteraturstöd vi behöver?	AB	1977-03-12	
1977:4	Helmer Lång	Hur bör ett statligt litteraturstöd utformas?	SKD	1977-03-12	
1977:5	Jonas Modig	"Ett bra litteraturstöd är ett bra branschstöd"	AB	1977-03-17	
1977:6	Peter Curman	Svar	AB	1977-03-17	
1977:7	Peter Curman	Skärp kvalitetskraven!	AB	1977-04-17	

1977:8	Osignerad ledare	Nu gäller det bokhandeln	Expr	1977-09-07
1977:9	Lars-Olof Franzén	"Som en man i sjönöd simmande åt flera håll samtidigt"	DN	1977-09-08
1977:10	Nils Gunnar Nilsson	Har stödet överlevt sig självt?	SDS	1977-09-08
1977:11	Osignerad ledare	Mer pengar åt boken	SvD	1977-09-08
1977:12	Ingen uppgift	Det nya förslaget till litteraturstöd	AB	1977-09-14
1977:13	Bo Caverfors	Första steget till en avveckling?	AB	1977-09-14
1977:14	Peter Curman	Koncentrera resurserna till att sänka priserna!	AB	1977-09-14
1977:15	Karl Vennberg	Sämlre kvalitetskontroll - ökad makt åt förlagen?	AB	1977-09-14
1977:16	Ingmar Björkstén	Skall litteraturen få allt?	SvD	1977-09-20
1977:17	Helmer Lång	Ska de goda böckerna försvinna?	SKD	1977-11-24

1979:I	Per I Gedin	Böckerna alldeles för billiga	SvD	1979-02-09	
1979:2	Per I Gedin	Momsfri bok räddningen	SvD	1979-02-11	
1979:3	Kerstin Vinterhed	Bokhandlarna: Litteraturstödet måste omarbetas	DN	1979-12-22	Intervju med Bengt Lineruth, ordf, Bok-, pappers-, och kontorsvaruförbundet

Tabell 6. Tidningsartiklar 1975-1979.

Nr	Författare	Rubrik	Källa	År: nr	Kommentar	Sida
1975:I	Gerard Bonnier	Kommentarer till kulturpropositionen	SvB	1975:12/14		271
1975:II	Gunilla Lundborg	Intervju med Bertil Zachrisson	SvB	1975:12/14	Intervju med Bertil Zachrisson	276-278
1975:III	Ingen uppgift	Förläggarna om litteraturstödet	SvB	1975:26/2 7	Intervjuer med Lars Almgren, Norstedts, Gerald Bonnier, Bo Cavefors, René Coeckelberghs, Per I Gedin, Wahlström & Widstrand, Uno Larsson, LT, Per	540-543

A Sjögren, Rabén & Sjögren, Sune Stigsjö, Zindermans samt Åke Rasmussons, ordf, SBF						
1976:I	Kai Henmark	Litterär kulturrevolution inom räckhåll	Författaren	1976:7	5-8	
1976:II	P O Enquist	Kåre Jan-Erik Wikström	Författaren	1976:7	8	
1976:III	Torbjörn Thörngren	Till diskussionen om litteraturstödet	Författaren	1976:7	9-10	Var med och arbetade fram SFF:s förslag till litteraturstöd 1975
1976:IV	Stig Sjödin	Kultur och stora tal	Kommunal- arbetaren	1976:7	5	
1977:I	Lisa Sjöstedt	Han utreder litteraturstödet effekter	SvB	1977: 12/14	338	Intervju med Bengt Holmström

Tabell 7. Tidskriftsartiklar 1975-1979.

FÖRTECKNING 1980-TALET

I tabell 8 redovisas tidningsartiklar, i tabell 9 tidskriftsartiklar i kronologisk ordning.

Nr	Författare	Rubrik	Källa	Datum	Kommentar
1980:1	Lennart Frick	Litteraturstödet:	Arbt	1980-03-12	

Reformera det - så här!				
1981:1	Ingvar Wahlén	Tid att kolla litteraturstödet	HP	1981-01-17
1981:2	C-J Charpentier	Ompröva statliga litteraturstödet!	HD	1981-02-16
1981:3	Helmer Lång	Att ösa ut pengar på böcker i onödan	SKD	1981-12-24
1982:1	Jan Linders	Förlagsbransch i kris	SKD	1982-01-05
1982:2	Ulf Gyllenhak, Ingemar E Nilsson	Inget litteraturstöd till unik fångelseskildring	DN	1982-03-02
1982:3	Leif Sundkvist	Konkurrensen hård om klassikerstöd	DN	1982-03-12
1982:4	Ulf Gyllenhak, Ingemar E Nilsson	Visst styrs utgivningen av klassiker	DN	1982-03-26
1982:5	Dick Henriksson	800 böcker får dela på 16 miljoner kronor	G-P	1982-04-21
1982:6	Carl Nisser	Litteraturstöden ger problem: Förlagen skär	G-P	1982-04-21
				Intervju med P A Sjögren, Rabén & Sjögren

---

ner

1982:7	Lars Bäckström	Litteratur-stödet i stöpsleven: Är jag så dålig?	ST	1982-12-24	
1983:1	Björn Håkansson	Minimera riskerna!	AB	1983-01-02	
1983:2	Thomas von Vegesack	Stöd till döds	ST	1983-01-10	
1983:3	Hans O Sjöström	Litteraturen behöver kulturpolitik - inte socialpolitik	ST	1983-01-17	
1983:4	Jan Valdelin	Förlagen måste ta sitt ansvar	ST	1983-01-17	
1983:5	Lennart Bromander	Litteraturstödet livsviktigt för "smala" böcker	AB	1983-01-19	Ledamot, AG
1983:6	Anna-Lena Höglund	Kritiken slår blint	ST	1983-01-24	Ledamot, AG
1983:7	Heidi von Born	Litteraturens viktväktare - kulturens dödgrävare	ST	1983-01-25	Ledamot, AG

1983:8	Thomas von Vegesack	Missförstådd målsättning	ST	1983-01-28
1983:9	Per-Axel Hildeman	Den norska modellen	ST	1983-02-08
1983:10	Lars Bäckström	Mera insyn och inflytande	ST	1983-02-18
1983:11	Åke Lundqvist	Ompröva litteraturstödet!	DN	1983-02-21
1983:12	Åke Lundqvist	Samling kring boken!	DN	1983-03-09
1983:13	Lars Bäckström	Fasta priser kan rädda bokhandeln	DN	1983-03-09
1983:14	Jonas Modig	Varför denna hets mot bokklubbarna?	DN	1983-03-21
1983:15	Åke Lundqvist	Månadens Bok	DN	1983-03-21
1983:16	Ingvar Wahlén	Litteratur-stödet måste finna nya vägar	HP	1983-05-26
1983:17	Hans Haste	Var finns alla deras diktsamlingar?	AB	1983-08-19
1983:18	Åke Runnquist	Skolans fel!	AB	1983-08-28

1983:19	Thomas von Vegesack	Uruselt lagerstöd!	AB	1983-08-28
1983:20	Hans Haste	Vilhelm Ekelund - kilovis	AB	1983-09-18
1984:1	Mats Gellerfelt	Vad sker bakom lyckta dörrar?	SvD	1984-06-09
1984:2	Nils Schwartz	"Sexfaldigt förstånd om vi gör misstag..."	SvD	1984-06-25
1984:3	Bertil R Wideberg	"Gör en katalog över bra böcker"	AB	1984-06-28
1984:4	Mats Gellerfelt	Makten koncentreras	SvD	1984-07-07
1984:5	Nils Schwartz	Antingen - eller...	SvD	1984-07-30
1984:6	Mats Gellerfelt	Svar	SvD	1984-07-30
1984:7	Leif Carlsson	Vad är en klassiker?	SvD	1984-10-10
1985:1	Björn Håkanson	Inkompetens i kulturrådet	AB	1985-01-11
1985:2	Veronika Ehrengren	Kulturen får vissna strån över stängslet	Eskilstuna-kuriren	1985-01-12
1985:3	Sverker Tjärén	Vad är statlig litterär	AB	1985-01-13
				Intervjuer med ledamöter av AG:

		kvallitet?			Björn Håkansson, Ying Toijer Nilsson, Gunilla Noreen, May Engvall och Max Lundgren
1985:4	Peter Curman	Ett fall för PO (Enquist)	AB	1985-01-15	
1985:5	Per Olov Enquist	"När anslagen står stilla får allt färre pengar"	AB	1985-01-19	Var med och arbetade fram SFF:s förslag till litteraturstöd 1975
1985:6	Peter Curman	Svar	AB	1985-01-19	
1985:7	Peter Curman	Stoppa godtycket!	AB	1985-04-24	
1985:8	Gunilla Noreen	Curmans orimliga krav	AB	1985-04-29	Ledamot, AG
1985:9	Peter Curman	...och hans rimliga!	AB	1985-04-29	
1986:1	Ingvar Wahlén	Tal i egen sak	SKD	1986-02-17	
1986:2	Karl-Axel Lindholm	Litteraturstödet bör inriktas på kvalitet	SKD	1986-03-05	
1986:3	Ingvar Wahlén	Dåliga kunskaper om litteraturstödet i Författarförbundet	SKD	1986-03-13	
1986:4	Stig Hansén	Sverige är för litet för att klara sig utan	GT	1986-04-25	Intervju med Torbjörn Thörngren

Litteraturstöd				
1987:1	Jan Myrdal	Skandalen Machiavelli: Ehnmarks bok offras för lönsamt snusk	AB	1987-01-21
1987:2	Anders Ehnmark	En bok - under bordet, tack!	Expr	1987-01-26
1987:3	Björn Nilsson	En bok för ingen?	Expr	1987-01-29
1987:4	Hans Isaksson	Ett litet misstag...	Expr	1987-02-03
1987:5	Nils Gärdegård	Får man sälja Strindberg?	AB	1987-02-03
1987:6	Gunder Andersson	Sätt stopp för bokcirkusen!	AB	1987-02-05
1987:7	Torbjörn Andersson	Återupprätta bokhandeln	AB	1987-02-12
1987:8	Stefan Lindgren	Konsten att begrava en bok...	AB	1987-02-12
1987:9	Jan Myrdal	Ett litet påpekande	AB	1987-02-15
1987:10	Ragnar Järhult	Att vilja - men inte få...	AB	1987-02-20

1987:11	Osignerad ledare	Ordet - basen i kulturen	Gefle dagblad	1987-02-27	
1987:12	Roy Blomberg	Smä förlagen blir allt fler	DN	1987-03-19	Intervju med Torbjörn Thörngren
1987:13	Carl Olof Josephson	Gör om litteraturstödet!	SvD	1987-05-08	
1987:14	Helmer Lång	Litteraturstödet en kulturskandal	SKD	1987-07-16	
1987:15	Ingvar Wahlén	Litteraturstöd och vinstitlar	HP	1987-05-26	
1987:16	Osignerad ledare	Avväpnad kultur	UNT	1987-11-14	
1987:17	Lars Bäckström	Marknaden hotar fri litteratur	UNT	1987-11-24	
1987:18	Osignerad ledare	Svar till Bäckström	UNT	1987-11-24	
1987:19	Rolf Söderlund	Vet kulturpolitikerna bäst?	UNT	1987-12-02	
1987:20	Osignerad ledare	Kulturpolitisk konsensus	UNT	1987-12-15	
1987:21	Lars Bäckström	Vad är bäst för	UNT	1987-12-23	

kulturen?					
1987:22	Osignerad ledare	Svar till Bäckström	UNT	1987-12-23	
1988:1	Björn Widegren	Tänk om, kulturrådet	Gefle dagblad	1988-01-20	
1988:2	Lennart Frick	Gör om stödlotteriet!	AB	1988-02-19	
1988:3	Sven Gunnar Särman	Är boken inte kultur?	Expr	1988-07-07	
1989:1	Bengt Bengtsson	Ompröva litteraturstödet	Barometern	1989-04-27	Recension av Charpentiers <i>Bidragromaner</i>

Tabell 8. Tidningsartiklar 1980-1989

Nr	Författare	Rubrik	Källa	År/nr	Kommentar	S
1980:I	Lars Bäckström	Hög tid att lära av Norge	Författaren	1980 nr 4		7-8
1980:II	Helmer Lång	Norska systemet räddningen	Författaren	1980 nr 4		8-9
1980:III	Bertil Mårtensson	Fram för norska modellen	Författaren	1980 nr 5		5
1981:I	Sune Stigsjö	Bort med moms på böcker!	Författaren	1981 nr 1/2		4-5
1981:II	Ingvar Wahlén	Kräv ändrat litteraturstöd!	Författaren	1981 nr 1/2		5-6

1981:III	Harry Breidensjö	Det ofullständiga litteraturstödet	Författaren	1981 nr 1/2	6-8
1981:IV	Einar Økland	Om den norska stödordningen	Författaren	1981 nr 3	9-10
1981:V	Greta Hjelm	Bokmoms - Övärdigt	Författaren	1981 nr 3	22
1981:VI	Sune Stigsjö	Bokmomsen ska inte slopas, men användas!	Författaren	1981 nr 4	19-20
1983:I	Per Ewald	Litteraturen är statens mjölkko!	Bibliofack	1983 nr 21	Intervju med Sune Stigsjö 6-7
1983:II	Per Kägeson	Är boken verkligen i kris?	Författaren	1983 nr 6	Var med och arbetade fram SFF:s förslag till litteraturstöd 1975 4-6
1983:III	Mia Berner	Käre Per Kägeson...	Författaren	1983 nr 7	5
1983:IV	Sune Stigsjö	Ska marknadskrafterna få ta över?	Författaren	1983 nr 7	6-7
1984:I	Per Kägeson	Ett bättre litteraturstöd	Författaren	1984 nr 1	6-8
1984:II	Sune Stigsjö	Rädda litteraturen undan bokbranschens dödsbys	Författaren	1984 nr 2/3	5-8

1984:III	Per Kägeson	Satsa på läsfrämjande åtgärder	Författaren	1984 nr 2/3	8-9
1984:IV	Dennis Zackrisson	Dansen kring guldkalven	Clarté	1984 nr 1	24-31
1984:V	Uno Larsson	Ge oss den välsorterade bokhandeln tillbaka!	Impuls	1984 nr 1/2	9
1984:VI	Ingibjörg Sveinsdottir & Anita Tjapp	Kulturrådet läser inte böckerna men ger miljoner i stöd	Folket i Bild Kulturfront	1984 nr 3	8-9
1984:VII	Dennis Zackrisson	Ifrågasätter inte retoriken	Folket i Bild Kulturfront	1984 nr 7	25
1984:VIII	Hans O Sjöström	Litteratur-stödet: Godkänd - Icke godkänd	Folket i Bild Kulturfront	1984 nr 19	6-7
1988:I	Niklas Krantz	Bakom kulisserna på Statens Kulturråd	SvB	1988 nr 2	5-6, 8
1988:II	Niklas Krantz	Statens litterära smak	SvB	1988 nr 2	9-13
				Reportage från möte med AG. Ledamöter: Nils Schwartz, Erik Beckman, Lennart Bromander, Rita Tornborg, Claes-Göran Holmberg och Eva	

Tabell 9. Tidskriftsartiklar 1980-1989

FÖRTECKNING 1990- OCH 2000-TALET

I tabell 10 redovisas tidningsartiklar, i tabell 11 tidskriftsartiklar och i tabell 12 webbsidor och blogginslag i kronologisk ordning.

Nr	Författare	Rubrik	Källa	Datum	Kommentar
1990:1	Magnus Brohult	Utan stöd faller vår romankonst sönder	SvD	1990-03-20	
1992:1	Thomas Larsson	Omforma litteraturstödet	UNT	1992-01-20	
1992:2	Per Wirtén	När äran mötte profiten. Per Wirtén träffar Björn Linnell, förläggare	Expr	1992-08-31	Intervju med Björn Linnell
1992:3	Per Wirtén	Bokberg? De har alltid funnits. Per Wirtén träffar Torbjörn Thörngren	Expr	1992-09-29	Intervju med Torbjörn Thörngren
1993:1	Roger Fjellström	Stöd litteraturstödet!	Expr	1993-02-17	
1995:1	Bengt Göransson	Kontrollrumsfilosofier överallt...	SvD	1995-03-19	

1995:2	Lars-Olof Franzén	Fina ord men få åtgärder	DN	1995-09-07	
1995:3	Nils Gunnar Nilsson	Vart tog framtiden vägen?	SDS	1995-09-11	
1995:4	Max Lundgren	Vad ska hända boken?	SDS	1995-09-14	
1995:5	Dan Israel	Oacceptabel fördelning av litteraturstödet	DN	1995-10-11	Stöd till översatt skönlitteratur
1995:6	Karin Bojs	Litteraturstöd utmärkt och bristfälligt	DN	1995-10-12	Intervjuer med Jonas Ellerström, Hans Isaksson, Tomas Lindelöw, Per-Arne Tjäder, AG
1995:7	Oscar Hemer	Litteraturstödet är nödvändigt	SDS	1995-10-14	Ledamot, AG
1995:8	Lars Lönnroth	Konstens kvalitet i politisk skamvrå	SvD	1995-10-15	
1995:9	Gunder Andersson	Postmodernismen söndersmulad - Högern tänker 2	AB	1995-11-01	Recension av Carl Rudbeck (red-) - <i>Bästa Margot!</i>
1995:10	Solveig Alpzén/ TT	Somliga verk får inte en krona	SDS	1995-11-19	Intervjuer med Arne Johnsson (AG), Trygve Carlsson, Thomas Rönström, Eva Bonnier, Svante Weyler, Brutus Östling, Ulf Lidgren, Magdalena Rönneholm

1996:1	Osignerad ledare	Bokstöd utan bokkris	SvD	1996-01-07
1996:2	Annika Engström, Hans Strandberg	Försämrat litteraturstöd för kvalitetsboken	SvD	1996-05-05
1996:3	Annika Engström, Hans Strandberg	Mest pengar till minst behövande	SvD	1996-05-06
1996:4	Annika Engström, Hans Strandberg	Att läsa med själ, hjärta och mage	SvD	1996-05-06
1996:5	Annika Engström, Hans Strandberg	"Vi klarar inte litteraturstödet mål"	SvD	1996-05-07
1996:6	Annika Engström, Hans Strandberg	Ulvskog vill stärka bokens ställning	SvD	1996-05-08
1996:7	Osignerad ledare	Att främja goda böcker: Trots kulturutredningens påståenden fungerar litteraturstödet inte längre särskilt bra	G-P	1996-05-13

1996:8	Axel Odelberg	Olästa böcker berikar inte nationen	SvD	1996-05-20	
1996:9	Marita Ulvskog	Ett nytt litteraturstöd - till kommunerna	AB	1996-06-25	Kulturminister
1996:10	Max Lundgren	Har marknadskrafterna tagit strupgrepp på bibliotekarierna?	SDS	1996-08-29	
1996:11	Cecilia Bonning, Lionel Rieloff	En språkkurs eller Frostensson?	SDS	1996-08-31	
1996:12	Uno Nilsson	Vi måste få bokpratarna tillbaka	SDS	1996-09-03	
1996:13	Max Lundgren	Moment 22 för bibliotekarier	SDS	1996-09-05	
1996:14	Inger Alfvén, Fredrik Ekelund, Beate Grimsrud, Magnus Jacobsson, Peter Kihlgård, Peter Mosskin, Elisabeth Rynell, Birgitta Stenberg, Mats Söderlund	Författarna dör av syrebrist	DN	1996-10-05	

1996:15	Tina LindemalmChristina Stenberg	Barnen får bättre böcker	DN	1996-10-13
1996:16	P-C Jersild	Vilka böcker bör stöjas?	DN	1996-10-13
1996:17	Osignerad ledare	Bokens kris - eller författarnas?	SvD	1996-10-24
1996:18	Ola Larsmo	Biblioteken ska ge oss goda böcker	DN	1996-10-25
1996:19	Nils Gunnar Nilsson	När vaknar biblioteken?	SDS	1996-10-27
1996:20	Anna-Karin Sjöstrand	Författarnas övertoner	VK	1996-10-29
1996:21	Elisabeth Rynell	Litteraturen behöver stöd	VK	1996-11-01
1996:22	Sven Nilsson	Biblioteken är inte författarnas tjänare	SDS	1996-11-05
1996:23	Nils Gunnar Nilsson	Osäker i rollen	SDS	1996-11-06
1996:24	Anna-Karin Sjöstrand	Litteraturstöd javisst - men på rimligt sätt	VK	1996-11-13

1996:25	Elisabeth Rynell	Litteraturen i större kris än författarna	VK	1996-11-19	
1997:1	Kjell A. Johanson	Nu är det dags att omvandla litteraturstödet	Arbt	1997-02-11	
1997:2	Thomas von Vegesack	Det är kvalitetsboken som behöver stöd	SvD	1997-02-27	
1997:3	Jan Arnald	Stöd med svagt tryck: Var det sista chansen att stoppa det gudomliga godtycket?	G-P	1997-10-21	
1997:4	Gabriel Byström	"Det ska storma" Marita Ulvskog lyfte gärna fram konflikfrågorna	G-P	1997-10-30	Intervju med kulturminister Marita Ulvskog
1998:1	Lasse Bergström, Lars Grahn, Guje Engström	Rädda boken från bokutredningen!	SvD	1998-02-25	
1998:2	Thomas Rönström, Dag Klacken-berg	Bokhandeln missgynnas	SvD	1998-03-05	
1998:3	Jonas Ellerström, Kjell Peterson, Jan-Erik Petersson,	Rädda boken från storförslagen	SvD	1998-03-05	

David Stansvik					
1998:4	Riber Hansson, Beata Arnborg	Porten är trång till litteraturens himmelrike	SvD	1998-04-23	Intervjuer med Kerstin Aronsson, Leif Sundkvist, Bernt Meissner, Owe Eklund, Malin Rasmussen, Mikael Nyttell
1998:5	Peter O Nilsson	Baxa böckerna ända dit: Peter O Nilsson möter (inte) den kulturminister som bråkade med Bonniers och vill flytta museer	Expr	1998-10-08	Intervju med kulturminister Marita Ulvskog
1998:6	Carl Otto Werkelid	Stärkt litteraturstöd en tom gest	SvD	1998-10-16	
1998:7	Marita Ulvskog	Kulturministern: Märklig rubrik	SvD	1998-10-22	Kulturminister
1998:9	Carl Otto Werkelid	Svar	SvD	1998-10-22	
1998:10	Bertil Åkesson	Författare i uppöpp för en bättre bokvärld	TT	1998-10-23	
199:1	Peter O Nilsson	Släpp boken loss? : Peter O Nilsson följer ett lass kulturpolitik ut i vida biblioteksvärlden	Expr	1999-06-22	
2001:1	Catarina Testart	Fem frågor	G-P	2001-12-19	Intervju med Kerstin Aronsson

2001:2	Marcus Boldemann	Det statliga bokstödet ska ses över	DN	2001-12-21
2002:1	Ingen uppgift	Bokbranschen vill behålla stödet	SvD	2002-05-02
2003:1	Niklas Wahlöf	Förlagen kan själv få välja stödböcker	DN	2003-01-27
2003:2	Björn Gunnarsson	Ska man behöva läsa böckerna också?	G-P	2003-02-12
2003:3	Göran Furuland	Varför inget stöd?	SKD	2003-06-20
2003:4	Björn Gunnarsson	Samhället är en gubbig historia	HN	2003-12-05
2004:1	Crister Enander	De fattiga och de rika	HD	2004-01-22
2004:2	Ingen uppgift	Förläggare rasar mot Statens kulturråd	SDS	2004-03-06
2005:1	Cecilia Gustafsson	Biblioteken väljer bort var femte kvalitetsbok	SDS	2005-02-15
2005:2	Björn Wiman	Råd till rådet	Expr	2005-06-11
2005:3	Joakim Berglund	Vertigo nekas litteraturstöd	SvD	2005-06-12
2005:4	Pelle Andersson	Stöd eller död?	AB	2005-06-29

2005:5	Ingen uppgift	Efterord ger litteraturstöd	SDS	2005-09-18
2005:6	Lena Köster	Litteraturstöd nödvändigt för smal utgivning	UNT	2005-11-13
2005:7	Lars-Inge Nilsson	Boktitlar och flugor	BT	2005-12-16
2006:1	Lars-Inge Nilsson	Marknadsföra Mankell?	BT	2006-01-02
2006:2	Pelle Andersson	Är det kris nu igen?	AB	2006-04-26
2006:3	Karl Bruze	Förläggare protesterar mot ökad styrning	DN	2006-10-10
2006:4	Oline Stig	Bra bestsellers räcker inte. Utan sin olönsamma underklass skulle litteraturen dö.	SDS	2006-10-26
2006:5	Gabriel Byström	Till den som har skall vara givet	G-P	2006-11-21
2006:6	Marcus Boldemann	Vertigo strider vidare	DN	2006-12-19
2007:1	Sara Ullberg	Litteraturens dolda makthavare	DN	2007-08-05
2007:2	Thomas Götselius	Gärna litteraturstödsdebatt: men lägg då korten på bordet!	DN	2007-09-24

Intervjuer med Carl-Michael Edenberg, Signe Westin, Kristina Ahlander

Intervju med Ulf Olsson, ordf, AG

2007:3	Johan Lundberg	Belöningssystem blir till likriktning	DN	2007-09-26
2007:4	Thomas Göiselius	Det behövs ingen ideologisk utrensning	DN	2007-09-26
2008:1	Jesper Högström	Kulturklimatkris	Expr	2008-10-07
2008:2	Per Wirtén	Dolda anslag	Expr	2008-11-17
2009:1	Kajsa Althén	Litteraturstödet får ny utformning: Kulturutredningen föreslår att stödet ersätts med en penningpott.	SvD	2009-01-23
2009:2	Magnus Eriksson	Litteraturstödet inget kulturpolitiskt redskap	SvD	2009-01-26
2009:3	Klara Strandberg	Snart river regeringen Kulturrådet	ETC	2009-01-30 Intervju med Carl-Michael Edenborg
2009:4	Ingen uppgift	Litteraturstödet förändras Feltänkt om biblioteket	SvD	2009-02-13
2009:5	Mats Söderlund, Eva Susso, Oline Stig	Krigsförklaring mot kulturutredningen	DN	2009-02-18

2009:6	Sanna Torén Björling	Bara fattiga ska få litteraturstöd	DN	2009-02-27
2009:7	Claes Wahlin	Hot mot den smala litteraturen	AB	2009-02-27
2009:8	Pelle Andersson, Jonas Axelsson, Eva Gedin, Richard Herold, Åsa Selling, Ola Wallin & Svante Weyler	Kulturutredningen drar fel slutsats	DN	2009-03-04
2009:9	Magnus Eriksson	Utredarnas brev till författarna en av många underligheter	SvD	2009-03-16
2009:10	Mats Söderlund	5 steg mot en starkare kultur	AB	2009-03-17
2009:11	Ingrid Atlestam	En förvånad bild	G-P	2009-04-15
2009:12	Christer Hermansson	Svar	G-P	2009-04-15
2009:13	Mats Söderlund	Vansinne!	AB	2009-05-07
2009:14	Bengt Göransson	Nysovjetiska villospår, Sjöstedt	AB	2009-05-27
2009:11	Magnus Eriksson	Uteblivet stöd har inget med	SvD	2009-11-19

yttrandefrihet att göra					
2009:12	Mats Söderlund	Inför fasta bokpriser	DN	2009-11-23	
2009:13	Carl-Michael Edenborg	Alla tycker inte illa om de Sades texter	DN	2009-12-04	

Tabell 10. Tidningsartiklar 1990-2000

Nr	Författare	Rubrik	Källa	År/nr	Kommentar	S
1991:I	Teddy Gummerus	Köp tusen böcker för litteraturstödet	Författaren	1991:4/5		39
1995:I	Magnus Eriksson	Mankell men inte Lindegren	Smedjan	1995:1		12-16
1997:I	Peter Almerud	Bokutredningen fokuserar litteraturens tillgänglighet	DIK-forum	1997:18		14-15
1998:I	Hans Strandberg	Straffspär ger inte fler böcker statsstöd	SvB	1998:19		30, 32
2000:I	Marianne Steinsaphir,	Vad anser biblioteken och förlagen om de	BBL	2000:4		3-8

Henriette Zorn		statligt finansierade böckerna till bibliotek och bokhandel?			
2000:II	Hans Strandberg	Rekordmånga fick litteraturstöd	SvB	2000:2	6
2000:II	Hans Strandberg	Förlagen vann och förlorade på straffspårren	SvB	2000:2	26-27
2000:IV	Lennart Nylund	Litteraturstödet behöver justeras	SvB	2000:20	5
2001:I	Kerstin Aronsson	Litteratur-stödet: Amen härregud...	SvB	2001:17	12
2001:II	Ylva Nilsson	Litteraturens storsäljare finansieras med skattepengar	SvB	2001:17	14-16
2001:III	Ylva Nilsson	Statlig prispress gör inte boken billigare	SvB	2001:17	16
2001:IV	Ylva Nilsson	Distributionsstöd gör böcker synliga	SvB	2001:17	16

2002:I	Ylva Nilsson	Utredning berömmar litteraturstödet	SvB	2002:8	9
2003:I	Uno Palmström	Linnell utreder åt Kulturrådet	SvB	2003:3	10
2003:II	Henriette Zorn	Strid kring brist på litteraturstöds pengar	SvB	2003:21	8-9
2004:I	Lasse Winkler	Utan autopilot	SvB	2004:1	5
2004:II	Carl-Michael Edenborg	Vertigo: Förlaget som är ett bögnask	SvB	2004:1	340
2004:III	Ann-Charlotte Hammarén	Nytänkande behövs	Framsidan	2004:2	4-5
2004:IV	Ann-Charlotte Hammarén	Hyllmetrar med outlånade böcker	Framsidan	2004:2	8
2004:V	Ann-Charlotte Hammarén	Välja själ	Framsidan	2004:2	10-11
					Sandqvist biblioteks- och kulturchef, Dals Ed

2004:VI	Ann-Charlotte Hammarén	Lämnar poesin till lokala lyrikföreningen	Framsidan	2004:2	Intervju med Lars Jacobsson, bibliotekschef Orust kommun	11
2004:VII	Ann-Charlotte Hammarén	Det intressanta redan köpt	Framsidan	2004:2	Intervju med Britta Särnmark, biträdande bibliotekschef Härryda	12-13
2004:VIII	Ann-Charlotte Hammarén	En dag finns läsare	Framsidan	2004:2	Intervju med Boel Unnerstad, ordförande SFF	14
2004:IX	Ann-Charlotte Hammarén	Pröva nya vägar	Framsidan	2004:2	Intervju med Birgitta Modigh, ansvarig för litteraturstödet på Kulturrådet	15
2004:X	Christer Hermansson	Varför älskar inte biblioteken mina litteraturstödda böcker till 100 %?	Framsidan	2004:2		22-23
2006:I	Urban Lindstedt	Kvalitetsförslag helt beroende av litteraturstöd	SvB	2006:17		8
2006:II	Lars Schmidt	Vill rensa bland bidragen	SvB	2006:20	Intervju med Lena Adelsohn Liljeroth	20-21

2007:I	Johan Lundberg	Stöd som stjärper	Axess	2007:2	3
2007:II	Marie-Louise Samuelsson	Att manövrera en atlantångare	Axess	2007:2	16-19
2007:III	Mats Johansson	Vänsterns inflytande måste brytas!	Axess	2007:6	18-19
2008:I	Richard Herold	Litteraturstödet... igen	SvB	2008:10	38
2008:II	Lars Schmidt	Kulturrådet vill slopa titelstöd	SvB	2008:15	8
2009:I	Sus Anderson	Nytt litteraturstöd sågas av branschen: kulturutredningen	SvB	2009:3	10-19

Tabell u. Tidskriftsartiklar 1990-2000

Nr	Författare	Rubrik	Källa	Datum	Datum för återvinning
2006:a	Carl-Michael Edenberg	Kulturkriget	http://www.vertigo.se/kulturkriget/index.html	2006	2012-11-16
2006:b	Carl-Michael Edenberg	Kulturkriget - Fakta	http://www.vertigo.se/kulturkriget/	2006	2012-11-16

---

fakta.html

2006:c Carl-Michael Edenborg Pressmeddelande <http://www.vertigo.se/kulturkriget/pressmeddelandet.html> 2006-11-02 2012-11-16

2006:d Carl-Michael Edenborg BEGÄRAN OM ÖMRÖVNING (DE ELVATUSEN SPÖNA) <http://www.vertigo.se/kulturkriget/overklagandena.html> 2006-11-02 2012-11-16

2006:e Carl-Michael Edenborg Till Kulturrådets styrelse <http://www.vertigo.se/kulturkriget/styrelsebrevet.html> 2006-11-02 2012-11-16

2006:f Carl-Michael Edenborg Pressmeddelande 2 <http://www.vertigo.se/kulturkriget/pressmeddelande2.html> 2006-11-09 2012-11-16

2006:g Carl-Michael Edenborg Brevet till kulturministern <http://www.vertigo.se/kulturkriget/kulturministern.html> 2006-11-13 2012-11-16

2006:h Carl-Michael Edenborg Pressmeddelande 3 <http://www.vertigo.se/kulturkriget/pressmeddelande3.html> 2006-11-16 2012-11-16

2006:i Carl-Michael Edenborg Pressmeddelande 4 <http://www.vertigo.se/kulturkriget/pressmeddelande4.html> 2006-11-22 2012-11-16

2006:j Carl-Michael Edenborg Pressmeddelande 5 <http://www.vertigo.se/kulturkriget/pressmeddelande5.html> 2006-12-18 2012-11-16

2007:a	Andreas Björsten	Det svenska litteraturstödet - värre än du tror	http://vakna.blogspot.com/2007/10/det-svenska-litteraturstodet-vrre-n-du.html	2007-10-27	2012-11-16
2008:a	Carl-Michael Edenborg	Mer om Kulturrådet	http://vertigomannen.blogspot.se/2008/11/mer-om-kulturradet.html	2008-11-11	2012-11-16
2009:a	Thomas Rönström	Kulturutredarens belåtna leende	http://www.hardrain.nu/index.php?lang=1&nummer=36	2009-02-18	2012-11-16
2009:b	Carl-Michael Edenborg	Om Kulturutredningen	http://vertigomannen.blogspot.se/2009/03/om-kulturutredningen.html	2009-03-01	2012-11-16
2009:c	Carl-Michael Edenborg	Stackars mediemonopol	http://vertigomannen.blogspot.se/2009/03/stackars-mediemonopol.html	2009-03-04	2012-11-16
2009:d	Malte Persson	Trycklandet och ett praktiskt förslag om litteraturstöd	http://www.apolloprojektet.com/2009/03/trycklandet-och-ett-praktiskt-forslag-om-litteraturstod/	2009-03-16	2012-11-16
2009:e	Carl-Michael Edenborg	Skrattfest på Kulturrådet bekostnad	http://vertigomannen.blogspot.se/2009/11/skrattfest-pa-kulturradets-bekostnad.html	2009-11-06	2012-11-16

Tabell 12. Websidor och blogginslag

1974

- medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas
- ge människor möjligheter till egen skapande aktivitet och främja kontakt mellan människor
- motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet
- främja en decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner inom kulturområdet
- i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta grupper erfarenheter och behov
- möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse.
- garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs
- främja ett utbyte av erfarenheter och idéer inom kulturområdet över språk- och nationsgränser

1996

- att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den
- att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande
- att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar
- att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället
- att bevara och bruka kulturarvet
- att främja bildningssträvandena
- att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet

2009

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

BILAGA 3 UTGÅNGSPUNKTER FÖR BEDÖMNING AV LITTERATURSTÖD

---

1. Svensk skönlitteratur för vuxna

Stödet omfattar romaner, noveller, dikter, dramatik, aforismer, essäer, biografier med skönlitterär anknytning, litteraturvetenskap samt debatt- och rapportböcker med skönlitterär prägel.

Utgångspunkter för bedömning av bokens kvalitet är intensitet, originalitet, komplexitet; förnyelse eller självständighet ifråga om litterär teknik, gestaltning av idéer och erfarenheter samt förmåga att överskrida olika typer av genreförväntningar. För att främja mångsidighet i bokutgivningen tas särskild hänsyn till debutanter.

Vid bedömning av litteraturvetenskaplig litteratur, avhandlingar och essäer, ställs krav på vetenskaplighet, begriplighet, tillgänglighet och intresse för en läsekrets utanför den akademiska.

Utdrag ur Statens kulturråd (2007). *Information till sökande av litteraturstöd*.

http://www.kulturradet.se/upload/kr/bidragsinformation/littstod_info_sokande_2007.pdf. [2013-09-27].

BILAGA 4 INTERVJUFÖRFRÅGAN

Hej!

Jag heter Linnéa Lindsköld och är doktorand i biblioteks- och informationsvetenskap med inriktning mot kulturpolitik vid Högskolan i Borås/Göteborgs universitet. Jag skriver till dig eftersom du har varit medlem i arbetsgruppen för stöd till ny, svensk skönlitteratur och jag skulle vilja intervjua dig för min avhandling.

I mitt avhandlingsprojekt studerar jag litteraturstödet 1975-2009. Syftet är att undersöka hur stödet legitimeras, både vid införandet och vid genomförandet, vilka värderingar som kommer till uttryck i stödet samt vilken syn på litteratur och kvalitet som blir synlig i och omkring stödet. Litteraturstödet är ett intressant studieobjekt eftersom det är en politisk åtgärd samtidigt som kvalitet är det enda kriteriet för att få stöd.

Mitt material består av politiska dokument samt tidningsartiklar om litteraturstödet, detta vill jag gärna kombinera med intervjuer med före detta medlemmar i arbetsgruppen för att få kunskap om det praktiska arbetet med stödet. Förutom dig har andra medlemmar från din tid i arbetsgruppen valts ut på basis av deras professionella bakgrund för att få en så varierad bild som möjligt.

Dina erfarenheter är ovärderliga för att jag ska få en bredare förståelse av hur genomförandet av stödssystemet går till. Vid vårt samtal kommer jag ställa frågor om hur du blev medlem i arbetsgruppen, vad din professionella bakgrund har betytt för uppdraget samt hur du resonerat vid bedömningar. Av särskilt intresse är din syn på kvalitetsbegreppet.

Om du går med på en intervju så tänker jag mig att vi ses för ett löst strukturerat samtal om dina erfarenheter av din tid i arbetsgruppen. Fokus ligger på din berättelse, men jag kommer eventuellt ställa följdfrågor under samtalets gång. Dina erfarenheter och uppfattningar är viktiga för mig. Intervjun kommer att spelas in, säg till redan nu om du inte vill det.

Dina svar kommer att behandlas konfidentiellt och ditt namn kommer inte stå med i avhandlingen, jag kommer inte heller precisera exakt vilket/vilka år du satt i arbetsgruppen för att försvåra identifiering. Innan publicering kommer du att få möjlighet att godkänna dina direktcitat.

Mina förslag för datum för intervju är X/X, X/X eller X/X mellan kl. X-X på den plats som du väljer. Tiden för intervjun beräknas till cirka 1- 1½ timme.

Har du några frågor innan du bestämmer dig så hör av dig! Enklast når du mig på mobilen nr 070... eller via e-post: linnea.lindskold@hb.se. Det går även bra att kontakta min handledare Jenny Johannisson på jenny.johannisson@hb.se.

Vänliga hälsningar

Linnéa

Kan du berätta om din professionella bakgrund?

Arbetsgruppen

Hur kom du med i arbetsgruppen?/ Kände du till arbetsgruppen sen innan?

Beskriv vad ditt uppdrag gick ut på/ Hur förberedde du dig inför ett möte?

Beskriv hur ett möte går till

Vad är handläggarens roll på era möten?

Efter att du avgick, rekommenderade du en efterträdare?

Hur fungerade arbetsdelningen av böckerna i gruppen? Vem fick läsa vad?

Bedömningsprocessen

Hur har du haft nytta av din erfarenhet från ditt yrkesutövande i arbetsgruppen?

Är det någon bok du minns speciellt som av god kvalitet? Hur bedömde du det?

Är det någon bok som du minns var ett gränsfall? Hur bedömde du det?

På tal om gränsfall, hur gick det till om ni var oense i arbetsgruppen? Hur löste ni det?

Hur hanterade ni jäv?

Hur långt räcker pengarna? Har det hänt att ni inte kunnat ge stöd till böcker som varit av kvalitet på grund av att pengarna är slut?

Kvalitet

Diskuterade ni någon gång generellt eller specifikt litterär kvalitet i arbetsgruppen?

Berätta hur du ser på kvalitet.

Vad är litteraturstödet syfte enligt dig? Vad fyller det för funktion?

Hur tänker du kring att kvalitet är det enda kriteriet för att få stöd?

Övrigt

Vad tror du förlagen tycker om stödet?

Vad tror du politiker tycker om stödet?

Har arbetsgruppen makt? På vilket sätt?

Är det något jag inte har tagit upp som du vill säga?

Publikationer i serien *Skrifter från VALFRID*

Enmark, Romulo (red.) (1990). *Biblioteksstudier. Folkbibliotek i flervetenskaplig belysning*. (ISBN 91-971457-0-X) Skriftserien ; 1

Enmark, Romulo (red.) (1991). *Biblioteken och framtiden. [Bok 1], Framtidsdebatten i nordisk bibliotekspress*. (ISBN 91-971457-1-8) Skriftserien ; 2

Selden, Lars (red.) (1992). *Biblioteken och framtiden. Bok 2, Nordisk idédebatt : konferens i Borås 11-13 november 1991*. (ISBN 91-971457-2-6) Skriftserien ; 3

Hjørland, Birger (1993). *Emnerepræsentation og informationssøgning : bidrag til en teori på kundskabsteoretisk grundlag*. 2. uppl. med register. (ISBN 91-971457-4-2) Skriftserien ; 4

Höglund, Lars (red.) (1995). *Biblioteken, kulturen och den sociala intelligensen : aktuell forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap*. (ISBN 91-971457-5-0) Skriftserien ; 5

Hjørland, Birger (1995). *Faglitteratur : kvalitet, vurdering og selektion : grundbog i materialevalg*. (ISBN 91-971457-6-9) Skriftserien ; 6

Limberg, Louise (1996). *Skolbiblioteksmodeller. Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*. (ISBN 91-971457-7-7) Skriftserien ; 7

Hjørland, Birger (1997). *Faglitteratur : kvalitet, vurdering og selektion. Bd1, Materialevalgets almene teori, metoder og forudsætninger*. (ISBN 91-971457-8-5) Skriftserien ; 8

Pettersson, Rune (1997). *Verbo-visual Communication - Presentation of Clear*

Messages for Information and Learning. (ISBN 91-971457-9-3) Skriftserien ; 9

Pettersson, Rune (1997). *Verbo-visual Communication - 12 Selected Papers.* (ISBN 91-973090-0-1) Skriftserien ; 10

Limberg, Louise. (1997). *Skolbiblioteksmodeller : utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län.* (ISBN 91-973090-1-X) Skriftserien; 11 (nytryck av nr 7, bilaga inne i boken)

Eliasson, Anette, Lööf Staffan, Rydsjö, Kerstin (red.) (1997). *Barnbibliotek och informationsteknik : elektroniska medier för barn och ungdomar på folkbibliotek.* (ISBN 91-973090-2-8) Skriftserien ; 12

Klasson, Maj (red.) (1997). *Folkbildning och bibliotek? : på spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden.* (ISBN 91-973090-3-6) Skriftserien ; 13

Zetterlund, Angela (1997). *Utvärdering och folkbibliotek : en studie av utvärderingens teori och praktik med exempel från folkbibliotekens förändrings- och utvecklingsprojekt.* (ISBN 91-973090-4-4) Skriftserien ; 14

Myrstener, Mats (1998). *På väg mot ett stadsbibliotek : folkbiblioteksväsendets framväxt i Stockholm t o m 1927.* (ISBN 91-973090-5-2) Skriftserien ; 15

Limberg, Louise (2001). *Att söka information för att lära : en studie av samspel mellan informationssökning och lärande.* (ISBN 91-973090-6-0) Första uppl. 1998. Skriftserien ; 16

Hansson, Joacim (1998). *Om folkbibliotekens ideologiska identitet : en diskursstudie*. (ISBN 91-973090-7-9) Skriftserien ; 17

Gram, Magdalena (2000). *Konstbiblioteket: en krönika och en fallstudie*. (ISBN 91-973090-8-7) Skriftserien ; 18

Hansson, Joacim (1999). *Klassifikation, bibliotek och samhälle : en kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. (ISBN 91-973090-9-5) Skriftserien ; 19

Seldén, Lars (2004). *Kapital och karriär : informationssökning i forskningens vardagspraktik*. (ISBN 91-89416-08-2) Första uppl. 1999. Skriftserien ; 20

Edström, Göte (2000). *Filter, raster, mönster : litteraturguide i teori- och metodlitteratur för biblioteks- och informationsvetenskap och angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap*. (ISBN 91-89416-01-5) Skriftserien ; 21

Klasson, Maj (red.) (2000). *Röster : biblioteksbranden i Linköping*. (ISBN 91-89416-02-3) Skriftserien ; 22

Stenberg, Catharina (2001). *Litteraturpolitik och bibliotek : en kulturpolitisk analys av bibliotekens litteraturförvärv speglad i Litteraturutredningen L 68 och Folkbiblioteksutredningen FB 80*. (ISBN 91-89416-03-1) Skriftserien ; 23

Edström, Göte (2002). *Filter, raster, mönster : litteraturguide i teori- och metodlitteratur för biblioteks- och informationsvetenskap och angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap*. Andra aktualiserade och utökade upplagan. (ISBN 91-89416-05-8) Skriftserien ; 24

Sundin, Olof (2003). *Informationsstrategier och yrkesidentiteter - en studie av sjuksköterskors relation till fackinformation vid arbetsplatsen*. (ISBN 91-89416-06-6) Skriftserien ; 25

Hessler, Gunnel (2003). *Identitet och förändring : en studie av ett universitetsbibliotek och dess självproduktion*. (ISBN 91-89416-07-4) Skriftserien ; 26

Zetterlund, Angela (2004). *Att utvärdera i praktiken : en retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling*. (ISBN 91-89416-09-0) Skriftserien ; 27

Ahlgren, Per (2004). *The effects on indexing strategy-query term combination on retrieval effectiveness in a Swedish full text database*. (ISBN 91-89416-10-4) Skriftserien ; 28

Thórsteinsdóttir, Gudrun (2005). *The information seeking behaviour of distance students : a study of twenty Swedish library and information science students*. (ISBN 91-89416-11-2) Skriftserien ; 29

Jarneving, Bo (2005). *The combined application of bibliographic coupling and the complete link cluster method in bibliometric science mapping*. (ISBN 91-89416-12-0) Skriftserien ; 30

Limberg, Louise, Folkesson, Lena (2006). *Undervisning i informationssökning:*

slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL).

(ISBN 91-89416-13-9) Skriftserien ; 31

Johannisson, Jenny (2006) *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. (ISBN 91-89416-14-7) Skriftserien ; 32

Gärdén, Cecilia, Eliasson, Anette, Flöög, Eva-Maria, Persson, Christina, Zetterlund, Angela (2006). *Folkbibliotek och vuxnas lärande: förutsättningar, dilemman och möjligheter i utvecklingsprojekt*. (ISBN 91-89416-15-5) Skriftserien ; 33

Dahlström, Mats (2006). *Under utgivning : den vetenskapliga utgivningens bibliografiska funktion*. (ISBN 91-89416-16-3) Skriftserien ; 34

Nowé, Karen (2007). *Tensions and Contradictions in Information Management: an activity-theoretical approach to information activities in a Swedish youth/peace organisation*. (ISBN 978-91-85659-08-1) Skriftserien ; 35

Francke, Helena (2008). *(Re)creations of Scholarly Journals : document and information architecture in open access journals*. (ISBN 978-91-85659-16-6) Skriftserien ; 36

Hultgren, Frances (2009). *Approaching the future: a study of Swedish school leavers' information related activities*. (ISBN 978-91-89416-18-5) Skriftserien ; 37

Söderlind, Åsa (2009). *Personlig integritet som informationspolitik : debatt och diskussion i samband med tillkomsten av Datalag (1973:289)*. (ISBN 978-91-89416-20-8) Skriftserien ; 38

Nalumaga, Ruth (2009). *Crossing to the mainstream : information challenges and possibilities for female legislators in the Ugandan parliament*. (ISBN 91-

89416-20-1) Skriftserien ; 39

Johannesson, Krister (2009). *I främsta rummet : planerandet av en högskolebiblioteksbyggnad med studenters arbete i fokus*. (ISBN 978-91-

89416-21-5) Skriftserien ; 40

Kawalya, Jane (2009). *The National Library of Uganda : its inception, challenges and prospects, 1997-2007*. (ISBN 91-89416-22-8) Skriftserien ; 41

Gärdén, Cecilia (2010). *Verktyg för lärande : informationssökning och informationsanvändning i kommunal vuxenutbildning*. (ISBN 978-91-98416-23-9) Skriftserien ; 42

Ponti, Marisa (2010). *Actors in collaboration : sociotechnical influence on practice-research collaboration*. (ISBN 978-91-89416-24-6) Skriftserien ; 43

Jansson, Bertil (2010). *Bibliotekarien: om yrkets tidiga innehåll och utveckling*. (ISBN 978-91-89416-25-3) Skriftserien ; 44

Olson, Nasrine (2010). *Taken for granted : the construction of order in the process of library management system decision making*. (ISBN 978-91-89416-26-0) Skriftserien ; 45

Gunnarsson, Mikael (2011). *Classification along genre dimensions: exploring a multidisciplinary problem*. (ISBN 978-91-85659-72-2), Skriftserien ; 46

Lundh, Anna (2011). *Doing research in primary school : information activities in project-based learning*. (ISBN 978-91-89416-28-7), Skriftserien; 47

Dolatkhah, Mats (2011). *Det läsande barnet: minnen av läspraktiker, 1900–1940*. (ISBN 978-91-89416-29-5), Skriftserien; 48

Frenander, Anders (red.) (2011). *Arkitekter på armlängds avstånd? Att studera kulturpolitik*. (ISBN 978-91-978768-0-3), Skriftserien; 49

Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) (2011). *Styra eller stödja: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. (ISBN 978-91-978768-1-0), Skriftserien; 50

Isah, Esther Ebole (2012). *Physicians' Informations Practicies: A Case Study of a Medical Team at a Teaching Hospital*. (ISBN 978-91-978768-2-7), Skriftserien; 51

Johansson, Veronica (2012). *A Time and Place for Everything? Social Visualisation Tools and Critical Literacies*. (ISBN 978-91-978768-3-4), Skriftserien; 52

Maurin Söderholm, Hanna (2013). *Emergency Visualized: Exploring Visual Technology for Paramedic-Physician Collaboration in Emergency Care*. (ISBN 978-91-978768-5-8), Skriftserien: 53